Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

+ *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.

+ *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.

+ *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.

+ *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter `http://books.google.com` durchsuchen.

Stanford University Libraries
36105013479808

Digitized by Google

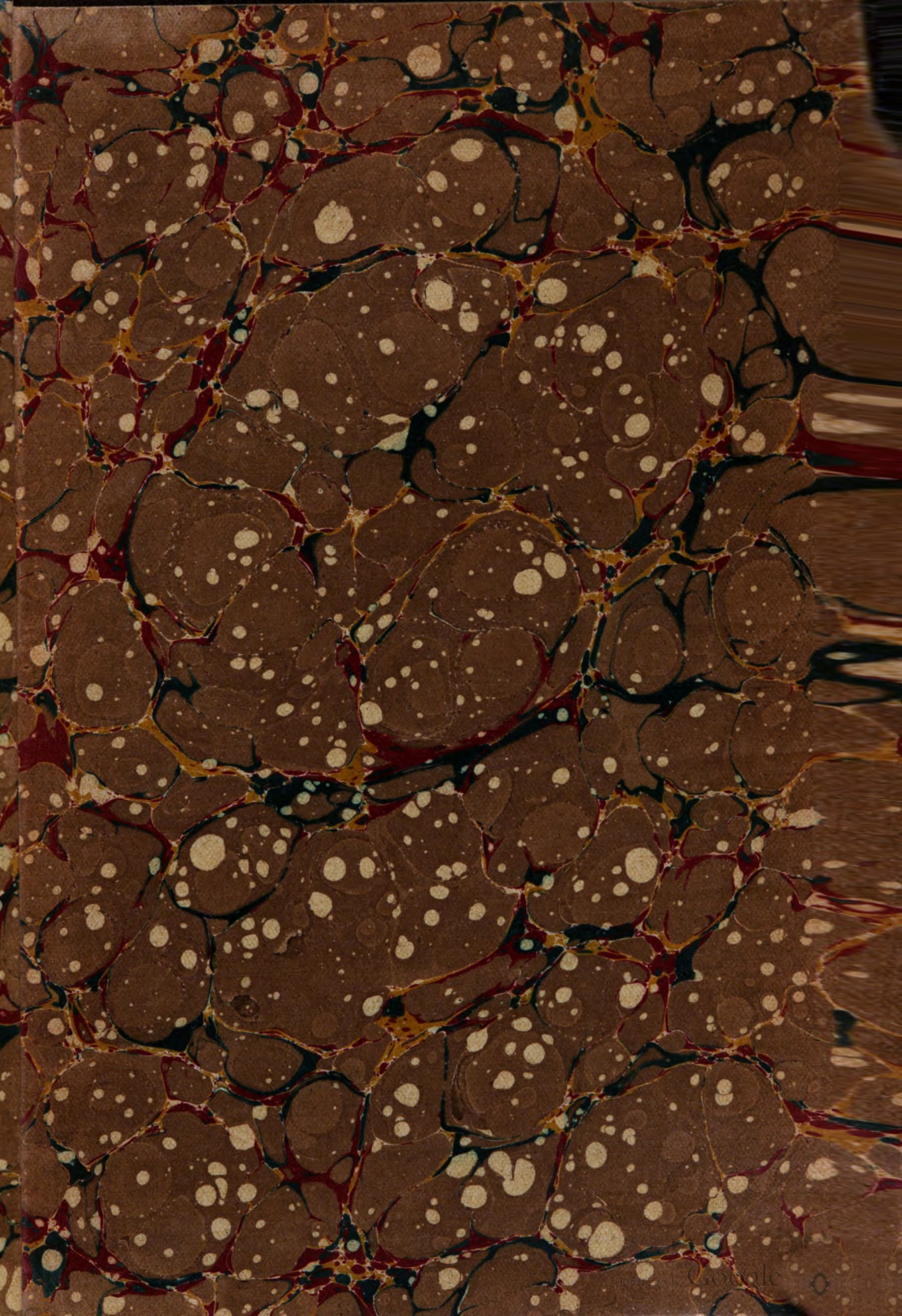
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

10059-46527

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, K. G. P. SCHWARTZ, M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.
VOLUMEN TRICESIMUM SEXTUM.

STANFORD LIBRARY

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1908.

Digitized by Google

172821

HARVARD LIBRARY

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA ET BIBLIOPOLIO QUAE ANTEHAC E. J. BRILLII FUERUNT.

Digitized by Google

INDEX.

	Pag.
Platonica (*contin. e Vol. XXXV pag. 177*), scripsit S. A. NABER	1–28.
Ad Iliad. H vs. 195–199, scripsit MATTH. V.	28.
Apuleiana (*contin. e Vol. XXXV pag. 113*), scripsit C. BRAKMAN I. F.	29–38.
Johannis Jacobi Reiskii animadversiones ad Arriani Anabasin, edidit A. G. Roos	39–61.
Emendatur Stat. Ach. I. 87, scripsit P. H. D.	61.
Ad nova fragmenta in libro Berliner Klassikertexte V, 2, scripsit H. VAN HERWERDEN	62–64.
Observatiunculae de iure Romano (*contin. e Vol. XXXV pag. 395*), scripsit J. C. NABER S. A. FIL.	65–74.
De nonnullis Demosthenis et Aeschinis controversiis, scripsit MATTHAEUS VALETON	75–114.
Valckenarianum, scripsit S. A. N.	115–118.
Ad Ciceronis orationem pro M. Caelio annotatiunculae criticae, scripsit P. H. DAMSTÉ	119–125.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	125.
Italica. Observationes ad locos Vergilianos et Ovidianos, scripsit J. VÜRTHEIM	126–178.
Ad Porphyrogeniti excerpta de sententiis ex Polybio ed. U. Ph. Boissevain, scripsit H. VAN HERWERDEN	179–182.
Ad Statii Thebaidem, scripsit P. H. D.	182.
De pyxide Caeliana, scripsit J. VAN WAGENINGEN	183–186.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	186.
Thucydidea (*contin. e Vol. XXXIV pag. 429*), scripsit I. C. VOLLGRAFF	187–204.

Digitized by Google

Pag.
Ad Lygdami Elegias, scripsit P. H. Damsté . . . . . 205–210.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H. . . . . 210.
ΔΙΟΝΤΣΟΣ ΕΝ ΛΙΜΝΑΙΣ, scripsit C. Gul. Vollgraff . 211–215.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H. . . . . 215–216.
Platonica (*contin. ex pag. 28*), scripsit S. A. Naber . . 217–288.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H. . . . . 288.
Quaestiones Graecae (*contin. ex Vol. XVI pag. 238*), scripsit I. M. J. Valeton . . . . . 289–334.
De Euripideae fabulae Pirithoi fragmento nuper reperto, scripsit K. Kuiper . . . . . 335–341.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H. . . . . 341.
Novae coniecturae in fragmenta Menandrea reperta a Lefeburio, scripsit H. van Herwerden . . . . . 342–352.
Annotationes ad Statii Thebaidem, scripsit P. H. Damsté. 353–396.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H. . . . . 396.
Ad scholia Bobiensia, scripsit C. Brakman I. f. . . . . 397–414.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H. . . . . 414.
Notulae ad alteram Leeuwenii editionem fragmentorum Menandreorum recens detectorum, scripsit H. v. Herwerden. 415–418.
De vocabuli τρόπος vi atque usu per saecula VI et V, scripsit K. Kuiper . . . . . 419–434.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H. . . . . 434.
Platonica (*contin. ex pag. 288*), scripsit S. A. Naber . . 435–448.

CORRIGENDUM.

Vol. XXXV pag. 448 pro *Henricum Didericum Blaauw* legatur *Henricum Didericum* de *Blaauw*.

Digitized by Google

June 11, 1912

Lib'n,
Leland Stanford, Jr., University Library
Stanford, Univ. Cal.

Dear Sir:-

Referring to your order L1799, C9797 calling for Mnemosyne 1908 Bd. 36 Heft 1 we beg to report that this number is not obtainable separately and in order to secure same we would be compelled to purchase the entire vol.

Yours very truly,

G. E. STECHERT & CO.

PER

Digitized by Google

Adolf Hitler.

Deutsche Volksgenossen und Volksgenossinnen!

Seit 1933 ist der Kampf gegen die Arbeitslosigkeit
eine der größten Aufgaben der Regierung des Reiches
gewesen. Es ist nicht nur eine soziale Notwendigkeit,
sondern auch eine politische Notwendigkeit, diesen
Kampf zu gewinnen. Denn ein Volk, das Millionen
Arbeitslose hat, ist nicht imstande, seine Kräfte
zu sammeln und zu konzentrieren, um sich gegen
Feinde zu verteidigen.

Adolf Hitler.

Digitized by Google

Garatonium secuti verba *hominem sine re, sine fide, sine spe, sine sede, sine fortunis, ore, lingua, manu, vita omni inquinatum* post *ducem vidistis* transponunt, cum in codicibus post *incendit* legantur, loco bene consuluisse. Non ea verba transponi, verum alia quaedam induci oportere credo, verba scilicet quae sunt *qui aedis sacras, qui censum populi Romani, qui memoriam publicam suis manibus incendit.* Haec enim eo loco, ubi in codicibus leguntur, servari non posse Garatoni recte perspexit, sed ne ibi quidem, ubi nunc in editionibus legi solent, ea ferri posse contendo. Nonne Cicerone indignum, cum primum aedes sacras, censum populi, memoriam publicam incensa esse exclamavit, domus suae fratrisque combustae mentionem iniicere, deinde ad totius urbis caedem atque incendium rursus oratione adscendere? Sed vel maxime nunc offendit verbi *incendit* molestissima intra tam breve verborum spatium repetitio. Quae cum ita sint, non Garatonii medela utendum esse opinor, sed verba *qui aedis sacras* ..... *incendit* interpretatori reddenda.

C. 32. 80. „Conservate parenti filium, parentem filio, ne aut senectutem iam prope desperatam contempsisse aut adulescentiam plenam spei maximae non modo non aluisse vos verum etiam perculisse atque adflixisse videamini."

Verbi *aluisse* in codice vetustissimo Paris. 7794 saec. IX duae litterae priores tantummodo servatae sunt, manus secunda et codicum recentiorum scribae lacunam expleverunt. Lectio tamen vera non restituta esse multis visa est, e quibus Mueller *adlevasse*, Francken *abiecisse* maluit. Requiritur verbum menti dicentis aptissimum: adiuvisse.

PLUT. PRAEC. REIP. GR. 823 B.

Bonus prudensque ‚politicus' non molestus est civibus suis magno comitum numero, qui in theatro aliisque locis omnes sedes occupet οὐδὲ τοῖς εἰς τρυφὴν καὶ πολυτέλειαν ἐπιφθόνοις παράσημος.

Immo vero ἐπίφθονος παρασήμοις (aut, si hoc mavis παρασήμοις ἐπίφθονος): non movet invidiam luxu divitiisque ostentandis.

J. J. H.

Digitized by Google

ITALICA.

OBSERVATIONES AD LOCOS VERGILIANOS ET OVIDIANOS.

SCRIPSIT

I. VÜRTHEIM.

I.

Pandite nunc Helicona, deae, cantusque movete,
qui bello exciti reges, quae quemque secutae
complerint campos acies!

Hisce verbis Vergilius Catalogum suum incipit minime peiorem Aeneidis partem exorsus, quam armorum vestiumque descriptione vivida colorata, heroum populorumque recensione bene distincta et ordinata lectu reddidit iucundissimam. Nam viventes ante lectorum oculos praetergrediuntur divum contemptor Mezentius et Lausus ferarum debellator, pulcher Aventinus opertus tegumine leonino, Herculis e sanguine creatus, Catillus et Coras fratres gemini, quibus „magno cedunt virgulta fragore", Caeculus viros ducens Praenestinos. Tum oculos in se vertit Messapus, equorum domitor Neptunia proles, quem praecedunt viri suum ipsorum canentes ducem: eunt „numero aequati." Itane Musis addicti sunt Calabriae incolae? Cave credas; aliunde deveniunt canorae hae copiae, sunt Aequi Falisci, Capenates, montis Soractis qui habitant radices! Quid hoc? Nonne in extrema Italia sita est Messapia, ubi Metapontum, vel ut antiquiore aetate audiebat Metabum, Messapi propria videtur regio? Quod Neptuni filium poeta fecit Messapum intellegimus; sed non quod, ut explicat

Digitized by Google

Servius, hic Messapus per mare venerit ad Italiam, idcirco Neptunius est appellandus, immo, quia heros iam antequam in Italiam est transgressus, ipsa in Graecia Neptuni Μεσοποντίου nomen Eresi cultum servabat in memoria. Ubi non invenitur nomen quod cum Messapi arcte cohaereat, sive spectas montem Μεσσάπιον in Boeotia prope ab Anthedone, sive Euboeam, Aetoliam, Locridem, Laconicam, Cretam, Cariam lustras? Μετάπιοι inveniuntur in Elide, Μεσσάπιον ὄρος in Paeonia. Facile credimus Kretschmero statuenti Messapios propter linguarum affinitatem a gente Illyrica non esse disiungendos verique simillimum videtur Messapios e partibus septentrionalibus praeter utramque maris Adriatici oram meridiem versus descendisse, sed gerunt nomen quod, sive vere graecum est sive graeco habitu obvelatum, antiquis cum Neptuni cognomine cohaerere videbatur.

Sed haec nunc mittimus; quid vero Vergilium movit ut heroem Messapum, cui extrema in Italia sedem assignavit vetustas, ducem dare maluerit Faliscis populoque Capenati? Describit eum, quem neque igni neque ferro sternere possis; cui observationi lucem forte attulit Heynius monendo sacerdotes Apollinis Soractini, Hirpos illos, super ambustam ligni struem ambulantes salvos abiisse. Obstat tamen huic explicationi, quod Romae quoque, cum Fordicidia agebantur, viri mulieresque in monte Palatino per ardentes stipulae crepitantis acervos celeri pede saliebant, ita ut Soranorum mos non tantam poetae mirationem movere posset, ut inde oreretur versus de Soractis accola: „neque fas igni cuiquam nec sternere ferro." Immo sacerdotes Sorani S. C. militiae munere vacabant. Potius igitur conicimus Vergilium versu suo heroem depinxisse, quales fuerunt Achilles et Aiax [1]), quibus mortales armis mortalibus mortem parare non valebant. Mentio quidem fit in Aeneide Hirporum Soranorum, sed hoc quoque in episodio nonnulla nos deterrent, quominus Messapum, licet populis Soractis vicinis imperet, Hirpum fuisse credamus.

In libro enim XI⁰ prodit Arruns quidam, ut Camillam Amazonem fortem atque indefessam hasta percutiat necopinantem, quo facto ipse a Dianae satellite sagitta transfixus ignoto campi

1) De huius ἀτρωσίᾳ egi „De Aiacis origine, cultu, patria," pag. 1—12.

Digitized by Google

in pulvere moribundus a sociis deseritur. Celerius quam apparuit ex Aeneide evadit. Cuiusnam fuerit filius poeta silentio praeterit, hoc modo adiecto Arruntem in eo ut inimicam virginem aggrederetur sic voce esse precatum:

> Summe deum, sancti custos Soractis Apollo,
> Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
> Pascitur et medium freti pietate per ignem
> Cultores multa premimus vestigia pruna,
> Da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis,
> Omnipotens.

Habes qui se ipsum Apollinis Soractis cultorem profiteatur, verum Hirpum. Teste vero Plutarcho in Poplic. IX Arruns, vel graece Ἄρρων, erat Tarquinii filius; nomen Ἄρρων in Arcadia, Tarquiniorum patria, minime ignotum erat. Τάρχων Tarquiniorum ἐπώνυμος Telephi audiebat filius. Quid igitur? In Aeneide quoque Tarchonem Tyrrhenum genitorem cum Arrunte affinitate coniunctum fuisse statuere licebit? Nil, credo obstat; immo nil non tali rei favet. Nam ubi Tarchonis copiae, Etrusci, manus cum Camillae caterva conserunt, quid mirum Tarchonis filium Arruntem ipsam Camillam ibi petiisse?

Quare non videmus qui factum sit, ut antiqui commentatores teste Servio (XI, 762) desperarent de Arruntis origine detegenda. Habitat Etruriam meridionalem, Soractis est incola. Non procul igitur sedem habet a Faliscis Capenatibusque, qui sub Messapo pro Turno, ab iisdem partibus a quibus stat Camilla, contra Tarchonem pugnant. Vel ut brevius idem exprimamus, Arruns Soractis Hirpus et Falisci, qui „Soractis habent arces", diversis a partibus militant. Denuo mirabundi haeremus, nam si quos alios, hosce homines commilitones fuisse expectabamus. At non eiusdem erant gentis; eadem religio — Apollinis Soractis cultus — non tantum valuit, ut diversae gentes eosdem hostes eosdem amicos haberent. At Tarcho quoque Etruscorum dux et Mezentius Agyllina ex urbe — id est etrusca ex urbe Caere — ortus sibi stant oppositi Martis in campo. Caveamus! Mezentius enim a civibus ob crudelitatem expulsus apud Turnum refugium quaesierat. Nolite igitur putare etiam Etruscos civili discordia bipartito fuisse discerptos. Discordes vero videmus Etruscos et Faliscos.

Sed transeamus ad Camillam. Quaenam illa fuit? Filia erat

Digitized by Google

Metabi Tusci, qui a populo suo Volsco patria — i. e. Priverno, urbe Volscorum in Latio sita — pulsus erat. Si credimus commentatori ad XI, 567, cuius auctor Cato fuisse videtur in Originibus, Privernum tum temporis Etruscorum potestate regebatur. „Pulsus erat", ita poeta, „ob invidiam viresque superbas." Feritate (cf. XI, 568) cives in se armarat, alter igitur Mezentius. Nam ut hunc omnis Etruria iustis furiis agitata ad supplicium reposcebat a Turno, sic illum telis saevis fugientem premebant Volsci. Quo vero fugerat? Non dicit poeta, sed quoniam filiam adultam multae matres per oppida Tyrrhena frustra optabant nurum, apparet Metabum Tiberim flumen traiecisse Etruriamque petiisse. Exspectamus igitur Metabi filiam Camillam iuxta Tarchonem, Etruscorum regem, ab Aeneae partibus contra Turnum dimicasse. Non ita est; agmen agens equitum Volsca de gente advenerat (VII, 800); ducit igitur gentem cuius tela pater quondam effugerat, quodque plus est, Tyrrhenos, inter quos refugium invenerat ipsa, bello persequitur neque contemptum reticet suum. E. g., ubi Ornytum Etruscum percutit, super hoc pectore fatur inimico:

Silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti?

Nemo non, opinor, rogabit, num forte poeta somniarit, cum Camillam ducem praemitteret Volscis? Neque absque omni dubitatione repetet verba commentatoris: „Privernum tunc ab Etruscis regebatur!"

Ceterum non est quod miremur Camillam, quae procos Etruscos infra se duxit et copia data gentem despectam impugnavit, ab Arrunte Etrusco Tarchonis filio esse prostratam. Sed quid iudicabimus de verbis commentatoris (XI, 558): nomen Camillae e lingua etrusca esse petitum? Potuit sane pater, qui terram petebat Etruscorum ut vitam servaret, filiae nomen indere tyrrhenum; sed tale nomen virgini, cui Etrusci sunt odio, non bene convenit. Nonne poeta nomen magis idoneum excogitare poterat quam etruscum illud? An forte nomen in mythis italicis invenerat? Sed tunc rogamus, rectene fecerit poeta, ubi Camillam Volscis, patris inimicis, praemitteret Etrurios ut impugnaret.

Haec nostra difficultas haud levatur, immo aggravatur si haec attendimus. Metaponti nomen antiquius fuit Metabum (δοκεῖ δ'

Digitized by Google

Ἀντίοχος τὴν πόλιν Μεταπόντιον εἰρῆσθαι πρότερον Μέταβον)[1]. Auctor est Antiochus Syracusanus ἐν τῷ περὶ Ἰταλίας συγγράμματι. Metabi autem nomen forma modo discrepat a Messapo, quod vidit, sed post alios, Kretschmerus (Einl. p. 273). Quare contendimus Camillam, Metabi filiam, et Messapum ab origine nexu quodam fuisse coniunctos. Quodsi forte quis addubitat, indicabimus locum Vergilianum, ubi ipse poeta sententiae nostrae astipulatur. Nam in libro undecimo Turnus sic alloquitur virginem (vs. 508 sq.):

„O decus Italiae..... Tyrrhenum equitem collatis excipe signis,
Tecum acer Messapus erit turmaeque Latinae.

Hic simul eundem petunt hostem Messapus et Camilla! Messapus, dux Faliscorum! quem in regione septentrionali non exspectabamus, et Camilla, quam apud Volscos mirabundi ducis munere fungi videmus. Quid Vergilium movit, ut tali modo nomina per Italiam disperserit?

Nondum difficultatum copiam exhausimus. Sed antequam novum scopulum in quo navis nostra haesit indicemus, pauca observanda restant de Camilla. Haud dubie virgo illa provenit e regione unde Messapus oriundus erat, scilicet e Messapia.

Iam diu enim v. d. agnoverunt Camillam referre imaginem Harpalyces illius, cuius pater, sicut Metabus, a civibus expulsus filiam suam eodem cibo nutriverat, nempe lacte ferino. Utraque virgo Amazo videtur tam habitu (Aen. XI, 648) quam Dianae ministerio. Neque Harpalyce, quae piscatorum retibus constricta capitur, multum differt a Diana Cretensi Dictynna appellata.

Vinculum, quod inter Camillam et Harpalycen exstat, non prorsus neglexit poeta. Aen. XI, 675 Camilla et Harpalycus simul in scaenam prodeunt, quibus tertius adiungitur Tereus. Causa cur hic potissimum introducatur haud deest. Exstitit enim fabula alexandrina, qua Harpalyce quaedam a patre Clymeno amata fratrem necasse patrique apposuisse ferebatur, dein in avem mutata esse. Habes Terei fabulam mutatis nominibus. Ex Alexandrino igitur thesauro materiem hausit Vergilius. Fortasse etiam longius procedere licebit, nam docet nos Pausanias

1) Strab. VI p. 265.

Digitized by Google

(IX, 37) Clymeno fuisse filium, cui nomen esset Ἄρρων, i. e. latine Arruns. Verisimile igitur videtur hoc quoque nomen ex eodem fonte alexandrino in Aeneidis librum undecimum esse receptum; odium enim Ἄρρωνος in Harpalycen ob fratrem interemptum facile in inimicitias inter Arruntem et Camillam mutari potuit. Sed quanta libertate, ne dicamus libidine, poeta hac in materia tractanda et transmittenda sit usus, inde apparet quod versus, quibus Hesiodus (fr. 117 Rz) Iphiclum Harpalyces spretorem depinxit:

ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπὸν θέεν οὐδὲ κατέκλα,
ἀλλ' ἐπὶ πυραμίνων ἀθέρων δρομάασκε πόδεσσι
κοὐ σινέσκετο καρπόν

fere ad literas vertit, sed ad Harpalycen Italicam, Camillam, transtulit:

illa vel infractae segetis per summa volaret
gramina nec teneras cursu laesisset aristas (VII, 808).

Supervacaneum videtur observasse Hesiodo exemplum fuisse Υ 226 sqq., ubi eadem legimus de equis a Borea progenitis. Auctore Athenaeo (XIX, 619 E) „Harpalyce" erat carmen a virginibus cantatum. Haud igitur ex abscondito angello Vergilius „doctrinam illam Alexandrinam" protraxit in lucem.

Si vero non iniuria vinculum quaesivimus inter Messapum et Neptunum Μεταπόντιον; si attendimus Κλύμενον, nomen patris Harpalyces, deorum χθονίων, qualis erat Neptunus, fuisse epitheton (cf. Paus. IX, 37: Κλύμενον μὲν ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Ὀγχηστίου Ποσειδῶνος φονεύουσιν); si hisce observationibus adiungimus Harpalycen a Dictynna dea marina non fuisse absimilem, Harpalycen autem italicam esse Camillam, non facile quis negabit id, quod iam supra ipso e Vergilio effecimus, Messapum et Camillam non esse disiungendos, quippe qui eodem cultu fuerint coniuncti. Quare, si Messapi nomen e Messapia est petitum, statuendum videtur Camillam quoque inde venisse, quae conclusio stabilitur iis, quae ethnographi coniciunt de Messapiis, gente illyrica tam per Italiam quam per Graeciam dispersa (Vid. Kretschm. ll.; Fick. Vorgr. Ortsn. p. 142 sq.).

At contendit commentator apud Servium (XI, 558) Camillam fuisse nomen etruscum, Mercurium etrusca lingua Camillum dici, affert testem Pacuvium, quem voce *camillae* usum esse

Digitized by Google

etrusca, ubi latine exspectaretur vocabulum *ministra*, probat versu e Medea allato:

caelitum camilla exspectata advenis, salve hospita!

Respondemus versu Pacuvii id modo verisimile fieri *camillam* significasse *ministram*, de vocis autem origine nil apparere. Unde vero commentatoris provenerit doctrina legimus Serv. XI, 543: „Statius Tullianus de vocabulis rerum libro primo ait dixisse Callimachum apud Tuscos Camillum appellari Mercurium, quo vocabulo significant deorum praeministrum." (Macrob. III, 8, 5).

Nescimus quo iure Callimachus tale quid sit prolocutus. Sed quoniam teste scholiasta ad Apoll. Arg. I, 917 Κάσμιλος Ἑρμῆς ἐστίν ὡς ἱστορεῖ Διονυσόδωρος, et in Samothracio cultu Cabirorum Casmilus idem ac Mercurius habebatur, conicimus Callimachi sententiam niti affinitate illa, qua antiquitus Samothraces Tyrrheni et Etruriae incolae inter se coniungebantur.

Constat camillos et camillas appellasse Romanos pueros et puellas nobiles et investes, flaminicarum et flaminum praeministros; constat in nuptiis casmillum audisse, qui cumerum ferret, sed utrum etruscum fuerit vocabulum necne non constat. Ipse Vergilius nomen Camillae derivat a Casmilla

matrisque vocavit (puellam)
nomine Casmillae, mutata parte, Camillam.

Nomina Casmili, Cadmili, Cadmi, quae ex Italia orientem versus nos abducunt, nullus explicavit ita ut omnem tolleret dubitationem; hinc sequitur Camillae quoque nomen spissa caligine originem suam obtectam servare. Sed fac Camillam etruscum esse vel proprium nomen vel adiectivum, quidni Messapii eandem cognoverint vocem, cum Messapii sint Illyrii, Etrusci autem, si O. Muellero et Penkae (Herkunft der alten Völker Italiens und Griechenlands) credimus, e Lydis et Illyriis mixtis provenerint?

II.

Sed haec hactenus. Probasse mihi videor, Vergilium nomina Messapi, Metabi, Camillae, quae non erant distrahenda, patria e terra abstulisse atque alienas in regiones sive coniuncta sive disiuncta transtulisse. Cuius agendi rationis novum dabimus exemplum.

Digitized by Google

Legimus Aen. VII vs. 723 sqq., in Catalogo igitur, haec quoque:

Hinc Agamemnonius, Troiani nominis hostis,
curru iungit Halaesus equos Turnoque feroces
mille rapit populos, vertunt felicia Baccho
Massica qui rastris, et quos de collibus altis
Aurunci misere patres, Sidicinaque iuxta
aequora, quique Cales linquunt amnisque vadosi
accola Volturni pariterque Saticulus asper
Oscorumque manus. Teretes sunt aclydes illis
tela, sed haec lento mos est aptare flagello.
Laevas caetra tegit, falcati comminus enses.

Est igitur Halaesus dux earum copiarum, quae Sinuessa Aurunca venerunt, ex illa igitur regione, quae inter montem Massicum et flumen Volturnum sita est. Campanus igitur est Halaesus, at idem audit Agamemnonius et Troiani nominis hostis!

Annotat commentator (Serv. ad loc.): „hunc Agamemnonis plerique comitem, plerique nothum filium volunt."

Evolvamus Aen. X, 352 sq.:

accurrit Halaesus
Auruncaeque manus, subit et Neptunia proles
insignis Messapus equis;

deinde X, 417 sqq.:

fata cavens silvis genitor celarat Halaesum,
ut senior leto canentia lumina solvit,
iniecere manum Parcae telisque sacrarunt
Euandri.

Pater igitur futuri haud nescius filium ut bello eximeret in silva celarat, sed postquam ipse grandaevus diem supremum obiit, filius mox Euandri telis succubuit. Non multis, opinor, verbis erit opus ut probemus hunc patrem non fuisse Agamemnonem. At quid significat illud „Agamemnonius"? Fortasse „Argivus"? Vix concedes. Observa quoque apud Ovidium (Fast. IV, 73) sq.) legi:

venerat Atrides fatis agitatus Halaesus,
a quo se dictam terra Falisca putat.

Nuncupatur Halaesus Atrides neque quisquam a se impetrabit ut hoc patronymicum vertat „Argivus". Ecquis autem est, qui verisimile ducat poetam Agamemnonis comitem appellasse Atri-

Digitized by Google

den? Immo Atrides et Agamemnonius indicant Agamemnonis filium, sive legitimum sive nothum, sed filium. Unde sequitur Vergilium aliam genealogiam quam volebat Ovidius Halaeso tribuisse.

Quid vero iudicabimus de versu Ovidiano: „Halaesus, a quo se dictam terra Falisca putat"? Modo apud Vergilium audivimus Halaesum Campanum fuisse, qui praeibat copiis Volturni oras incolentibus. Nunc fit Faleriorum conditor, verus aptusque dux, cui Faliscos paruisse credimus. Apud Vergilium vero alius Faliscis praeest, Messapus, quem poeta miro modo a civibus suis Messapiis divulsit. Quid tandem Vergilium movere potuit, ut nomina heroum sic conturbaret? Nam, si quid videmus, Ovidius hac in re ipsorum Faliscorum servavit fabellam popularem, Vergilius autem hoc loco, sicut ubi de Messapo loquebatur, suam iniit viam, quae a fabula populari abducit.

Commentatorem id non fugit. Observat ad Aen. VII, 695: „Faliscos Halaesus condidit. Hi autem immutato H in F Falisci dicti sunt, sicut febris dicitur quae ante hebris dicebatur, Formiae quae Hormiae fuerunt ἀπὸ τῆς ὁρμῆς: nam posteritas in multis nominibus F pro H posuit."

Etymologicae hae nugae nihil probant nisi hoc: Servio nexum inter Halaesum et Faliscum, qualiscumque ille nexus fuit, haud ignotum fuisse. Apud Silium VIII, 476 legimus hunc versum sermone pedestri:

Alsium litus dilectum Argolico Halaeso!

Disiungit igitur Halaesum a Faliscis, ut novam doceat etymologiam, quae nititur radice ἀλ(ς); attamen Faliscos non prorsus neglegere potuit, nam vs. 491 sqq. apparent

Aequique Falisci
quique tuos, Flavina, focos Sabatia quique
stagna tenent Ciminique lacum, qui Sutria tecta
haud procul et sacrum Phoebo Soracte frequentant.

Intellegimus etymologum, qui nomen Halaesi a voce ἁλός deducere voluit; quali vero modo explicandum erit quod fecit Vergilius? Ad Massici radices iacet ager Falernus; huc transtulit Halaesum. Ecquid inter Falerios et Falernum statuit nexum etymologicum eaque opinione ductus cum Falerno coniunxit heroem, quem etymologice cum Faleriis coniunctum saepius audisset? Fac ita fuisse; tum vero iure rogabis, cur non potius

Digitized by Google

Halaesum inter suos Faliscos reliquerit et Massici accolis praefecerit illum, quem e Messapia transtulisset, Messapum? Quod quia non fecit, conieceris certam causam nobis ignotam eum perpulisse, ut utique Messapum cum Faliscis coniungeret, quo facto Halaeso novam patriam quaesivit apud eos, quibuscum iam ἐτύμῳ coniunctus videbatur. Hoc studium Messapi inter Etruscos vel inter Etruscorum vicinos transferendi ibi quoque prodidit poeta, ubi Metabum (i. e. Messapum) cum filia Camilla Priverno pulsum Tyrrhenos petiisse cecinit, quamquam Camilla Tyrrhenos abominata atque ad Volscos refugiens satis superque probavit se et patrem suum inter Tyrrhenos fuisse alienigenas; vel potius se duxisse alienigenas.

Indene aliquid efficere possumus? Possumus, quamquam haesitantes proferemus quae coniecimus, sed non quod errorem timeamus, quem nisi nihil faciendo vix semper effugias. Vergilius, puto, nomen Messapi vel Metabi in Capenatum quoque et Faliscorum fabellis repperit, ubi sic appellabatur Etruscus quidam, cui hae urbes erant subiectae. Fieri id poterat, quia, ut supra iam exposuimus, studia ethnologica et linguistica nostrae aetatis in populis Etruscorum et Messapiorum communem detexerunt gentem illyricam. Hanc ob causam Messapum et Metabum inter Tyrrhenos posuit. Sed simul, id quod viri docti Vergili aequales contendebant, Camillam nomen esse etruscum pernegavit Camillam Etruscis opponendo et in urbe Latii collocando. Nomina Halaesi et Faleriorum inter se cohaerere credidit quidem, sed suo Marte inde statuit nexum etymologicum inter Halaesum et Falernum.

III.

Sed haec omnia nunc mittimus, ut de Halaeso cetera perpendamus documenta.

Iam primum, ut Messapus, sic Halaesus vocatur Neptunia proles in mira nota Serviana (VIII, 285): „quidam etiam dicunt Salios a Morrio rege Veientanorum institutos, ut Halaesus Neptuni filius eorum carmine laudaretur, qui eiusdem regis familiae auctor ultimus fuit." Fuit igitur Halaesus, Neptuni

Digitized by Google

filius, auctor gentis Morrii, regis Veientanorum. Carmina a Saliis cantata exstabant, quibus Halaesi laudes efferebantur.

Denuo apparet heroem nostrum, utpote regum Veientium auctorem, prope ab Soracte sedem habuisse. Nunc vero, postquam mythis italicis est annexus, filius audit Neptuni, non Agamemnonius. Hoc nomen gerit ubi mythologi antiqui vel docti poetae fabellas italicas, cultum aliquem italicum, ob congruentiam cum narrationibus caeremoniisve graecis detectam, e Graecia in Italiam importata crediderunt. Cuius rei mox afferemus exemplum. In carminibus autem Saliorum Veientanorum Neptuno utebatur patre. Romae, ut satis est notum, carmen Saliare bifariam divisum erat. Prior pars, aximenta nominata, omnes complectebatur deos, altera varios deos sed singulos canebat singulique versus a singulis denominabantur deis, ut Iovii, Ianii, Iunonii, Minervii. Quodsi idem Veiis obtinuit, altera in parte Neptunius laudabatur Halaesus, quem et Faleriorum ferebant conditorem. Revera commercium exstitit inter Faliscos et Veientes ut docet bellum diuturnum, quo libertatem Veientes contra Romanos defenderunt auxilio usi Faleriorum. Morrius autem ille Veientanorum rex, qui Salios instituit, non erat diversus a noto Mamurrio Veturio, anciliorum fabricatore. Ludis Capitolinis, cum Romani victoriam a Veientibus reportatam celebrabant, auctio fieri solebat Veientium, in qua senex cum toga praetexta bullaque aurea a praecone producebatur clamante populo: „Sardi venales"! (Festus i. v.).

Sardi appellabantur, quia Etrusca gens Sardibus orta credebatur. Addit Plutarchus Qu. Rom. 53: „Ῥωμύλῳ πολὺν χρόνον ἐπολέμησαν οἱ λεγόμενοι Οὐήιοι Τυρρηνῶν, καὶ ταύτην τὴν πόλιν ἐσχάτην εἶλε καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους ἀπεκήρυξε μετὰ τοῦ βασιλέως, ἐπισκώπτων αὐτοῦ τὴν ἡλιθιότητα καὶ τὴν ἀβελτερίαν".

Denique teste Ennio in Schol. Bern. ad Verg. Georg. II. 384 mos saliendi per utres, mos igitur τοῦ ἀσκωλιάζειν, viguit in ludis Capitolinis.

Hisce documentis inter se comparatis atque coniunctis apparet, opinor, senem cultu regio etrusco (vid. Fest.) ornatum, quem ludis Capitolinis vendebant Romani, habitum fuisse pro Veientium rege. Et quia hisce ludis inter ioca oblectamentaque popularia obtinebat locum τὸ salire per utres, orta est opinio

Digitized by Google

Veientium illum regem *saliendi* morem instituisse. Mox venit lepidum caput, quo auctore Morrius Veientium rex *Salios* instituisse ferebatur. Ignotus autem ille Halaesus, cuius obscuram originem aegre ferebant Romani, quoniam in Saliorum Veientanorum carminibus locum obtinebat, quin Veientium regum fuisset princeps, nullus posthac dubitabat. Quantum in hac ratiocinatione valuerit Halaesi nomen a radice ἁλ(λομαι) derivatum, non facile dixeris. Sic mira illa nota Serviana (VIII, 285) explicanda videtur. Morrium, Mamurium, Martem Salisubsulum unam eandemque esse personam iam alii ante nos erant prolocuti.

IV.

Nunc ad Halaesum revertamur. Ovidius hunc heroem non neglexit, quod tanto magis gaudemus, quoniam poeta duxerat uxorem Faliscam: procul dubio occasione oblata Faliscorum mythos propius adspexit. Iam primum confirmat Halaesum Faleriorum fuisse conditorem; habent autem eius verba quod mireris. Legimus enim (Amor. III, 13 sqq.):

Agamemnone caeso
et scelus et patrias fugit Halaesus opes.
Iamque pererratis profugus terraque fretoque
moenia felici condidit alta manu.

Quoquo te verteris, tandem concedendum tibi erit Ovidio notam fuisse fabellam, qua Halaesus ferebatur Agamemnonis filius nothus. Patre mortuo relictis patriis opibus scelestam Aegisthi manum effugerat. Sed quanam e matre ortus erat alter ille Orestes? Conieceris e Cassandra, quae et duos alios Agamemnoni peperit filios, Teledamum et Pelopem (Paus. II, 16, 6), Aegisthi manu perituros. Neque a probabilitate rerum abhorreret Halaesum simul cum matre Cassandra cultum in Italia meridionali esse nactum. (Lyc. Alex. 1128 c. schol.; Vürtheim, de Aiacis origine p. 124). Talis vero narrationis, Alexandrinae haud dubie, si unquam exstitit, neque vola iam nec vestigium superest.

Pergit Ovidius: „ille suos docuit Iunonia sacra Faliscos." Mirus, hercle, fuit heros Halaesus noster: est Agamemnonius, est Neptunius, est Martius, celebratur a Saliis, instituit Iunonia.

Digitized by Google

Hoc autem parva opera ei cessit utpote Argivo. Sed videamus festi ritum, nam fieri potuit ut Iunonia sacra Faleriis acta ob nimiam cum Argivis Iunoniis congruentiam ipsa quoque pro Argivis haberentur; hinc autem suspicio nasci poterat horum sacrorum conditorem ab origine fuisse Argivum. Deinde, si factus erat Argivus, quidni fuisset Agamemnonis filius? Nonne tot aliae urbes italicae graecis gloriabantur patronis?

Antiquissimus auctor inter scriptores antiquos, qui nos docuit Faleriorum originem Argivam, Cato est in Originibus. Habet enim Plinius (III, 5): „Falisca Argis orta, ut auctor est Cato, quae cognominatur Hetruscorum." Cato, qui „multa industria et diligentia sed nulla doctrina" Origines scripsit, graecos — quis dubitare potest — adiit fontes, licet auctores nominatim non laudarit. Adiit igitur Callimachi quoque Αἴτια, unde de Halaeso quaedam haurire potuit. Nam doctum Cyrenaeum attigisse mythos italicos efficere licet e verbis Statii Tulliani supra allatis. Quid igitur? Indiciane de Iunoniorum Faliscorum origine graeca apud Ovidium detegi possunt? En, habes versus:

Casta sacerdotes Iunoni festa parabant
per celebres ludos indigenamque bovem.
Stat vetus et densa praenubilus arbore lucus,
accipit ara preces votivaque tura piorum,
ara per antiquas facta sine arte manus.
Hinc ubi praesonuit sollemni tibia cantu,
it per velatas annua pompa vias.
Ducuntur niveae populo plaudente iuvencae,
quas aluit campis herba Falisca suis,
et vituli nondum metuenda fronte minaces,
et minor ex humili victima porcus hara,
duxque gregis cornu per tempora dura recurvo.
Invisa est dominae sola capella deae.
Illius indicio silvis inventa sub altis
dicitur inceptam destituisse fugam.
Nunc quoque per pueros iaculis incessitur index,
et pretium auctori vulneris ipsa datur.
Qua ventura dea est, iuvenes timidaeque puellae
praeverrunt latas veste iacente vias.
Virginei crines auro gemmaque premuntur,

Digitized by Google

et tegit auratos palla superba pedes:
more patrum graio velatae vestibus albis
tradita supposito vertice sacra ferunt.
Ore favent populi tunc, cum venit aurea pompa,
ipsa sacerdotes subsequiturque suas.
Argiva est pompae facies.

Animadvertamus Ovidium bis Argivas caerimonias commemorare. Ubi canephoros albis vestibus velatas nominat, addit „more patrum graio"; deinde in fine descriptionis omnia quae aspexit colligit sententia: „argiva est pompae facies." Iurene id contendit, an vocem popularem repetiit? Necesse erit, succincte perlustremur ipsas argivas caerimonias. Non ita multae nobis sunt notae.

Magnas partes in cultu argivo agit vacca alba; supervacaneum est auctores laudare de re nulli ignota; citemus modo Senec. Agam. 364 sq.:

ad tua coniunx candida tauri | delubra cadet
nescia aratri nullo collum | signata iugo.

Adsunt in pompa Argiva indigenae iuvencae; sed adsunt etiam vituli fronte nondum minaces.

Memoria quidem tenemus Herodotum in fabella notissima de Bitone et Cleobi loqui de *bubus*: *οἱ δέ σφι βόες οὐ παρῆσαν*; legimus quidem in schol. Pind. Ol. VII, 152: *Ἑκατόμβαια δὲ ὁ ἀγὼν λέγεται ὅτι πομπῆς μεγάλης προηγοῦνται ἑκατὸν βόες, οὓς νόμος κρεανομεῖσθαι*, sed haud dubie agitur de vaccis, etsi minus ad grammatices normam sint indicatae. Vaccarum imagines ex aere et ex ebore factae in Heraeo sunt repertae.

Porcus et aries, qui Faleriis cum vitulis coniuncti efficiunt quod suovetaurile dicere possis, in pompa argiva non memorantur; neque causa adest, cur coniciamus haec animalia tamen affuisse. Venatio capellae Iunoni invisae, ludicrum sane oblectamentum memoratuque haud indignum, Argis videtur fuisse ignota. Corinthi vero celebrabatur Iuno *αἰγοφάγος*, quae igitur capellam odio non habuit. Iuppiter *αἰγοφάγος*, apparet Etym. magn. 27, 51. Erravit, ut bene observatum est, Pausanias, ubi refert (III, 15, 9): „solis Spartanis inter Graecos mos est Iunonem appellare *αἰγοφάγον* capellasque huic deae immolare." Sed haec de Corinthiaco ritu; Argis nil tale innotuit.

Sequuntur in pompa Falisca „iuvenes timidaeque puellae, qui

Digitized by Google

praeverrunt latas veste iacente vias" Quid hic voluerit poeta apparet collatis verbis Ovidianis:

„nimium demissa iacent tibi pallia terrae".

Procedunt igitur iuniores utriusque generis ἑλκεχίτωνες; virgines autem crines gerunt auro gemmisque distinctos; palla superba descendit usque ad pedes sandaliis calceatos auratis; capitibus gerunt sacra tradita, „more patrum graio". Non errabimus statuentes hic agi de canephoris. Rogatur an Argis quoque affuerint.

Puellas affuisse docet Euripides Electr. 171 sqq.:

ἀγγέλλει δ' ὅτι νῦν τριταί-
αν καρύσσουσιν θυσίαν
Ἀργεῖοι, πᾶσαι δὲ παρ' Ἥ-
ραν μέλλουσιν παρθενικαὶ στείχειν,

docet praeterea Pollux (IV, 78) virgines ἀνθεσφόρους in Heraeis saltasse et tibiis cantasse; et apud Senecam legimus (Agam. 358 sqq.):

tibi multifora tibia buxo
solemne canit,
tibi fila movent docta puellae
carmine molli.

De canephoris vero altum silentium!

At affuerunt Argis iuvenes! Ita est; sed etiam ἑλκεχίτωνες? Qui teste Aenea Tact. I, 17: „ἐξῆγον πομπὴν σὺν ὅπλοις τῶν ἐν ἡλικίᾳ συχνῶν." In Iliade autem non bene placent οἱ Ἰάονες ἑλκεχίτωνες, qui cum telo pugnam ineunt seriam, ab omni ludo alienissimam. Melius placent in hymno Apollinis οἱ ἑλκεχίτωνες Ἰάονες, qui ἡγερέθονται, ut deum delectent πυγμαχίῃ τε καὶ ὀρχηθμῷ καὶ ἀοιδῇ. Absunt arma; a diebus festis absint! Si vero adsunt, armatos iuvenes, qui extra urbem pompam ab hostibus defenderent, ἑλκεχίτωνας fuisse non credimus.

Sic unum modo restat; inquirendum, utrum Argis dea ipsa, ut Faleriis, in pompa sacerdotes suas subsequi solita fuerit necne. Quodsi et hoc negatur, omnibus partibus inter se differunt caerimoniae Faliscae et Argivae, nisi quod utraeque fiebant in honorem Iunonis, cui utraque in urbe officia praestabant sacerdotes feminae. Nam de ritu observatu dignissimo, quem Seneca sic expressit (Agam. 362):

tibi votivam matres Graiae lampada iactant

Digitized by Google

Ovidius in descriptione festi Falisci nil refert.

Rogatur igitur num Iuno in Heraeis sive imagine sive a sacerdote sua repraesentata affuerit. Haec quaestio magni, si quid videmus, est momenti. Statim enim postquam poeta in pompa aspexit Iunonem Faliscam, exclamat: „Argiva est pompae facies"; unde forte non iniuria effeceris deae praesertim praesentiam Ovidio pompas graecas in memoriam revocasse atque ante alias pompam *argivam*. Verba Ovidiana „ipsa sacerdotes subsequiturque suas" docent deae imaginem locum post sacerdotes obtinuisse. Idem voluit Farnellus (Cult. Gr. St. I, 187) de pompa argiva, sed nullum, quod quidem sciam, documentum hanc opinionem comprobat. Fuerunt alii, qui putarent, Iunonis sacerdotem — cogita de matre Bitonis — deae partes egisse, sicut e. g. Patris Dianae sacerdos cervis vecta Laphriam ipsam referebat. Sed si Herodoti narrationi (I, 31) aliquam fidem tribui licet (quadamtenus enim Argivi cultus servat memoriam) neque statua neque dea aderat in pompa; nam consentaneum non est eam, quae deae partes ageret, cum in templum venisset *στᾶσαν ἀντίον τοῦ ἀγάλματος εὔξασθαι τοῖσι ἑωυτῆς τέκνοισι.* In templo certe partes semel susceptae erant peragendae; statua, ut apparet, in templo stabat neque dea se cum precibus ad suam ipsius statuam convertere poterat.

Vidimus igitur omnia, quae cultus Faliscus haberet peculiaria, a cultu Argivo afuisse; quaeque in hoc hominum mentes et oculos quam maxime allicerent, in illo non esse visa. Quibus praemonitis non erit metuendum ne Dionysii verbis a vera sententia nos abduci sinamus.

Qui haec habet (I, 21): „*διέμεινε* (Faleriis) *πολλὰ τῶν ἀρχαίων διαιτημάτων, οἷς τὸ Ἑλληνικόν ποτ' ἐχρήσατο· οἷον ὅ τε τῶν πολεμιστηρίων κόσμος, ἀσπίδες Ἀργολικαὶ καὶ δόρατα ....., πάντων δὲ περιφανέστατον μνημεῖον τῆς ἐν Ἄργει ποτὲ οἰκήσεως τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ὁ τῆς Ἥρας νεὼς ἐν Φαλερίῳ κατεσκευασμένος ὡς ἐν Ἄργει· ἔνθα καὶ τῶν θυηπολιῶν ὁ τρόπος ὅμοιος ἦν, καὶ γυναῖκες ἱεραὶ θεραπεύουσαι τὸ τέμενος, ἥ τε λεγομένη κανηφόρος ἀγνὴ γάμων παῖς καταρχομένη τῶν θυμάτων, χοροί τε παρθένων ὑμνουσῶν τὴν θεὸν ᾠδαῖς πατρίοις.*

Nemo, opinor, nisi mirabundus haec perleget. Itanevero, *ὁ τῆς Ἥρας νεὼς ἐν Φαλερίῳ κατεσκευασμένος ὡς ἐν Ἄργει*! Tem-

Digitized by Google

plum igitur ab archaeologis americanis nostris diebus effossum, clarissimum illud fanum, institutum erat ut aedis Falisca. Sed ubinam fuit haec aedis? nam apud Ovidium nil legitur nisi:

Stat vetus et densa praenubilus arbore lucus:
aspice, concedas numen inesse loco,
accipit ara preces votivaque tura piorum,
ara per antiquas facta sine arte manus.

Satisne simplicia sunt ara et lucus? Ubi hic splendor Heraei Argivi, vel potius, ubi hic quamvis modicum sacellum? Num forte Ovidius in descriptione satis accurata templi est oblitus? Tum ὁ τρόπος τῶν θυηπολιῶν ὅμοιος ἦν! Centum boves, ingens sacrificium, mactabantur in Heraeo, carnes inter cives dividebantur; ἀγών habebatur, ubi τὸ ἄθλον ἀσπὶς χαλκῆ, οἱ δὲ στέφανοι ἐκ μυρσίνης; matronae lampades iactabant; suspicio est argivum festum fuisse ἱερὸν γάμον! Cum his magnis caerimoniis confer suovetaurile Faliscum, venationem misellae capellae, ludum agrestem Carneorum Theraeorum illi subsimilem (cf. commentationem meam de Carneis). Mira profecto ὁμοιότης! Denique, ἡ λεγομένη κανηφόρος adest in pompa Falisca. At ubi haec virgo in Heraeis laudatur? Χοροὶ παρθένων utrumque festum carminibus celebrant, mulieres sacerdotes adsunt, vaccae vel iuvencae candidae in utraque pompa aspiciuntur: haec sunt simillima illa, nil amplius! Cetera bonus Dionysius suo more per insomniam nocturnam excogitata lectoribus pro veris apponere est conatus.

Missis ergo huius auctoris fabellis rogemus, quî Ovidius pompa Falisca aspecta exclamare potuerit: „Argiva est facies!" Responsum in promptu est; nam quid magis innotuit ex Heraeis magnis quam plaustrum vaccis vectum candidis? *Iuvencae* igitur aliquot in clivo Falisco aspectae, — non ut Argis *vaccae* duae illae niveo colore refulgentes! —, plaustrum quoque, quo figura muliebris vehebatur, satis per se valebant ad narrationem Herodoteam de Cleobi et Bitone poetae in mentem revocandam. Praeterea canephori, etsi non e ritu Argivo attamen e pompis atticis notissimae, ἑλληνινικόν τι habebant (adiectivum „argivum" pro „graeco" quoties adhibuit poeta!); denique fama popularis de Faleriorum origine argiva Ovidio haud ignota iam ante spectaculum spectatoris mentem ad res graecas detorserat. Hinc factum ut festum ingenuum, sed apparatu aliquo graeco orna-

Digitized by Google

tum, e Graecia invectum esse putarit, famam solitam secutus.

Species igitur non defuit, quare homines imperitiores Iunonia Falisca ex Heraeis Argivis orta et in Italiam translata esse ducerent; sed defuerunt verae illae congruentiae, quibus periti talem originem argumentis defendere potuissent, siquidem voluissent. Id autem suspicari licet, Halaesum heroem Faliscum, cuius nomen tam cum Saliorum instituto quam cum Iunoniis coniungebatur, — unde solum id efficimus Halaesum in rebus sacris primas egisse partes, — Argivum factum esse, quod Iunonia quoque Argiva haberentur; Agamemnonium eum audivisse, quod quaerentibus cuinam heroi Halaesum Argivum tribuerent filium, ante alios se obtulisset Argivus ille nulli ignotus, Agamemnon.

V.

Teste Tertulliano (Apolog. 24) Faleriis in honore erat *Pater* Curis, a quo Iuno cognomen Curitis duxisse ferebatur. Fuitne hic pater Curis idem qui Halaesus? Fuitne ignotus ille Divus Pater Falacer Romae, qui suum habebat Flamen Falacrum (Varro V, 84, VII, 45), idem qui Halaesus? Incerti haeremus, licet nobis asseverent linguarum italicarum periti vocem Falerios, Faliscum a radice fale i. e. „altitudo" ductam minime esse etruscam sed italicam. Iam apud Paulum (p. 91) exstat ἔτυμόν: „Falerii oppidum a Fale dictum", cui astipulatus est Deeckius in libro suo de Faliscis.

Iunonem Curitim Prellerus Sabinam vel Umbricam ab origine fuisse pro sua sententia statuit. Non. Oct. celebrabantur Romae caerimoniae Iunoni Curriti (sic) in Campo. Habet Paulus non Curriti sed Quiriti. De nominis forma ambigitur, neque rem dirimunt Servii verba I, 17: „in sacris Tiburtibus sic precantur: Iuno curitis (curritis C) tuo curru clipeoque tuere meos curiae vernulas." Mira profecto, precatio fuit, quae ludit cum vocibus Curiti, curru, curia! Sed id saltem inde docemur Iunonem Curitim Tiburtinam clipeo armatam curru vectam, sub forma igitur Argiva, effictam esse, neque immemores sumus Tibur, ut Falerios, a colono Argivo secundum vocem popularem esse conditum.

Digitized by Google

Sic Iuno Picentium apud Salernum Argiva habebatur templumque deae ab Iasone conditum erat insigne (Plin. H. N. III c. V). Hi autem agri Picentini incolae a Picenis oriundi erant, ipsi vero Piceni voto sacro a Sabinis originem ducebant (Plin. H. N. III c. 13). Commune igitur vinculum detegimus inter Picentinos, Tiburtinos, Faliscos, quibus omnibus Iuno quaedam Curitis Argiva sub forma honorata erat propria. Hinc novam accipit lucem quod rogat Iustinus XX, 1, 13: „iam Falisci, Nolani, Abellani nonne Chalcidensium coloni sunt?" Nempe iustam admirationem movent Falisci, Nolani, una coniuncti sententia. Sed qui reputat hic nominari vicinos Picentinorum iuxta Faliscos, — inter quos et Picentinos intercedebat ratio sacra, — is fortasse nobiscum inde efficiet vicinos quoque illos eodem vinculo sacro cum Faliscis coniunctos fuisse, eamque ob causam historicos antiquos eandem originem graecam iis tribuisse. Chalcidensium vero vocabantur coloni, quoniam ab Chalcidensibus importatum credebatur quidquid graeci vel graecis rebus simile in Italia reperiebatur.

Quodsi non iniuria statuimus inter Campaniae incolas atque Faliscos exstitisse vinculum sacrum, melius fortasse quam hucusque fecimus explicare possumus, quî factum sit ut Vergilius ex agro Falerno, i. e. e Campania, Halaesum venisse cecinerit. Congruentia enim inter nomina Faleriorum et Falerni iam supra indicata multo plus valebit, si novis argumentis e re sacra petitis corroboretur. Fortasse Vergilius nonnulla de Faliscorum atque de Falernorum affinitate repperit in Originibus Catonis.

Lingua Falisca discrepat a lingua Etruscorum; italica est, vel ut accuratius rem indicemus, latinae (Momms. R. G. I, 114) subsimilis. Sicut intra Romae moenia viam invenit dea sabina Iuno Curitis, ita Faleriis quoque occupavit locum primarium. Vidimus eandem deam penetrasse in agrum Tiburtinum et Falernum. Adde quod tam Faleriis quam Romae et Tiburti Saliorum collegium fuit celeberrimum. Nonne inde exoritur suspicio nexum quendam inter Iunonem Curitim et Salios exstitisse? Quae suspicio crescit reputantibus Halaesum Faleriis fuisse heroem, qui et Iunonia ferretur instituisse et cuius in honorem Salios esse institutos tradiderit Servius. De Saliis Tiburtinis refert Macrobius (III, 12) operatos eos esse diebus certis et

Digitized by Google

auspicato non Marti sed Herculi; quae sententia nititur auctore Octavio Hersennio in libro de sacris Saliaribus Tiburtium. Maioris forte nobis videbitur momenti observatio Serviana: „sunt autem Salii Martis et Herculis, quoniam Chaldaei stellam Martis Herculeam dicunt, quos *Varro* sequitur." Hic habemus auctorem quem secutus est Vergilius (Aen. VIII, 285 sqq.):

Tum Salii ad cantus incensa altaria circum
Populeis adsunt evincti tempora ramis,
Hic iuvenum chorus, ille senum; qui carmine laudes
Herculeas et facta ferunt.

Meminimus etruscis in speculis Herculem et Iunonem ita interdum coniunctos aspici ut revera coniuges videantur (vid. Rosch. I 2259). Reifferscheidius plurima exempla contulit, in quibus haec numina modo concordia repraesentari credebat, modo discordia, irae autem hanc statuebat causam, quod Iuno virgo adversus deum amantem se ipsam defenderet, sicut certamen Martis et Nerienis anteiit horum deorum nuptias (Porphyr. ad Hor. Ep. II, 2, 209: de nuptiis habito certamine Mars victus est). Puellas enim a maritis se defendere, maritos effugere, rapi igitur debere, notissimum esse atque hinc explicandum esse *Sabinarum* raptum. In speculis etruscis similibusque ornamentis Iunonem adesse pelle cinctam caprina, eodem igitur indutam ornatu quo depingitur Iuno Caprotina, item statuit Reifferscheidius, repetivit Peter apud Roscherum l.l. Oblocuti quidem sunt Reifferscheidio Iordanus et Wissowa, sed quae de Etruscorum opinionibus aere expressis vir doctus protulerat non labefecerunt, neque quicquam credo obstat quominus statuamus Herculem et Iunonem virginem pelle caprina adopertam secundum Etruscorum opinionem primum inter se certasse, dein puellam amatorem effugisse, denique vero ab eo δμηθῆναι. Quo cum mytho confer versus Ovidianos:

Invisa est dominae sola capella deae.
Illius indicio silvis inventa sub altis
Dicitur inceptam destituisse fugam.
Nunc quoque per pueros iaculis incessitur index
Et pretium auctori vulneris ipsa datur.

Qua de causa Iuno aliquando fugerit et quem, silentio transiit poeta; inventa tamen est silva sub alta ab amatore capellae

Digitized by Google

indicio. Hinc venatio solemnis. Intellegimus autem αἴτιαν nobis hic praeberi, cur dea capram sibi sacrificari voluerit, cur pellem caprinam, ut Hercules leoninam, gestarit. Itaque non miremur, si Ovidii sub versibus lateat mythus, quem in speculis etruscis depictum agnovit Reifferscheidius: mythum dicimus de Iunone et Hercule.

Observarunt autem critici Reifferscheidium iniuria quae de Etruscis valerent transtulisse ad Romanos; monuerunt Iunonem et Herculem deos coniugales Romae idcirco non habendos esse, quod nobilibus pueris natis in atrio domus Iunoni lectus Herculi mensa poneretur. Hac in re non intercedimus; unum tamen argumentum Reifferscheidii neque Wissowa neque Iordanus refutavit, nempe ubi memorat nodum cinguli, quem maritus novae nuptae in lecto solveret geniali, appellatum fuisse nodum Herculaneum. Utut id est, Salios Tiburtinos Herculi sacrificasse negari nequit, neque inter Salios Collinos et Quirinum intercessisse rationem. Bipartito enim cum essent divisi Salii romani, Palatini colebant Martem, Collini Quirinum. Livium si audimus (V, 52, 7), Quirinus ille una cum Gradivo in tutela habebat ancilia, quae Kalendis Martiis, die igitur Iunoni sacro, e caelo in domum Numae Sabinorum regis Curibus oriundi erant delapsa. Argumentum quaerere ex etymo nominis Quirini, quod auctores antiqui a Curibus derivabant, nolumus; sed vel sic, si quis recordatur raptas virgines Sabinas a Romanis, mythum qui est de Iunone Herculem effugienti, pelle caprina amictas Iunonem Curitim Sabinam et Iunonem Caprotinam Lanuvii, Salios Tiburtinos Herculi sacrificantes, Salios Romae a rege Sabino institutos, Salios Faliscos Halaesum celebrantes (qui Halaesus Iunonia Faleriis instituerat) nodum Herculaneum in lecto geniali solutum, patrem Curim Faleriis cultum, divum patrem Falacrem Romae, tunc ei, etiamsi minime sit credulus, dummodo serio vim et pondus uniuscuiusque harum rerum secum reputet, obrepet suspicio esse commune aliquid quo variae hae caerimoniae, varia haec instituta, nomina, sacra inter se coniungantur. Et fortasse nobiscum cogitabit de uno eodemque ritu, de iisdem placitis Sabina e gente ortis, sed inde vicinos per populos Etruriae, Latii, Campaniae divulgatis, quae ad fertilitatem generis humani spectarent, ita ut Iuno praesi-

Digitized by Google

deret sexui muliebri, Hercules virili, dea animalis luxuriantis (caprae) gereret pellem, deus collegio cuidam praeesset, quod saltando, canendo, armis et scutis concutiundis, vires naturales quae latent in sole orienti, in terra vegeta, in ipso humano genere, excitaret et augeret. Nobiscum forte credet Iunonia a mulieribus acta eodem tetendisse ac ritus Saliorum; hosce autem institutos esse habitos a rege divini generis, puta Morrium (i. e. Mamurrium vel Martem), Numam, in honorem illius numinis, quod prospiceret sexui virili, sicut Iunonia ad Iunonem spectarent. In Halaeso igitur, Faleriorum patrono, quem celebrabant Salii Falisci, latere Faliscum Genium; qui cum iuxta Iunonem coleretur, ipsa Iunonia Falisca instituisse ferretur. Herculem igitur Faliscum, quem effugere vellet Iuno, fuisse Halaesum; neque mirum videri heroem eponymum et deum fertilitatis fautorem uno nomine coniunctos esse.

VI.

Qui Salios dicit simil cogitat de Lupercis, neque iniucundum est audire pellem caprinam, qua Luperci feriebant mulieres ut fertiles fierent, appellatam esse amiculum Iunonis. Sic Iunonis Lanuvinae et Faliscae ornatus animalis Romae quoque aspiciebatur. Horum autem Lupercorum consuetudinem Ovidius ex Etruria venisse perhibet, Falerios haud dubie nomine Etruriae amplexus. Nam quo tempore uxores maritis suis rara dabant pignora, dea ipsa apparuit iubens: „Italidas matres sacer hircus inito." Pergit quidem poeta (F. II 427 sqq.:

Obstipuit dubio territa turba sono.
Augur erat, nomen longis intercidit annis
Nuper ab Etrusca venerat exul humo.
Ille caprum mactat: iussae sua terga puellae
Pellibus exsectis percutienda dabant,

sed nemo non ex ipsis deae verbis intellegit caprum mactatum pro ipso deo fertilitatis esse, qui mulieres pelle percussas iniret.

Itaque cum Iuno Falisca pellem caprinam gerit, ut capram se esse significet, socius eius divinus capri in forma prodit, neque mirum foret, si nobis aliquando innotesceret Halaesus utpote deus caprinus cum cornibus depictus. Revera repperimus

Digitized by Google

inter Faliscos par deorum cornutorum, et quoniam supra, ubi de capellae venatione agebamus, contulimus morem Carneorum Spartanorum et Theraeorum, nunc eo lubentius Carnea laudamus, quae in commentatione nostra de Carneis appellavimus dies festos deorum cornutorum (vid. De Aiacis etc. p. 153). At exstat discrepantia. Nam caper in Carneis vivus captus fausta omnia civitati portendebat, in Iunoniis vero capra vulnerata vel mortua deae irae satisfaciebat. Κάθαρμα enim hanc capellam non fuisse iam inde patet, quod tale animal dono alicui dari nequit, nisi cum magno accipientis detrimento et periculo, ut docet Herodotus II, 39 in narratione de capitibus bovinis consecratis ab Aegyptiis sed Graecis mercatoribus venum datis.

Obiecerit autem aliquis Iunonem Faliscam caprae pelle velatam non fuisse. Ovidium enim de pompa Argiva locutum esse, Iunonem autem Argivam tali amictu caruisse. Negaverit Iunonem Caprotinam cum Argiva, quod ad speciem attineat, commutari posse, laudatis Ciceronis verbis (De Nat. Deor. I, 29, 83): „Apim illum, sanctum Aegyptiorum bovem nonne deum videri Aegyptiis? tam hercle, quam tibi illam vestram Sospitam, quam tu nunquam ne in somniis quidem vides nisi cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, cum calceolis repandis. At non est talis Argiva nec Romana Iuno." Quid haec observantibus est respondendum? Hoc opinor: neque Ovidium neque Dionysium Iunonia Falisca appellasse Argiva *ipsius deae ob speciem.* Loquitur Dionysius, sive iure sive secus, de deae templo, de sacerdotibus, de canephoris, de puellarum choris; his in rebus quaesivit similitudinem, quam reperire sibi est visus. Item Ovidius refert virgines velatas esse vestibus albis *more patrum graio,* dein exclamat: Argiva est *pompae facies!*; deae vero faciem speciemve ne verbo quidem attigit. Argivis autem, si qui forte adessent, perpauca in pompa nota ac patria videri potuisse iam patuit supra; numen ipsum, de quo nil aliud refert Ovidius nisi venationem caprae ei sacrae, haud dubie Iunoni Argivae non erat simile. Qui enim simile esse poterat? Nonne aberant ex eius pompa *vaccae* illae duae candidae, sine quibus pompa Argiva ne cogitari quidem poterat?

Aderant quidem vitulae, quae procul aspectae imperito Argolicum spectaculum nunquam visum sed e libris notum in

Digitized by Google

mentem revocare poterant, sed vera pompa Argiva poscebat vaccas. Inspice modo Livium XXVII, 37, ubi sacrificium Iunoni Reginae — illi igitur deae, quae a Cicerone Sospitae Caprotinae opponitur, — ab decemviris edictum sic describitur: „boves feminae duae in urbem ductae; post eas duo signa cupressea Iunonis reginae portabantur; tum septem et viginti virgines etc." Hic adsunt *vaccae*; de vitulis verbum nullum!

Quid vero in pompa Falisca sibi volunt vitulae illae? Notum est e ritibus Iguvinis ad populum lustrandum vitulos esse captos et mactatos (Bücheler Umbrica p. 114). Idemne fiebat in sacrificio deae Faliscae habito? Speciem habet suspicio, quae, si quid videmus, more quodam in Caprotinis usitato confirmatur. Nam postquam pridie Nonas Iulias Poplifugia egit populus, Nonisque ipsis actae sunt Caprotinae, postridie Nonas sequitur Vitulatio. Hac de voce Macrobius nonnulla refert memoratu dignissima (III, c. 2): „Hyllus libro quem de diis composuit ait Vitulam vocari deam quae laetitiae praeest. Piso ait Vitulam victoriam nominari; quidam nomen eius animadversum putant, quod potens sit vitae tolerandae. Ideo huic deae pro frugibus fieri sacra dicuntur, quia frugibus vita humana toleratur. Unde hoc esse animadvertimus quod ait Vergilius:

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito:

ut vitula dixerit pro vitulatione, quod nomen esse sacrificii ob laetitiam facti superius expressimus. Meminerimus tamen sic legendum per ablativum:

Cum faciam vitula pro frugibus:

id est, cum faciam rem divinam non ove, *non capra, sed vitula.*"

Agitur de sacro ambarvali (Ecl. III 77); neque opus est laudare Tibulli versus (I, 1, 21):

Tunc vitula innumeros lustrabat caesa iuvencos,
Nunc agna exiguist hostia parva soli,

ut intellegatur vitulationem sic vocari, quod in sacrificio caedatur vitula. Sensus verbi vitulari: victoriam agere, παιανίζειν, e sacrificio ob victoriam reportatam habito derivandus est. Cf. Varronem R. D. libr. XV: „quod pontifex in sacris quibusdam vitulari soleat, quod Graeci παιανίζειν vocant." Conferendae sunt voces ovatio et ovari. Nam licet illud vocabulum a Plutarcho in vita Marcelli ab ove derivetur, ovatio igitur signifi-

Digitized by Google

care debeat sacrificium ovis, verbum ovandi sensu gaudendi adhibetur e. g. Liv. XXVII, 45, VIII, 7 (cum ovante gaudio). Habet quidem Festus: „ovantes laetantes, ab eo clamore quem faciunt redeuntes ex pugna victores milites geminata O litera"; derivat Dionysius vocem ἀπὸ τοῦ εὐασμοῦ [1]), sed operam credo perdiderunt. Gravius videtur quod obstat vitulationis ἑτύμῳ literam i longam esse, sed ecce versus Ennianus (Non. Marc. p. 14):

ut in venatu vitulantes ex aviis
locis nos mittant pennis decoratos feris

unde apparet prosodiam illam in lexicis divulgatam minime constare. Quare, si revera exstitit dea Vitula, numinis nomen invocatum quoties vitula sacrificabatur, indigitamentis romanis inserenda est. Quorum in longa serie iam exstat dea victoriae „Vica Pota". Exstitit fortasse alia eiusdem nominis forma Vitellia. Observat enim Suetonius Vit. 1: „exstat Qu. Eulogii ad Qu. Vitellium Divi Augusti quaestorem libellus, quo continetur Vitellios Fauno Aboriginum rege et Vitellia, quae multis locis pro numine coleretur, ortos toto Latio imperasse. Horum residuam stirpem *ex Sabinis* Romam transiisse". Observa denuo nos ad Sabinos ablegari; vide quanto aptius dea Vitellia cum Fauno coniungatur, si nomen eius cum „vitulus, vitula" cohaereat, quam si a verbo vincendi cum Iordano derivetur.

Qua re, ut ad propositum redeamus, valde verisimile nobis videtur vitulos iuvencasque in pompa Iunonis Faliscae fuisse hostias, quibus ad vitulationem peragendam esset opus.

VII.

Novo igitur argumento congruentia rituum in festis Faliscae et Caprotinae Lanuvinae observatorum corroboratur. Nam vitulatione Lanuvina celebratam esse priscam victoriam, ut antiqui perhibent, non facile hodiernus criticus concedat. Quid enim erat rei? Tres dies agebantur: Poplifugia, Nonae Caprotinae vel Ancillarum Feriae, Vitulatio. Macrobio Plutarchoque auctoribus Fidenates Romam obsidentes, cuius cives intra muros

1) Quem secutus est Walde Etymol. Wörterb.

Digitized by Google

aufugerant, exigebant ut virgines ingenuae sibi traderentur. Tum serva, ut patres e tanta difficultate liberaret, senatui proposuit strategema: pro filiabus suis mitterent ancillas honesto amictu vestitas; hae sequenti nocte hostibus arma deriperent, inermosque somno captos Romanis traderent. Ita factum est; urbe vero liberata victoria postridie est celebrata ancillisque venia data, ut in futurum Nonis Caprotinis, quasi liberae essent, vestitu honesto circumirent amictae iocisque obviam euntes peterent.

Poplifugia magnis literis in Kalendariis (Maff. Amit. Ant.) sunt designata, quod, Mommsenio praemonente, pro indicio est habendum illum diem festum iam in Kalendario reipublicae locum obtinuisse. Hinc autem sequitur Poplifugia antiquiora esse invasione gallica, festi igitur ritum non e narratione Macrobii Plutarchive esse explicandum. In Kalendario autem Amiternino ascriptum est voci Poplifugiorum hoc: „Feriae Iovi". Fuitne igitur hic dies Iovi sacer? Confirmat Dio ubi refert: „sacellum Caesari tanquam heroi in foro, eo loco ubi crematus est, exstruere instituerunt, *τά τε γενέσια αὐτοῦ ἀναφνηφορούντας καὶ εὐθυμουμένους πάντας ἑορτάζειν ἠνάγκασαν, νομοθετήσαντες τοὺς μὲν ἄλλους τοὺς ἀμελήσαντας αὐτῶν ἐπαράτους τῷ τε Διῒ καὶ αὐτῷ ἐκείνῳ εἶναι, τοὺς δὲ δὴ βουλευτὰς* multam decies sestertium pendere" (XLVII, 18). Rogatur, cur non solum Divo Iulio sed etiam Iovi sacri essent. Nempe quod ipse dies, quo Caesarem natum esse dicebant, vel fingebant (III Non. Quinct.), sacer esset Iovi. Sed cuinam Iovi? et cur idem dies Poplifugia audiebat? Cogitant hodierni de fuga illa simulata spectatorum sacerdotem sacrificantem circumstantium, cuius collegit exempla Lobeck Aglaopham. 679, 680. Cf. Regifugium VI Kal. Mart. de quo Plut. Qu. Rom. 36: „*ἔστι γοῦν τις ἐν ἀγορᾷ θυσία πρὸς τῷ λεγομένῳ Κομητίῳ πάτριος, ἣν θύσας ὁ βασιλεὺς κατὰ τάχος ἄπεισι φεύγων ἐξ ἀγορᾶς.*" Vel ut laudemus Festum p. 278: „[Regifugium notatur in fastis dies a. d.] VI Kal. [Mart. qui creditur sic dict[us quia [eo die Tarquinius rex fugerit ex urbe]. Quod fal[sum est; nam e castris in exilium abiisse eum r]ettul[erunt annales. Rectius explicabit, qui regem e]t Salios [hoc die ... facere sacri]ficium in [comitio eoque perfecto illum inde fugere n]overit.

Digitized by Google

Plerumque tamen, ut in Regifugio et in Buphoniis Atheniensibus, unum modo hominem, sive sacerdotem sive regem sacrorum fugientem videmus. Hic autem fit mentio de *populo* fugienti; quam ob causam difficultatis solutionem non nisi dubitantes accipimus. Ecce autem nova ratio se offert. Secundum Kalendaria Ludi Apollinares habebantur a Prid. Non. Quinct. usque ad III Id. Quinct.; incipiebant igitur postridie Poplifugiorum. Nam quod refert Livius XXVII, 23: „P. Licinius Varus primus vovit, fecitque ante diem tertium Nonas Quinctiles", licet omnia MSS. hisce in verbis conspirent, ex auctoritate Kalendariorum haud dubie mutandum est in „ante diem tertium *Idus* Quinctiles". Nexusne exstitit inter ea quae fiebant III Non. et Prid. Non.?

VIII.

Si quaeritur, cur ludi Apollinares instituti sint, ipse Livius nobis praebet responsum. Nam cum anno 212 primum essent habiti, anno 208 repetiti sunt et in perpetuum solemniter constituti ob pestilentiam gravem. Suspicio igitur est quattuor quoque annis ante eandem ob causam primum actos fuisse.

Apollo Romanis ab initio usque ad Imperium fuit ἀλεξίκακος, deus Medicus, qui pellit morbos contagiosos aestate tam homines quam animalia arripientes. Novi autem dei illati cum numinum obsoletorum locum occupare soleant, rogamus an de Apolline quoque id valeat.

Gellius V, 12 observat de numine antiquissimo, quod in valle Capitolini colebatur: „simulacrum igitur dei Veiovis, quod est in aede, de qua supra dixi, sagittas tenet, quae sunt videlicet paratae ad nocendum. Quapropter eum deum plerique Apollinem esse dixerunt; immolaturque illi capra eiusque animalis figmentum iuxta simulacrum stat." Si dei speciem quaerimus, monet Ovidius F. III 437 Veiovem fuisse iuvenem; nummi gentis Caesiae et Liciniae ostendunt iuvenem imberbem. Quibus nummis aspectis non miramur Apollinem facile illius numinis locum Romae occupasse, cum praesertim Veiovi ut Apollini fuerit vis medica. E. g. in insula Tiberina, quae a Dionysio (V, 13) vocatur νῆσος εὐμεγέθης Ἀσκληπιοῦ ἱερά, Veiovis

Digitized by Google

quoque sacellum habebat, quare in Kalendario Praenestino ad Kal. Ian. ascriptum est: „Aesculapio, Vediovi in insula."

Sed et aliud quid haec inscriptio nos docet, nempe formam nominis interdum cum illa *Iovis* commutari; nam apud Ovid. Fast. I, 291 sqq. legimus:

Accepit Phoebo Nymphaque Coronide natum
Insula, dividua quam premit amnis aqua.
Iuppiter in parte est. Cepit locus unus utramque
Iunctaque sunt magno templa nepotis avo.

Sed obicitur nobis talia apud poetam minoris esse momenti. Quod licet pernegemus cum de re sacra sermo fiat, alia exempla eaque ab lingua poetica aliena proferemus. Livius XXXI, 21 habet haec de pugna contra Gallos anno 200 apud Cremonam gesta: „praetor aedem Deo Iovi vovit, si eo die hostis fudisset." Merkel (Ovid. F. CXXIV) emendavit „aedem Vediovi", et revera de hoc deo hic agi apparet ex libro Livii XXIV 53: „et *in insula* ... aedem C. Servilius duumvir dedicavit: vota erat sex annis ante Gallico bello ab L. Furio.". Quodnam vero nomen post „insula" legimus? Exspectas nimirum *Vediovis* sed exstat *Iovis*.

Fac ferias Iovi III Non. Quinct. habitas Veiovi fuisse sacras; pro „*Iovi*" in Kalendario Amiternino igitur legendum esse *Veiovi*, ut legendum vel potius intellegendum est locis ex Ovidio laudatis et Livio, tunc habemus in Fastis dies duos sacros duobus deis, Iovi et Iunoni, quibus *capram* victimam fuisse docent ritus et imagines. Volumus diem quintum mensis Iulii (III Non. Quinct.), cui inscribitur „Poplifugia, Feriae Iovi" et diem eiusdem mensis septimum, cui in Kalendariis aliis additum est nihil, sed quem Silvii Kalendarium vocat „Ancillarum Ferias"; populus autem vocabat Nonas Caprotinas. Disiuncti hi dies erant die illo, qui vocatur Prid. Non. Quinct. ludis Apollinaribus notus. Neque a verisimilitudine abhorret festum Apollini, i. e. novo deo medico, sacrum statim post diem alteri illi numini medico addictum in Kalendario locum obtinuisse. Vidimus supra Apollinem et Veiovem saepius pro uno eodemque habitos esse deo; id fieri poterat e. c. quod numina tam similia in Fastis quoque essent coniuncta. Sed in re tam dubitationi obnoxia nulla argumenta, ne minima quidem, praetereunda sunt; quare

Digitized by Google

monemus III Non. Quinct., Ferias igitur ⟨Ve⟩iovis, Caesaris habita esse natalicia (secundum Dionem XLVII, 18), eum autem, qui haec natalicia non celebraret, e S. C. sacrum fuisse tam ⟨Ve⟩iovi quam Divo Iulio. Exstititne igitur vinculum quoddam inter deum et Iulios, quapropter Caesarem, etsi natus esset die 12° m. Iulii, Feriis ⟨Ve⟩iovis natum esse fingerent patres?

Gens Iulia, oriunda Alba, antiquitus consederat tam Bovillis quam Romae. Reperta autem est Bovillis inscriptio arae insculpta: *Vediovei Patrei genteiles Iuliei.* Licetne inde efficere Romae quoque inter Veiovem et Iulios vinculum exstitisse sacrum? Quod si verum videatur, novo documento allato corroborata sit suspicio nostra: Poplifugia habita esse eo die, quo Romani sacrificabant Veiovi vel, ut sequamur Dionysium Halicarnassensem, τῷ Διὶ καταχθονίῳ. Tum vero melius intellegatur obscurum illud „fugere", cuius causas frustra hucusque investigaverunt philologi. „Aliquot huius diei vestigia fugae in sacris apparent, de quibus rebus antiquitatum libri plura referunt" verba sunt Varronis L. L. VI, 18. Quali autem deo sacra illa ferebantur? Numini pestilentiae, et eo quidem tempore quo aestas ingruens mortalibus omnibus minitabatur. Quid igitur erat faciendum ὡς ἀπεικέλ λοιγὸν ἀμύνοιεν? Populum lustrari oportebat. Vide nunc Serv. Aen. II, 140: „ludos Taureos a Sabinis propter pestilentiam institutos dicunt, ut lues publica in has hostias verteretur." Sed cui rei in Sabinis inserviebant taureae, id est steriles vaccae, eidem Romae caprae. Populum vero hostiam effugisse, ne caprae sacratae praesentia polluerentur, ipsa fert ratio.

Ad summam: Poplifugia fuerunt lustratio populi, ut a pestilentiae periculo caveretur. Fortasse Veiovis in honorem sacra illa fiebant, cuius suspicionis argumenta haud contemnenda adsunt, licet ipsi concedamus talem coniecturam secundum arithmeticae leges probari non posse. Nomen autem „Iovi" intellegendum esse „Veiovi", licet „Iovi" in Kalendario exstet, id certe minime molestum nobis videtur obstaculum, nam *Feriae* quoque *Iovi* habitae Id. Mai., quin lustrationi per sacra deis *subterraneis* demissa peractae inservierint, nullus harum rerum peritus dubitare potest; necnon idem valet de Feriis Iovi Id. Oct., ubi „equus ad Nixas fiebat;" fuit haec quoque lustratio.

Digitized by Google

IX.

Utut id est, de clade quadam III Non. Quinct. a Romanis accepta serio cogitari non potest. Nedum vitulatio, quae VIII Id. Quinct. habebatur, fuerit caerimonia qua deis ob victoriam relatam agerentur grates. Ob sacrificium quidem aliquod quin et hic dies notus fuerit non est dubium, sed hostia quae tum cadebat erat vitulus, animal Iovi sacrum. Sed ut capra sacrata deis subterraneis prodibat ante Ancillarum Ferias, sic Nonis Caprotinis peractis immolabatur vitulus. Et quoniam hisce Nonis Iuno celebrari solebat, necnon ad ritum Iunonis Faliscae explicandum Caprotinarum caerimoniae aliquid fortasse tribuere possunt, paulisper subsistamus ad consideranda ea quae fiebant Non. Quinct., die igitur mensis Iulii septimo.

Primum agendum de nomine Caprōtīna. Est adiectivum quale matūtīna; et velut hoc cohaeret cum „Matūta, maturus, maturo", sic iuxta Caprōtīnam quaerendae sunt formae Caprōta, caprūro. In lingua autem latina formae tales desunt, quas felicius quaesierit aliquis in graeca. Habet enim lingua graeca verbum καπρώζω, quod significat καπράω (Arist. A. A. VI, 18, 25) vel ποθῶ τοῦ κάπρου. Ἡ γραῦς καπρῶσα satis nota est ex Aristoph. Plut. 1024. Quare non longius aberrabimus statuentes ipsum nomen Nonarum Caprotinarum indicare diem, quo de mulierum fecunditate ageretur. Statim cogitamus de iis quae Lupercalibus fiebant, inque memoriam nobis revocamus verba Ovidiana supra allata: „Italidas matres sacer *hircus* inito." Vidimus quomodo mulieres huic imperio divino sint obsecutae; „iussae sua terga puellae pellibus exsertis percutienda dabant."

Talene quid Nonis quoque fiebat? Ita. Narrantur enim haec: „Nonis Iuliis diem festum esse ancillarum tam vulgo notum est, ut nec origo nec causa celebritatis ignota sit. Iunoni enim Caprotinae die illo liberae pariter ancillaeqne sacrificant sub arbore caprifico, in memoriam benignae virtutis quae in ancillarum animis pro conservatione publicae dignitatis apparuit. Nam post urbem captam cum sedatus esset Gallicus motus, respublica vero esset ad tenue deducta, finitimi opportunitatem invadendi Romani nominis aucupati praefecerunt sibi Postumium

Digitized by Google

Livium Fidenatium dictatorem, qui mandatis ad senatum missis postulavit, ut si vellent reliquias suae civitatis manere, matres familiae sibi et virgines dederentur. Cumque patres essent in ancipiti deliberatione suspensi, ancilla nomine Tutula seu Philotis pollicita est se cum ceteris ancillis sub nomine dominarum ad hostes ituram; habituque matrum familias et virginum sumpto, hostibus cum prosequentium lacrimis ad fidem doloris ingestae sunt. Quae cum a Livio in castris distributae fuissent, viros plurimo vino provocaverunt, diem festum apud se esse simulantes. Quibus soporatis ex arbore caprifico, quae castris erat proxima, signum Romanis dederunt. Qui cum repentina incursione superassent, memor beneficii senatus omnes ancillas manu iussit emitti dotemque iis ex publico fecit et ornatum, quo tunc erant usae, gestare concessit diemque ipsum Nonas Caprotinas nuncupavit ab illa caprifico ex qua signum victoriae ceperunt. Sacrificiumque statuit annua sollemnitate celebrandum, cui lac, quod ex caprifico manat, propter memoriam facti praecedentis adhibetur."

Hactenus Macrobius I, 11. Habet autem Varro L. L. VI, 18: „Nonae Caprotinae, quod eo die in Latio Iunoni Caprotinae mulieres sacrificantur et sub caprifico faciunt, *e caprifico adhibent virgam.*" Iure rogamus quemnam ad finem virga illa usae fuerint. Cui quaestioni lucem praebet Plutarchus (Camill. 33 sqq.); nam postquam eadem narravit, praeterquam quod non „matronas et virgines" sed solum „*παρθένους ἐλευθέρας*" Latinos a Romanis exegisse narrat (volebant enim Latini *ἀναμίξασθαι τὰ γένη*), ita pergit auctor:

„*Νύκτωρ τήνδε, εἴτε Τουτούλαν εἴτε Φιλωτίδα, προσβᾶσαν ἐρινεῷ μεγάλῳ καὶ παρατείνασαν ὀπίσω τὸ ἱμάτιον, ἅραι πυρσὸν εἰς τὴν Ῥώμην, ὥσπερ ἦν συγκείμενον αὐτῇ πρὸς τοὺς ἄρχοντας, οὐδενὸς ἄλλου τῶν πολιτῶν εἰδότος. Δι' ὃ καὶ θορυβώδη γίνεσθαι τὴν τῶν στρατιωτῶν ἔξοδον, ὡς κατήπειγον οἱ ἄρχοντες, ἀλλήλους ἀνακαλούντων καὶ μόλις εἰς τὴν τάξιν καθισταμένων. Ἐπελθόντας δὲ τῷ χάρακι τῶν πολεμίων οὐ προσδεχομένων καὶ καθευδόντων, ἑλεῖν τὸ στρατόπεδον καὶ διαφθεῖραι τοὺς πλείστους. Τοῦτο δὲ γενέσθαι ταῖς νῦν Ἰουλίαις, τότε δὲ Κυϊντιλίαις Νόνναις· καὶ τὴν ἀγομένην ἑορτὴν ὑπόμνημα τῆς πράξεως ἐκείνης εἶναι. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐξιόντες ἀθρόοι διὰ τῆς πύλης, πολλὰ τῶν ἐπιχωρίων καὶ κοινῶν ὀνομάτων*

Digitized by Google

βοῇ φθέγγονται, Γάϊον, Μάρκον, Λούκιον, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια· μιμούμενοι τὴν τότε γενομένην μετὰ σπουδῆς ἀλλήλων ἀνάκλησιν.

Ἔπειτα κεκοσμημέναι λαμπρῶς αἱ θεραπαινίδες περιΐασι παίζουσαι διὰ σκωμμάτων εἰς τοὺς ἀπαντῶντας. Γίνεται δὲ καὶ μάχη τις αὐταῖς πρὸς ἀλλήλας, ὡς καὶ τότε τοῦ πρὸς τοὺς Λατίνους ἀγῶνος συνεπιλαμβανομένας. Ἐστιώμεναι δὲ καθέζονται κλάδοις συκῆς σκιαζόμεναι· καὶ τὴν ἡμέραν Νόννας Καπρατίνας καλοῦσιν, ὡς οἴονται διὰ τὸν ἐρινεόν, ἀφ' οὗ τὴν παιδίσκην τὸν πυρσὸν ἆραι· τὸν γὰρ ἐρινεὸν καπρίφικον ὀνομάζουσιν. Ἕτεροι δὲ τούτων" etc.

Audimus igitur: Nonis Caprotinis cives magno numero urbem relinquunt alta voce nomina propria, qualia sunt Gaius, Marcus, Lucius, advocantes:

servae tunc pulchre ornatae circumeunt iocis nullum non sibi obviam venientem petentes;

oritur pugna quaedam inter eas;

sub caprifico considunt cenam ibi obeuntes.

At iam docuit nos Varro servas sub caprifico etiam sacrificasse, virgamque adhibuisse eadem ex arbore dereptam. Caprificus haec arbor cur fuerit minime latet, cum ficum fecunditatis symbolum fuisse nesciat nemo. Haud dubie mulieres virga huius arboris se invicem petentes et ferientes spectaculum pugnae cuiusdam, de qua egit Plutarchus, praebuerunt; sed et haec actio quin ad mulierum spectarit fecunditatem, dubitari nequit, Lupercorum morem si conferimus. Postremo, quod mulieres tali occasione solitae erant satis libere, ne dicamus libidinose, se gerere [1]), causa haec fortasse fuit, cur matronae virginesque liberae ab hisce ludis abstinerent.

Observat autem Tertullianus (De Spect. 5) hoc ipso die sacrificium factum esse deo Conso in Circo Maximo ad altare subterraneum. Nonne observatu dignum Sabinarum raptum coniunctum esse ab antiquis cum Consualibus autumnalibus? Nam et Nonis quoque omnium virginum innuptarumque potentes ut fierent Latini Romam obsedisse dicuntur. Sed de hisce iam satis: ex agro Falisco Romam devenimus; fortasse non inutile erit hanc migrationem meridiem versus usque ad Ariciam continuasse. Ibi enim quaedam observari possunt, quae a quaestione nostra haud aliena esse videntur.

1) Cf. Frazer „Golden Bough" II, 171 sqq, 372 sqq.

Digitized by Google

X.

Montibus circumdatum templum ibi surgebat Dianae Nemorensis, sed ante aedem fulgebat lacus altis ripis inclusus, cui pulchrum indiderant nomen Speculi Dianae. Fuit ibi quoque arbor quaedam, de qua infringi ramum non licebat; dabatur autem facultas servis fugitivis, ut si quis exinde ramum potuisset auferre, certamine singulari cum templi sacerdote dimicaret ob sacerdotium obtinendum. Nam qui sacris praeerat fugitivus esse debebat (Serv. ad Aen. VI, 136; Paus. II, 27; cf. Suet. Vit. Calig. c. 35: „nullus denique tam abiectae condicionis tamque extremae sortis fuit, cuius non commodis obtrectaret. Nemorensi regi, quod multos iam annos potiretur sacerdotio, validiorem adversarium subornavit").

Recordamur versus Ovidianos (A. A. I. 259 sq.):

Ecce suburbanae templum nemorale Dianae
Partaque per gladios regna nocente manu.

vel (Fast. III, 269 sq.):

Regna tenent fortesque manu pedibusque fugaces
Et perit exemplo postmodo quisque suo.

Hos autem versus praecedunt verba, quae ipsa quidem non sunt obscura licet rem designent explicatu difficiliorem. Volumus haec:

Saepe potens voti, frontem redimita coronis
Femina lucentes portat ab Urbe faces.

Rem explicant poetae duo Propertius et Statius. Legimus enim apud illum (III, 32, 9):

nam tibi me credere turba vetat,
cum videt accensis devotam currere taedis
in nemus et Triviae lumina ferre deae.

apud hunc (Silv. III, 1, 52):

tempus erat caeli cum torrentissimus axis
incumbit terris ictusque Hyperione multo
acer anhelantes incendit Sirius agros.
Iamque dies aderat, profugis cum regibus aptum
fumat Aricinum Triviae nemus et face multa
conscius Hippolyti splendet lacus: ipsa coronat

Digitized by Google

emeritos Diana canes et spicula tergit
et tutas sinit ire feras omnisque pudicis
Itala terra focis Hecateias excolit Idus.

Festum diem igitur celebrabant mulieres Idibus Sextilibus, non nocte sed primo mane, accensis cum facibus circum Speculum Dianae vagantes. Tum interdicta erat venatio. Quid vero Hippolytus ille sibi vult? Respondet Vergilius (VII, 774 sqq.):

at Trivia Hippolytum secretis alma recondit
sedibus et nymphae Egeriae nemorique relegat,
solus ubi in silvis Italis ignobilis aevum
exigeret versoque ubi nomine Virbius esset.

Annotat Servius (vs. 778): „Callimachus scripsit Αἴτια, in quibus etiam hoc commemorat." Ecce iterum Callimachus Vergilii auctor, quem de Halaeso quoque, ut supra coniecimus, adiit poeta noster. Nam, ut sacra Falisca graeca ex origine repetebantur, sic Nemorensia duobus modis cum deis heroibusve graecis coniungebantur. Primum legimus apud Servium (VI, 136): „Orestes post occisum regem Thoantem in regione Taurica cum sorore Iphigenia fugit et Dianae simulacrum inde sublatum haud longe ab Aricia collocavit"; quibus addenda sunt verba Serviana (II, 116): „simulacrum sustulit absconditum fasce lignorum, unde et Facelitis dicitur, non tantum *a face*, cum qua pingitur, propter quod et Lucifera dicitur: et Ariciam detulit." Ob Orestis autem praesentiam Diana Nemorensis apud Ovidium (Met. XV, 489) audit „Orestea Diana", apud Lucanum (VI, 74) Diana Mycenaea:

at tantum saepti vallo sibi vindicat agri,
parva Mycenaeae quantum sacrata Dianae
distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma.

Observatione dignum est adiectivum „Mycenaeus", quoniam Halaesus simili adiectivo „Agamemnonio, Argivo" ornatus est et eodem ex fonte ambo haec epitheta fluxisse videntur, nempe e Callimachi carmine. Sed cum frustra indagatum sit, quid effecerit ut Halaesus et Agamemno coniungerentur, Dianae Aricinae imaginem cur ab Oreste Ariciam delatam homines dixerint, demonstrari potest, ut opinor. Audivimus enim mulieres accensis cum facibus deam Nemorensem adiisse, unde efficimus numen quoque ipsum, quod saepius appellabatur Lucifera, manu tenuisse

Digitized by Google

facem. Vel potius nihil effici opus est, siquidem verbis Servianis supra laudatis ipsa res enuntiatur („cum qua pingitur"). Haec vero fax homines nimis doctos induxit ut cogitarent de Diana *Phac*eliti vel Lygodesma tam Spartae quam Rhegii culta, cuius nomen revera ducendum est a φακέλῳ vel fasce. Qua re non miramur quod apud Servium legimus (II, 116): „cum postea Romanis sacrorum (Nemorensium) crudelitas displiceret, ad Laconas est Diana translata, ubi sacrificii consuetudo adulescentum verberibus servatur, qui vocabantur Bomonicae." Nimirum inversa est ratio! Spartana autem Diana, vulgo Orthosia appellata, eadem habebatur ac Tauropolos vel dea Taurica, ita ut Nemorensis quoque et Taurica pro eadem haberi possent. Quod postquam perspeximus, non iniucundum est observatu in notissima imagine Pompeiana, quae ad sacrificium spectat Iphigeniae, deam apparere ἐν φακέλῳ.

Sed et alio modo dea lucifera Aricina cum Graecia coniungi solebat; nempe cum Virbio connexa:

> accedo ... Bovillas
> clivumque ad Virbi: praesto est mihi Manius heres
> progenies terrae,

ita Persius (VI, 57), cuius „clivus Virbi" idem est ac clivus Aricinus vel locus de quo cecinit Iuvenalis:

> in vallem Egeriae descendimus et speluncas
> dissimiles veris, quanto praestantius esset
> numen aquae, viridi si margine cluderet undas
> herba, nec ingenuum violarent marmora tophum.

Virbium illum auctore Ovidio (Met. XV, 538), licet haberetur Hippolytus ab Aesculapio in vitam revocatus, virili potius quam iuvenili forma indutum fingebant antiqui. Sic enim de se ipso loquitur heros:

> utque forem tutus possemque impune videri,
> *addidit* (Aesc.) *aetatem* nec *cognoscenda* reliquit
> *ora* mihi.

Imaginem eius attingere netas erat, quod apud Servium (VII, 776) ita explicatur: „Virbium autem quidam Solem putant esse, cuius simulacrum non est fas attingere propterea quia nec sol attingitur." Quas nugas minime praeteriens Birtius apud Roscherum (I, 1006) pro opinione sua est prolocutus: „mulieres

Digitized by Google

idcirco accensis facibus Speculum Dianae circumire solitas fuisse, ut consalutarent lucem diurnam". Tutius credo statuemus caerimoniam respexisse Dianam Luciferam, cuius πάρεθρος masculinus, quamcunque ob causam appellatus Virbius, sive hoc nomen cum verbo virendi sive cum voce verbenae cohaeret, ideo pro Hippolyto haberi soleret, quia a templo Triviae lucisque sacratis cornipedes arcebantur equi (Verg. VII, 779). Αἰτίαν enim quaerebant homines, qua singularis mos explicari posset, quem Ovidius quoque expressit (Fast. III 266):

unde nemus nullis illud initur equis.

Sed iuxta Dianam et Virbium invenimus Ariciae par aliud, ut videtur, numinum: Egeriam et Egerium. Numa, cuius nomen cum Saliorum collegio coniungitur, — vides iterum atque iterum ad Salios vel nolentes nos reverti, — cum Egeria congressus esse dicitur quo loco e caelo ceciderat ancile; ibi enim templum ei Musisque vovit rex (Plut. Num. 13). Fuit hic locus

ad veteres arcus madidamque Capenam,

sed illinc Egeria Ariciam transmigravit Numam, si Ovidium audimus, deplorans (XV, 488 sq.):

vallis Aricinae densis latet abdita silvis
sacraque Oresteae gemitu questuque Dianae
impedit.

Qui simul cum Egeria ibi colebatur Manius Egerius, apud Priscianum (IV, 21) audit: „dictator latinus, Egerius Laevius Tusculanus"; consecravit secundum Festum „lucum Nemorensem Dianae, a quo multi et clari viri orti sunt et per multos annos fuerunt. Unde proverbium: multi mani Ariciae." Nemo vero nostrum dubitabit, quin dictator ille Tusculanus eo sit remittendus unde et provenerit *Argivus* Halaesus; nempe ad illam regionem, ubi poetarum habitant somnia. Revera Manius ille Egerius inter numina recenseatur umbrasve terrae gremium incolentes. Nam ubi Paulus p. 129 nos docuit „manias, quas nutrices minitentur parvulis pueris, esse larvas", libenter, opinor, nullus non concedet Egerium cognomine suo Manio eidem larvarum attribui classi. Est igitur, ut supra observavimus, πάρεδρος masculinus illius Egeriae, cui secundum Paulum p. 77 „gravidae solebant sacrificare, quod eam putabant facile con-

Digitized by Google

ceptam alvum egerere." Discernebantur quidem Diana et Egeria, sed cum legimus apud Ovidium (Fast. III 267 sqq.) talem fani Aricini descriptionem:

licia dependent, longas velantia saepes,
et posita est meritae multa tabella Deae,
saepe *potens voti* frontem redimita coronis
femina lucentes portat at Urbe faces,

intellegimus Luciferam illam, cui supplicabant mulieres, fuisse non modo Λυκείαν, sed etiam λοχείαν, Εἰλείθυιαν, qualis Braurone quoque fuit: Egeriam igitur indigetem quandam eadem ratione cum Diana coniunctam fuisse, quae inter indigetem Lucinam intercederet et Iunonem Lucinam. Sabinae illae, quae „reddebant uteri pignora rara sui", ibant ad Iunonis lucum incaeduum sub monte Esquilio, mulieres autem Tusculanae, Aricinae, Lanuvinae, aliae quae recensebantur inter populos Aricinam Nemorensem communiter colentes, eandem ob causam frequentabant nemus Egeriae. Mutatis nominibus eadem diversis locis narrantur. Observavimus autem per Halaesum cum caerimoniis Faliscis coniunctos fuisse Salios, Lupercorum vero ritum cum Iunoniis cohaerere Esquilinis; Ariciae denique iterum emergit nomen Saliorum.

Numa enim, ut Faliscus ille Morrius, instituit Saliorum collegium; Numa Sabinus! Videbamus supra instituta Sabella cum Faliscis commune aliquid habuisse, raptumque virginum Sabinarum quadamtenus iteratum esse in caerimoniis Nonarum Caprotinarum, non levis est suspicio.

XI.

Sed et alia Saliorum vestigia obscura quidem, sed in re tam obscura quam est prisca Italorum religio haud spernenda, Ariciae detegi possunt. Ibi enim invenimus Manium Egerium, cuius nominis pars prior haud dubie cohaeret cum voce maniae i. e. larvae. Sed cum recordamur secundum Paulum p. 122 in antiquo Saliorum carmine nominatum esse Cerum Manum, quasi Cerum vel Creatorem bonum, — et revera exstat Iani cognomen duonus cerus apud Varronem VII, 26, — vinculum quoddam exstitisse inter Manium Egerium et Salios Tusculanos non pos-

Digitized by Google

sumus non suspicari. Sensus enim nominis Mani Egeri quin fuerit „bonum numen quod semina omnia in lucem egerit" vix dubitamus, nisi quod forte „Manius" illud longius etiam spectat. Frequentia enim in prisca religione romana sunt nomina duplicia, quae eiusdem numinis exprimant potestates vel similes vel oppositas, e. g. Panda Cela, Vica Pota, Mutunus Tutunus (Priapus romanus, cf. servam Tutulam e Nonis Caprotinis). Sic invenimus deam Genëtam Manam, cuius nominis pars prior spectat ad generationem, altera vero pars ad manias, larvas mortuorum, quos prisci illi homines „bonos" appellare solebant. Digna sunt verba Plutarchi (Qu. Rom. 52), licet saepius sint laudata, quae hic quoque inveniant locum: „Διά τί τῇ καλουμένῃ Γενείτῃ Μάνῃ κύνα θύουσι καὶ κατεύχονται μηδένα χρηστὸν ἀποβῆναι τῶν οἰκογενῶν; διὰ τὸ χρηστοὺς λέγεσθαι τοὺς τελευτῶντας. οὐ δεῖ δὲ τοῦτο θαυμάζειν· καὶ γὰρ Ἀριστοτέλης ἐν ταῖς Ἀρκάδων πρὸς Λακεδαιμονίους συνθήκαις γεγράφθαι φησὶ μηδένα χρηστὸν ποιεῖν βοηθείας χάριν τοῖς λακωνίζουσι τῶν Τεγεατῶν, ὅπερ εἶναι, μηδένα ἀποκτιννύναι". Sic fieri potest, ut Mani quoque Egeri nominis pars prior spectarit ad mortem, posterior ad generationem. Proverbium autem quod laudat Festus: „multi mani Ariciae" referendum est ad bonos, i. e. mortuos, quos dea Aricina non semper gravidis benevola cum matribus e vita eripere solet.

Apud Persium nomen Manium ludicro modo adhibitum invenimus.

Sed locus est, qui, si quis alius, priscam nominis vim nobis explicare possit.

„Age", ita poeta, „si iam nullus mihi sit cognatus, non tamen omni privatus ero herede. Ibo enim Bovillas
clivumque ad Virbi: praesto est mihi Manius heres".
— „Progenies terrae!" — „Quaere ex me, quis mihi quartus
sit pater, haud prompte, dicam tamen. Adde etiam unum,
unum etiam, terrae est iam filius et mihi ritu
Manius hic generis prope maior avunculus exstat."

Iocans poeta unum e multis manis Aricinis, quasi fuerit *verus* Manius, heredem invocat. Terrae progeniem eum appellare non recusat, dummodo sibi concedatur tritavum quoque, aeque ignotum et obscurum hominem, tali nomine designari posse.

Digitized by Google

XII.

Iam Wissowa observarat cum nympha Egeria, numine fontis fatidico atque lucifero, conferri posse tam Iuturnam quam Carmentam. Neque iniuria, nam et hae iisdem funguntur officiis. Melius etiam haec comparatio, ni fallimur, placebit, siquis reputarit iuxta Carmentam obtinere locum Euandrum sive Bonum Virum, iuxta Iuturnam Ianum.

Ianus autem, auctore Macrobio (I, 9, 14), „Saliorum antiquissimis carminibus deorum deus canitur"; Euander, Romanae conditor arcis, nexu quodam cum Lupercis coniunctus fuisse videtur (cf. Verg. Aen. VII, 343); instituit enim Lupercalia, Pani Lycaeo condidit Lupercal.

Iterum atque iterum igitur invenitur hisce in regionibus Italiae par deorum sive cum Saliis sive cum Lupercis coniunctum; masculinum numen, cogita de Halaeso, collegium quocum coniungitur instituisse dicitur, femininum semper vitae muliebri, naturae fecunditati prospicit. Parva quidem sed certissima procul dubio rudimenta antiquissimae religionis romanorum hic ante oculos habemus.

Euandro quoque, ut Halaeso, inveniebatur graeca quaedam origo; Parrhasium Euandrum quis nescit (Aen. IX, 647)? Non iniucundum autem videtur, bonum Euandrum genealogia doctissime inventa affinem factum fuisse Atridarum, non aliter ac cum Halaeso factum esse supra exposuimus. Habet enim Vergilius (VIII, 130):

quodque ab stirpe fores geminis coniunctus Atridis.

Stemma herois nostri mittimus; mirantes vero audimus Euandrum teste Servio (VIII, 51) patriam fugisse occiso patre! Prorsus eadem Halaesi sors fuit!

XIII.

Veniamus nunc ad quaestionem, quae cum iis quas supra protulimus simul tractanda videtur. Volumus Dioscuros Italos.

Livius (II, 20), ubi pugnam Tusculano in agro commissam describsit, hisce verbis finem facit narrationis: „ibi nihil nec

Digitized by Google

divinae nec humanae opis dictator — Postumius fuit — praetermittens aedem Castori vovisse fertur. Hoc modo ad lacum Regillum pugnatum est."

Castorem autem partibus proeliantibus vel opem tulisse vel nocuisse nullo verbo in descriptione indicavit Livius; itaque si Livi opera sola aetatem tulissent, mirabundus lector sibi proponeret quaestionem, qua tandem re Castor templi honore dignum se reddidisset. Novit igitur Livius, sed praetermisit, fabellam popularem de ope divina allata; nominat unum Castorem, Pollucem oblivio tradit.

Eiusdem libri secundi capite 42⁰ haec modo legimus: „Castoris aedes eodem anno Idibus Quintilibus dedicata est." Agitur de anno 474, annis igitur 22 post pugnam ad lacum Regillum. Nunc quoque deest Pollux: quinimo ubicumque Castor a Livio nominatur, semper solus heros prodit a fratre gemello seiunctus. E. g. libro VIII, 11 audimus: „equitibus Campanis civitas romana data monumentoque ut esset aeneam tabulam in aede Castoris Romae fixerunt." Libro IX, 43: „Marcius de Hernicis triumphans in urbem rediit statuaque equestris in foro decreta est, quae ante templum Castoris posita est." Quattuor locis — plures non sunt — ubi auctor Dioscuros respicit, semper Pollucem silentio transit, de Castoris modo aede mentionem facit. Qua in consuetudine morem quendam lapidum testimoniis nobis comprobatum secutus esse videtur.

Aedes autem, quam laudavimus, posita erat in honorem patroni equitum, id est, in honorem Κάστορος ἱπποδάμου; unde intellegitur τὸν πὺξ ἀγαθὸν Πολυδεύκεα, utpote cui cum equitatu nihil esset commune, ab aedis mentione fuisse exclusum. Sequebantur igitur homines, quorum opinionem exprimit Livius, discrepantiam ab Homero inter heroes constitutam; prae gloria equorum domitoris, quam anxie coluerant atque colebant equites, interierat fere dixeris Pollucis in republica memoria, certe apud rerum scriptores. Alibi enim Pollucis nomen non interiisse, eadem aetate qua historici eum praeteribant, infra patebit.

Neque Dioscurorum nominis ullum apparet exemplum eadem per tempora; simul cum Pollucis mentione redit vel venit ad lucem nomen Dioscurorum. Reviviscit vero Pollucis nomen tam in pedestri quam in poetico sermone ultimis reipublicae decen-

Digitized by Google

niis, ubi illucescit aetas imperatoria; dehinc una cum Castoris nomine, interdum forma plurali Castorum et ipsum comprehensum, per literas procedit. Sic Ovidius (Fast. I, 706) non amplius loquitur de Castoris aede, sed habet versum: „Ledaeis templa dicata deis"; Suetonius (Tib. 20) imperatorem antiquum Castoris templum restaurare facit „Castori et Polluci"; Cicero (Verr. V, 72) cum emphasi invocat: „vos, omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum iudiciorumque arbitri et testes, celeberrimo in loco populi romani locati, Castor et Pollux, *quorum* e templo" etc.

Animadvertas autem eandem aedem aliis locis a Cicerone laudari Castoris modo nomine addito, e. g. Verr. I, 49: „ausum esse in aede Castoris, celeberrimo clarissimoque monumento, quod templum in oculis quotidianoque aspectu populi romani est positum, quo saepenumero senatus convocatur, quo maximarum rerum frequentissimae quotidie advocationes fiunt, in eo loco, in sermone hominum, audaciae suae monumentum aeternum relinquere." Vides hic non minorem apparatum oratorium quam in exemplo praecedenti adhibuisse Ciceronem neque tamen, quod exspectarit fortasse aliquis, utrumque laudasse heroem. Ambigit, dixeris, orator inter dictionem populo usitatam atque formam doctiorem, quam haud dubie postea fovebat aula Augustea.

Sed Div. I, 43 varia monstra computans exclamat: „quid? quum in Capitolio ictus Centaurus e caelo est, in Aventino portae et homines, Tusculi aedes *Castoris et Pollucis*, Romae Pietatis!" Pugnam quoque describens ad lacum Regillum commissam fusius de numinum auxilio nos docet neque, ut Livius fecit, Castorem nominasse satis habet. Verba sunt haec: „praesentiam saepe divi suam declarant ut et apud Regillum bello Latinorum, cum A. Postumius dictator cum Octavio Mamilio Tusculano proelio dimicaret, in nostra acie Castor et Pollux ex equis pugnare visi sunt." Quodque plus est, rogat Cicero De Nat. Deor. III, 5: „ergo et illud in silice, quod hodie apparet apud Regillum tamquam vestigium ungulae, Castoris equi credis esse?" Monumentum igitur unius Castoris equus in lacus ripa reliquerat; nihilo minus pergit auctor: „Nonne ab A. Postumio aedem *Castori et Polluci* in foro dedicatam vides?"

Digitized by Google

Nulli ignota est, credo, narratio de Dioscurorum epiphania, quam legimus apud Plutarchum in Vita Aemili Pauli. Refert enim Διοσκόρους, postquam apud lacum Regillum fortiter causam romanam defenderint, vesperi eiusdem diei Romae ad fontem Iuturnae equos sudantes refrigerasse circumstantibusque victoriam narrasse. Cui nuntio cum unus ex his fidem habere negaret, Dioscuros ridentes barbam eius attigisse, quae ex illo tempore e nigra facta rutila homini nomen Aenobarbi praebuerit (cf. Vit. Coriolani c. III).

Causa episodii huius referendi Plutarcho fuit, quod etiam post pugnam apud Pydnam commissam simili epiphania Romanis victoria nuntiata est. Nam Romanis *certamina equestria* spectantibus subito fama est iniecta Aemilium vicisse Perseum Macedoniamque totam debellasse.

Neque omisit Plutarchus tertium exemplum talis epiphaniae, nempe in proelio inter Locrenses et Crotoniatas habito duos iuvenes equis niveis vectos palliisque purpureis amictos opem tulisse Locrensibus; nuntium autem victoriae reportatae eodem die Graecis Olympia spectantibus rettulisse.

En, eadem series exemplorum τῶν θεῶν ἐπιφανέντων exstat apud Ciceronem, De Natura Deorum II, 2, 6 et III, 5; unde facile suspiceris Plutarchum Ciceronem esse secutum. Exstant vero discrepantiae. Nam quod Plutarchus addidit de Aenobarbo, omisit Cicero; de mira quoque fama spectatoribus iniecta nil habet Cicero, qui contra in scenam producit Vatinium. Legimus enim haec: „P. Vatinius, quum e praefectura Reatina Romam venienti noctu duo iuvenes cum equis albis dixissent regem Persen illo die captum, senatui nuntiavit." Plutarchus hac in re alium auctorem, puta Nasicam, secutus esse videtur. Quodsi rogatur unde habuerit episodium de Aenobarbo et heroum epiphaniam ad fontem Iuturnae — neutrum enim invenitur apud Ciceronem —, addidit fortasse illud e Suetonio, hoc e Dionysio. „Fortasse", nam non omnia apud utrumque auctorem sibi respondent. Vide modo quae Suetonius habet in vita Ner. c. 2: „auctorem cognominis habent L. Domitium, cui *rure* quondam revertenti iuvenes gemini augustiore forma ex occursu imperasse traduntur, nuntiaret senatui ac populo victoriam de qua incertum adhuc erat: atque in fidem maiestatis adeo permulsisse

Digitized by Google

malas ut e nigro rutilum aerique assimilem capillum redderent."

Suspicamur hanc fabellam conflatam esse secundum narrationem supra de Vatinio relatam, nam tam Domitio quam Vatinio Dioscuri obviam fiunt in itinere, utrique nuntium mandant. Historiam autem de barbae colore mutato e fabella populari addidit auctor; constat enim Aenobarbos fuisse iam ante tempus, quo pugna ad lacum Regillum commissa ab historicis aetatis Augusti ornata sit mirifica illa Dioscurorum epiphania, quam reperiebant in descriptione pugnae Graecorum ad flumen Sagram commissae.

Dionysius libro sexto tradidit haec: „in eo proelio feruntur Postumio et stipantibus eum militibus apparuisse duo equites statura et forma longe quam nostra natura fert praestantiores, primae lanuginis iuvenes praecedentes Romanum equitatum hostemque comminus congredientem hastis ferientes fundentes fugantes. Sed et post fugam Latinorum, cum et castra capta erant et proelium finitum, Romae in foro sub vesperam visi sunt itidem duo adolescentes militari cultu, vultu adhuc retinente quam in pugna habuerant speciem, equis vecti sudore madentibus. Qui cum de equis descendissent lavissentque equos e fonte, qui ad aedem Vestae profluens parvam sed profundam facit lacunam, circumstantibus ac rogantibus ecquid ab exercitu novi afferrent, exposuerunt pugnam et victoriam; deinde digressi e foro nusquam comparuerunt, quamvis diligenter a praefecto urbis quaererentur. Postero die cum rei publicae praesides ex dictatoris literis inter cetera eius proelii memorabilia de numinum quoque ἐπιφανήσει cognovissent, crediderunt *Castorum* fuisse imagines. Monumenta deorum apparentium in urbe exstant multa: in foro templum Castorum publice constructum vicinusque fons numinibus his sacer dictus et usque ad nostra tempora creditus; sacrificium quoque splendidum, quod populus romanus quotannis per proceres equestris ordinis viros Idibus Quintilibus peragit: qua die haec illi victoria contigit."

XIV.

Arcte igitur cum Dioscuris vel Castoribus coniungitur Iuturna. Intellegimus a Livio et a Cicerone praeteritam mentionem Iu-

Digitized by Google

turnae illius, cuius minime obliti erant Dionysius, Plutarchus, renovatam esse aetate imperatoria. Templum nymphae fuerat dedicatum a Lutatio Catulo in pugna apud Aegates insulas, anno igitur 241 a. C. n. Stabat in Campo Martio teste Schol. ad Verg. Aen. XII, 139: „[Iuturnae] primus Lutatius Catulus templum in campo Martis fecit (sic!), nam et Iuturnae ferias celebrant qui artificium aqua exercent, quem diem festum Iuturnalia dicunt. Varro rerum divinarum quarto decimo ait „Iuturna inter proprios deos nymphasque ponitur"."

Observandum est nulla Iuturnalia nominari in Kalendariis romanis; quo die ea acta esse perhibet Servius, celebrabantur *Carmentalia*; hic dies erat a. d. III Id. Ianuarias. Confirmant versus Ovidiani (F. I. 463 sq.):

Te quoque lux eadem, Turni soror, aede recepit,
hic ubi Virginea campus obitur aqua.

Catuli templum memoratur apud Cic. pro Cluent. 36, 101, ubi sermo fit de statuis aureis ad Iuturnae positis a Staieno. Mommsenius observavit (Eph. epigr. I, 36) in libris omnibus Cluentianae scriptum esse Diuturnam; item in Flori libro Palatino I, 28 legi „apud Diuturnae lacum". Nil autem, quod sciam, in Saeptis Campi Marti aliquem nexum inter Dioscuros et Diuturnam indicat; contra in Foro ad partem orientalem aedis Castoris nostra aetate repertus est Lacus Iuturnae cum fonte adhuc vivo; repertum puteal marmoreum cum inscriptione primi post C. n. saeculi: „M. Barbatius Pollio aed. cur. Iuturnai sacrum rest. [puteal]"; reperta quoque ara e saeculo secundo vel tertio p. C. n. ornata in fronte duabus imaginibus, quarum altera refert mulierem, altera hominem hasta et clipeo armatum. Mulier homini laevam porrigit. Neque longe a puteali abest aedicula satis parva (1.82 m.), quae imagini nymphae locum praebuisse videtur. In epistylio servatae sunt literae „Iuturnai sa.....".

Cuncta haec monumenta in foro reperta hac in re cum monumentis literariis conspirant, quod docere videntur aetate demum imperatoria arctius a magistratibus romanis coniunctos fuisse Dioscuros et Iuturnam (vel Diuturnam). Iam vidimus auctorem antiquissimum, qui haec numina inter se coniungebat, fuisse Dionysium.

Duobus igitur locis in Campo et in Foro Iuturna fontem

Digitized by Google

Romae habebat. Unde virgo Romam ducta sit mox patebit; videtur autem a mythographis et poetis sub finem reipublicae vel initio imperii viventibus variis modis cum heroibus vel numinibus romanis fuisse coniuncta. Difficile est, si spectamus imagines arae in foro insculptas, non cogitare de Iuturna et de Turno, sicut Vergilius eos iam coniunxerat. Sed tum etiam „dea Daunia" vocari poterat Iuturna (XII, 785), fratrique opitulabatur aurigae formam induta contra *Aenean Indigetem!* (ibid. 794). Neque obliviscendum puto hunc versum; nam fortasse momenti alicuius esse videbitur memoria tenuisse, Aenean in *Numicum* flumen cecidisse, deinde deum Indigetem factum, ὃς ποταμοῦ Νομικίου ῥεῦμα διέπει. Est et Iuturna dea „stagnis quae fluminibusque sonoris praesidet", est „nympha, decus fluviorum", quae mox „obscenis volucribus territa glauco caput contegit amictu multa gemens et se fluvio condit alto". Iuturna illa Vergiliana nympha erat lacus Latii non longe ab monte Albano siti; vel potius audiamus Servium (XIII, 139) annotantem: „Iuturna fons est in Italia saluberrimus iuxta *Numicum* fluvium, cui nomen a iuvando est inditum. Hic omnibus saluberrimus fons est."

Haud dubie Vergilius fabellam ἐπιχώριον secutus est, cum Iuturnam contra Aenean, i. e. fontem iuxta Numicum cum Numico deo pugnantem duxit in scenam.

Alios alii excogitarunt mythos. Sic apud Arnobium (3, 29) audit Iuturna Volturni filia, uxor Iani, Fonti mater: revera propior ab Dauniis sic habitabat nympha, quam Vergilius vocabat deam Dauniam. Non autem mirabitur numen Daunium Latium incolens, siquis reputarit Turnum quoque, licet ab origine esset Daunius, incoluisse Latium et Ardeam quidem urbem, quam praeterfluit Numicus. Ecce, iterum Vergilius sive proprio Marte sive alios secutus nomina mythologica e suis regionibus alienas in terras traduxit, perinde atque Messapum, Camillam, Halaesum. Nunc vero heroi Daunio Latium habitandum dedit. Causae huius transmigrationis possuntne indicari? Nam cum Wissowa apud Roscherum statuere duos fuisse Daunos, alterum Rutulum, alterum Apulum, minus placet.

Ni fallimur, indicia sunt servata satis perspicua. „Ardea", ita Plinius N. H. III, 9 „a Danaë Persei matre condita." Congruit cum Plinio Servius (VII, 372): „Danaë, Acrisii regis (cf. Verg.

Digitized by Google

VII, 410) Argivorum filia, postquam est a Iove vitiata, pater eam intra arcam inclusam praecipitavit in mare. Quae delata ad Italiam, inventa est a piscatore cum Perseo, quem illic enixa fuerat, et oblata regi, qui eam sibi fecit uxorem, cum qua etiam Ardeam condidit." Quis non persentit nomina Danaën et Danaum nimis fuisse similia, quam quibus mythologi fabularum conglutinandarum studiosissimi non uterentur ut Daunum Apulum facerent filium Danaes? *Turnum* quoque locum iuxta *Iuturnam* obtinuisse eandem ob causam non miramur; nominum assonantium amor primarias hic egit partes.

XV.

Augustus, qui imperium suum rebus sacris dudum obsoletis ex antiquissimis rei publicae temporibus in lucem protractis ornare et confirmare voluit, Dioscurorum imagines evanidas ab historicis, poetis, artificibus, novis coloribus renovandas curavit heroesque equitibus praefecit illustribus. Sic Iuturnam quoque maiorem ad honorem produxit monumentis in Foro nymphae sacris constitutis, dieque Iuturnalium publice celebrando (Ovid. F. I, 463), nomineque eius cum Carmentalibus iungendo (III Id. Ian.). Tunc quoque — si viros doctos audimus — novo nexu sunt coniuncti Dioscuri et Iuturna, sed unde haec coniunctio effingi potuerit, frustra quaerimus. Quapropter eo propensi sumus, ut credamus Dioscuros et Iuturnam iam antea fuisse coniunctos, non Romae quidem, sed certe in urbis vicinia. Supra enim vidimus Diuturnam fontis cuiusdam prope a flumine Numico scaturientis fuisse nympham; inveniebatur igitur in proxima vicinia urbis Ardeae cultu Dioscurorum notissimae (Serv. Aen. I, 44: „nam Ardeae in templo Castoris et Pollucis in laeva intrantibus post forem Capaneos pictus est" etc.). Addit Servius: „Iuturna .... cui nomen a iuvando est inditum. Cum enim naturaliter omnis aqua noxia sit extraneorum corporibus, hic omnibus saluberrimus fons est. De hoc autem fonte Romam ad omnia sacrificia aqua adferri consueverat."

Suo iure Iordanus observavit hanc etymologiam a verbo iuvandi satis debilem videri, formam enim Diuturnam tam in inscriptionibus quam in libris mss. inveniri; neque defuerunt, qui

Digitized by Google

aliunde auxilium petendum esse, puta a radice *div*, statuerint. Utut id est, id quidem constat Iuturnae nomen etiamsi a iuvando deducendum non sit, a Romanis certe derivatum fuisse, quod tam perspicuum fit scholio Serviano quam Lutati Catuli dedicatione post pugnam navalem ad Aegates insulas commissam facta. Nam hanc ob causam consul vota nymphae fecisse videtur, quod eam se *iuvaturam* esse speraret. Habebantur igitur tam Dioscuri quam Iuturna numina opitulantia non modo aegrotantibus sed etiam proeliantibus.

Iam Petersen (Röm. Mitteil. XV, 344) inter Dioscuros et fontes nexum quendam exstitisse coniecerat. Reperiebatur e. g. apud Therapnas fons Polydeucia appellatus. Certamen singulare quo Polydeuces cum Amyco de fonte decertasse ferebatur, quod certamen tam e Graecis quam e Latinis literis nobis innotuit, in Cista Ficoronia Praenesti detecta necnon in speculis etruscis ornandi causa ab artificibus erat expressum. Fortasse non supervacaneum erit observasse, ipsum Pollucem fuisse cuius nomen cum fontibus coniungi solebat. Artem autem medicinam uterque exercebat heros; puta, Phormio in pugna apud Sagram commissa vulneratus sanatus est a Dioscuris (F. H. G. IV, 149). Eodem loco in Muelleri Fragmentis legimus Byzanti aedem Dioscuris esse conditam atque dedicatam, quae λύσις τῶν παθῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐγένετο.

Quaeritur autem documentum, quo probetur in Italia quoque vim medicam Dioscuris tributam esse; nam quae documenta afferuntur e Graecia, quidnam probant de Italia, licet a scriptoribus latinis, ab artificibus etruscis, Graecorum forte vestigia secutis, quamvis sedulo sint relata?

Ecce, bona fortuna servavit nobis documentum optatum, quo nullum fingi possit luculentius. Satira secunda Persius amicum Plotium Macrinum hortatur genio ut indulgeat, ab impiis votis abstineat, deos magnificis sacrificiis corrumpere nolit. Monet stultam esse hominum opinionem idcirco deos quoque donis capi posse, quod mortales donis corrumpi velint.

„Hinc enim orta est consuetudo statuas auro inducendi vel ex solido auro effingendi. Sunt etiam, qui, cum in somniis a deis responsa accipere videantur, hanc ob rem barbam simulacris inaurandam curent:

Digitized by Google

Hinc illud subiit, auro sacras quod ovato
Perducis facies. Nam fratres inter aënos
Somnia pituita qui purgatissima mittunt,
Praecipui sunto, sitque illis aurea barba.

Qui sunt fratres illi aëni? Estne hodie, qui neget generaliter deorum indicari simulacra ex aere confecta? Non credo. At fuerunt, qui Dioscuros intellegere mallent. Solebant enim hi heroes, non dico in Graecia vel in Asia minore, sed in ipsa Italia morborum remedia per insomnia indicare aegrotantibus in fano depositis; quam rem testatur scholium ad Pers. II, 56 (vid. Buecheler p. 20): „cum Romani pestilentia laborarent, Castor et Pollux in somniis populum monuerunt quibus remediis curarentur." Praecedunt haec verba: „alii autem fratres aënos Pollucem et Castorem (esse putant), qui fratres fuerunt et aliquando *nocte* Persen Macedoniae regem nuntiaverunt victum; in quorum templo somniorum interpretes haberi solent, qui puros a pituita visus hominum exponebant." Conferenda sunt, ut appareat non de nihilo scholiastam talia finxisse, quae servata sunt apud Ciceronem N. D. II, 2, 6: „P. enim Vatinius, ... cum e praefectura Reatina Romam venienti noctu duo iuvenes cum equis albis dixissent regem Persen illo die captum, senatui nuntiavit."

XVI.

Ludovicus Deubnerus ubi agit de incubatione christiana (De incubatione p. 79), optime ad scholium laudatum notavit: „Templum illud Dioscurorum Romanorum in foro situm esse notissimum. Atque maxime nobis videtur memorabile haud procul ab eo supra vetus Romuli sacrum iuxta basilicam Constantini temporibus posterioribus ecclesiam exstructam esse ss. Cosmae et Damiani, eorundem anargyrorum Romanorum, quos eodem modo atque Arabas per incubationem sanasse aegrotos ex Actorum locis apparet." Leguntur miracula Cosmae et Damiani Arabum apud Wangnereckium p. 302—542 e codice Vaticano edita. De Romanis sanctis apud Malal. 12 p. 304, 15 ed. Bonn. invenies: „ἦσαν γὰρ ἰατροὶ τὴν ἐπιστήμην. Vivi etiam

Digitized by Google

curaverunt Carinum imperatorem: *εἰσηνέχθησαν οἱ ἅγιοι τῷ βασιλεῖ ἐν νυκτὶ καὶ αὐτοὶ ἰάσαντο αὐτὸν διὰ τῆς ἰδίας προσευχῆς*".

Sed iam satis de sanctis romanis, quos Romae Dioscurorum locum occupasse vel inde statueris, quod Byzantii, ubi heroibus, ut diximus, templum ad populi valetudini prospiciendum erat dedicatum, hoc ipsum templum temporibus volventibus Cosmae et Damiano sacrum est factum. Quamvis autem nomina possessorum essent mutata, aegri ad aedem conveniebant ut antea, neque minus ibi inveniebant medicinam. Quae res narratione satis lepida comprobatur.

Nam cum aeger quidam Graecus sed paganus amicorum monitu in aede sanctorum esset depositus, noctu duas imagines vestimento albo circumire atque ceteros aegros adire videbat. Postquam autem se ab iis neglegi intellexit, magna voce Dioscurorum nomine eos invocavit, recte se ita facere ratus, quoniam in templo antiquissimo cultu sibi noto iacere se sciebat. Sed iratae imagines ad vociferantem conversae: „noli putare" dixerunt, „apud Castorem et Pollucem te venisse. Nos enim sumus Domini servi Cosmas et Damianus appellati" (Deubn. de incub. p. 77).

Qua de causa haec omnia? Ut probetur scholium Pers. II 56 haudquaquam nugas rettulisse; immo Dioscuros procul omni dubitatione Romae pro deis medicis fuisse habitos. Sed cum iam ante tempora imperatoria extra Romam cum nympha fontis salutiferi eos coniunctos fuisse appareat, suspicio oritur heroes iam tum apud plebeculam pro numinibus medicis esse habitos eamque ob potestatem honoribus esse gavisos. Quaeritur igitur argumentum, quo haec suspicio ad probabilitatem perduci possit, vel certe hypothesi aliqua non absurda corroboretur. Cui investigationi qui operam dat, non potest quin attendat ad exclamationes illas notissimas sed adhuc nondum explicatas, quibus mulieres quoque romanae in iureiurando uti solebant: ecastor vel mecastor et edepol vel pol. Variis modis viri docti has interiectiones explicare conati sunt; primum rogaverunt, qui fieri potuerit ut dei, quorum praesentia in vita reipublicae raro persentiatur ab iis qui vel maxime in antiquitatibus romanis versentur, tantas partes agerent, ut eorum nomina in exclamationes abirent. Deinde in medium protulerunt verba, quae

Digitized by Google

exstant apud Gellium XI, 6 sub titulo „Quod mulieres Romae per Herculem non iuraverunt, neque viri per Castorem". Denique quaesiverunt, cur mulierculis praesertim exclamatio ecastor tribui soleret; unde forma vocis edepol, alia. Sed mittamus rogare cum rogantibus; circumspiciamus an parvae hae reliquiae consuetudinis haud dubie e re sacra ortae atque in ore popelli vitam tranquillam ducentis cum probabilitate aliqua coniungi possint tam cum iis, quae supra de Dioscuris exposuimus, quam cum sententia Varroniana a Gellio nobis servata. Sed hac de re, si quid videmus, inter nos convenire debet vocabulum edepol, licet formam induerit satis mirabilem, cum nomine Pollucis cohaerere. Eo enim ducit tam species, quoniam iuxta vocabulum ecastor iustum occupat locum, quam testimonium Varronis, qui in ipsis Romae plateis linguam popularem interrogare potuit. Quare quae de coniunctione vocabuli pol = πολύ cum interiectione ede = ec sunt prolata mittenda putamus. Nam, ne multa doctrina abutamur, sensu cassa talis coniunctio videtur; quo gravius impedimentum exstare nequit.

Fuerunt olim qui aedepol scriberent, quasi per aedem Pollucis significasset. Huic autem rei obstat argumentum gravissimum, quo res conficitur: Dioscurorum aedem per totam rempublicam nuncupatam fuisse aedem Castoris. Qua de re supra iam fusius egimus. Aedem Pollucis nullus novit Romanus.

Legimus apud Charisium (II p. 178 P): „per Iovem vel fidem filiumve Iovis Herculem, quae iuratio propria virorum est, ut feminarum edepol, ecastor, eiuno. Denique Titinius in Setina molliculum adulescentulum effeminate loquentem cum reprehendere magis (scr. magister) vellet:

An quía pol edepol fábulare.

Apparet „pol edepol" esse tautologiam. Quid si illud „ede" natum sit ex interiectione, quam laudat Charisius l. c. hisce verbis: „*edi*" Titinius in Barbato: „id necessest?". respondetur „edi"'? Valet nimirum edius, cf. „medius fidius."

Utut id est, spectat illud edepol ad Pollucem, vixit in lingua, qua utitur fabula togata, cotidiana. Non igitur miramur extra comicorum opera parvam huius dei fieri mentionem. Utuntur hac exclamatione tam viri quam mulieres; quinimo Hubrich (De diis Plautinis Terentianisque p. 127) arte statistica

Digitized by Google

computavit apud Plautum saepius viros quam mulieres voculis pol et edepol esse usos. Attamen, licet ita sit, licet e fabulis comicorum loci permulti collegi possint, ubi virorum in ore reperias pol, vel potius edepol, magni tamen momenti ducimus fragmentum Titinianum, ubi molliculus adulescens vituperatur ob effeminatum illud „pol edepol". Statuendum igitur est volventibus temporibus iusiurandum mulieribus proprium viros quoque usurpasse. Quae nostra opinio corroboratur verbis Gellianis: „nusquam igitur scriptum invenire est apud idoneos quidem scriptores aut mehercle feminam dicere, aut mecastor virum. Edepol autem, quod iusiurandum *per Pollucem* est, et viro et feminae commune est. Sed M. Varro asseverat antiquissimos viros neque per Castorem neque per Pollucem deiurare solitos, sed id iusiurandum fuisse tantum feminarum ex Initiis Eleusiniis acceptum; paulatim tamen, inscitia antiquitatis, viros dicere edepol coepisse factumque esse ita dicendi morem: sed mecastor a viro dici, in nullo vetere scripto inveniri."

Egregia, credo, observatio, praeter explicationem quae temptatur. Respicit, ut nemo non videt, Varro ad formulam Atheniensibus feminis usitatam *μὰ τὼ θεώ*, qua significabant Cererem et Proserpinam. Inde illa Eleusiniorum mentio. Deductumne igitur usum esse *e Graecia* putabat Varro? Crediditne vir doctissimus solas mulieres adhibitas esse ad sacra Eleusinia; commisitne gravem errorem ut *τὼ θεώ* in formula Atticarum pro Dioscuris habuerit? Non credo. Haud dubie Gellius, breviorem in formam cum redigeret notam Varroniam, obscuravit sententiam. Sic enim Varronem ratiocinatum esse mihi fingo: „Sacris Eleusiniis debebatur quod Atticae mulieres iurantes advocabant Cererem et Proserpinam iuratione *μὰ τὼ θεώ*. Per se conspicuum est viros deierantes numina feminina non invocasse, sed mulieribus deas vitae muliebri prospicientes adorandas atque iurandas reliquisse. Sic nostrae mulieres italicae iurare solent per numina antiquissima, quae utpote artem medicinam callentia, fontibus salutiferis praesidentia, arctissime cum Iuturna coniuncta, prae ceteris omnibus cara esse debebant puerperis et gravidis. Nolite autem mirari nobis *τὼ θεώ* esse *deos*, nam eadem formula Boeoti invocabant *τοὺς Διοσκούρους βοιωτίους* Am-

Digitized by Google

phionem et Zethum, Spartani ipsos Dioscuros Castorem et Pollucem" [1]).

Quod si Varro tali modo explicavit, equidem non habeo quo eum vituperem. Restat ut paucis verbis demonstremus in Graecia quoque Dioscuros minime feminarum caruisse cultu.

C. I. G. 5432 (vel Kaibel I. G. S. I. 205) exstat inscriptio, qua docemur Theo ..... quendam Acris in urbe Siciliae Dionysi in templo constituisse tres statuas: Καλλιγενίαν, Κάστ[ορα, Πολυδεύκη].

Quanti sit haec coniunctio nominum *Calligeniae* et *Dioscurorum* nemo non persentit. Accedit quod in Laconica cultui Dioscurorum praeerat sacerdos femina (Deneken Theoxeniis p. 7): τὸ δ' ἀγωνοθέτις τῶν σεμνοτάτων Διοσκουρείων (C. I. G. 1444; est inscriptio aetatis romanae). Tabula quoque votiva Larisae reperta, cui insculpti sunt Dioscuri, dedicata est a muliere (Δανᾶ Ἀτ(φ?)θονειτεία Conze Vorl. Bl. IV T. 9, 2). Quanti denique fuerint Castur et Pultuke in Etruria satis demonstrant specula etrusca, de quibus optime egit Dennis (Etruria p. I, LVIII). Sed ut lingua doctiorum ad leges graecas derasa atque polita apud Romanos quasi crusta glaciali supertexit popularem sermonem viventem et vivacem, sic delituerunt multae notiones ipsius popelli ad res sacras pertinentes sub mythologia illa doctiorum congelata, rigida, decolorata, quam literae infeliciter fabellis numinum italicorum praetulerunt. Ne Ovidi quidem ingenium imagines exsangues, marcidas, quas doctrina Varroniana e priscis monumentis elicuerat, novam ad vitam evocare potuit; libros Fastorum taedii plenus ad finem non perduxit. An potius dicendum noluisse poetam in se recipere opus multi laboris, sedulae diligentiae, patientiae? Haud dubie facilius fuit poetae lepidissimo, artis suae peritissimo, de Olympiis ioculariter canere, quam quaecumque adhuc in mente rusticorum e patrum religione viverent et valerent colligere, con-

1) Aliam viam iniit v. cl. Speyer in Albo Gratulatorio Bootio nostrati oblato (1901), perhibens „edepol" significare „per Apollinem". Equidem hac in re Varronem quam Speyerum sequi malim, tam ob totam sententiam nostram supra de Dioscurorum natura expositam quam quod vix a me impetrare possum, ut edepol ab ecastor secernam.

Digitized by Google

iungere, pie tractare. Concedimus enim priscam doctrinam a Varrone e libris corrasam haud multi fuisse pretii, licet reliquiae illae maiore cum cura exponi, largius et fusius tractari, quam fecerit Fastorum poeta, potuerint a viro harum rerum studioso et, ut ita dicamus, animo praedito Vergiliano. Sed multa Ovidi aetate etiam extra libros in ipsis agris, montibus, litore, superstitia fuisse, quae ad priscam religionem illustrandam scripto mandata non esse valde dolemus, id nullum effugere potest, qui observarit linguae popularis tenacitatem et vivacitatem, affluentem dicteriis et proverbiis aliunde ignotis, qualem eam depinxit Petronius. Quinimo in festiva Cenae descriptione invenimus indigitamenta, qualia sunt cerdo, felicio, lucrio, occupo; nomina hic tantum obvia. Quid vero magis e mente romana fuit quam fingere indigitamenta? Nondum igitur intermortua erat religio antiqua, sed iacebant tunc temporis illa omnia apud doctiores. Hinc incerti haeremus simulac de antiquissimis placitis romanis opinio est proferenda. Nunc quoque, etsi valde propensi sumus ad credendum Dioscuros graecos maiorem quam vulgo creditur occupasse locum in mente mulierum romanarum, quinimo haec numina aliunde invecta *ingenuorum* numinum obtinuisse locum, — nam omnibus gentibus, quae vocantur indo-germanicae, par simile deorum propitiorum est commune, — tamen pro paucitate argumentorum documentis probatorum sententiam nostram quamvis probabilem mathematice defendere non possumus. Quamquam, si quis in nostris studiis poscat demonstrationem mathematicam, tantopere careat sensu illo, sine quo literae exstare et vivere nequeunt, ut ne ipsa quidem ars illa, quam severus invocet, talem hominem vincere valeat.

Digitized by Google

AD PORPHYROGENITI EXCERPTA DE SENTENTIIS EX POLYBIO ED. U. PH. BOISSEVAIN.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

Pag. 154, 25. *Ὅτι Τίμαιός φησιν ἐν τῇ τριακοστῇ καὶ τετάρτῃ βίβλῳ· „πεντήκοντα συνεχῶς ἔτη διατρίψας Ἀθήνησι ξενιτεύων ἁπάσης ὁμολογουμένως ἄπειρος ἐγένετο πολεμικῆς χρείας, ἔτι δὲ καὶ τῆς τῶν τόπων θέας.“*

Parum credibile est Timaeum haec omnia de se ipso scripsisse, quod etiam vetant additum *ὁμολογουμένως* et *ἐγένετο* dictum pro *ἐγενόμην*. Procul dubio dederat Polybius:

Ὅτι Τίμαιος ⟨, ὅς⟩ φησιν ἐν τῇ τριακοστῇ καὶ τετάρτῃ βίβλῳ πεντήκοντα συνεχῶς ἔτη διατρῖψαι Ἀθήνησι ξενιτεύων, ὁμολογουμένως ἄπειρος ἐγένετο πολεμικῆς χρείας, ἔτι δὲ καὶ τῆς τῶν τόπων θέας.

Pag. 160, 5. *περιζώματα Φοροῦσιν, ἵνα μηδ' ὅταν ἀποθάνωσιν ἐν ταῖς μάχαις Φανεροὶ γένωνται τοῖς ὑπεναντίοις.*

Verba necessaria *ἄνδρες ὄντες*, quae Cobet addidit post *ὑπεναντίοις*, facilius propter ductuum similitudinem a librario neglegi potuerunt posita ante *Φανεροί*.

Pag. 161, 17. *Τὸ δ' αὐτὸ καὶ Τιμαίῳ συμβέβηκε περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τοῖς τούτου ζηλωταῖς· παραδοξολόγος γὰρ ὢν καὶ φιλόνεικος* (l. *-νικος*) *περὶ τὸ προτεθὲν τοὺς μὲν πολλοὺς καταπέπληκται ἀλόγως, ἠνάγκακε δ' αὐτῷ ⟨προσέχειν* Hultsch⟩ *διὰ τὴν πρόφασιν τῆς ἀληθινολογίας, τινὰς δὲ καὶ προσκέκληται καὶ μετ' ἀποδείξεως δοκεῖ πείσειν* (*πείθειν* Geel).

Digitized by Google

Non intellego quid hic sibi velit προσκέκληται, nulla enim ex tribus verbi προσκαλεῖσθαι significationibus aptam praebet sententiam. Dubitabundus tento προσκλήσεσι, *afferendis testimoniis.*

Pag. 168, 10. ἤρξατο λέγειν ὡς ἐβούλετο μὲν ἂν μήτε Καρχηδονίους ἐπιθυμῆσαι μηδέποτε μηδενὸς τῶν ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας μήτε Καρχηδονίους τῶν τῆς Λιβύης.

Si recte Ursinus haesit in vocula ἐκτός non repetita, conicere debuit τῶν ⟨ἐκτὸς⟩ τῆς Λιβύης, non τῶν ἐκτὸς Λιβύης.

Pag. 178, 13. πλὴν ὅ γε Πτολεμαῖος δήσας τοὺς ἀνθρώπους γυμνοὺς ταῖς ἀμάξαις εἶλκε καὶ μετὰ ταῦτα τιμωρησάμενος ἀπέκτεινεν.

Captivi semper *ligabantur*, sed Ptolemaeus eos curribus *alligari* iussit, itaque corrigendum προσδήσας. Passim praepositionis πρὸς notum signum a librariis neglectum esse quis nescit?

Pag. 180, 5. εὐηρέστησεν pro εὐαρέστησεν eclogario, non ipsi Polybio tribuendum videtur.

Pag. 187, 16. Ὅτι δοκοῦσι πολλοὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐπιθυμεῖν τῶν καλῶν, ὀλίγοι δὲ τολμᾶν ἐγχειρεῖν αὐτοῖς· σπάνιοι δὲ τῶν ἐγχειρησάντων ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν ⟨καὶ add. Boissevain⟩ τὰ πρὸς τὸ καθῆκον ἐν ἑκάστοις ποιεῖν.

Miror neminem haesisse in genetivo τῶν ἐγχειρησάντων pro nominativo usurpato. Procul dubio Polybius dederat σπάνις δὲ (sc. ἐστι) τῶν ἐγχειρησάντων.

Pag. 188, 17. ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν μετὰ ταῦτα πράξεων ἡ Φύσις ὑπὲρ αὐτῆς ἀπελογήθη.

Desideratur in adnotatione critica animadversio requiri αὐτῆς. Sed fortasse in textu spiritus lenis est vitium typographicum.

Pag. 189, 4. Ὑπὲρ ὧν ἔγωγε διηπόρηκα τί δεῖ ποιεῖν· τό τε γὰρ γράφειν κατὰ μέρος ὑπὲρ τοιούτων ἀκριβολογούμενον ἃ δι' ἀπορρήτων πρὸς αὐτοὺς οἱ βασιλεῖς ἔπραττον εὐεπίληπτον ἐφαίνετό μοι καὶ τελέως ἐπισφαλές.

Digitized by Google

Quo sensu Naber hic coniecerit εὐπερίληπτον prorsus me latet, quoniam eiusmodi ἀκριβολογία magnum operis ambitum, itaque ipsum contrarium postulasset. Sed εὐεπίληπτον (cf. ἐπίληπτος et ἐπιλήψιμος et ἐπιλαμβάνεσθαι) dicitur *quod facile ansam dat vituperio*, sensu aptissimo, cui congruunt ipsa sequentia καὶ τελέως ἐπισφαλές, confirmantibus iis quae opponuntur vs. 9 sq. Addatur igitur vox lexicis.

Ibidem 28. ταῦτα δὲ συλλογισάμενος. Malim δή.

Pag. 191, 29. διὰ πάσης κακίας ὡσανεὶ παττάλειόν ἐστιν.
Perperam Dindorf postulabat παττάλειον, nam procul dubio vera forma est παττάλιον, deminutiva, ducta a voce πάτταλος, ut recte scriptum est πασσάλιον apud Pollucem IX 120, et alibi eodem sensu πασσαλίσκος. Recte igitur eclogarius in vocabulo corrupto per itacismum verum servavit accentum.

Pag. 193, 13. διόπερ οὐ χρὴ καταγινώσκειν ὡς ἡμῶν ἐπισυρόντων τὰς πράξεις.
Transponendum καταγινώσκειν ἡμῶν ὡς κτέ.

Pag. 197, 8. Καὶ τὴν μὲν Λῆμνον καὶ τὴν Δῆλον κατὰ τὴν παροιμίαν τὸν λύκον τῶν ὥτων ἔλαβον· πολλὰ γὰρ ὑπέμειναν δυσχερήματα συμπλεκόμενοι τοῖς Δηλίοις.
Iure expectamus: τοῖς ⟨Λημνίοις καὶ τοῖς⟩ Δηλίοις. Quae inserui propter literarum similitudinem videntur excidisse.
Videant alii num recte habeat initio vocula καὶ an corrigendum sit κατὰ.

Pag. 201, 19. Ἴσως δέ τινες ἐπιζητοῦσι πῶς ἡμεῖς οὐκ ἐν ἀγωνίσματι κεχρήμεθα προφερόμενοι τοὺς κατὰ μέρος λόγους, τοιαύτης ὑποθέσεως ἐπειλημμένοι καὶ τηλικαύτης πράξεως.
Quoniam sana esse videntur verba ἐν ἀγωνίσματι προφερόμενοι τοὺς κατὰ μέρος λόγους, solum verbum κεχρήμεθα corruptum esse arbitror, idque ex εὑρήμεθα, *comperti sumus*. Coniecturarum, quae referuntur in adnotatione critica, mihi quidem nulla satisfacit.

Digitized by Google

Pag. 205, 14. διότι καλῶς ποιήσουσι Πολύβιον τὸν Μεγαλοπολίτην ἐκπέμψοντες. Dindorf coniecit ἐκπέμψαντες. Malim ἐκπέμποντες.

Pag. 221, 1. Διὸ καὶ δικαίως ἂν εἴποι τις τὸ περιφερόμενον οὐ θύρᾳ, τὸ δὴ λεγόμενον, ἀλλ' ἀμφόδῳ διέψευσται. Ipsum Polybium duabus formulis aequivalentibus tam exiguo intervallo seiunctis uti potuisse quis credat?

AD STATII THEBAIDEM.

XI. 278. hos ignis egentis
fert humus, hos pelago patrius iam detulit amnis,
hi quaerunt artus, illi anxia vulnera curant.

Codex optimus *anxia*, ceteri *ardua* praebent. Muellerus *arida* coniecit. At nota *hos — hos — hi — illi* et mecum corrige:

hi quaerunt artus et hiantia vulnera curant,

cl. Ach. II. 161: quid faciat somnos, quid hiantia vulnera claudat, et Theb. XII 340: ei mihi, sed quanto descendit vulnus hiatu! Vitium inde natum est, quod litterae priores vocabuli *hiantia* non bene cum sequentibus iunctae fuerunt.

XII. 352. Antigonae vix successit ut ex urbe egrederetur ad iusta fratri persolvenda,

illam nam tempore in omni
attendunt vigiles et rex iubet ipse teneri,
contractaeque vices et crebrior excubat ignis.

Ita editores cum codd. dett. scribere solent — codd. ceteri exhibent *timeri*. Scribendum est:

illam nam tempore in omni
attendunt vigiles et rex iubet ipse tueri.

XII. 396. Argia, uxor Polynicis, Antigonae narrat quid Argis exsul ille egerit,

non hic amissos, quamquam vagus exsul, honores,
non gentile solum, carae non pectora matris,
te cupiit unam noctesque diesque locutus
Antigonen.

Ain tu, scriba? At ego Polynicem Statianum melius novi quam qui Argiam tales nugas de eo vendidisse crederem. Corrige quaeso: crepuit.

P. H. D.

Digitized by Google

DE PYXIDE CAELIANA.

SCRIPSIT

J. VAN WAGENINGEN.

Cicero in Caeliana tradit accusatores Marco Caelio et alia obiecisse et quod Clodiam veneno interimere conatus esset. Aiebant enim Caelium P. Licinio, familiari suo, venenum dedisse, illum autem cum Clodiae servis constituisse, ut ad balneas Senias venirent, quo et ipse venturus esset ad veneni pyxidem tradendam. Servos tamen rem ad dominam detulisse eamque amicos quosdam in balneis illis delitescere iussisse, ut Licinium, cum servis pyxidem traderet, comprehenderent. Sed casu quodam factum esse, ut amici in insidiis collocati ante tempus prosilirent Liciniusque, antequam venenum servis tradidisset, aufugere posset [1]).

Postquam Cicero hanc accusationis partem refutare studuit totam rem in risum vertens, et fideles illos servos manumissos esse a Clodia commemoravit, postremo haec addit (§ 69):

„Hic etiam miramur, si illam commenticiam pyxidem obscenissima *sit fabula consecuta?* Nihil est quod in eiusmodi mulierem non cadere videatur. Audita et percelebrata sermonibus res est. Percipitis animis, iudices, iamdudum, quid velim vel potius quid nolim dicere. Quod etiamsi est *factum* [2]), certe a Caelio non est (quid enim attinebat?), sed [3]) enim ab aliquo

1) Cic. p. Cael. §§ 61—66.

2) Pro *factum* Franckenus: *facete dictum*, Baehrensius: *iactum*.

3) Ita legit Baehr., codd. *est*, Franck.: *et*.

Digitized by Google

adulescente fortasse [1]) non tam insulso quam non verecundo. Sin autem est *fictum* [2]), non illud quidem modestum, sed tamen est non infacetum mendacium; quod profecto numquam hominum sermo atque opinio comprobasset, nisi omnia, quae cum turpitudine aliqua dicerentur, in istam quadrare apte viderentur."

Priusquam locum coniecturis temptamus, iam videamus, num qua sententia ex verbis obscuris elici possit. Primum constare mihi videtur sermonem esse de aliquo *facto* ridiculo, quod Cicero accidisse narrat, posteaquam Clodia eiusque amici rumores de veneni pyxide a Licinio porrecta, non tradita tota urbe dissipassent („commenticia pyxis"). *Facti* illius auctor, inquit Cicero, non erat Caelius, sed adulescens quidam non tam insulsus quam non verecundus. Sed etiam fieri potest — ita orator pergit — ut *fictum* sit (quid fictum sit, non addit, nam consulto loquitur tecte), h. e. ut nemo quidquam *commiserit*. Si ita res se habet, mendacium saltem facetum est et facile ab hominibus probatum, vulgo fidem fecit, nam quidquid cum turpitudine dicitur, omnis „fabula obscenissima", in Clodiam cadere videtur. Iam rogamus, quid sit illud *factum* ridiculum, quod aut revera accidit, aut *fictum* est, sed sane lepide fictum.

Fortasse Ciceronis verbis Quintilianus, Inst. Or. VI 3, 25, lucem afferre potest, dummodo totum hunc locum, non tantum partem, cum illis comparemus. Agit Quintilianus de „ridiculis", *περὶ γελοίου*, duo eorum genera distinguens: „item ridicula aut *facimus* aut dicimus. *Facto* risus conciliatur interim admixta gravitate: ut M. Caelius praetor, cum sellam eius curulem consul Isauricus fregisset [3]), alteram posuit loris intentam; dicebatur autem consul a patre flagris aliquando caesus; interim *sine respectu pudoris, ut in illa pyxide Caeliana, quod neque oratori neque ulli viro gravi conveniat.*"

Cur Franckenus putaverit Quintilianum ad aliam rem respexisse atque Ciceronem, non assequor [4]). Num duae pyxides

---

1) *adulescente fortasse* (hoc ordine) Σ Franck., rell.: *fortasse adulescente.*
2) Franck.: *sin autem totum est fictum.*
3) Cassius Dio 42, 23 § 3.
4) Mnem. N. S. 8, p. 229.

Digitized by Google

Caelianae diversis temporibus fuerunt? An veri simile est, cum modo mentio facta esset M. Caelii praetoris (a° 48) P. Servilium Isauricum consulem ludificantis, in proximis vocabulis („in illa pyxide Caeliana") alium quendam Caelium significatum esse? Minime, opinor, sed verba Ciceronis et Quintiliani ad idem „ridiculum" spectare mihi persuasum est. Si hoc mihi conceditur, ab utroque etiam idem *factum* (non dictum) designatum est, quod Cicero ipsum Caelium perpetrasse negat, Quintilianus autem, si quid video, Caelio imputat et viro gravi indignum ducit.

Quid igitur ridiculi *factum* est, postquam rumores illius veneficii tota Roma percrebruerunt, vel potius quid ioci latet in Quintiliani verbis („ut in illa pyxide Caeliana")? Divinare possumus, inquit Franckenus, Clodiae inimicos, illudentes eam, narrasse pyxidem „poculum amatorium sive abortivum continuisse". At si ita divinamus, nullum *factum* ridiculum in illa narratiuncula inest, quale fuit in sella curuli loris intenta, sed nihil aliud est nisi rumor salsus. Neque intellego, si Franckeni ratione aenigma solvere conamur, quomodo in Quintiliani verbis „pyxis Caeliana" iocus ullus abditus sit.

Itaque rem sic mihi propono esse factam: adulescens aliqui, sive hic fuit Caelius ipse sive alius quis, simulatque fama veneni urbem pervagata est, reapse ad Clodiam *misit* pyxidem, scheda addita, in qua erat scripta, ut suspicor: *pyxis Coeliaca*, una littera (*n*) mutata (facile enim iam tum *Caelius* in *Coelius* [1]) abiit).

Κοιλιακὸς autem sive *coeliacus* a Catone (de agr. 125) dolor ventris dicitur, *coeliaca* medicina est ad dolores ventris leniendos apta [2]), *coeliacae* a Varrone (r. r. III 16, 22) apes vocantur ex ventre laborantes, *coeliaci* saepius a Plinio [3]) una cum dysentericis commemorantur. Ergo si quis in Caelianum nomen iocans ad Clodiam pyxidem Coeliacam mittebat, non ambiguum erat, quam ad rem Clodiae tali medicamento posse opus esse

---

1) Cf.: Κοίλιος (apud scriptores Graecos), *coelum, moestus, coelebs, proelium*; Lindsay L L p. 44; Schuchardt Vok. II p. 288, sqq.

2) Plin. n. h. XX § 201.

3) Plin. n. h. XX §§ 148, 202; XXIII § 14; XXVIII § 207; XXX § 58.

Digitized by Google

arbitraretur. Hoc igitur, nisi fallor, est *factum* illud ridiculum, quod etiamsi non factum, sed fictum esset, tamen mendacium non infacetum futurum fuisse Cicero dicit. Manebat tamen res obscena et, sicut Quintilianus dicit, oratori et viro gravi parum conveniens [1]).

1) Romanos id genus iocos summo studio consectatos esse satis notum est ex Ciceronis epistulis aliisque scriptis, sed maxime mihi apparere videtur ex loco, qui proxime ad hunc accedit, Orat. § 154: „Quid, illud non olet unde sit, quod dicitur cum illis, cum autem nobis non dicitur, sed nobiscum? quia si ita diceretur, *obscenius* concurrerent litterae (cunno bis), ut etiam modo, nisi autem interposuissem, concurrissent." Cf. etiam Cic. ad fam. IX 22, 2: „hanc culpam maiorem an illam dicam (landicam)?"

PLUTARCHUS.

De Stoic. Rep. 1048 E. Docent Stoici non a Diis meliores fieri homines (sed *αὐθαίρετον εἶναι τὸ καλόν*). Respondet Plutarchus ét alia ét hoc: „ergo nihil eorum quae Dii dant hominibus ullius est pretii; nam id demum bonum est quo quis recte utitur; et hoc certe non est eius qui nullos fecerit profectus." In eiusmodi quaestionibus constare debet inter disputantes quid illud sit „meliorem fieri", quo sensu ea verba sint accipienda. Adiicit ergo haec, quae nunc quidem corrupta circumferuntur sed nullo negotio in integrum possunt restitui: *τὸ δὲ τοὺς ἄλλως γενομένους ἀγαθοὺς κρίνειν κατ' ἀρετὴν ἢ ἰσχὺν οὐδέν ἐστι.*

Multa hic critici moliuntur: post *ἀγαθούς* enim deesse quaedam statuunt eamque lacunam alius alio modo supplet. Lenissima transpositione lege: *τὸ δὲ τοὺς γενομένους ἀγαθοὺς ἄλλως κρίνειν ἢ κατ' ἀρετὴν (καὶ) ἰσχὺν οὐδέν ἐστι.*

Certam esse hanc emendationem apparet ex iis quae continuo sequuntur: *καὶ γὰρ τοὺς θεοὺς οἱ ἀγαθοὶ κρίνουσι κατ' ἀρετὴν καὶ ἰσχύν.* „Meliorem fieri, hoc est: virtutem viresque acquirere; qui alia dicit nihil dicit, ineptit, nugatur."

J. J. H.

Digitized by Google

THUCYDIDEA.

SCRIPSIT

I. C. VOLLGRAFF.

(*Continuantur e T. XXXIV p.* 429).

THUCYDIDIS HISTORIAE. Recensuit CAROLUS HUDE HAUNIENSIS. Lipsiae 1901.

De postrema narrationis parte, quam scriptor usque ad finem belli exsequi constituerat (cf. V. 26) quaeque prae libris superioribus manca quodammodo atque incohata videtur, verissime sic iudicat Marcellinus § 44:

„*Θουκυδίδου μὲν εἶναι δοκεῖ, ἄλλως δ' ἀκαλλώπιστος, δι' ἐκτύπων γεγραμμένη, καὶ πολλῶν πλήρης ἐν κεφαλαίῳ πραγμάτων καλλωπισθῆναι καὶ λαβεῖν ἔκτασιν δυναμένων. ἔνθεν καὶ λέγομεν ὡς ἀσθενέστερον πέφρασται καὶ ὀλίγον* (an forte *ὀλιγωρότερον*?), *καθότι ἀρρωστῶν αὐτὴν φαίνεται συντεθεικώς.*"

Quapropter religiose cavendum est ne quae ipse Thucydides immatura morte abreptus rudia ac minus emendata reliquerit, nos recentiores philologi politius limare et corrigere conemur. Quamquam in libro octavo, ut in ceteris omnibus, codices nonnulla tam mendose et praepostere scripta exhibent ut mihi quidem nostrum non librarios ita peccavisse prorsus incredibile sit.

VIII c. 1 § 2 s. f.

Athenienses acerbo cladis Siciliensis nuntio graviter affecti in omnium rerum amissione et desperatione recuperandi pessima quaeque reformidabant: Syracusanos victores confestim adversus

Digitized by Google

se in Piraeum venturos et simul Peloponnesios *τότε δὴ καὶ διαπλασίως πάντα παρεσκευασμένους κατὰ κράτος ἤδη καὶ ἐκ γῆς καὶ ἐκ θαλάσσης ἐπικείσεσθαι, καὶ τοὺς ξυμμάχους σΦῶν μετ' αὐτῶν* [*ἀποστάντας*].

Participium *ἀποστάντας*, quo sine ullo sententiae detrimento carere possumus, a sedulo lectore adscriptum esse suspicor. Ipso loco ubi occurrit arguitur additamentum. Bonus scriptor de perspicuitate sollicitus, ne quis contra sententiam iungeret *μετ' αὐτῶν ἀποστάντας*, certe dare praetulisset: *καὶ μετ' αὐτῶν τοὺς ξυμμάχους*. Insolitum vv. ordinem sic defendere conatur Classenius:

„*μετ' αὐτῶν* näml. *ἐπικείσεσθαι*, *dem ἀποστάντας der Zeit nach voraufgeht, aber des Nachdrucks wegen am Schlusse steht.*"

At iusta emphasis manifesto cadit in *τοὺς ξυμμάχους*.

VIII c. 5 § 3 med.

ὁ γὰρ Ἄγις, ὅσον χρόνον ἦν περὶ Δεκέλειαν ἔχων τὴν μεθ' ἑαυτοῦ δύναμιν, κύριος ἦν καὶ ἀποστέλλειν εἴ ποί τινα ἐβούλετο στρατιὰν καὶ ξυναγείρειν καὶ χρήματα πράσσειν.

En lepidum *ὕστερον πρότερον*: *mittere copias et contrahere!*

Transpone sis: *κύριος ἦν καὶ ἀποστέλλειν εἴ ποί τινα* (legatum puta vel harmosten: Alcamenem (c. 5 § 2); Thermonem (c. 11 § 3)) *ἐβούλετο, καὶ στρατιὰν ξυναγείρειν καὶ χρήματα πράσσειν* [1]).

VIII c. 6 § 1 s. f.

..... καὶ αὐτός, εἰ δύναιτο, ὅπερ καὶ ΤισσαΦέρνης προὐθυμεῖτο, τάς τ' ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἀρχῇ πόλεις ἀποστήσειε τῶν Ἀθηναίων [*διὰ τοὺς Φόρους*] *κτἑ.*

Lectori non omnino oblivioso eorum quae in fine capitis proxime praecedentis scripserat noster [2]), repetita haec tributorum

---

1) „Having a force permanently at his disposal, with full liberty of military action, the Spartan king at Dekeleia was more influential even than the authorities at home." (Grote, Hist. of Gr. VII p. 365)

2) *ὑπὸ βασιλέως γὰρ νεωστὶ ἐτύγχανε πεπραγμένος* (*ὁ ΤισσαΦέρνης*) *τοὺς ἐκ τῆς ἑαυτοῦ ἀρχῆς φόρους, οὓς δι' Ἀθηναίους ἀπὸ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων οὐ δυνάμενος πράσσεσθαι ἐπωΦείλησε· τούς τε οὖν φόρους μᾶλλον ἐνόμιζε κομιεῖσθαι κακώσας τοὺς Ἀθηναίους.*

Digitized by Google

commemoratio plane inutilis est. Adde quod διὰ τοὺς φόρους, si praegressa consideras, post vv. ὅπερ καὶ Τισσαφέρνης προὐθυμεῖτο adiectum suo certe loco positum fuisset: nunc alienus quoque locus fraudis indicio est.

In continuo sequentibus: πρασσόντων δὲ ταῦτα χωρὶς ἑκατέρων, τῶν τε ἀπὸ τοῦ Φαρναβάζου καὶ [τῶν] ἀπὸ τοῦ Τισσαφέρνους, cum *unum* dumtaxat legatum Tissaphernes misisset (cf. c. 5 § 4), v. d. van der Mey recte censet alterum articulum esse delendum.

VIII c. 8 § 2 med.

καὶ ἔδοξε πρῶτον ἐς Χίον αὐτοῖς πλεῖν ἄρχοντα ἔχοντας Χαλκιδέα [ὃς ἐν τῇ Λακωνικῇ τὰς πέντε ναῦς παρεσκεύαζεν] κτέ.

Verba inclusa satis neglegenter desumta sunt e cap. 6 § 5 idque a homine qui animum ad ea quae legebat parum intentum habebat. Nam ne certum quidem est ipsum Chalcideum quinque illas naves instruxisse. Scilicet hoc tantum dixerat Thucydides: „Lacedaemonii terrae motu perculsi (σεισμοῦ γενομένου) in Chium ἀντὶ τοῦ Μελαγχρίδα — noli cum Hudio scribere Μελαγχρίδου — Χαλκιδέα ἔπεμπον, cumque primo decem triremes ornare cogitavissent, hoc numero iam ad dimidium revocato, ἀντὶ τῶν δέκα νεῶν πέντε παρεσκευάζοντο ἐν τῇ Λακωνικῇ."

Ibidem § 3.

..... διαφέρειν δὲ τὸν ἰσθμὸν τὰς ἡμισείας τῶν νεῶν πρῶτον (ἔδοξε τοῖς ξυμμάχοις) καὶ εὐθὺς ταύταις [a] ἀποπλεῖν, ὅπως [μὴ] οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὰς ἀφορμωμένας τὸν νοῦν μᾶλλον ἔχωσιν [ἢ τὰς ὕστερον ἐπιδιαφερομένας]. καὶ γὰρ τὸν πλοῦν ταύτῃ ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐποιοῦντο, καταφρονήσαντες ⟨τὴν⟩ [b] τῶν Ἀθηναίων ἀδυνασίαν κτέ.

a) Ταύταις cit. Cobetus: ταύτας codd. b) cf. VII 8.2: κατὰ τὴν τοῦ λέγειν ἀδυνασίαν codd. BH.

Verisimile est vv. ἢ τὰς ὕστερον ἐπιδιαφερομένας non ab ipso scriptore profecta esse. Cf. Herwerdenum in calce editionis, qui comparat VII 19 extr. ubi strategema plane contrarium narratur: αἱ δὲ πέντε καὶ εἴκοσι νῆες τῶν Κορινθίων αἱ τοῦ χειμῶνος πληρωθεῖσαι ἀνθώρμουν ταῖς ἐν τῇ Ναυπάκτῳ εἴκοσιν Ἀττικαῖς, ἕωσπερ

Digitized by Google

αὐτοῖς οὗτοι [οἱ ὁπλῖται] ταῖς ὁλκάσιν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου ἀπῆραν· οὗπερ ἕνεκα καὶ τὸ πρῶτον ἐπληρώθησαν, ὅπως μὴ οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὰς ὁλκάδας μᾶλλον [ἢ πρὸς τὰς τριήρεις] τὸν νοῦν ἔχωσιν. del. Cobetus

Verum — id quod Classenio olim in mentem venerat — utique delenda est particula negativa μή. Socii Athenienses propter fractas vires contemnunt. A quibus adeo non metuunt ne impediantur, ut propalam (ἐκ τοῦ προφανοῦς) navigare decernant. Num forte ita facere statuerant NE animum potius adverterent adversarii ad naves proficiscentes?

Loci sensum rite perspexit Didot a Classenio laudatus qui vertit: „on décida ... de mettre en mer sans délai *pour attirer l'attention des Athéniens plutôt sur les vaisseaux qui s'éloigneraient* que sur ceux qu'on devait transporter ensuite."

VIII c. 14 in.

ὁ δὲ Χαλκιδεὺς καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης πλέοντες ὅσοις τε ἐπιτύχοιεν ξυνελάμβανον τοῦ μὴ ἐξάγγελτοι γενέσθαι καὶ προσλαβόντες πρῶτον Κωρύκῳ τῆς ἠπείρου καὶ ἀφέντες ἐνταῦθα αὐτοὺς [αὐτοὶ μὲν], προξυγγενόμενοι τῶν ξυμπρασσόντων Χίων τισὶ καὶ κελευόντων καταπλεῖν μὴ προεισπόντας ἐς τὴν πόλιν, ἀφικνοῦνται αἰφνίδιοι τοῖς Χίοις.

Infeliciter, ut dicam quid sentiam, Hudius expuncto μὲν otiosum pronomen αὐτοὶ, quod et ipsum utpote e dittographia natum delendum erat, mutavit in αὐτοῦ.

Ibidem § 2 s. f.

καὶ γενομένων λόγων ἀπό τε τοῦ Χαλκιδέως καὶ Ἀλκιβιάδου ὡς ἄλλαι [τε] a) νῆες πολλαὶ προσπλέουσι καὶ τὰ περὶ τῆς πολιορκίας τῶν ἐν τῷ Πειραιῷ νεῶν οὐ δηλωσάντων, *, ἀφίστανται Χῖοι καὶ αὖθις Ἐρυθραῖοι Ἀθηναίων.

a) τε del. Kruegerus.

Post participium quod est δηλωσάντων — nempe Chalcidei et Alcibiadis — pronominis omissio, ut ferri quodammodo possit, vereor tamen ne iusto sit durior. Equidem longe praetulerim: δηλωσάντων ⟨αὐτῶν⟩.

Digitized by Google

VIII c. 23 § 4 med.

..... ἀλλὰ τὴν Ἔρεσον ἀποστήσας [καὶ ὁπλίσας καὶ] τοὺς ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ νεῶν ὁπλίτας a) πεζῇ παραπέμπει ἐπὶ τὴν Ἄντισσαν καὶ Μήθυμναν κτἑ.

a) del. Dobraeus.

Quid significat ὁπλίζειν ὁπλίτας (i. e. ἐπιβάτας), *armare gravis armaturae milites?* quos armatura caruisse vix credibile est. Aut, si verbum ὁπλίσας cum Hudio ad Eresum referri putas, sequenti copula καὶ quid facias? [1]) Verba habemus procul dubio interpolata. In quibus, si cum Dobraeo v. ὁπλίτας inducimus, statim post τοὺς ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ νεῶν aliud nomen substantivum desiderabitur. Cf. IV. 9 in.: καὶ τοὺς ναύτας ἐξ αὐτῶν (scil. τῶν τριήρων) ὥπλισεν ἀσπίσι Φαύλαις καὶ ὀϊσύναις ταῖς πολλαῖς et VIII. 17 in. (qui locus forsitan cum nostro loco comparatus interpolationi ansam dederit): ἐκ μὲν τῶν ἐκ Πελοποννήσου νεῶν τοὺς ναύτας ὁπλίσαντες. Quamobrem praestabit proicere ea quae seclusimus.

VIII c. 24 § 5.

καὶ οὐδ' αὐτὴν τὴν ἀπόστασιν, εἰ τοῦτο δοκοῦσι παρὰ τἀσφαλέστερον πρᾶξαι, πρότερον ἐτόλμησαν ποιήσασθαι ἢ μετὰ πολλῶν τε κἀγαθῶν ξυμμάχων a) ἔμελλον κινδυνεύσειν b) καὶ τοὺς Ἀθηναίους ᾐσθάνοντο οὐδ' αὐτοὺς ἀντιλέγοντας ἔτι μετὰ τὴν Σικελικὴν ξυμφορὰν ὡς οὐ πάνυ πονηρὰ σΦῶν βεβαίως τὰ πράγματα εἴη.

a) ξυμμάχων μεθ' ὧν B. b) ξυγκινδυνεύειν B; ξυγκινδυνεύσειν cit. Bekkerus.

„πάνυ πονηρὰ ὑμῶν βεβαίως τὰ πράγματά ἐστιν ὦνδρες Ἀθηναῖοι". Quis mortalis umquam sic locutus est? Nam loci a Classenio laudati (IV, 126. 4: οἷς δὲ βεβαίως τι πρόσεστιν ἀγαθόν, προειδὼς τίς ἂν αὐτοῖς τολμηρότερον προσΦέροιτο: *quis recte monitus stulta temeritate in illos feratur qui* HAUD DUBIE (ut

1) In fonte suo non reperit sed fidenter de suo excogitavit quae narrat Grote (Hist. of Greece VII p. 283):

„Astyochus prevailed on Eresus to revolt from Athens and *having armed the population sent them by land together with his own hoplites* under Eteonikus to Methymna".

Digitized by Google

vester exercitus) *et acres et fortes sint*? [1])) ratio, ut vides, plane diversa est.

Suspicor adverbium quod est βεβαίως loco suo motum esse et commendo: ἢ μετὰ πολλῶν τε καὶ ἀγαθῶν ξυμμάχων βεβαίως ἔμελλον κινδυνεύειν.

Ne desciscere quidem prius ausi sunt quam cum multis et fortibus sociis TUTO *belli periculum adituri erant.*

Ibidem:

εἰ δέ τι ἐν τοῖς ἀνθρωπείοις τοῦ βίου παραλόγοις ἐσφάλησαν κτέ.

Classenius: ..... „das Adjectivum ἀνθρώπειος würden wir näher mit τοῦ βίου verbinden: *wie sie im menschlichen Leben vorkommen*". Coll. Thuc. VII 61. 3: ἀεὶ μνήσθητε τῶν ἐν πολέμοις παραλόγων; Diod. Sic. XVII, 66 in.: ταῦτα δὲ οἱ βασιλεῖς ... διετήρησαν πρὸς τὰ παράλογα τῆς τύχης ἀπολιπόντες αὐτοῖς καταφυγάς, mihi quidem magis arrideret: ἐν τοῖς τοῦ ἀνθρωπείου βίου παραλόγοις.

VIII c. 30 § 1.

..... καὶ τὰς ἀπὸ Χίου καὶ τὰς ἄλλας πάσας (ναῦς) ξυναγαγόντες ἐβούλοντο διακληρωσάμενοι ἐπὶ μὲν τῇ Μιλήτῳ [τῷ] ναυτικῷ ἐφορμεῖν, πρὸς δὲ τὴν Χίον καὶ ναυτικὸν καὶ πεζὸν πέμψαι. καὶ ἐποίησαν οὕτως.

Rescribe ἐβουλεύοντο. In re tanti momenti primum, opinor, opus erat *deliberatione*. βούλεσθαι et βουλεύεσθαι in cuius libet aetatis libris confusa videmus. Ceterum post Μιλήτῳ duae literae expungendae sunt manifesto ortae e dittographia. Non enim τῷ ναυτικῷ i. e. tota classe verum navium parte maiore Miletum versus profecti sunt; altera pars cum copiis pedestribus missa est in Chium.

VIII. c. 31 § 2 (cf. cc. 14, 16 et 23).

ὁ δ' Ἀστύοχος ..... προσβαλὼν Πτελεῷ καὶ οὐχ ἑλὼν παρέπλευσεν ἐπὶ Κλαζομενάς, καὶ ἐκέλευεν αὐτῶν τοὺς τὰ Ἀθηναίων φρονοῦντας ἀνοικίζεσθαι ἐς τὸν ΔαφνοῦνταΔαφνοῦντα καὶ προσχωρεῖν σφίσιν. ..... ὡς δ' οὐκ ἐσήκουον κτέ.

---

1) Cf. quae de hoc loco scripsimus *Mnemos.* a. 1902 p. 33.

Digitized by Google

Locus, ut nunc quidem se habet, satis ambiguus. Quosnam enim ad suas partes transire iubebat Astyochus? num prae ceteris eos Clazomenios, qui aperte cum Atheniensibus faciebant? Multo melius intellegerem: ..... *ἐκέλευεν αὐτοῖς τοὺς τὰ Ἀθηναίων φρονοῦντας ἀνοικίζειν ἐς τὸν Δ. καὶ προσχωρεῖν σφίσιν.*

Astyochus Clazomeniis persuadere conatus est ut Atheniensium fautoribus civitate expulsis in suam ditionem concederent.

VIII c. 34 i. f.

ἐντεῦθεν δ' ὕστερον ἐς τὴν Λέσβον καθορμισάμενοι a) *παρεσκευάζοντο ἐς τὸν τειχισμόν* b).

a) *καθορμισάμενοι* corr. Herwerdenus. b) *ἐς τὴν Χίον* vel *ὡς ἐς* cit. Dobraeus.

Recte Dobraeus extrema ad munitionem Delphinii trahit (cf. 38. 2). Possis tamen ad ductum literarum aliquanto lenius supplere: *ἐς τὸν* ⟨THC XIOT⟩ TЄIXICμόν.

VIII c. 35 § 4.

τῇ δ' ὑστεραίᾳ αὖθις προσέβαλλον, καὶ ὡς ἄμεινον φαρξαμένων αὐτῶν ὑπὸ νύκτα καὶ ἐπεσελθόντων αὐτοῖς τῶν ἀπὸ τοῦ Τριοπίου ἐκ τῶν νεῶν διαφυγόντων σὺκέθ' ὁμοίως ἔβλαπτον, ἀπελθόντες ..... ἐς τὴν Σάμον ἀπέπλευσαν.

Cum Herwerdeno expectes potius: *καὶ ὑπὸ νύκτα ἐπεσελθόντων.*

VIII c. 40 § 3.

*ἔφασαν οὖν χρῆναι [οἱ Χῖοι], ἕως ἔτι ἐλπὶς καὶ δυνατὸν κωλῦσαι, * τειχιζομένου τοῦ Δελφινίου [καὶ ἀτελοῦς ὄντος]* a), *καὶ στρατοπέδῳ καὶ ναυσὶν ἐρύματος μείζονος προσπεριβαλλομένου, βεηθῆσαι σφίσιν.*

a) del. Herwerdenus, cum *τὸ τειχιζόμενον* per se *ἀτελὲς* sit.

Abice *οἱ Χῖοι* ut sine ulla utilitate et alieno loco adiectum et vide ne forte expuncto emblemate a H. indicato restituendum sit: ⟨ETI⟩ *τειχιζομένου τοῦ Δ.*

VIII c. 45 § 2.

Ἀλκιβιάδης ... πρῶτον μὲν ὑποχωρεῖ δείσας παρὰ Τισσαφέρνη, ἔπειτα ἐκάκου πρὸς αὐτὸν ὅσον ἐδύνατο μάλιστα τῶν Πελοποννησίων τὰ πράγματα, καὶ διδάσκαλος πάντων γιγνόμενος τήν τε μισθο-

Digitized by Google

*Φορὰν ξυνέτεμεν, ἀντὶ δραχμῆς Ἀττικῆς ὥστε τριώβολον [καὶ τοῦτο μὴ ξυνεχῶς] διδόσθαι, λέγειν κελεύων τὸν Τισσαφέρνη πρὸς αὐτοὺς ὡς Ἀθηναῖοι ἐκ πλείονος [χρόνου] a) ἐπιστήμονες ὄντες τοῦ ναυτικοῦ τριώβολον * τοῖς ἑαυτῶν διδόασιν, οὐ τοσοῦτον πενίᾳ ὅσον ἵν' αὐτῶν μὴ οἱ ναῦται ἐκ περιουσίας ὑβρίζοντες, οἱ μὲν τὰ σώματα χείρω* (l. *χεῖρον*) *ἔχωσι [δαπανῶντες ἐς τοιαῦτα ἀφ' ὧν ἡ ἀσθένεια συμβαίνει], οἱ δὲ τὰς ναῦς ἀπολείπωσιν οὐχ ὑπολιπόντες ἐς ὁμηρείαν τὸν προσοφειλόμενον* (l. *προυφειλόμενον*) *μισθόν.*

a) *χρόνου* exp. Kruegerus.

vv. *καὶ τοῦτο μὴ ξυνεχῶς* a Herwerdeno uncinis inclusa, ut omnia recte procedant in sententia, non sunt delenda sed, una particula *μὴ* in *οὐ* mutata, reducenda unde exciderunt ante vv. *τοῖς ἑαυτῶν διδόασιν*, quo loco merito lacunam statuit Stahlus.

De altero emblemate recte sic iudicavit van der Mey (*Mnemos.* a. 1883 p. 327): „Poteratne pro *χεῖρον ἔχωσι* dici *ἀσθενέστεροι γίγνωνται*? nonne participio *ὑβρίζοντες* graviter et commode scriptor explanat, qua causa corpora nautarum attenuentur? ergo *δαπανῶντες* cum omnibus quae ex eo pendent, hic facessat".

Ibidem § 4.

τάς τε πόλεις δεομένας χρημάτων ἀπήλασεν (ὁ Ἑρμοκράτης), αὐτὸς ἀντιλέγων ὑπὲρ τοῦ Τισσαφέρνους ὡς οἱ μὲν Χῖοι ἀναίσχυντοι εἶεν a), *⟨εἰ⟩* b) *πλουσιώτατοι ὄντες τῶν Ἑλλήνων ἐπικουρίᾳ [δὲ]* c) *ὅμως σῳζόμενοι ἀξιοῦσι, καὶ τοῖς σώμασι καὶ τοῖς χρήμασιν ἄλλους ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἐλευθερίας κινδυνεύειν· τὰς δ' ἄλλας πόλεις ἔφη ἀδικεῖν, αἳ* d) *ἐς Ἀθηναίους πρότερον ἢ ἀποστῆναι ἀνήλουν, εἰ μὴ καὶ νῦν τοσαῦτα καὶ ἔτι πλείω ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν ἐθελήσουσιν ἐσφέρειν.*

a) *ἀναίσχυντοί εἰσιν* Kruegerus. b) *εἰ* add. Kruegerus. c) del. Herwerdenus. d) *αἳ* cod. C Laurentianus.

Ut nihil ad sententiae integritatem desideretur, emendatio Kruegeriana, quam iniuria sprevit Hudius, ita perficienda est ut pro *σῳζόμενοι* rescribatur *σώ̓ζεσθαι.*

In proxime sequentibus sententia enixe flagitat ut corrigamus: *ἃ ἐς Ἀθναίους .... ἀνήλουν, εἰ μὴ καὶ νῦν τοσαῦτα .... ἐθελήσουσιν ἐσφέρειν.*

„Ceterae civitates iniuste agerent, si non quos sumtus

Digitized by Google

antea pro Atheniensibus facere consuevissent, eosdem et etiam plus nunc quoque pro se ipsis facere parati essent".

In libris vetustioribus, in Thucydidis codice Laurentiano, ut hoc utar, vocalis α et diphthongus αι vel intentissima acie vix ac ne vix quidem distinguuntur.

VIII c. 46 § 1.

παρήνει δὲ καὶ τῷ Τισσαφέρνει (ὁ Ἀλκιβιάδης) μὴ ἄγαν ἐπείγεσθαι διαλῦσαι τὸν πόλεμον, μηδὲ βουληθῆναι .... τοῖς αὐτοῖς τῆς τε γῆς καὶ τῆς θαλάσσης τὸ κράτος δοῦναι, ἔχειν δ' ἀμφοτέρους ἐᾶν δίχα τὴν ἀρχὴν καὶ * βασιλεῖ ἐξεῖναι ἀεὶ ἐπὶ τοὺς αὐτῷ λυπηροὺς τοὺς ἑτέρους ἐπάγειν.

Expectes Thucydidem dedisse: κᾄτα vel καὶ οὕτως βασιλεῖ ἐξεῖναι.

VIII c. 47 § 1.

ὁ δ' Ἀλκιβιάδης ταῦτα ἅμα μὲν τῷ Τισσαφέρνει καὶ [τῷ] a) βασιλεῖ, ὢν παρ' ἐκείνοις, ἄριστα νομίζων παρήνει, ἅμα δὲ τὴν ἑαυτοῦ κάθοδον ἐς τὴν πατρίδα ἐπιθεραπεύων κτέ.

a) τῷ del. Bekkerus.

ὢν παρ' ἐκείνοις? num post Tissaphernem ipsum etiam regem Persarum adiit Alcibiades? εἶναι παρά τινι enim hoc loco non ut semper fere significare: *esse, degere apud aliquem*, sed, id quod Classenio videtur: „sich in Jemands Schutze befinden", quis credat?

Commendo: ὡς ἄρ' ἐκείνοις ἄριστα νομίζων. Cf. e. g. Xen. Anab. V. 7. 5: ἀκούω τινὰ διαβάλλειν ἐμέ, ὡς ἐγὼ ἄρα ἐξαπατήσας ὑμᾶς μέλλω ἄγειν εἰς Φᾶσιν.

Ibidem § 2 s. f.

.... Ἀλκιβιάδου προσπέμψαντος a) λόγους ἐς (l. πρὸς) τοὺς δυνατωτάτους αὐτῶν ἄνδρας ὥστε μνησθῆναι περὶ αὐτοῦ ἐς b) τοὺς βελτίστους τῶν ἀνθρώπων ὅτι ἐπ' ὀλιγαρχίᾳ βούλεται καὶ οὐ πονηρίᾳ [οὐδὲ δημοκρατίᾳ] c) τῇ ἑαυτὸν ἐκβαλούσῃ κατελθὼν .... αὐτοῖς ξυμπολιτεύειν.

a) προπέμψαντος recte habet cod. B. b) πρὸς em. Cobetus: ὡς βελτίστου cit. Madvigius. c) exp. Herwerdenus.

Mire dictum videtur: ἐπ' ὀλιγαρχίᾳ καὶ οὐ πονηρίᾳ κατελ-

Digitized by Google

θόντα ξυμπολιτεύειν τινί. Naberus suspicatus est Thucydidis manum fuisse πολυαρχίᾳ; equidem scripserim: καὶ οὐ ποΛΙΤΕίᾳ τῇ ἑαυτὸν ἐκβαλούσῃ.

In extremis libri exhibent: τὸ δὲ πλέον καὶ ἀπὸ σΦῶν αὐτῶν οἱ ἐν τῇ Σάμῳ τριήραρχοι [τε τῶν Ἀθηναίων καὶ δυνατώτατοι a)] ὥρμηντο [ἐς τὸ] b) καταλῦσαι τὴν δημοκρατίαν.

a) κυβερνῆται cit. Classenius. b) ἐς τὸ exp. Herwerdenus.

Tolle quae inclusimus utpote plane otiosa et petita e praegressis quae supra laudavimus. Quomodo scriptura δυνατώτατοι, in qua iure offendit Classenius, nasci potuit e vocabulo quod est κυβερνῆται?

VIII c. 48 § 1 s. f.

.... πολλὰς ἐλπίδας εἶχον αὐτοί τε ἑαυτοῖς οἱ δυνατοὶ a) τῶν πολιτῶν τὰ πράγματα, οἵπερ b) καὶ ταλαιπωροῦνται μάλιστα * ἐς ἑαυτοὺς c) περιποιήσειν καὶ τῶν πολεμίων ἐπικρατήσειν.

a) δυνατώτατοι cod. B. b) ὥσπερ cit. Kruegerus. c) ἐξ αὐτοῦ Gertzius; ἐς ἑαυτοὺς del. Dobraeus.

Classenius, cui Dobraeus non persuasit vv. ἐς ἑαυτοὺς neque bene graece cum περιποιήσειν coniungi et post αὐτοί τε ἑαυτοῖς sine ullo lectoris commodo redundare, ad vv. οἵπερ καὶ ταλαιπωροῦνται μάλιστα annotat: „die nachträgliche und darum an ungewöhnlicher Stelle hinzutretende Einfügung dieser Worte ... unterbricht die einfache Construction und hat zur Folge dass das vorausgeschickte ἑαυτοῖς in dem ἐς ἑαυτοὺς wieder aufgenommen wird". Mihi vero, cum universe negandum sit potentiores in omni civitate homines et optimates magis quam ceteros malis premi et miserandos esse, post μάλιστα aliquid intercidisse videtur quo significaretur (quod quam verum sit docet experientia) sub imperio popular i id accidere solere. ⟨ἐν δημοκρατίᾳ⟩ supplere possis v. c. vel ⟨δημοκρατούμενοι⟩.

Ceterum iusta misere turbatae sententiae structura redibit si transposueris:

πολλὰς ἐλπίδας εἶχον οἱ δυνατοὶ τῶν πολιτῶν — οἵπερ καὶ ταλαιπωροῦνται μάλιστα ⟨ἐν δημοκρατίᾳ⟩ — αὐτοί τε ἑαυτοῖς τὰ πράγματα περιποιήσειν καὶ τῶν πολεμίων ἐπικρατήσειν.

Digitized by Google

VIII c. 50 § 1 in.

(Phrynichus) δείσας ... μὴ, ἐὰν κατέλθῃ (ὁ Ἀλκιβιάδης), ὡς κωλυτὴν * ὄντα κακῶς δρᾷ κτέ.

Lubenter suppleverim: ὡς κωλυτὴν ⟨αὐτὸν⟩ ὄντα.

VIII c. 54 § 3.

ἅμα τε διαβαλόντος καὶ Φρύνιχον τοῦ Πεισάνδρου παρέλυσαν τῆς ἀρχῆς καὶ τὸν ξυνάρχοντα Σκιρωνίδην.

Nullus dubito quin transponendum sit: ἅμα τε καὶ Φρύνιχον, διαβαλόντος τοῦ Πεισάνδρου, παρέλυσαν τῆς ἀρχῆς κτέ.

VIII c. 65 § 3.

λόγος τ' ἐκ τοῦ φανεροῦ προείργαστο αὐτοῖς ὡς οὔτε μισθοφορητέον εἴη ἄλλους ἢ τοὺς στρατευομένους κτέ.

Ne in calce quidem a Hudio commemoratam video evidentem Herwerdeni emendationem προείρητο. Vitiosam lectionem procul dubio peperit id quod in initio capitis narratur: „καὶ καταλαμβάνουσι τὰ πλεῖστα τοῖς ἑταίροις προειργασμένα".

VIII c. 66 § 5.

ἐνῆσαν γὰρ καὶ οὓς οὐκ ἄν ποτέ τις ᾤετο ἐς ὀλιγαρχίαν τραπέσθαι· [καὶ τὸ ἄπιστον οὗτοι μέγιστον πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐποίησαν] * καὶ πλεῖστα ἐς τὴν τῶν ὀλίγων ἀσφάλειαν ὠφέλησαν, βέβαιον τὴν ἀπιστίαν τῷ δήμῳ πρὸς ἑαυτὸν καταστήσαντες.

„τὸ ἄπιστον etc. qui differunt ab istis βέβαιον τὴν ἀπιστίαν"? iure rogat Dobraeus. „an nondum statuerat secum Thucydides utrum horum praeferret"?

Equidem Stahlio assentior vv. καὶ τὸ ἄπιστον ... ἐποίησαν eicienda esse existimanti ut interpretamentum quod in contextum irrepserit. Praeterea addendum esse arbitror: ⟨οἳ⟩ καὶ πλεῖστα ... ὠφέλησαν κτέ.

VIII c. 67 in extr.

ἐλθόντας δ' αὐτοὺς τετρακοσίους ὄντας ἐς τὸ βουλευτήριον ἄρχειν ὅπῃ ἄν ἄριστα γιγνώσκωσιν αὐτοκράτορας καὶ τοὺς πεντακισχιλίους δὲ ξυλλέγειν ὁπόταν αὐτοῖς δοκῇ.

Imo τοὺς πεντακισχιλίους δὴ ξυλλέγειν.

Digitized by Google

VIII c. 71 § 1.

.... οὐδ' ἐν τῷ παρόντι πάνυ τι πιστεύων μὴ οὐκέτι ταράττεσθαι αὐτοὺς, τοῖς μὲν ἀπὸ τῶν τετρακοσίων ἐλθοῦσιν οὐδὲν ξυμβατικὸν ἀπεκρίνατο κτέ.

ταράττεσθαι cum Nabero in ταράξεσθαι mutandum esse nec Hudius nec quisquam alius, opinor, admonitus negabit. Cf. VII, 36. 6: „Syracusani existimarunt Athenienses ξυμφερομένους, ἤν πῃ βιάζωνται, ... προσπίπτοντας ἀλλήλοις ταράξεσθαι.

Ibidem paulo inferius:

.... καὶ αὐτὸς (Agis) τῇ ἐκ τῆς Δεκελείας φρουρᾷ μετὰ τῶν * ἐλθόντων κατέβη πρὸς αὐτὰ τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν a).

a) Ἀθηνῶν Herwerdenus: Ἀθηναίων Hudius cum codd.

Iure Gertzius requirit: ἐπελθόντων. Cf. § 2 s. f.: τοὺς δ' ἐπελθόντας ὀλίγας τινὰς ἡμέρας ἐν τῇ γῇ μείναντας ἀπέπεμψεν ἐπ' οἶκου.

In continuo sequentibus:

ἐλπίσας ἢ ταραχθέντας αὐτοὺς μᾶλλον ἂν χειρωθῆναι σφίσιν ἢ βούλονται, ἢ καὶ αὐτοβοεὶ ἂν διὰ τὸν ἔνδοθέν τε καὶ ἔξωθεν κατὰ τὸ εἰκὸς γενησόμενον θόρυβον a) τῶν [γὰρ] b) μακρῶν τειχῶν [διὰ τὴν κατ' αὐτὰ ἐρημίαν] λήψεως c) οὐκ ἂν ἁμαρτεῖν.

a) τῆς in cod. A add. manus sec. expuncto γὰρ. b) γοῦν praeeunte Bauero corr. Hudius. c) λήψεως del. Kruegerus.

Futili emblemate abiecto cum cod. A^2 legerim: ἢ καὶ αὐτοβοεὶ ἂν διὰ τὸν ἔνδοθέν τε καὶ ἔξωθεν .... γενησόμενον θόρυβον ⟨τῆς⟩ τῶν μακρῶν τειχῶν λήψεως οὐκ ἂν ἁμαρτεῖν.

Agis ob tumultum, quem intra simul et extra fore expectaret, longos muros se facili negotio capturum esse putabat.

διὰ τὴν κατ' αὐτὰ ἐρημίαν: *propter solitudinem quae circum eos muros esset,* male seduli commentatoris ineptum inventum esse videtur.

Ibidem § 2.

ὡς δὲ προσέμειξέ τ' ἐγγὺς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὰ μὲν ἔνδοθεν οὐδ' ὁπωστιοῦν ἐκίνησαν .... οὕτω δὴ * γνοὺς ἀπήγαγε πάλιν τὴν στρατιάν.

Digitized by Google

Si Classenium audis, participium γνοὺς hic prorsus idem valet quod αἰσθόμενος, ut satis otiose vertendum sit: „ita demum *re perspecta* receptui canit". Equidem scriptorem potius dedisse suspicor: ⟨μετα⟩γνούς.

Agis ubi intellexit se urbe (sicuti sperarat) nullo modo potiri posse, *mutat consilium* copiasque reducit (cf. Thuc. I, 44 in.).

VIII c. 75 § 1.

οἱ δ' ἀκούοντες a) ἐπὶ τοὺς τὴν ὀλιγαρχίαν μάλιστα ποιήσαντας καὶ ἐπὶ b) τῶν ἄλλων τοὺς μετασχόντας τὸ μὲν πρῶτον ὥρμησαν * βάλλειν κτἑ.

a) ἀκούοντες codd. BC: ἀκούσαντες ceteri. b) ἐπὶ CGM: ἔτι ABEF.

VIII, 84 § 3 codices habent: τὸ δὲ πλῆθος .... ὥρμησαν ἐκραγέντες ἐπὶ τὸν Ἀστύοχον ὥστε βάλλειν. Neque probabile est Thucydidem nostro loco aliter locutum esse.

VIII c. 76 § 3.

.... καὶ παραινέσεις ἄλλας τε ἐποιοῦντο .... καὶ ὡς οὐ δεῖ ἀθυμεῖν ὅτι ἡ πόλις αὐτῶν ἀΦέστηκε· τοὺς γὰρ ἐλάσσους ἀπὸ σΦῶν τῶν πλειόνων καὶ ἐς πάντα ποριμωτέρων μεθεστάναι.

„pauciores enim a se qui numero plures essent defecisse."

Num recte cogitatum et recte dictum est, quod nusquam alibi quod sciam occurrit, μεθίστασθαι ἀπό τινος? Fieri potest ut neglegentius scripserit Th., sed ἀΦεστάναι sententiae unice convenire videtur.

VIII c. 78 in.

Peloponnesiorum classiarii milites qui Mileti in statione erant κατὰ σΦᾶς αὐτοὺς διεβόων ὡς ὑπό τε Ἀστυόχου καὶ Τισσαφέρνους Φθείρεται τὰ πράγματα, τοῦ μὲν οὐκ ἐθέλοντος οὔτε πρότερον ναυμαχεῖν .... οὔτε νῦν, ὅτε στασιάζειν τε λέγονται καὶ αἱ νῆες αὐτῶν οὐδέπω ἐν ταὐτῷ εἰσιν, ἀλλὰ τὰς παρὰ Τισσαφέρνους Φοινίσσας ναῦς μένοντες, ἄλλως ὄνομα καὶ οὐκ ἔργον, κινδυνεύσειν διατριβῆναι· τὸν δ' αὖ Τισσαφέρνη τάς τε ναῦς ταύτας οὐ κομίζειν, καὶ τροφὴν ὅτι οὐ ξυνεχῶς οὐδ' ἐντελῆ διδοὺς κακοῖ τὸ ναυτικόν. οὐκ οὖν [ἔΦασαν] a) χρῆναι μέλλειν ἔτι, ἀλλὰ διαναυμαχεῖν.

a) ἔΦασαν exp. Herwerdenus.

Digitized by Google

In structura variata arcte cohaerent ac respondent inter se: *τοῦ μὲν (Ἀστυόχου) οὐκ ἐθέλοντος .... τὸν δὲ Τισσαφέρνη*, inter quae nunc incommode hercle media intercedunt vv. ΑΛΛΑ .... *διατριβῆναι*. Classenius haec omnia a *διεβόων* pendere facit: „*ἀλλὰ μένοντες .... κινδυνεύσειν*, inquit, kehrt *ohne Rücksicht* auf die Construction des ersten abhängigen Satzgliedes (*ὡς φθείρεται τὰ πράγματα*) zu dem Hauptverbum *διεβόων* zurück." Aliter vero nec sine causa me iudice iudicabat Toupius ad Long. p. 258 Weisk. qui legit *μένοντος* et post *διατριβῆναι* excidisse arbitratur *τὰ πράγματα* vel simile quid. Nescio tamen an locus, in quo tot lectores offenderunt, hunc in modum transponendo in integrum restitui possit una tantum coniunctione *ἀλλὰ* in *καὶ* mutata:

.... *κατὰ σφᾶς αὐτοὺς διεβόων ὡς ὑπό τε Ἀστυόχου καὶ Τισσαφέρνους φθείρεται τὰ πράγματα καὶ τὰς παρὰ Τισσαφέρνους Φοινίσσας ναῦς μένοντες .... κινδυνεύσειν διατριβῆναι, τοῦ μὲν οὐκ ἐθέλοντος .... οὐδέπω ἐν ταὐτῷ εἰσι, τὸν δὲ Τισσαφέρνη τάς τε ναῦς ταύτας οὐ κομίζειν κτἑ.*

Classiarii alta voce clamabant „res suas ab Astyocho et Tissapherne pessum dari: dum Phoenissas istas naves — inane nomen et non factum — frustra opperiantur, periculum sibi fore ne cunctando funditus conterantur."

VIII c. 81 § 3.

ὑπισχνεῖτο δὲ οὖν τάδε μέγιστα ἐπικομπῶν ὁ Ἀλκιβιάδης, ὡς Τισσαφέρνης αὐτῷ ὑπεδέξατο ἢ μὴν, ἕως ἄν τι τῶν ἑαυτοῦ λείπηται, ἐὰν Ἀθηναίοις πιστεύσῃ, μὴ ἀπορήσειν αὐτοὺς τροφῆς κτἑ.

Potior, utpote naturalis, ordo esset:

ὡς Τ. αὐτῷ ὑπεδέξατο, ἐὰν Ἀθηναίοις πιστεύσῃ, ἢ μὴν, ἕως ἄν τι τῶν ἑαυτοῦ λείπηται, μὴ ἀπορήσειν αὐτοὺς τροφῆς.

VIII c. 82 § 2.

ὁ δὲ τὸ μὲν ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ πλεῖν τοὺς ἐγγυτέρω πολεμίους ὑπολιπόντας καὶ πάνυ διεκώλυσε πολλῶν ἐπειγομένων κτἑ.

Vidit Hudius, quod non viderat Classenius, iungi non posse: *πάνυ διεκώλυσε* itaque transposuit: *διεκώλυσε πολλῶν καὶ πάνυ*

Digitized by Google

ἐπειγομένων. Aliquanto rectius forsitan transposueris: καὶ πάνυ πολλῶν ἐπειγομένων διεκώλυσε. Cf. v. c. III. 98. 2 et VIII. 28. 3.

VIII c. 83 § 2.

Alcibiadis reditu cognito Peloponnesii qui Mileti erant καὶ πρότερον τῷ ΤισσαΦέρνει ἀπιστοῦντες πολλῷ δὴ μᾶλλον ἔτι διεβέβλητο. ξυνηνέχθη γὰρ αὐτοῖς κατὰ a) τὸν ἐπὶ τὴν Μίλητον τῶν Ἀθηναίων ἐπίπλουν, ὡς οὐκ ἠθέλησαν ἀνταναγαγόντες ναυμαχῆσαι, πολλῷ ἐς τὴν μισθοδοσίαν τὸν ΤισσαΦέρνη ἀρρωστότερον γενόμενον [καὶ] ἐς τὸ μισεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν πρότερον ἔτι τούτων διὰ τὸν Ἀλκιβιάδην ἐπιδεδωκέναι.

a) κατὰ corr. Dukerus: καὶ libri.

Sententia confusa in qua vv. πρότερον ἔτι τούτων in fine posita — si genuina sunt — quid aliud significare possunt nisi id quod in initio legimus: κατὰ τὸν .... τῶν Ἀθ. ἐπίπλουν? Dissociata locis apte ligabis transferendo:

ξυνηνέχθη γὰρ αὐτοῖς καὶ πρότερον ἔτι τούτων, κατὰ τὸν ἐπὶ τὴν Μ. τῶν Ἀθ. ἐπίπλουν, κτέ. Copula καὶ ante ἐς τὸ μισεῖσθαι misere abundat.

VIII c. 86 § 6.

[αὐτὸς] δ' ἀποκρινάμενος αὐτοῖς ἀπέπεμπεν ὅτι κτέ.

Classenius: „in αὐτὸς δὲ ... ist das unbegrenzte Selbstgefühl des Alkibiades .... treffend geschildert"; mihi nescio quomodo vitium sonat αὐτὸς .... αὐτοῖς. Num hoc vult rerum scriptor: *ipse* eos responso dato dimittebat? Vereor ne nominativus ille natus sit e dittographia. Verborum contextui certe plane sufficeret: ἀποκρινάμενος δ' αὐτοῖς (sive mavis αὐτοὺς) ἀπέπεμπεν.

In extr.: τοὺς μέντοι τετρακοσίους ἀπαλλάσσειν ἐκέλευεν αὐτοὺς καὶ καθιστάναι τὴν βουλὴν ὥσπερ καὶ πρότερον [τοὺς πεντακοσίους] magistellum olet istud τοὺς πεντακοσίους.

VIII c. 90 in.

οἱ δὲ τῶν τετρακοσίων μάλιστα ἐναντίοι ὄντες τῷ τοιούτῳ εἴδει καὶ προεστῶτες, Φρύνιχός τε .... καὶ Ἀρίσταρχος .... καὶ Πείσανδρος κτέ.

Turbatam orationem probabiliter corrigere possis traiciendo:

Digitized by Google

οἱ δὲ τῶν τετρακοσίων πρόεστῶτες, ⟨οἱ⟩ καὶ μάλιστα ἐναντίοι ὄντες τῷ τοιούτῳ οἴδει: *Phrynichus scilicet et Aristarchus et Pisander* etc.

VIII c. 92 in.

διόπερ καὶ τὸ τεῖχος τοῦτο, πυλίδας ἔχον καὶ ἐσόδους καὶ ἐπεσαγωγὰς [τῶν πολεμίων], ἐτείχιζόν τε προθύμως καὶ Φθῆναι ἐβούλοντο ἐξεργασάμενοι.

ἐπεσαγωγὰς τῶν πολεμίων Grote (Hist. of Gr. VIII p. 64) esse existimat: „facilities for admitting an enemy either from the seaside, or from the landside". Quae interpretatio quam absurda sit dicit Naberus: „nimium stultum esse credere commodiora loca fuisse ad hostes quam suos accipiendos". Nec ulla potest esse dubitatio, si quid video, quin ad rem frumentariam vocabulum spectet. Cf. quae c. 90 in fine narrantur de porticu ἐς ἣν καὶ τὸν σῖτον ἠνάγκαζον πάντας τὸν ὑπάρχοντά τε ⟨ἐσκομίζειν⟩ κτέ. Incertus tamen haereo utrum cum Nabero rescribam ἐπιτηδείων an melius una litura deleatur τῶν πολεμίων, ut ἐπεσαγωγὰς absolute accipiendum sit de victu quemadmodum de hominibus ἐσόδους. Interpolationi ansam dederint verba quae proxime antecedunt (c. 91 § 3): ἀλλὰ καὶ τοὺς πολεμίους ἐσαγαγόμενοι.

VIII c. 94 § 1.

.... ἀγγέλλονται αἱ δύο καὶ τεσσαράκοντα νῆες καὶ ὁ Ἀγησανδρίδας ἀπὸ τῶν Μεγάρων τὴν Σαλαμῖνα παραπλεῖν· καὶ πᾶς τις [τῶν ὁπλιτῶν] a) αὐτὸ τοῦτο ἐνόμιζεν εἶναι τὸ πάλαι λεγόμενον ὑπὸ Θηραμένους καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ, ὡς ἐς τὸ τείχισμα ἔπλεον αἱ νῆες, καὶ χρησίμως ἐδόκει καταπεπτωκέναι.

a) τῶν πολλῶν cod. B: τῶν πολιτῶν cit. Gertzius: del. Classenius.

Equidem longe praetulerim ipsumque scriptorem praetulisse coniecerim huncce fere vv. ordinem:

καὶ πᾶς τις, ὡς ἐς τὸ τείχισμα ἔπλεον αἱ νῆες, αὐτὸ τοῦτο ἐνόμιζεν εἶναι τὸ πάλαι λεγόμενον ὑπὸ Θηραμένους κτέ.

Ibidem paulo inferius:

οἱ δ' οὖν Ἀθηναῖοι, ὡς ἠγγέλθη αὐτοῖς, εὐθὺς δρόμῳ ἐς τὸν

Digitized by Google

Πειραιᾶ πανδημεὶ ἐχώρουν, ὡς τοῦ ἰδίου πολέμου μείζονος [ἢ] ἀπὸ τῶν πολεμίων οὐχ ἑκὰς ἀλλὰ πρὸς τῷ λιμένι ὄντος.

Coniunctionem ἢ Hudius cum scholiasta („περιαιρετέον τὸν ἢ σύνδεσμον") et plerisque editoribus induxit. Cf. et Greg. Cor. de dial. Att. p. 90. Ceterum verba ambigua, in quibus vv. dd. bene multi offenderunt quaeque variis modis corrigere et explanare non desinunt (vide Classen Anhang p. 188), omni obscuritate ac dubitatione carebunt, si cum Gisb. Koenio (Greg. Cor. p. 89) transposuerimus:

ὡς μείζονος, τοῦ ἰδίου, πολέμου ἀπὸ τῶν πολεμίων .... ὄντος.

„quippe ab hostibus externis maiore imminente bello quam bellum civile erat."

VIII c. 96 § 2.

ὅπου γὰρ .... ἄδηλον ὂν ὁπότε σφίσιν αὐτοῖς ξυρράξουσι, τοσαύτη [ἡ] ξυμφορὰ ἐπεγεγένητο, ἐν ᾗ ναῦς τε καὶ τὸ μέγιστον Εὔβοιαν ἀπολωλέκεσαν κτέ.

Articulus uncinis inclusus male abundare videtur.

Ibidem § 4.

.... καὶ ἐν τούτῳ Ἑλλήσποντός τε ἂν ἦν * αὐτοῖς καὶ Ἰωνία .... καὶ ὡς εἰπεῖν ἡ Ἀθηναίων ἀρχὴ πᾶσα.

Si, quod nemo dubitat, recte interpretantur: *in eorum potestatem venisset*, vide ne necessario supplendum sit: ⟨ὑπ'⟩ αὐτοῖς.

VIII c. 98 § 1.

.... Ἀρίσταρχος δ' αὐτῶν μόνος .... λαβὼν κατὰ τάχος τοξότας τινὰς .... ἐχώρει πρὸς τὴν Οἰνόην [ΗΝ Δ] Ἀθηναίων ἐν μεθορίοις τῆς Βοιωτίας τεῖχος κτέ.

„ad Oenoen contendebat, castellum in confiniis Boetiae." Cf. II. 18. 2: ἡ γὰρ Οἰνόη οὖσα ἐν μεθορίοις τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ἐτετείχιστο καὶ αὐτῷ Φρουρίῳ οἱ Ἀθηναῖοι ἐχρῶντο. Ad vv. ἦν δ' Ἀθηναίων τεῖχος Classenius annotat: „das Impf. in die Ortsbeschreibung aus der Erzählung übergegangen wie I, 63: οἱ δ' ἀπὸ τῆς Ὀλύνθου .... βοηθοὶ (ἀπεῖχε δὲ ἑξήκοντα μάλιστα

Digitized by Google

σταδίους) κτέ." Quo loco tamen Bekkerus sive ex ingenio sive ex optimo codice Laurentiano dudum restituerat ἀπέχει.

Praestabit, ut opinor, Dobraeum sequi literas HNΔ expellentem utpote quas inter Οἰνόην et Ἀθηναίων pepererit dittographia. Cuius emendationem aut omnino spernunt aut in calcem relegant editores.

Ibidem § 2.

.... ἐπολιόρκουν δ' αὐτὸ διὰ ξυμφορὰν σφίσιν ἐκ τῆς Οἰνόης γενομένην ἀνδρῶν ἐκ Δεκελείας ἀναχωρούντων [διαφθορᾶς] a) οἱ Κορίνθιοι ἐθελοντηδὸν κτέ.

a) διὰ φθοράς B; διαφθοράν cit. Reiskius.

Praeeunte Goellero editores, quo traditam lectionem contra Reiskium defendant, cum vv. ξυμφορὰν .... διαφθορᾶς componunt quod extat apud nostrum I. 33: ἡ ξυντυχία τῆς ἡμετέρας χρείας.

Quasi apud Thucydidem (ut apud Euripidem nonnumquam) inter ξυμφορά = ἀτυχία, κακοπάθεια, *clades*, *calamitas* et ξυντυχία, qua voce semper et ubique rerum fortuitarum *concursionem* et *casum* significat, nullum discrimen intercederet. Si me audis, quantocyus abice vocabulum cum plane inutile tum alieno loco positum.

Ad rem cf. c. 71.

VIII c. 105 § 2 s. f.

.... πρὶν οἱ Πελοποννήσιοι διὰ τὸ κρατήσαντες ἀδεῶς ἄλλοι ἄλλην ναῦν διώκειν a) ἤρξαντο μέρει τινὶ σφῶν ἀτακτότεροι γενέσθαι.

a) διώκοντες codd. ABFM.

Bekkerus, quem sequitur Hudius, contra meliorum librorum auctoritatem correxit διώκειν. Nec dubito quin prave dictum sit κρατήσαντες .... διώκοντες, sed cum Classenio rescribere malim: κρατῆσαι .... διώκοντες.

Digitized by Google

AD LYGDAMI ELEGIAS.

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

In elegiae primae initio sive versu 8 traditam lectionem *meis* editores retinent et versu 12 cum Italis *meum* pro codicum scriptura *tuum* reponunt, sive Mureto obsecuti illic *tuis* malunt quo facto hic servanda est tradita lectio, sive cum Postgatio pro *meis* legendum putant *novis*, vocabulum *facta* in vs. 12 utique corruptum esse eorum non unus censuit.

Summaque praetexat tenuis fastigia charta,
Indicet ut nomen littera facta meum.

Iam in editione Basil. a. 1569 legitur *pacta*, coniecit Livineius *picta*, L. Muellerus *festa*, editor vero recentissimus [1]) coniecturam suam *rubram* etiam in textum recepit atque miram intricatamque corruptelae excogitavit originem, ratus ortam eam esse ex praecedente *fastigia* ita ut pro *rubra* scriptum esset *fabra*, quo non intellecto librarii coniecissent *facta*.

At iure Eduardum Hillerum, qui bis Corpus Tibullianum edidit (anno 1885 Lipsiae ex officina Bernhardi Tauchnitz et anno 1891, quo mortuus est, in Postgatii Corpore Poetarum Latinorum), lectionem traditam retinuisse arbitror atque causam propter quam ita sentio exponam.

Litteram vel *litteras facere* pro: l. scribere inde a Plauti temporibus usque ad Iustinum locutio legitima fuit, cf. Plaut. Asin. 767: ne illi sit cera ubi facere possit litteras, Cic. Acad.

1) Lygdami Carmina accedit Panegyricus in Messallam edidit G. Némethy, Budapestini 1906.

Digitized by Google

4. 2: ne litteram quidem ullam facimus nisi forensem, Iustin. XXVII. 2: inde ad Antiochum facit litteras; nec non Ovidius, quem Lygdamus diligentissime imitatus est (rationem inversam ducit editor pg. 29, sed argumenta non attulit quibus sententiam usu receptam subverteret), Heroid. 5, 2 habet:

Ista Mycenaea littera facta manu.

Quoniam igitur non est quod verborum copulationem per se ipsam damnemus, restat quaestio num propter loci sententiam aliud epitheton flagitetur. Cum agatur de ornamentis et variis coloribus libri, Némethy contendit deesse non posse tituli rubro colore picti mentionem. At eo ipso quod tot libri ornamenta poeta enumerat, eiusmodi mentionem in tituli commemoratione nil desideramus. Quae cum ita sint, verba tradita iniuria vexata esse arbitror.

ELEG. II, 7:

Nec mihi vera loqui pudor est vitaeque fateri
Tot mala perpessae taedia nata meae.

Si ille poeta Lygdamus fuisset, quem imitari Ovidius non dedignatus esset „a iuvene usque ad senectutem in omnibus fere libris suis", ut sunt Nemethei verba (pg. 30 supra), scripturum eum fuisse opinor:

vitaeque fateri
Tot mala perpesso taedia nata mihi.

Nunc vero nihil mutandum censeo.

ELEG. III, 9:

Tum cum permenso defunctus tempore lucis
Nudus Lethaea cogerer ire rate?

Nonne haec abundantia *permenso defunctus tempore lucis* nimia est ita ut inepta fere videatur? Alterutrum verbum *permenso* aut *defunctus* non modo satis est sed alterum vix patitur, neque in locis ab editore allatis quibus verba illustraret, ullum video quo utrumque verbum copulentur. Nescio an pro *permenso* poeta scripserit *permisso*, quo verbo restituto idem habemus quod his verbis expressit Hor. Ep. II. 1. 21: terris semota suisque Temporibus defuncta.

Alios ante me idem offendisse video, nam Italos *praemensae* scripsisse Baehrens adnotavit.

Digitized by Google

In Elegia IV^ta postquam poeta somnia vana esse exposuit, oraculis vero deorum et haruspicibus fidem esse habendam, atque miratus est homines pavidos nihilominus visa nocturna sacrificiis procurare, pergit vs. 11:

Et tamen, utcumque est, sive illi vera moneri,
Mendaci somno credere sive volent,
Efficiat vanos noctis Lucina timores e. q. s.

Editor Postgatii coniecturam *solent* recepit, quod nullus hic futuro locus neque *volent* cum *vera moneri* apte iungi posset. At perperam eum hunc locum intellexisse credo, qui in commentario ad verba *vera moneri* adscripserit: 'sc. somniis'. Adscribere oportuit: 'sc. a divis, cl. vs. 5'. Quidni? Lygdamus diserte docuit, somniis fidem omnino negandam, divos vero vera monere (vs. 5) sc. oraculis, at tamen homines credulos somniis fallacibus credere; deinde sermonem de absurda hominum credulitate abrumpit versibus supra laudatis. Parva tantum mutatione facta At *tamen* pro Et *tamen* locum ita interpretor: At tamen, quocumque modo res se habet, sive homines vera moneri volent, oraculis deorum et haruspicibus fidem habentes, sive somniis fallacibus credere volent, meos huius noctis timores utique Iuno Lucina reddat irritos!

Eleg. IV. 43 Apollo in somnio poetam alloquitur:

Salve, cura deum: casto nam rite poetae
Phoebusque et Bacchus Pieridesque favent:
Sed proles Semeles Bacchus doctaeque sorores
Dicere non norunt, quid ferat hora sequens.

In verbis *proles Semeles Bacchus* nomen *Bacchus* glossa manifesta est, quae epitheton aliquod ut puta *mollis*, cui primum suprascripta fuit, detrusit postea.

Eleg. V. 21:

Parcite, pallentes undas quicumque tenetis
Duraque sortiti tertia regna dei.

Locus ut nunc legitur ita explicandus est ut *quicumque* cum *dei* iungatur atque ad *sortiti* subaudiatur *estis*: Parcite, quicumque dei tenetis pallentes undas et sortiti estis dura tertia regna, vel, ut Housman mavult, *dira* t. r. Ita hucusque edito-

Digitized by Google

res omnes locum intellexisse videntur, quod magnopere miror. Primum constructio verborum molestissima est: ne dicam de duobus adiectivis diversi generis uni substantivo iunctis, vix quemquam esse opinor quin demum postquam distichon diligenter relegerit, ad *sortiti* verbum *estis* omissum et verbis *sortiti tertia regna dei* non Plutonem unum significari perspiciat. Et tamen ita factum oportuit, nam cum sortitio mundi facta sit inter Iovem, Neptunum, Plutonem, hic iure tertia regna sortitus dicitur, ceteros vero deos inferos sortitionis participes fuisse nusquam legi, cf. Ov. Met. V. 368: Cui triplicis cessit fortuna novissima regni, Senec. Herc. Fur. 837: tertiae regem sortis.

Pluto igitur unus dici potest Tartara sortitus esse, sed ceteri dei inferi Tartara tenere i. e. habitare optime dicuntur, cf. Ov. Fast. IV. 584 (de Proserpina): Nupta Iovis fratri tertia regna tenet.

Quae cum ita sint, unam litteram mecum muta neque aliter iam locus noster docebit. Legendum enim credo:

Parcite, pallentes undas quicumque tenetis
*R*uraque sortiti tertia regna dei.

i. e. quicumque tenetis pallentes undas et rura dei, qui tertia regna sortitus est, i. e. Plutonis. Ceterum cf. Culex vs. 271 sqq.:

nec timuit Phlegethonta furens ardentibus undis
nec maesta obtenta Ditis ferrugine regna
defossasque domos ac Tartara nocte cruenta
obsita nec faciles Ditis sine iudice sedes.

et ibid. vs. 333: pallentesque lacus et squalida Tartara terrent.

ELEG. VI. 40. Lygdamus modo ut dolorem uxoris amissae abigat se ipsum et amicos ad bibendum admonet atque Bacchum invocat, modo Neaerae amatae rursus reminiscitur. Tandem exclamat: 'Quid queror infelix? Turpes discedite curae: Odit Lenaeus tristia verba pater!' et subito deinde Ariadnam ita compellat:

Gnosia, Theseae quondam periuria linguae
Flevisti ignoto sola relicta mari:
Sic cecinit pro te doctus, Minoi, Catullus
Ingrati referens impia facta viri.

Digitized by Google

L. Muellerus lacunae signum post vs. 38 posuit, credibile non esse ratus tam abrupto sermone Lygdamum usum esse ad repetendam quam vss. 25, 26, 33—36 proposuerat sententiam: praeterea, cum toto hoc carmine de puellarum perfidia questus esset, poetam hoc loco exemplum feminae a viro deceptae proponere ne potuisse quidem, nisi id sententia munisset ut puta tali qualis legitur vs. 49 sq.

At non abruptus sermo videbitur neque quidquam desiderabis, cum facillimus sit a Baccho ad Ariadnam transitus, si Lygdamum non statim eam alloquentem feceris sed novum exemplum ita inducentem:

Gnosia Theseae quondam periuria linguae
Flevit in ignoto sola relicta mari.

Tertia persona ita restituta demum et vocativus *Minoi* non amplius prioris frigida manebit repetitio et apta fiet mentio Catulli C. 64 vs. 132—201; praeterea meam emendationem confirmant loci, quos imitatus est Lygdamus:

Ov. A. A. III. 35:

Quantum in te, Theseu, volucres Ariadna marinas
Pavit in ignoto sola relicta loco.

ibid. I. 527:

Gnosis in ignotis amens errabat harenis.

Cf. etiam Ov. Am. I. 7. 15:

Talis periuri promissaque velaque Thesei
Flevit praecipites Cressa tulisse notos.

Est in hac elegia alius locus qui parvo vitio laborare videtur, sc. vs. 23:

Quales his poenas qualis quantusque minetur,
Cadmeae matris praeda cruenta docet.

Melius locus comparatus erit, si pro *his* restitueris: *hic*.

His notulis unam ad Panegyricum in Messallam addere liceat.

Versu 181 sententiam sine coniunctione non apte cum praecedentibus cohaerere, iure editor post Dissenium observavit. Quod autem rogat, num versus exciderit, non credo: via leniore locum ad liquidum perferre posse mihi videor.

Postquam vs. 177—180 poeta affirmavit, vires sibi non suf-

Digitized by Google

ficere ad facta ingentia Messallae canenda, Valgium vero operi parem esse, haec sequuntur:

Languida non noster peragit labor otia, quamvis
Fortuna, ut mos est illi, me adversa fatiget.

Describit deinde calamitates suas et pergit vs. 190:

Sed licet asperiora cadant spolierque relictis,
Non te deficient nostrae memorare Camenae.

Est igitur hic eius argumentandi cursus: Ego facta tua carmine epico celebrare nequeo, at potest Valgius tuus; neque tamen labor meus otiosus desidet, quamquam cladibus fortunae premor, nam vel sic, etiamsi maiores calamitates me opprimant, pro viribus meis te canam.

Nihil igitur desideramus nisi coniunctionem adversativam in vs. 181:

Languida non noster peragit labor otia.

Non male conicias: Languida non noster sed agit labor otia, cum locutio *otia agere* apud poetas etiam frequentior esse videatur quam *otia peragere*, cf. Ov. Fast I. 68: Otia terra ferax, otia pontus agit, Verg. Georg. III. 376: secura sub alto Otia agunt terrae; sed veram lectionem ita restituendam puto:

Languida nec noster peragit labor otia.

Apud poetas et scriptores aetatis Augusteae *nec* usurpari solere pro *ne ... quidem, sed non* res notissima est, de quo particulae usu vide Madvig, Cic. De Fin. Exc. III et Riemann, Études sur la langue et la grammaire de Tite-Live p. 277.

PLUT. DE CAP. EX INIM. UTIL. 90 F.

Durus sit et ferreus qui non laudet admireturque τὸν — (ἐχθρῷ) πτταίσαντι συμπαθήσαντα καὶ δεηθέντι συλλαβόμενον καὶ παισὶν ἐχθροῦ καὶ οἰκείοις πραγμάτων ἐν χρείᾳ γενομένοις σπουδήν τινα καὶ προθυμίαν ἐνδειξάμενον.

Novimus omnes Trygaeum illum οὐκ ἐραστὴν πραγμάτων, et credimus alios in deliciis τὰ πράγματα habere, sed ne fingere quidem possumus homines qui *negotiorum indigeant*. Repone ergo id quod statim unicuique in mentem venit cum legit de hominibus qui indigentibus *opem* ferant: χρημάτων.

J. J. H.

Digitized by Google

ΔΙΟΝΥΣΟΣ ΕΝ ΛΙΜΝΑΙΣ.

SCRIPSIT

C. GUL. VOLLGRAFF.

Nuper in commentatiuncula quadam, quae in diario quod vocatur „Athenische Mittheilungen" publici iuris fiet, ostendere conatus sum cultum Liberi Eleutherei non, ut vulgo opinantur, VI° saeculo, sed anno 420 demum in urbem Athenarum receptum esse. Quod ut lectoribus probarem, argumentis usus sum: primum nobilissimos quinti saeculi sculptores Myronem eiusque filium Lycium in operum subscriptionibus semet ipsos Eleuthereos appellasse, quod quidem facere non potuissent, nisi patria eorum tunc temporis libera fuisset; tum e Thucydidis historiis luculenter patere Eleutheras vel initio belli Peloponnesiaci imperio Athenarum nondum adiectas fuisse. Cultum autem et antiquam dei imaginem Athenas transferri potuisse, cum ipsa civitas adhuc Boeotiae adscriberetur, quis credat? Contra Euripides in Supplicibus, quae fabula circiter anno 420 docta est, Eleutheras Theseo subiectas facit; quod sumere manifesto non potuisset, nisi tunc temporis oppidum iam e boeotio atticum esset factum. Accedit quod Athenis in vicinia theatri hodie rudera quaedam conspiciuntur duorum templorum, quorum alterum sexto saeculo, alterum fere anno 420 conditum esse demonstrarunt harum rerum periti. Habemus autem de hisce duobus aedificiis notissima Pausaniae verba (I, 20, 3): *τοῦ Διονύσου δέ ἐστι πρὸς τῷ θεάτρῳ τὸ ἀρχαιότατον ἱερόν· δύο δέ εἰσιν ἐντὸς τοῦ περιβόλου ναοὶ καὶ Διόνυσοι, ὅ τε Ἐλευθερεὺς καὶ ὃν Ἀλκαμένης ἐποίησεν*

Digitized by Google

ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ. Ergo non est dubitandum quin alterum illud templum, quod circiter anno 420 vel paulo post aedificatum esse videatur, Libero Eleuthereo dicatum fuerit, cum cultus eius foris in urbem reciperetur. Iam vero illud etiam nullo negotio intellegimus, cur festo die, qui magnis Dionysiis antecedebat, pompae in honorem duorum diversissimorum numinum Liberi Eleutherei et Aesculapii ducerentur: etenim cultus Aesculapii quoque, ut titulus paucis ante annis in clivo arcis repertus docuit, anno 420 Epidauro Athenas translatus est. Quibus omnibus egregie confirmatur opinio Reischii, qui primus templum anni 420 ab aede, quam Plutarchus a Nicia ἐν Διονύσου i. e. ἐν τῷ τοῦ Διονύσου τεμένει conditam esse narrat [1]), non diversum esse vidit.

Iam vero oritur alia quaestio, quam cum de Libero Eleuthereo agerem, tractare supersedi: quidnam de templo saeculi VI[i] prope theatrum sito censendum est? Liberi id quoque esse cum dicat Pausanias, age circumspiciamus cetera fana delubraque, quae huic numini Athenis dedicata fuisse testantur scriptores.

Duo in urbe erant Liberi templa vetustissima, quorum alteri τὸ ἐν Λίμναις ἱερόν, alteri τὸ Λήναιον nomen erat. Haec ubi posita essent, quaesiverunt multi, de quorum opinionibus satis esse duco studiosos relegare ad librum illum, quem duobus ante annis de topographia urbis Athenarum edidit Iudeichius [2]). Res eo difficilior est, quod hodie in pomoerio Athenarum unum tantum Διονύσιον repertum est, quod aut τὸ ἐν Λίμναις ἱερὸν aut Lenaeum illud esse possit. Sunt quidem qui cum Doerpfeldio Foucartio [3]) Iudeichio utrumque templum hic situm fuisse arbitrentur, rati aut uni eidemque aedificio duo nomina indita fuisse aut duo templa eodem loco stetisse eodemque muro fuisse inclusa. Haec tamen coniectura, si quid video, parum probabilis est. Cuius defensores nullo alio testimonio freti nisi hisce Hesychii verbis: Λίμναι· ἐν Ἀθήναις τόπος ἀνειμένος Διονύσῳ, ὅπου τὰ Λήναια ἤγετο (cum quivis intellegat et alibi apud Hesychium diserte tradatur Lenaea acta esse in Lenaeo), duobus nominibus

1) Plut. Nic. 3: ὁ τοῖς χορηγικοῖς τρίποσιν ὑποκείμενος ἐν Διονύσου νεως.
2) Judeich, Topographie von Athen, p. 261—266.
3) Foucart, Le culte de Dionysos en Attique, p. 96.

Digitized by Google

quae sunt Λίμναι et Λήναιον unum idemque templum designari iusto audacius ne dicam temere suspicati sunt. Primum enim obiciendum est fieri posse ut Lenaea non semper eodem loco celebrata sint; scaenica certamina certe, postquam theatrum exstructum sit, e Lenaeo illuc translata esse (qua de re cf. Hesychius s. v. ἐπὶ Ληναίῳ ἀγών); Lenaea igitur si alibi in Lenaeo, alibi ἐν Λίμναις agi legatur, diversa scriptorum testimonia non necessario inter se repugnare. Sed inprimis animadvertas velim verba lexici Hesychiani e fonte uberiore et melioris notae, ut videtur, neglegenter descripta, sicut nunc habent, miserum in modum decurtata et mutilata esse. Quis enim grammaticus vel lexicographus de fano ἐν Λίμναις nihil aliud dixisset, nisi Lenaea ibi agi? Quod si mihi dederis, vide ne locus laudatus ad quaestionem de templis Liberi dirimendam plane inutilis sit. Quid in fonte Hesychii scriptum fuerit, nemo pro certo dixerit; equidem meo iure conicio hoc fere fuisse: Λίμναι· ἐν Ἀθήναις τόπος ἀνειμένος Διονύσῳ, ὅπου τὰ Διονύσια τὰ ἐν ἄστει καὶ τὰ Ἀνθεστήρια καὶ ἐπειδὴ τὸ θέατρον ᾠκοδομήθη καὶ τὰ Λήναια ἤγετο, vel tale quid. Utut est, rationibus subductis mihi quidem constat fanum ἐν Λίμναις a Lenaeo omnino diversum esse.

Nunc vero revertamur ad aedem illam prope theatrum sitam, quam VI⁰ saeculo conditam esse putant viri docti. Statim dicam quid sentiam. Antiqui templi ἐν Λίμναις fundamenta nos tenere persuasum habeo idque duabus maxime de causis.

Pausanias Athenis fanum Liberi iuxta theatrum unum omnium antiquissimum esse dicit. Collatis verbis auctoris orationis contra Neaeram, ubi § 76 legimus: ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ ἱερῷ τοῦ Διονύσου καὶ ἁγιωτάτῳ ἐν Λίμναις, consentaneum esse apparet pervetusti aedificii rudera nostra memoria effossa, quae orchestrae theatri adiacent, τῷ ἐν Λίμναις Διονύσῳ vindicare.

Thucydides (II, 15) in arce stantibus maxime austrum versus iacere testatur τό τε τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου (ἱερὸν) καὶ τὸ Πύθιον καὶ τὸ τῆς Γῆς καὶ τὸ ἐν Λίμναις Διονύσου. Cum autem hodie unusquisque aut oculis suis conspicere aut saltem ex inscriptionibus ipsis locis repertis concludere possit templa Iovis Apollinis Telluris revera haud procul a theatro tendere ad meridiem, nonne pro certo affirmare licet τὸ ἐν Λίμναις ἱερὸν ut et Ennea-

Digitized by Google

crunon (de qua cf. Thuc. ibidem paulo infra § 5) in eadem fere regione urbana sita fuisse?

In alia omnia tamen it Doerpfeldius verborum Thucydideorum explicationem proferens novam atque hucusque inauditam, quam nuper etiam Iohanna Harrison in libro qui inscribitur „Primitive Athens as described by Thucydides" copiose exposuit defenditque. Quid autem argumentatione efficere posse sibi videntur? Scilicet quattuor illa delubra a rerum scriptore nominata uno cum fonte Καλλιρρόῃ sive Ἐννεακρούνῳ in arce stantibus neutiquam ad meridiem, verum ad septentriones et occidentem iacere; Olympieum, Pythion, fanum Telluris, de quibus agit Thucydides, non notissima illa templa intellegenda esse, quae a theatro proxime abesse constat, sed altera eiusdem nominis in clivo arcis, qui ad septentriones spectat. Quae ut omnia revera ibi fuisse concesseris, tamen interpretatio Doerpfeldiana ideo stare non poterit, quod Thucydidem loco laudato non obscuriora quaedam, sed clarissima templa Iovi Olympio, Apollini Pythio, Telluri dedicata dicere consentaneum est. Sin minus, tam male scripsisse existimandus esset, ut ne aequales quidem libros eius intellegere potuissent.

Quodsi recte iudicavimus templum quod VI° saeculo aedificatum esse apparet Liberi τοῦ ἐν Λίμναις fuisse, sequitur etiam Enneacrunon non multum a theatro distare posse. Itaque non cum Doerpfeldio prope Areopagum, sed, ut vulgaris opinio obtinet, proxime alveum Ilissi collocanda est, ubi hodie quoque fons scatet et antiquum nomen Callirrhoe loco adhaeret.

Liberi templum ἐν Λίμναις theatro vicinum fuisse ante me coniecerunt multi, nominisque explicandi gratia quaesitum est, fueritne antiquis temporibus locus ille paluster necne; hodie enim siccus est si quis alius. Difficultatem auget, quod duo viri talium rerum periti, ad quos res dubia delata est, inter se plane dissentire videntur [1]). Facit tamen vicinia fluminis, ut haud difficulter tibi persuadeas potissimum in hac parte urbis olim palustria esse potuisse.

Lenaeum autem, licet nusquam traditum inveniamus, ubi positum fuerit, tamen theatro vicinum fuisse negaverim; duo

1) Cf. Judeich, Rhein. Mus. 1892, p. 59, 1.

Digitized by Google

enim antiquissima fana eiusdem dei in eadem urbe. collocata aliquantum inter se distare probabile est. Quare cum in fano Liberi, quod Doerpfeldius prope Areopagum effodit, etiam ληνός, i. e. torculum, inventus sit, quamvis certa documenta adhuc deficere fatendum sit, equidem Lenaeum illic potius situm fuisse crediderim.

PLUTARCHUS.

Pseudo-Plut. de Liberis educandis I C.

καὶ μάλ' ὀρθῶς ὁ λέγων ποιητὴς φησι .. (sequuntur duo versus ex Euripidis Hippolyto).

Ioculare vitium tollatur transponendo: λέγων ὁ. Cf. p. 4 A. καὶ οἱ παροιμιαζόμενοι δέ φασιν οὐκ ἀπὸ τρόπου λέγοντες.

Quom. quis suos in virtute sent. prof. 83 A.

Proficiatne aliquis in virtute an non etiam e somniis eius apparet. Id iam Plato intellexit, ergo

ἐξεμόρφωσε καὶ διετύπωσε τῆς φύσει τυραννικῆς ψυχῆς τὸ φανταστικὸν καὶ ἄλογον οἷα κατὰ τοὺς ὕπνους δρᾷ.

Immo vero οἷς: iis quae tyrannus in somniis agit Plato usus est ad tyrannicae mentis speciem fingendam.

Pseudo-Plut. de Liberis educandis 7 F. „Neque in malis nimis esse tristem, neque in re secunda nimis elatum, neque in ira nimis acrem, haec sunt .." scriptor ait

ἅπερ ἐγὼ πάντων τῶν ἐκ φιλοσοφίας περιγιγνομένων ἀγαθῶν πρεσβύτατα κρίνω.

Immo vero παραγιγνομένων: eas virtutes philosophia παρέχει, e philosophia παραγίγνονται.

De Herod. mal. 855 F.

Quoniam Herodotus praesertim Boeotis et Corinthiis maledixit, oportet nos simul proavis *nostris* opem ferre et veritati.

Hinc efficio Corinthium fuisse Alexandrum illum cuius nomen libellus hic in fronte gerat. Sequitur:

κατ' αὐτὸ τοῦτο τῆς γραφῆς τὸ μέρος.

Digitized by Google

Absurdissima haec, nisi sumere velis, id quod absurdius etiam, Plutarchum ingens illud moralium opus plenum perfectumque ad Alexandrum mittere. Et vel sic cur illo loco potius quam alio Herodotum refutet? Lege: *καὶ αὐτὸ τοῦτο τῆς γραφῆς τὸ τέλος*: atque hoc huiusce libelli est propositum. Nunc demum apte sic pergit: „nam cetera Herodoti mendacia refutare qui vult illi multis opus est voluminibus".

Quom. quis suos in virtute sent. prof. 85 F.

Qui se unquam divites fore desperant nihili faciunt parvas impensas *μηδὲν οἰόμενοι ποιήσειν μέγα τὸ μικρῷ τινι προστιθέμενον*. Ne plane insaniant illi homines, ante *μικρῷ* insere *μικρόν*.

Sed quo quis propius accessit ad opulentiam eo fit parcior. Sic qui sibi ne minimorum quidem peccatorum veniam dat *δῆλός ἐστιν ἤδη τι καθαρὸν κτώμενος ἑαυτῷ καὶ οὐδ' ὁπωσοῦν ἀξιῶν ῥυπαίνεσθαι*.

Lege *ἐν ἑαυτῷ*, deinde observa quam inepte nunc bis idem dicatur et quam sit contorta structura. Utrique simul malo medeberis et venustissimam Plutarcho reddes sententiam legendo *ἀξιοῦν*: *καθαρόν τι καὶ οὐκ ἀξιοῦν ῥυπαίνεσθαι*, puri aliquid quod nolit pollui.

Praec. reip. ger. 822 D.

Siqui magistratus, homines ipsi tenues, splendidos edunt ludos, semet ipsos ridiculos civibus suis faciunt:

οὐ γὰρ λανθάνουσιν ἐξασθενοῦντες ἢ φίλοις ἐνοχλοῦντες ἢ θωπεύοντες δανειστάς.

Aut nihili verbum est *ἐξασθενεῖν* aut certe in hunc locum non quadrat. Quid sit reponendum contextus clamat. *Tres* enim fere modi sunt quibus homo tenuis, qni magnas vult facere impensas, praesentes sibi comparet nummos: aut apud mensarium facit versuram, aut negotia exhibet amicis, aut denique ... quid? Opinor: supellectilem vendit. Habebis hoc si *ἐξαργυροῦντες* legeris. Usitatius certe, hoc sensu est *ἐξαργυρίζειν*, sed vel fingere verbum *ἐξαργυροῦν* hoc loco liceat.

J. J. H.

Digitized by Google

PLATONICA.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

(*Continuantur ex pag.* 28).

AD PHAEDRUM.

P. 227 A. Quod ex Annaeo Gazaeo Stallbaumius laudat: Ποῖ δὴ καὶ πόθεν, Ἀξίθεε; id scribendum utique erit Εὐξίθεε.

Ibid. 227 B: ἐν τῇδε τῇ πλησίον τοῦ Ὀλυμπίου οἰκίᾳ τῇ Μορυχίᾳ. Leve est reponere Ὀλυμπιείου, sed hoc ipsum πλησίον τοῦ Ὀλυμπιείου mihi docti lectoris videtur adnotatio. Certe Socrates non erat docendus, ubi Morychi domus esset.

Ibid. 228 A: εἰ ἐγὼ Φαῖδρον ἀγνοῶ καὶ ἐμαυτοῦ ἐπιλέλησμαι. Hoc recte; sed interpolator cum metueret ne minus intelligeremus, adscripsit: ἀλλὰ γὰρ οὐδέτερά ἐστι τούτων.

Ibid. p. 229 A: ῥᾷστον βρέχουσι τοὺς πόδας ἰέναι. Itane ῥᾷστον? Immo legendum ἄριστον.

Ibid. 233 B: οὐ τὴν παροῦσαν ἡδονὴν θεραπεύων συνέσομαί σοι. Omnino malim θηρεύων. Cf. Phaedr. 262 C: δόξαν τεθηρευκώς. Phaed. 66 A: ἕκαστον ἐπιχειρεῖ θηρεύειν. Lysid. 218 C: ἔχων ἀγαπητῶς ὃ ἐθηρευόμην, Euthyd. 290 B, alibi. De hoc verbo cf. Heindorf. ad Gorg. p. 132 et H. Schmidt. ad Theaetetum p. 541.

Digitized by Google

Ibid. 234 E: μηδαμῶς, ὦ Σώκρατες. Excidit particula: μηδαμῶς (γ') ὦ Σώκρ. Exempla ubique pullulant; in vicinia est p. 260 B.

Ibid. p. 234 E: οἴει ἄν τιν' ἔχειν εἰπεῖν ἕτερα τούτων μείζω καὶ πλείω; Necessarium duco ἀμείνω. P. 235 D legitur: βελτίω τε καὶ μὴ ἐλάττω.

Ibid. p. 235 A: οἵός τ' ὢν ταῦτα ἑτέρως τε καὶ ἑτέρως λέγων ἀμφοτέρως εἰπεῖν ἄριστα. L. cum Heindorfio: ταὐτά.

Ibid. p. 236 D: οἶσθ' ὡς ἔχει· παῦσαι καλλωπιζόμενος. Hic promere iuvat incertam suspicionem, de qua aliorum iudicia exspecto. Est nota locutio: οἶσθ' ὡς ποίησον, de qua post Muretum *Var. Lect.* III 12 et Bentleium ad Menandr. p. 107 multi egerunt: Cobetus rem attigit: *Var. Lect.* p. 101, *Orat. Inaug.* p. 123 et plenissime *Mnem.* 1862 p. 439 et post eum Contus ἐν Ἑρμῇ Λογίῳ p. 140. Est ut postremo loco quem indicavi in Mnemosyne legimus: „Οἶσθ' ὡς ποιήσω optime habet, sed narrantis est, ut οἶσθ' ὡς ποίησον est praecipientis et iubentis. Nulla, si hoc tenebis, potest esse usquam dubitatio, utra scriptura sit potior. Utrum quid narretur an iubeatur manifestum ubique est: itaque ubi futurum sequitur praeire futurum necesse est, ubi imperativus imperativum." Hoc quam verum esset, post Elmsleium Cobetus nube exemplorum ita demonstravit ut ineptus sit qui dubitet; sed etiam nova quaedam afferre expeditum est. Veluti Hermippi locus est ap. Athen. XI p. 476 A:

Οἶσθα νῦν ὅ μοι ποίησον; τήνδε νῦν μή μοι δίδου,
ἐκ δὲ τοῦ κέρατος αὖ μοι δὸς πιεῖν ἅπαξ μόνον.

Etiam in hoc ipso dialogo p. 237 A: οἶσθ' οὖν ὡς ποιήσω .... ἐγκαλυψάμενος ἐρῶ. Est praeterea locutio ἔχε δή, hoc est *agedum* et ἔχε ἠρέμα et ἔχε ἀτρέμας, de qua Astius dixit ad Leges p. 19 et Schmidt. ad Theaet. p. 523 et Heind. ad Gorg. p. 41. Legitur v. c. apud Platonem Cratyl. 399 E, Lach. 198 B, Gorg. 460 A et 490 B, Hipp. Mai. 296 A et 298 C, Hipp. Min. 366 A, Ion. 535 B, Legg. I p. 627 C, alibi. Hisce omnibus in unum compositis non possum non suspicari scribendum esse: οἶσθ' ὡς ἔχε; παῦσαι καλλωπιζόμενος.

Digitized by Google

Ibid. 237 A: *Ἄγετε δή, ὦ Μοῦσαι, εἴτε δι' ᾠδῆς εἶδος λίγειαι, εἴτε διὰ γένος μουτικὸν τὸ Λιγύων ταύτην ἔσχετε ἐπωνυμίαν, ξύμμοι λάβεσθε τοῦ μύθου.* Miseret me interpretum, quos hic locus mire torsit, quum scholiastae fidem haberent et nescio quid de Liguribus somniarent. Aliunde inexpectata lux affulsit. Locum laudavit Heraclitus Alleg. Hom. et quidem sic: *Ἄγετε δή, ὦ Μοῦσαι, εἴτε δι' ᾠδῆς εἶδος λιγείας, εἴτε διὰ γένος τι μουσικὸν ταύτην ἔσχετε τὴν ἐπωνυμίαν, ξύμμοι λάβεσθε τοῦ μύθου.* Cf. Mehlerus *Praef.* p. XII.

Ibid. 239 A: *πλειόνων γιγνομένων τε καὶ Φύσει ἐνόντων.* L.: *ἐγγιγνομένων.*

Ibid. 240 A: *παιδικοῖς Φθονεῖν οὐσίαν κεκτημένοις.* Multo malim: *κεκτημένῳ.* Cf. supra p. 238 E: *οὔτε δὴ κρείττω οὔτε ἰσούμενον ἐκὼν ἐρᾳὴς παιδικὰ ἀνέξεται.* Lysid. 205 A: *ἃ χρὴ ἐρᾳὴν περὶ παιδικῶν πρὸς αὐτὸν ἢ πρὸς ἄλλους λέγειν.* Protag. 315 E: *παιδικὰ Παυσανίου τυγχάνει ὤν.* Sed prae ceteris utilis locus Alcib. II p. 141 D: *Ἀρχέλαον τὰ παιδικὰ ἐρασθέντα τῆς τυραννίδος ἀπέκτεινε*, nam Aelianus Var. Hist. VIII 9, qui locum exscripsit, plane habet *ἐρασθείς.* Cf. praeterea Stallb. ad Phaedr. 238 E. et Hug. ad Symp. p. 40.

Ibid. 240 B: *ἀλλά τις δαίμων ἔμιξε τοῖς πλείοσις ἡδονήν.* Continuo sequitur *ἐπέμιξε*, quod praestare dixerim.

Ibid. 240 E: *Φύλακας καχυποτόπους Φυλαττομένῳ.* Mire ita pergunt edere: longe praeferam *καχυπόπτους*, quod vocabulum praeterea recurrit Rep. III 409 C et confer Heindorfium p. 231.

Ibid. p. 240 E: *πρὸς τῷ μὴ ἀνεκτῷ ἐπ' αἴσχει παρρησίᾳ κατακορεῖ καὶ ἀναπεπταμένῃ χρωμένου.* Sic sine sensu editur, nec magis probaverim Heindorfianum *ἐπαισχεῖς·* commendo: *ἐπαισχεῖ παρρησίᾳ (καὶ) κατακορεῖ*, sed sciendum est adiectivum *ἐπαισχές* ceterum apud Atticos scriptores non inveniri.

Ibid. 241 C: *βλαβερῷ μὲν πρὸς οὐσίαν, βλαβερῷ δὲ πρὸς*

Digitized by Google

τὴν τοῦ σώματος ἕξιν, πολὺ δὲ βλαβερωτάτῳ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς παίδευσιν. Membrorum concinnitas altero loco postulat: βλαβερωτέρῳ.

Ibid. 244 A: εἰ μὲν γὰρ ἦν ἁπλοῦν τὸ μανίαν κακὸν εἶναι, καλῶς ἂν ἐλέγετο· νῦν δὲ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν γίγνεται διὰ μανίας. In tali sententia καλῶς ἂν ἐλέγετο et καλῶς ἂν εἶχε et ταῦτα βέλτιστα sim. ut plurimum omittuntur, sed temerarium foret ubique locorum eiicere quod sine damno abesse possit nec tamen noceat. Ipse certe Cobetus, quum aetas vergeret ad senectutem, ἐπέχειν solebat, cf. *Mnem.* 1883 p. 14. Praeterea conferri possunt Schanzius in Annal. Fleckeis. 1870 p. 237 et Herwerdenus in *Mnem.* 1891 p. 338.

Ibid. 244 C. Fingit Socrates vocabulum οἰονιστικήν (sic enim scribam cum Bodl.), non οἰονοϊστικήν, ἣν νῦν οἰωνιστικὴν τῷ Ω σεμνύνοντες οἱ νέοι καλοῦσιν. Priore νῦν eiecto, malim: οἱ νῦν καλοῦσιν.

Ibid. 245 B: μηδέ τις ἡμᾶς λόγος θορυβείτω δεδιττόμενος ὡς πρὸ τοῦ κεκινημένου τὸν σώφρονα δεῖ προαιρεῖσθαι φίλον. De verbo δεδίττεσθαι haud incuriose quaesivit Piersonus ad Moer. p. 118, sed non assequor quid nunc quidem significare possit. Praeferam: αἰνιττόμενος, nam huius verbi frequens usus est apud Platonem, v. c. Apol. 21 B, 27 D, Phaed. 69 C, Lysid. 214 D, Theaet. 194 C, Symp. 192 D, Charmid. 162 A, Rep. I 332 B et V 479 C.

Ibid. 245 C. Contenderat Socrates: δεῖ οὖν πρῶτον ψυχῆς φύσεως πέρι θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης ἰδόντα πάθη τε καὶ ἔργα τἀληθὲς νοῆσαι. Deinde pergit: ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος et quae sequuntur. Sciolus autem intercalavit: ἀρχὴ δ' ἀποδείξεως ἥδε. Vix umquam vidi interpolationem quae tam nullo negotio argui posset; is quoque qui nondum usquam aliquid ex textu abiicere ausus est, nunc meam nimiam licentiam non carpet. Id miror nondum fuisse qui locum obelo notarent. Certe Hartmannus tacet, nec mihi Schanzius obtemperavit.

Digitized by Google

Ibid. 245 E: ψυχῆς οὐσίαν τε καὶ λόγον τοῦτον αὐτόν τις λέγων οὐκ αἰσχυνεῖται. Quod iam suscepi ostendere *Mnem.* 1876 p. 333, Plato ψυχῆς Φύσιν solet appellare; veluti mox ταύτης οὔσης Φύσεως ψυχῆς, p. 245 C ψυχῆς Φύσεως πέρι, p. 270 C, 277 B, Alcib. I 123 E, Tim. 18 A, Legg. III 691 C, alibi fortasse; excipio corrupta verba Phaedr. 247 C, de quibus Madvigius egit p. 399. Est praeterea dignus quem conferas in Protagora locus p. 320 E: τοῖς δ' ἄοπλον διδοὺς Φύσιν, deinde post pauca: πτηνὸν Φυγὴν ἢ κατάγειον οἴκησιν ἔνεμεν, ubi verum iudico πτηνὸν Φύσιν. Saepe intellexisse mihi videor, ante ea tempora quibus vetustissimi nostri codices exararentur, fuisse cum compendiorum plurimus usus esset.

Ibid. 246 C: ἐπτερωμένη πάντα τὸν κόσμον διοικεῖ. In hoc dialogo fere reponere ausim poeticum verbum διοιχνεῖ. Sed fortasse praestat cum Heindorfio servare vulgatam scripturam.

Ibid. 246 D: τὴν δ' αἰτίαν τῆς ἀποβολῆς .... λάβωμεν. Immo ἀναλάβωμεν requiro.

Ibid. 247 D: ἰδοῦσα διὰ χρόνου τὸ ὂν ἀγαπᾷ τε καὶ θεωροῦσα τἀληθῆ τρέφεταί τε καὶ εὐπαθεῖ. Quanto significantius erit ἄγαται! Cf. p. 259 B: τάχ' ἂν δοῖεν ἀγασθέντες.

Ibid. 250 A: οὐκέθ' αὑτῶν γίγνονται. Exspectaram cum Hirschigio: οὐκέτ' (ἐν) αὐτῶν γ. Multi de ea locutione egerunt et omnium fortasse postremus Cobetus *Mnem.* 1857 p. 319.

Ibid. 251 D: τὰ τῶν διεξόδων σώματα, ᾗ τὸ πτερὸν ὁρμᾷ. Alii videant an non praestet ὀργᾷ. Quae suspicio si fortasse probabitur, etiam p. 256 A: σπαργῶν δὲ καὶ ἀπορῶν erit fortasse qui malit: σπαργῶν δὲ καὶ ὀργῶν. De utroque verbo Ruhnkenium vide ad Timaeum.

Ibid. 252 A: ὦ παῖ καλέ· quam est inutile quod additur: πρὸς ὃν δή μοι ὁ λόγος. Primum velim corrigas: πρὸς ὃν δηλονότι ὁ λόγος· deinde ineptum additamentum una litura delendum.

Digitized by Google

Ibid. 253 E: σκολιός, πολὺς εἰκῇ συμπεφορημένος. Duplex de his verbis oritur dubitatio: primum mihi quidem verisimile est σκολιός forte in πολιός abiisse indeque malesana coniectura factum fuisse πολύς. Nec magis tulerim συμπεφορημένος, pro quo cum Winckelmanno fere malim: συμπεφυρμένος, sicuti optime scribitur Phaed. 66 B: ξυμπεφυρμένη ἡ ψυχὴ μετὰ κακοῦ.

Ibid. 255 A. Hic non magis quidquam certi pronunciare ausim; etenim in verbis: πᾶσαν θεραπείαν ὡς ἰσόθεος θεραπευόμενος οὐχ ὑπὸ σχηματιζομένου τοῦ ἐρῶντος ἀλλ' ἀληθῶς τοῦτο πεπονθότος, cum plerisque Codicibus et Hermia et Anecd. Bk. p. 68. 28, uno ductu scribendum arbitror: ὑποσχηματιζομένου. Miror quod Stallbaumius et Hermannus divisim scripserunt, etiamsi Ruhnkenius, Heindorfius, alii, compositum verbum iam agnoverint.

Ibid. 257 A: παλινῳδία τοῖς ὀνόμασιν ἠναγκασμένη ποιητικοῖς τισι διὰ Φαῖδρον εἰρῆσθαι. Hic paulo fidentius loquar quam in proxime praecedentibus; contendo enim ἠναγκασμένη εἰρῆσθαι nimis contorte dictum esse: ecquid latet? Credo: κεκασμένη, quo rescripto εἰρῆσθαι sponte excidet. Nec sane improbandum quod in tali sententia poeticum verbum profertur. „In Phaedro", ut Heusdius scribit, „dictio sic migrat subinde prosae orationis fines, ut poetica atque adeo dithyrambica videatur. Sed vitia haec iuvenilis luxuriantisque ingenii qui est adeo severus quin huic aetati ignoscat?" Non Heusdio necesse fuit excusare quod hodie utique nemo vituperat, sed lepidum est videre contra Heusdium Stallbaumium aniliter σκιαμαχοῦντα et ἀδολεσχοῦντα. Ceterum, nam meritissimorum virorum manes placandi sunt, sciendum est verbum κεκάσθαι itidem legi Rep. I 334 B, ubi Homeri versiculus respicitur.

Ibid. 257 B: Λυσίαν τὸν τοῦ λόγου πατέρα αἰτιώμενος παῦε τῶν τοιούτων λόγων, ἐπὶ φιλοσοφίαν δέ, ὥσπερ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πολέμαρχος τέτραπται, τρέψον. Dele propria Lysiae et Polemarchi nomina, nam Socrates nunc quidem, ubi id commode potuit fieri, non libenter usurpat propria aequalium nomina.

Digitized by Google

Itidem p. 268 A: τῷ ἑταίρῳ σου Ἐρυξιμάχῳ ἢ τῷ πατρὶ αὐτοῦ Ἀκουμενῷ, eo libentius nomina propria expunxerim, quoniam Dialogi initio non Eryximachus sed Acumenus Phaedri dicitur sodalis, quem Eryximachi filium fuisse suspicor, de nomine avi appellatum. Denique p. 279 A: ταῦτα δὴ ὡς ἐμοῖς παιδικοῖς Ἰσοκράτει ἐξαγγελῶ, σὺ δ' ἐκεῖνα ὡς σοῖς Λυσίᾳ, utar eodem remedio.

Ibid. 259 C: τὸ τεττίγων γένος γέρας λαβὸν μηδὲν τροφῆς δεῖσθαι γενόμενον ἀλλ' ἄσιτόν τε καὶ ἄποτον εὐθὺς ᾄδειν. Cum Badhamo transponendum participium γενόμενον ut fiat: εὐθὺς γενόμενον ᾄδειν. Vide illam locutionem Phaed. 75 B et Theaet. p. 186 B, item Cobetum *Mnem.* 1860 p. 247.

Ibid. 260 D: εἴ τις ἐμὴ ξυμβουλή, κτησάμενος ἐκεῖνο, οὕτως ἐμὲ λαμβάνει. Loci sententia suadet ut scribatur: λαμβανέτω.

Ibid. 263 D: εἰπὲ καὶ τόδε, εἰ ὡρισάμην ἔρωτα ἀρχόμενος τοῦ λόγου. Cum Lysia se comparat Socrates et in oppositione necessarium est: εἰ (ἐγὼ) ὡρισάμην.

Ibid. 264 B. Pergit Socrates carpere Lysiam: ἐμοὶ ἔδοξεν οὐκ ἀγεννῶς τοὐπιὸν εἰρῆσθαι τῷ γράφοντι. Vertit Stallbaumius: *mihi* satis confidenter *a scriptore videtur dictum esse, quidquid ei in buccam venit*: satis bene ad sententiam, deinde addit: „Cum reprehensione dici istud οὐκ ἀγεννῶς non est obscurum, pro *cum audaci temeritate*: alias est *non intrepide, fortiter*": quae significatio quatuor Platonis locis laudatis deinde comprobat. Verum fierine potuit ut nunc „cum reprehensione" dicatur, quod ceteroquin laudi ducitur? Ipse, credo, Stallbaumius coniecturam amplexus fuisset, si lene se obtulisset remedium. Contuli equidem Ruhnkenium, qui ad Timaei Glossam: Ἀτενής· ἢ ὁ τῷ ἤθει εὐθὺς καὶ ἀκλινής ἢ ὁ σκληρὸς καὶ ἀνύπεικτος πρὸς ὃ χρὴ ὑπεῖξαι, ad haec igitur verba cum alia multa scitu digna attulit, tum Plut. Cat. Mai. c. 5: ἀτενοῦς ἄγαν ἤθους ἐγὼ τίθεμαι καὶ μηδὲν ἀνθρώπῳ πρὸς ἄνθρωπον οἰομένου κοινώνημα τῆς χρείας πλέον ὑπάρχειν, ubi illud ἀτενοῦς Gesnero debetur, cum

Digitized by Google

olim legeretur: ἀγεννοῦς. Eadem correctione praeterea Ruhnkenius subvenit Maximo Tyrio: τὸ ἀγεννὲς τοῦ τῶν κηλουμένων τρόπου εἰκαζόντων ἀψύχοις σώμασιν· quis non potius, inquit, scribat: τὸ ἀτενές. Alia excerpere expeditum est, veluti Arist. Vesp. 730:

μηδ' ἄφρων γένῃ
μηδ' ἀτενὴς ἄγαν ἀτεράμων τ' ἀνήρ.,

quem locum Phrynichus respexit *Anecd. Bk.* p. 20. 16. Etiam Plato usurpavit Rep. VIII 547 E, ubi nominat ἁπλοῦς τε καὶ ἀτενεῖς ἄνδρας, sed quid opus est pluribus? Hoc arguit Socrates Lysiam scribendo *non severe* argumentorum ordinem servavisse, i. e. οὐκ ἀτενῶς.

Ibid. 264 E. Hoc ipsum igitur ut ostendat, confert Socrates epigramma quod in Midae monumento perhibebant insculptum esse, quod epigramma — sic enim mihi rem repraesento — propter laxam compositionem tunc temporis lippis et tonsoribus notum erat: itaque nihil opus erat addere: ὅτι δ' οὐδὲν διαφέρει αὐτοῦ πρῶτον ἢ ὕστατόν τι λέγεσθαι. Nimirum hoc ipsum fecerat ut stultum poemation omnibus in ore esset.

Ibid. 265 D: εἰς μίαν ἰδέαν συνορῶντα ἄγειν τὰ πολλάκις διεσπαρμένα. Non intelligo hoc verbum συνορᾶν· praetulerim: συνείροντα.

Ibid. 267 C: ὦ παῖ. Sic semel ac sine exemplo Socrates Phaedrum alloquitur, qui, uti coniicimus, adolescens erat et pueritiam iamdudum post se reliquerat. Nonne melius erit: ὦ τᾶν? Cf. *Mnem.* 1899 p. 190.

Ibid. 269 D: οὐχ ἥ Τισίας πορεύεται δοκεῖ μοι φαίνεσθαι ἡ μέθοδος. Mihi quidem hoc improprie videtur dictum et praefero: φέρεσθαι. Vide eiusdem confusionis exemplum Ἑρμ. Λογ. p. 169.

Ibib. 274 D: βασιλέως δ' αὖ τότ' ὄντος Αἰγύπτου ὅλης Θαμοῦ περὶ τὴν μεγάλην πόλιν τοῦ ἄνω τόπου. Quidni scribitur νομοῦ? Cf. Tim. 21 E: Σαϊτικὸς ἐπικαλούμενος νομός· τούτου δὲ τοῦ νομοῦ μεγίστη πόλις Σάϊς.

Digitized by Google

Ibid. 276 B. Quantum video aliquid excidit: *ἀγαπῴη ἂν ἐν ὀγδόῳ μηνὶ ὅσα ἔσπειρε (μόλις) τέλος λαβόντα.*

Ibid. 278 A. Planissime pro: *τοὺς δ' ἄλλους χαίρειν ἐῶν* requiritur infinitivus *ἐᾶν*, sed longiorem locum in re levi parco describere.

AD ALCIBIADEM I.

P. 106 B: *ὡς διανοουμένου σου [ταῦτ' ἐρωτῶ], ἃ φημί σε διανοεῖσθαι.* Inepte abundant verba quae notavi.

Ibid. 121 B: *εἰ δέ σε δέοι καὶ τὴν πατρίδα Εὐρυσάκους ἐπιδεῖξαι [Σαλαμῖνα] ἢ τὴν Αἰακοῦ τοῦ ἔτι προτέρου [Αἴγιναν].* Mihi quidem propria Salaminis et Aeginae nomina addita displicent.

Ibid. 121 C: *οὐ φρουρεῖται ἡ βασιλέως γυνὴ ἀλλ' ἢ ὑπὸ Φόβου.* Hoc quidem absonum est, sed omnino facilis est correctio: *ὑπὸ τροφοῦ.* Sed in iis quae continuo sequuntur: *μετὰ τοῦτο τρέφεται ὁ παῖς οὐχ ὑπὸ γυναικὸς τροφοῦ ὀλίγου ἀξίας ἀλλ' ὑπ' εὐνούχων,* illud ipsum *τροφοῦ* libenter deleverim.

Ibid. 121 D. Sepositis aliquantisper criticis quaestionibus ut fessum animum meum reficiam, nunc digitum intendere lubet in ea quae sequuntur: nempe eunuchi curare debent ut regius puer *κάλλιστος* fiat, *ἀναπλάττοντες τὰ μέλη τοῦ παιδὸς καὶ κατορθοῦντες.* Dices fortasse tam absurdum institutum Platoni non potuisse probari indeque etiam liquido apparere hunc dialogum ex alia schola prodiisse; verum quid ipse in Legibus VII p. 789 E? Ne legibus, inquit, sanciatur, sed moris sit *τὴν κυοῦσαν περιπατεῖν, τὸ γενόμενον δὲ πλάττειν τε οἷον κήρινον, ἕως ὑγρόν, καὶ μέχρι δυοῖν ἐτοῖν σπαργανᾶν.* Alia quae eodem pertinent facile est conquirere. Anecd. Bk. p. 504. 14: *Σπαργανώματα· αἱ πρῶται φασκίαι, σύνδεσμοι ἐν οἷς συνδεῖται τῶν ἄρτι τεχθέντων παιδίων τὸ σῶμα, ῥυθμιζόμενον ἐπὶ τὸ ὀρθότερον καὶ εὐμορφότερον.* Plut. Lycurg. 16 nunc quidem Platone sapientius: *ἦν δὲ περὶ τὰς τροφοὺς ἐπιμέλειά τις μετὰ τέχνης, ὥστε* ΑΝΕΥ ΣΠΑΡΓΑΝΩΝ

Digitized by Google

ἐκτρεφούσας τὰ βρέφη, τοῖς μέλεσι καὶ τοῖς εἴδεσιν ἐλευθέρια ποιεῖν, ἔτι δὲ εὔκολα ταῖς διαίταις καὶ ἄσικχα καὶ ἀθαμβῆ σκότου καὶ πρὸς ἐρημίαν ἄφοβα καὶ ἄπειρα δυσκολίας ἀγεννοῦς καὶ κλαυθμυρισμῶν. Praeterea traditur talem Spartanam nutricem educavisse Alcibiadem, qui in hoc dialogo fortasse mulierculae non meminit. Sed Aristoteles etiam longius progreditur quam ipse Plato: de Rep. VII 17: πρὸς δὲ τὸ μὴ διαῤῥέφεσθαι τὰ μέλη (τῶν παιδίων) δι' ἀπαλότητα χρῶνται καὶ νῦν ἔνια τῶν ἐθνῶν ὀργάνοις τισὶ μηχανικοῖς, ἃ τὸ σῶμα ποιεῖ τῶν τοιούτων ἀῤῥαβές. Quam hoc indignarentur nostri medici, si Graece intelligerent.

Ibid. p. 122 C. Redeo non quidem in meum regnum, sed tamen in meam provinciam. Non fero θεραπόντων πλῆθος ἀκολουθίας et primum vocabulum delendum censeo, nam inter θεράποντας et ἀκολούθους nihil interest.

Ibid. 123 C. Hunc locum adde iis quae disputavi *Mnem.* 1899 p. 176, ut appareat divitissimos cives Athenienses vix trecenta πλέθρα possedisse; hinc etiam magis corroboratur, quod tunc demonstrare suscepi.

Ibid. 132 D: κινδυνεύει γὰρ οὐδὲ πολλαχοῦ εἶναι παράδειγμα αὐτοῦ ἀλλὰ κατὰ τὴν ὄψιν μόνον. Immo legendum: οὐδέποτ' ἀλλαχοῦ.

AD ALCIBIADEM II.

P. 138 C: ἐξὸν αὐτῷ τῶν παρόντων κακῶν ἀποτροπήν τινα εὕξασθαι. Sine sensu ita editur: lege: εὑρέσθαι. Cf. p. 148 D: ἀποτροπὴν εὑρεῖν et de eo loco *Mnem.* 1883 p. 19.

Ibid. 142 B: συμφοραῖς δὲ χρησαμένων. Hic prorsus inutiliter additum reperies: ὥσε ϛερηθῆναι.

Ibid. 143 A: τὰ δὲ δεινὰ καὶ εὐχομένοις ἀπαλέξειν κελεύει. Rectissime Cobetus *Mnem.* 1883 p. 17 scribit perperam adscriptum fuisse κελεύει, sed expuncto finito verbo, simul ἀπαλέξειν convertendum erit in imperativum: ἀπάλεξον.

Digitized by Google

Ibid. 148 D: *ξυνέβαινεν ἀεὶ τῇ πόλει [ὥς ε καὶ] κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν [ὁπότε μάχη γένοιτο] δυσυχεῖν.* Ipse vides absurdam interpolationem.

Ibid. 150 D. In inepta confabulatione Alcibiades merus stipes est qui nihil intelligit indeque rogat: *ἤδισα γὰρ ἄν μοι δοκῶ ἰδεῖν τοῦτον τὸν ἄνθρωπον τίς ἐστιν.* Cui Socrates: *οὗτος ᾧ μέλει περὶ σοῦ.* Intelligi poterit: *οὗτος ὦ μέλε παρὰ σοί.* et conferre poteris Ruhnk. ad Tim. p. 279. Adde Heindf. ad Gorg. p. 384 et F. H. E. Wolff. de Schol. Plat. p. 46.

AD HIPPARCHUM.

P. 229 D: *καὶ τοὺς περιαλγήσαντας οὕτως ἀποκτεῖναι τὸν Ἵππαρχον.* Non vacat plura describere ut appareat verum esse: *τούτους περιαλγήσαντας.*

Ibid. 231 A: *ἆρα κέρδος λέγεις πᾶν κτῆμα, ὃ ἄν τις κτήσηται ἢ μηδὲν ἀναλώσας ἢ ἔλαττον ἀναλώσας πλέον λάβῃ.* Vera lectio est *λαβών*, nonne?

AD RIVALES.

P. 132 A: *γράφοντες ἐφαινέσθην.* Scribe: *γράφοντε*, ut paulo supra *ἐρίζοντε* et mox *ἐπικλίνοντε* et *ἐσπουδακότε*. Perpetuo hic offendimus dualem, sicuti p. 133: *ἐπακούσαντε τὼ μειρακίω ἐσιγησάτην καὶ αὐτὼ παυσαμένω τῆς ἔριδος ἡμῶν ἀκροαταὶ ἐγενέσθην.* Etiam Phaedr. 261 B potius scripserim *σχολάζοντε συνεγραψάτην* quam *σχολάζοντες*. De Theaet. 153 B ambigi non debet et palam est scribi oportere: *κινήσεοιν ὄντοιν*, quocirca miror formas *οὔσαιν* Soph. 265 E, Tim. 79 E et Legg. VI 757 B et XII 955 D et *ἀπονεμηθείσαιν* Legg. VI 771 C. Cobetus rem affecit magis quam perfecit multaque aliorum studiis etiam hodie relicta sunt. Alia quae huc pertinent dedi *Mnem.* 1881 p. 231.

Ibid. 132 B: *ἀδολεσχοῦσι μὲν οὖν οὗτοι περὶ τῶν μετεώρων καὶ φλυαροῦσι φιλοσοφοῦντες.* Ultimum vocabulum insiticium videtur.

Digitized by Google

Ibid. 132 C: τί οὕτω χαλεπῶς λέγεις; Quid est χαλεπῶς λέγειν? Melius intelligam φέρεις.

Ibid. 132 D. Stallbaumius ad hunc locum laudat Galeni locum ad Thrasybulum c. 37: ὅλον γὰρ ἑωρῶμεν αὐτῶν τὸν βίον ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ συσρεφομένων ἢ ἐσθιόντων ἢ πινόντων ἢ κοιμωμένων ἢ ἀποπατούντων ἢ κυλινδουμένων ἐν κόνει τε καὶ πηλῷ. Locum ut explicet, non multum metuo ne quis provocet ad Aristoph. Acharn. 81:

ἀλλ' εἰς ἀπόπατον ᾤχετο ςρατιὰν λαβών,
κἄχεζεν ὀκτὼ μῆνας ἐπὶ χρυσῶν ὀρῶν.

Sed Galenus περιπατούντων scripsit, de qua cura coniecturam facere possumus ex Phaedri initio. Kiehlius meus olim indicavit contrarium vitium in Theophrasto περὶ ἀκαιρίας: καὶ ἀνάγεσθαι δὴ μέλλοντας κωλύειν καὶ προσελθὼν δεῖσθαι ἐπισχεῖν ἕως ἂν περιπατήσῃ, sed hic quidem rectissime vidit requiri: ἀποπατήσῃ.

Ibdi. 136 E: ζητῶ ἀνομολογήσασθαι τὰ εἰρημένα. Intelligam: ἀναλογίσασθαι.

Ibid. 137 E: οὕτω δὴ καὶ εἰ κύων; Supplendum participium ὤν, quemadmodum in vicinia invenitur βοῦς ὤν et ἄνθρωπος ὤν. Etiam apud Platonem haud infrequens hoc vitium est. Veluti corrige Phileb. 64 C: οἰκειότερον (ὄν) ἐν τῷ παντὶ ξυνέςηκεν et in Tim. 37 D cum Stobaeo: τυγχάνει ζῷον ἀΐδιον (ὄν).

AD THEAGEM.

P. 121 D: τῶν ἡλικιωτῶν τινὲς αὐτοῦ (nempe filii Critobuli) καὶ δημοτῶν εἰς τὸ ἄςυ καταβαίνοντες, λόγους τινὰς ἀπομνημονεύοντες διαταράττουσιν αὐτόν. Longe praestiterit: καταβαίνοντος, nam credibile est patrem, aut certe filium, rure habitasse.

Ibid. 122 D: τί καλὸν ὄνομα τῷ νεανίσκῳ; τί αὐτὸν προσαγορεύωμεν. Hic Hartmannus post Baiterum eiecit id quod est καλόν. De vitio omnia concedo, non concedo de remedio. Interrogatus pater respondit Theagem esse; cui Socrates:

Digitized by Google

Καλόν γε, ὦ Δημόδοκε, τῷ υἱεῖ τὸ ὄνομα ἔθου καὶ ἱεροπρεπές. Novi ὀνόματα καλά, αἰσχρά, οἰκετικά, plebeia nec tamen minus absurdum est rogare: τί καλὸν ὄνομα τῷ νεανίσκῳ. Rescribendum est, nisi fallor: τί καλῶμεν ὄνομα τὸν νεανίσκον, quo facto sponte excidet: τί αὐτὸν προσαγορεύωμεν; Ὄνομα καλεῖν frequenter legitur imprimis in Cratylo. Apud Euripidem est Ion. 259: ὄνομα τί σε καλεῖν ἡμᾶς χρεών; Item Androm. 56. Sophist. 223 A: τὸ προσῆκον ὄνομα καλεῖν τινά et ad eandem normam Phileb. 37 E: ὀρθὴν ἢ χρηστὴν ἢ τί τῶν καλῶν ὀνομάτων προσθήσομεν;. Aliquoties Stallbaumius hoc attigit, attigit Valckenaerius ad Eur. Phoen. vs. 12, alii etiam.

Ibid. 125 E: εὐξαίμην μὲν ἂν ἔγωγε τύραννος γενέσθαι. Imo prorsus necessarium est δεξαίμην· frequentissime haec confunduntur, sed numquam dubia optio.

Ibid. 126 E: τοὺς δημιουργοὺς αὐτοῦ τούτου [τοὺς ζωγράφους]. Stultum emblema est.

Ibid. 127 C: ἐγὼ γάρ σοι ἑτοῖμός εἰμι διὰ βραχέων εἰπεῖν, καὶ ἐμέ καὶ τὰ ἐμὰ ὡς οἷόν τε οἰκειότατα παρέχειν ὅτου ἂν δέῃ ἔμβραχυ. Qui adscripsit διὰ βραχέων εἰπεῖν, explicare voluit quid esset ἔμβραχυ, de quo vocabulo Cobetus tum alibi dixit, tum *Mnem.* 1883 p. 10.

Ibid. 129 E: ταχὺ γὰρ παραχρῆμα ἐπιδιδόασιν. Collegi aliquando istiusmodi abundantias: recte dicitur εὐθὺς παραχρῆμα, τάχ' ἴσως, alia ad eandem normam, nec quisquam sollicitabit Cratini versiculum: ὡς εὖ καὶ ταχέως ἀπετίσατο καὶ παραχρῆμα, sed nunc quidem malo: πολὺ γὰρ παραχρῆμα ἐπιδιδόασιν.

AD CHARMIDEM.

P. 153 A: εἰς τὴν Ταυρέου παλαίστραν τὴν καταντικρὺ τοῦ τῆς βασιλικῆς ἱεροῦ. Cur ipse Plato addidisset quod omnes Athenienses norant? De Taureae palaestra praeter Urlichsium, quem Schanzius laudat, Curtium cf. de Hist. Athen. p. 183.

Digitized by Google

Ibid. 154 D. De Charmide Chaerephon Socratem interpellat: *τί σοι φαίνεται ὁ νεανίσκος; οὐκ εὐπρόσωπος;* Respondet alter: *ὑπερφυῶς. οὗτος μέντοι εἰ ἐθέλοι ἀποδῦναι, δόξει σοι ἀπρόσωπος εἶναι· οὕτως τὸ εἶδος πάγκαλός ἐστιν.* Prorsus non intelligo et commendare ausim *ὁλοπρόσωπος*, coll. Valcken. ad Eurip. Phoen. 373. Stallbaumius apposite laudavit Aristaenetum Ep. I: *ἐνδεδυμένη μέν, εὐπροσωποτάτη ἐστίν, ἐκδῦσα δὲ ὅλη πρόσωπον φαίνεται.*. Lepida est historiola quam Boissonadius excitavit ex Montanii *Essays* I c. 35: „Je ne sçay qui demandoit à un de nos gueux, qu'il voyoit en chemise en plain hyver, aussi scarbillat que tel qui se tient amitonné dans les martres jusques aux oreilles, comme il pouvoit avoir patience: Et vous, Monsieur, respondit-il, vous avez bien la face découverte; or moi je suy *tout visage.*"

Ibid. 155 A: *οὐδὲ γὰρ ἄν που .... αἰσχρὸν ἂν ἦν αὐτῷ διαλέγεσθαι.* Quod *Mnem.* 1873 p. 342 correxeram: *οὐδὲν γὰρ δήπου*, id etiam Schanzio me probavisse gaudeo. Etiam Cobetus *Mnem.* 1877 p. 2 locum attigit.

Ibid. 155 B: *Κυδίαν ὃς εἶπεν ἐπὶ καλοῦ λέγων παιδὸς εὐλαβεῖσθαι.* Valde languet quod est additum: *ἄλλῳ ὑποτιθέμενος.*

Ibid. 156 B: *λέγουσιν ὅτι .... ἀλλ' ἀναγκαῖον εἶη ἅμα καὶ τὴν κεφαλὴν θεραπεύειν εἰ μέλλοι καὶ τὰ τῶν ὀμμάτων εὖ ἔχειν.* Supplevit Madvigius *ἀναγκαῖον (ἄν)*· equidem praefero: *ἀναγκαῖον εἶναι* ac deinde indicativum *μέλλει.*

Ibid. 158 B: *εἰ πρὸς σωφροσύνην ἱκανῶς πέφυκας, μακάριόν σε ἡ μήτηρ ἔτικτεν.* Admodum mediocris ea laus est et prorsus requiro *καλῶς*, quae creberrima confusio est. Mox autem, quantum video, recte: *πότερον φὴς ἱκανῶς ἤδη σωφροσύνης μετέχειν;* Sed Critias in cognomine dialogo p. 117 D, ubi in urbe quam fingit navalia describit, non potuit depingere *πάντα ἐξηρτυμένα ἱκανῶς*, sed omnino *καλῶς.*

Ibid. 163 B: *οὐκ οἴεσθαί γε χρή.* Qui negationem intercalarunt,

Digitized by Google

ignoravisse videntur quo sensu illud οἴεσθαί γε χρή Plato haud semel usurpaverit. Exemplum offendes Protag. 325 C.

Ibid. 189 A: μεγάλου δή τινος ἀνδρὸς δεῖ. Vix mihi persuadeo ingeniosum virum sic simpliciter μέγαν dici potuisse. Placetne μεγαλόνου?

Ibid. 173 D: σμικρὸν τοίνυν με ἔτι προσδίδαξον. Imo προδίδαξον hoc dicendum est.

AD LACHETEM.

P. 179 C: ὑπαισχυνόμεθά τε τούςδε καὶ αἰτιώμεθα τοὺς πατέρας ἡμῶν. Audacter corrigere poteris: ὑπεραισχυνόμεθα. Eiusmodi composita pro re nata ab unoquoque finguntur neque urgeo, quod nihil refert, ὑπεραισχύνεσθαι Aeschinem auctorem habere.

Ibid. 179 E: εἰσηγήσατο οὖν τις ἡμῖν καὶ τοῦτο τὸ μάθημα ὅτι καλὸν εἴη νέῳ μαθεῖν. Otiose additur: ἐν ὅπλοις μάχεσθαι. Idem mendum redit p. 181 C: τί δοκεῖ; τὸ μάθημα τοῖς μειρακίοις ἐπιτήδειον εἶναι ἢ οὔ, τὸ μαθεῖν ἐν ὅπλοις μάχεσθαι;

Ibid. 180 D. Nihil desideraveris in hisce: οὗτοι οἱ ἡλίκοι ἐγὼ ἔτι γιγνώσκομεν τοὺς νεωτέρους, ἅτε κατ' οἰκίαν τὰ πολλὰ διατρίβοντες· nemo nostrum hic addidisset ὑπὸ τῆς ἡλικίας. Ceterum dum hunc dialogum et Gorgiam et alios quosdam relego et mente recolo, Platoni τῇ θείᾳ κεφαλῇ possum συμβακχεῦσαι, sed simul mihi ante oculos versatur non εὔκολός τις, sicuti Sophoclem fuisse accepimus, sed quam maxime δύσκολος.

Ibid. 181 D: δικαιότατόν μοι δοκεῖ εἶναι ἀκούειν πρότερον τί λέγουσιν. Mihi quidem positivus δίκαιον satis est.

Ibid. 182 D: εὐσχημονέστερον (ποιήσειεν ἄν scil. ea ars quam Nicias commendat) ἐνταῦθα οὗ χρὴ τὸν ἄνδρα εὐσχημονέστερον Φαίνεσθαι, οὗ ἅμα καὶ δεινότερος τοῖς ἐχθροῖς Φανεῖται διὰ τὴν εὐσχημοσύνην. Prorsus non intelligo illud οὗ ἅμα, ad quod tamen

Digitized by Google

Stallbaumius, qui talia curiose interpretari solet, nihil adnotavit. Incidi equidem in θαμά, coll. supra p. 180 E: διαλεγόμενοι θαμὰ ἐπιμέμνηνται Σωκράτους. Lysid. p. 204 C: παραταθήσεται ὑπὸ σοῦ ἀκούων θαμὰ λέγοντος. Rep. I p. 330 E: ἐκ τῶν ὕπνων θαμὰ ἐγειρόμενος δειμαίνει. Cf. Phot. et Schol. Cratyl. p. 428 D.

Ibid. 184 A: ἦν δὲ γέλως καὶ κρότος. Nimis exiliter hoc dictum est: supplebo: ἦν δὲ γέλως (πολύς), quemadmodum recte legitur Charmid. 155 B: ἐποίησε γέλωτα πολύν. Sic saepe suspicatus sum in Xenoph. Anab. I 2. 18: οἱ δ' Ἕλληνες σὺν γέλωτι ἐπὶ τὰς σκηνὰς ἦλθον, supplendum esse: σὺν (πολλῷ) γέλωτι. Plane eodem modo corrige Philostr. Vit. Apollon. p. 192: τοὺς δὲ βελτίους Ἕλληνας οὐ ξὺν ὅλῳ γέλωτι φοιτᾶν ἐς τὰς πανηγύρεις; Plutarch. Philopoem. 21: λόγων δὲ λεχθέντων καὶ Πολυβίου ἀντειπόντος, imo legendum λόγων δὲ (πολλῶν). Denique, ut ad Platonem redeam, Rep. III 398 A requiro: (πολὺ) μύρον κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχέαντες. Itidem suppleam Rep. V 458 D: οὐ γεωμετρικαῖς ἀλλ' ἐρωτικαῖς ἀνάγκαις οἷ κινδυνεύουσιν ἐκείνων (πολὺ) δριμύτεραι εἶναι, coll. Rep. VIII 564 D.

Ibid. 184 B: εἴτε οὕτως μικρὰς ὠφελίας ἔχει μάθημα ὄν, εἴτε μὴ ὂν φασὶ καὶ προσποιοῦνται. Satis hoc est, nec fero interpolata verba: αὐτὸ εἶναι μάθημα.

Ibid. 187 B. Itidem satis est: ἀτεχνῶς τὸ λεγόμενον nec praeterea quisquam additum requiret: κατὰ τὴν παροιμίαν.

Ibid. 191 B. In lepida confabulatione cum Lachete Socrates iocatus fuerat et contenderat posse aliquem etiam fugiendo contra hostes pugnare; laudarat Aeneae equos qui nossent κραιπνὰ μάλ' ἔνθα καὶ ἔνθα διωκέμεν ἠδὲ φέβεσθαι ipsumque Aeneam quem Homerus μήσωρα φόβοιο appellaverat. Graviter nos admonet Stallbaumius ne haec serio accipiamus, Socratem enim ludere; paulo utilius fuisset animadvertere iamdiu ante Aristarchum ipsum intellexisse Socratem, qualem φόβον Homerus nominet. Sed obiter hoc dictum esto; in Lachetis autem verbis: καλῶς γε, ὦ Σώκρατες· περὶ ἁρμάτων γὰρ ἔλεγε· καὶ

Digitized by Google

σὺ τὸ τῶν Σκυθῶν ἱππέων πέρι λέγεις, multum praeferam: περὶ ἁρματηλατῶν.

Ibid. 193 C: ἐθέλουσι κολυμβῶντες καρτερεῖν μὴ ὄντες δεινοί. Suppleo: δεινοὶ (νεῖν). Quam late pateat usus adiectivi δεινόν, hodie, credo, etiam tirones norunt.

Ibid. 198 E: αὐτοὶ ἂν μαρτυρήσαιτε ὅτι ἡ στρατηγία κάλλιστα προμηθεῖται περὶ τὸ μέλλον ἔσεσθαι. Adverbium κάλλιστα transponatur ante verbum μαρτυρήσαιτε.

Ibid. 199 C: οὕτως αὖ μετατίθεσθαι ἢ πῶς λέγεις; Revoca id quod olim edebatur: μετατίθεσαι.

Ibid. 200 A: οὐδὲν οἴει σὺ ἔτι πρᾶγμα εἶναι. Ex apographo quodam restitue veram librarii cuiusdam coniecturam: σοί.

AD LYSIDEM.

P. 203 A: ἐπορευόμην μὲν ἐξ Ἀκαδημείας εὐθὺ Λυκείου [τὴν ἔξω τείχους] ὑπ' αὐτὸ τὸ τεῖχος. Cur tam parum eleganter addidisset Plato id quod omnes cives norant? Ceterum iter est duarum ferme horularum.

Ibid. 204 B. Quod hic legitur: ὦ παῖ Ἱερωνύμου Ἱπποθάλες praebebit nobis occasionem complures locos Platonicos emendandi, qui nunc cum vitio ambulant; sed priusquam ad ipsam rem veniam, erunt quaedam praemittenda. Utar autem iis quae olim ante novem ferme lustra congessi in *Commentationem* quae cum duabus aliis ἀνεκδότου instar est, neque, uti spero, lectores aegre ferent si pergam facere quod etiam in superioribus aliquoties feci et illinc excerpam quae post tantum humanae vitae spatium etiamnunc mihi probantur. Solebant Graeci in iure nomen profiteri, addito nomine patris, gentis et tribus. Res satis constat et aliorum scriptorum testimoniis et fideiussorem habemus Platonem ipsum Legg. VI 753 C, ubi philosophus in his, sicuti in aliis multis, veram Atheniensium vitam referens, unumquemque iubet nomen deferre εἰς πινάκιον γράψαντα τοὔ-

Digitized by Google

νομα πατρόθεν καὶ Φυλῆς καὶ δήμου ὁπόθεν ἂν δημοτεύηται. Historiarum quoque scriptores Μιλτιάδης ὁ Κίμωνος, Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου· neque in ea re quidquam est quod quis miretur, cf. Wyttenb. ad calc. *Biblioth. Crit.* Praeterea in vita communi Graeci solebant duabus de causis aliquem compellare nomine patris. De priore eaque pervulgata constat ex Lysidis loco 204 E: οὐ γὰρ πάνυ τι αὐτοῦ τοὔνομα λέγουσιν ἀλλ' ἔτι πατρόθεν ἐπονομάζεται διὰ τὸ σφόδρα τὸν πατέρα γιγνώσκεσθαι αὐτοῦ. Hinc Alcibiades adulescentulus ὁ Κλεινίειος vocabatur, Theramenes ὁ Ἀγνώνειος. Lysin pauci cognoverant, sed nemo ignorabat filium Democratis. Hinc apparet Alcibiadem non potuisse vocari τὸν Κλεινίειον Ἀλκιβιάδην, nam cives eam ipsam ob causam patronymico utebantur, quia proprium nomen nesciebant. Hoc autem, ut aequum est, plerumque fiebat in populi sermonibus, sed qui adulescentulum norant, parentes, amici, praeceptores istiusmodi patronymicis non utebantur. Alia res est cum honoris causa vel iocantes aliquem hoc modo compellamus. Vetus haec erat consuetudo in dubiis rebus milites hortari ut *paternae* virtutis memores essent. Noti sunt Homeri versus:

πατρόθεν ἐκ γενεῆς ὀνομάζων ἄνδρα ἕκαστον,
πάντας κυδαίνων.

Cf. Perizon. ad Aelian. Var. Hist. VI 2. Hunc morem secutus est Nicias quoque apud Thucydidem VII 69. Quod autem Troiae et Syracusis serio fiebat, id apud Platonem itidem fit sed cum gravitate quadam ficta et iocosa. Verum neque hic neque illic in talibus proprium viri nomen patronymico recte additur, etiamsi librariorum male sedula diligentia hodie loci prope infiniti hoc modo interpolati sint. Quod in Herodoteis, *Mnem.* 1854 p. 479, hac observatione usus Musarum scriptorem bis emendaveram, id laetus video calculo suo comprobavisse Cobetum *Mnem.* 1858 p. 181, qui idem argumentum praeterea attigit *Collect. Crit.* p. 26. Addidit autem compluscula loca Platonicos, quibus adiungam quae huius generis sunt apud philosophum reliqua; verum qui post eum venit, brevi transigere potest negotium spicas legendi. Primum adducemus locos qui emendate in codicibus leguntur. Symp. 198 A: ὦ παῖ Ἀκουμενοῦ. Protag. 328 D: ὦ παῖ Ἀπολλοδώρου. Rep. IX 580 B: ὁ Ἀρίστωνος υἱός. Lysid. 207 B: ὦ παῖ Δημοφῶντος. Lysid. 209 A: ὦ παῖ

Digitized by Google

Δημοκράτους. Lach. 180 D: ὦ παῖ Σωφρονίσκου. Charmid. 169 C: ὦ παῖ Καλλαίσχρου. Alcib. I init.: ὦ παῖ Κλεινίου. Euthyd. 278 E: ὦ παῖ Ἀξιόχου. Men. 76 E: ὦ παῖ Ἀλεξιδήμου, ubi malim Ἀλεξιδάμου. Phileb. 36 D: ὦ παῖ ἐκείνου ἀνδρός. Cratyl. 384 A: ὦ παῖ Ἱππονίκου. Sed interpolati sunt: Lysid. 204 A: ὦ παῖ Ἱερωνύμου [Ἱπποθάλες]. Cratyl. 384 A: ὦ παῖ Ἱππονίκου [Ἑρμόγενες]. Euthyd. 296 D: ὁ ἀδελφός σου οὑτοσὶ [Διονυσόδωρος], nam talia quoque interpolantur: nunc quidem satis habeo laudare Gorg. 483 E, ubi recte ὁ πατὴρ αὐτοῦ, non addito Darii patris nomine. Plane singulare est neque ullo modo ad exemplum est trahendum quod Socrates fingit dicere aliquem in Cratylo 429 E: χαῖρ' ὦ ξένε Ἀθηναῖε, υἱὲ Σμικρίωνος Ἑρμόγενες. Non multum diversa est alia interpolationis species, de qua nunc dicam, quamquam ex parte refragantibus Hartmanno *de Emblem.* p. 112 cum cognomine Verneto in *Diss. Academ.* p. 45. Recte dicitur ὦ φίλε Φαῖδρε, ὦ φιλούμενε Ἀγάθων, quamquam non minus recte dicitur ὦ φίλε Euthyd. 293 C et Phileb. 26 B: ὦ καλὲ Φίληβε, sed cum dicis ὦ μακάριε, ὦ δαιμόνιε, sim. nomen non recte additur. Saepe talia sine mendo in codidibus comparent, sed *numquam* nomen proprium adscriptum est, nisi *aliunde* de eo constet. Sic sine vitio legitur Protag. 309 C ὦ μακάριε, quia viri nomen Plato nusquam memoriae tradidit. Ὦ μακάριε praeterea recte legitur Crit. 48 D, Rep. I 341 D, Symp. 198 B et 214 D, Charmid. 166 D, Theaet. 166 C, alibi. Interpolati sunt Crit. 44 B: ὦ μακάριε Κρίτων, Phaed. 69 A: ὦ μακάριε Σιμία, Rep. I 354 A: ὦ μακάριε Θρασύμαχε, Cratyl. 391 A: ὦ μακάριε Ἑρμόγενες. Ὦ δαιμόνιε invenies Theaet. 172 C; sed saepius perperam: Crit. 44 B: ὦ δαιμόνιε Σώκρατες, Rep. I 344 D: ὦ δαιμόνιε Θρασύμαχε, Rep. VII 522 B: ὦ δαιμόνιε Γλαύκων, Hipp. Mai. 293 D: ὦ δαιμόνιε Σώκρατες, Euthyd. 291 A: ὦ δαιμόνιε Κρίτων, quamquam de hisce quidem fieri potest ut dubites. De interpolatione constat ubi non facta est suo loco, ut in Politic. 263 A: ὦ βέλτιστ' ἀνδρῶν, οὐ φαῦλον προστάττεις, Σώκρατες et Alcib. I 124 C, quem locum Cobetus emendavit. Perperam quoque nomen proprium adhaeret Crit. 54 D: ὦ φίλε ἑταῖρε Κρίτων, Ion. 531 D: ὦ φίλη κεφαλὴ Ἴων, Menon. 90 B: τῷ σαυτοῦ ξένῳ Μένωνι τῷδε et p. 91 A: περὶ τοῦ ξένου τουτουὶ

Digitized by Google

Μένωνος, Menon. extr.: τὸν ξένον τόνδε Ἄνυτον, sed recte dictum est Euthyd. 283 E: ὦ ξένε Θούριε et ὦ ξένε Ἠλεῖε in Hippia. Animadverte emblema loco non suo positum in Phaed. 84 C: αὐτὸς πρὸς τῷ εἰρημένῳ λόγῳ ἦν ὁ Σωκράτης. Sunt alia de quibus subdubito. Verbi causa legitur in Menon. 98 A: ὦ Μένων ἑταῖρε, contra Cratyl. 438 A: ὦ ἑταῖρε Κρατύλε inverso verborum ordine, sed rectius p. 408 B: ὦ ἑταῖρε et 437 D: ὦ φίλε. Si quis hic interpolationem agnoscit, eadem opera deleat oportet Cratyl. 401 E: ὦ ἀγαθὲ Ἑρμόγενες, p. 428 D et 436 C: ὦ ἀγαθὲ Κρατύλε. Recte vero legitur ὦ ἀγαθέ Cratyl. 401 E, ὦ βέλτιστε Cratyl. 435 B, Euthyphr. 4 A et ὦ θαυμάσιε Hipp. Mai. 288 B. Restant similium plura exempla: Rep. IV 423 D: ὦ ἀγαθὲ Ἀδείμαντε, Euthyphr. 7 D: ὦ γενναῖε Εὐθύφρον, Phileb. 28 E: ὦ θαυμάσιε Σώκρατες, quae imprimis displicebunt ei qui meminerit Legg. I 626 C ὦ θεῖε, ubi librarii nihil potuerunt committere, cum Atheniensis nomen nusquam inveniatur. Etiam suspicionem movet nomen cum superlativo coniunctum: Euthyd. 290 C: ὦ κάλλιστε καὶ σοφώτατε Κλεινία, Gorg. 489 C: ὦ σοφώτατε Καλλίκλεις, Rep. I p. 339 E: ὦ σοφώτατε Θρασύμαχε, Rep. I 343 D: ὦ εὐηθέστατε Σώκρατες, Ion. 541 C: ὦ βέλτιστε Ἴων, Charmid. 162 D: ὦ βέλτιστε ..... Κριτία, quod imprimis displicet, quia ἔφην ἐγὼ interpositum est; tandem Theaet. p. 166 A: ὦ ῥᾳθυμότατε Σώκρατες. Sed iamdudum nimis multa de tenui argumento.

Ibid. 204 D: ὅ ἐστιν τούτων δεινότερον. Malo: ὃ ἔτι τούτων δεινότερον.

Ibid. 205 C: ἃ δὲ ἡ πόλις ὅλη ᾄδει περὶ Δημοκράτους καὶ Λύσιδος τοῦ πάππου τοῦ παιδὸς καὶ πάντων πέρι τῶν προγόνων. Insiticia sunt verba quae diductis literis notavi; nonne?

Ibid 205 C: ταῦτα ποιεῖ τε καὶ λέγει· lege ᾄδει, sicuti in proxime sequentibus haud semel legitur.

Ibid. 221 D: ὕθλος τις ἦν ὥσπερ ποίημα μακρὸν συγκείμενον. Madvigius commendavit Κρόνῳ· equidem κρονικῶς, coll. p. 205 C: πρὸς δὲ τούτοις ἔτι τούτων κρονικώτερα.

Digitized by Google

AD EUTHYDEMUM.

P. 271 B. Sunt verba Critonis de Clinia: καὶ μάλα πολλὰ ἐπιδεδωκέναι μοι ἔδοξε καὶ τοῦ ἡμετέρου οὐ πολύ τι τὴν ἡλικίαν διαφέρειν Κριτοβούλου· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν σκληρός, οὗτος δὲ προφερής. Apparet Critonem neutiquam potuisse dicere Cliniam et Critobulum pari aetate esse *videri*, quum continuo sequatur alterum σκληρόν esse, alterum προφερῆ. Itaque Critobulus Clinia adultior *videbatur*, quod pater filii amans gaudet et notat. Non dicitur hic ἡλικία de aetate, sed eo sensu quo Apollodorus v. c. dixit de filia Demosth. p. 1024: τὴν δ' ἡλικίαν αὐτῆς εἰ ἴδοιτε, οὐκ ἂν θυγατέρα μου ἀλλ' ἀδελφὴν εἶναι αὐτὴν νομίσαιτε. Nec Plato scripsit διαφέρειν sed διαφέρει. *Videbatur* Clinias qui diu exilior fuerat quam pro aetate, his postremis mensibus multum profecisse, sed Crito *certo scit*, nam suis ipsius oculis cernere potuit, adulescentulum nunc fere eadem statura esse qua Critobulus sit, etiamsi huius proceritatem nondum prorsus assecutus sit.

Ibid. p. 271 C. Socrates de Euthydemo et Dionysodoro: τούτω γάρ, inquit, ἐγὼν κομιδῇ παμμάχω, οὐ κατὰ τὼ Ἀκαρνᾶνε τὼ παγκρατιαστά ἀδελφώ. Quis non videt spuria esse vocabula τὼ παγκρατιαστά, repetita ex iis quae proxime antecedunt: οὐκ ἤδη πρὸ τοῦ ὅ τι εἶεν οἱ παγκρατιασταί? Sed vel his eiectis locus nondum persanatus est. Erant Euthydemus cum fratre ὁπλομάχω, qui praeterea disputandi artem profitebantur: non est valde facetum eos comparare cum duobus aliis athletis: solet Socrates elegantius iocari. Sed nemo nescit quam saepe Graeci Homericis exemplis uti soleant; idem facit Socrates apud Homerum saepissime. Qui meminit Homerum celebrare τὼ Ἀκτορίωνε, fratres illos διφυεῖς, mecum opinor illud ipsum Platoni reddet. Hoc nomine Socrates Sophistas ridet ob mutuam quam alter alteri perpetuo praestabat operam. Post Lehrsium omnes novimus quid Aristarchus de Actoris filiis senserit. Possis praeter Schol. Hom. Iliad. Λ 750 sqq., etiam Plutarchum conferre de Fraterno Amore p. 478 C: οἱ δὲ νῦν ἄνθρωποι πάντες, ὅταν ἐντυγχάνωσι χρηστοῖς ἀδελφοῖς, θαυμάζουσιν οὐδὲν ἧττον ἢ τοὺς Μολιονίδας ἐκείνους, συμφυεῖς τοῖς σώμασι γεγονέναι δοκοῦν-

Digitized by Google

τας. Patrum nostrorum memoria tale monstrum ex India ulteriore sese spectandum dedit in utroque mundo, sed gemini fratres minime erant παμμάχω.

Ibid. 272 B: ταύτης τῆς σοφίας ἧς ἔγωγ' ἐπιθυμῶ, τῆς ἐριστικῆς. Delendum id quod vides.

Ibid. 285 B: ἀπολεσάντων ἡμῖν τὸ μειράκιον καὶ φρόνιμον ποιησάντων. Propter perpetuum in hoc dialogi dualis numeri usum praeferam: ἀπολεσάτων et ποιησάτων. Similiter p. 272 A et D pro αὐτοῖς dixerim praestare αὐτοῖν. Etiam p. 288 B: ὀπόθεν χαίρετον ὀνομαζόμενοι substituam ὀνομαζομένω, aliter atque Cobetus fecit *Mnem.* 1874 p. 252.

Ibid. 285 C: ὥσπερ τῇ Μηδείᾳ τῇ Κόλχῳ. Ipsum Medeae nomen Plato de more omisit, sicuti p. 288 C Protei in hisce: τὸν Πρωτέα μιμεῖσθον τὸν Αἰγύπτιον σοφιστήν.

Ibid. 287 B: εἴ τι πέρυσιν εἶπον. L. εἴπομεν, ut modo supra.

Ibid. 287 E: οὐδὲ σὺ ἐξελέγξεις καίπερ σοφὸς ὤν, οὐδ' ἔχεις ὅτι χρῇ τῷ λόγῳ. Parilitas membrorum postulat: ἔξεις.

Ibid. 288 E: ὅπου τῆς γῆς χρυσίον κατορώρυκται. Dicitur hoc magis sine articulo ὅπου γῆς, cf. Rep. III 403 E.

Ibid. 290 E: ἀλλ' ἄρα μὴ ὁ Κτήσιππος ἦν ὁ ταῦτ' εἰπών. Reponam pro ἄρα imperativum ὅρα, qui modo additur, modo omittitur, veluti in iis quae subsequuntur: μή τις τῶν κρειττόνων αὐτὰ ἐφθέγξατο, sed eo utique sensu coniunctio μή cum indicativo construitur. Cf. Gorg. 512 B μὴ δοκεῖ σοι κατὰ τὸν δικανικὸν εἶναι. Itidem corrige: Protag. 312 A: ἀλλ' ἄρα, μὴ οὐ τοιαύτην ὑπολαμβάνεις τὴν μάθησιν ἔσεσθαι. Phaedr. 260 A: σκοπεῖν μή τι λέγωσι, prorsus est necessarium λέγουσι legere. Sic recte Rep. V 450 A: μὴ σφαλεὶς τῆς ἀληθείας κείσομαι περὶ ἃ ἥκιστα δεῖ σφάλλεσθαι, uti et Gorg. 458 C: σκοπεῖν χρὴ μή τινας αὐτῶν κατέχομεν. In Lyside p. 216 C

Digitized by Google

recte editur p. 216: σκεψώμεθα μὴ ἡμᾶς λανθάνει et p. 218 D φοβοῦμαι μὴ ἐντετυχήκαμεν, sed coniunctio excidit p. 215 C: ἄθρει δή (μή) πῃ παρακρουόμεθα. Corrige autem παίζεις Hipp. Mai. 300 D pro eo quod editur: ἐνθυμοῦμαι μὴ παίζῃς. Redit idem vitium Rep. I p. 330 E: οἱ λεγόμενοι μῦθοι — τότε δὴ σρέφουσιν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν μὴ ἀληθεῖς ὦσι, nam planissime requiritur indicativus εἰσί. Nusquam discrimen melius apparere poterit quam apud Euripidem in Phoenissis:

ἐπίσχες, ὡς ἂν προυξερευνήσω σίβον,
μή τις πολιτῶν ἐν τρίβῳ φαντάζεται
κἀμοὶ μὲν ἔλθῃ φαῦλος ὡς δούλῳ ψόγος,
σοὶ δ' ὡς ἀνάσσῃ.

Eodem modo Iulianum bis correxi *Mnem.* 1883 p. 409.

Ibid. 291 E. Hic apparet Critonem agros possedisse, quos coleret. Groenius p. 200 ad hunc locum non attendit.

Ibid. 292 A: οὐ πάνυ γ' εὐπορεῖς. Particula γε hic omni vi destituta est: corrigam quod in negationibus solemne est: οὐ πάνυ τι. De p. 296 D ambigo sitne indefinitum pronomen intercalandum necne.

Ibid. 294 A: ὡς θαυμασὸν λέγεις καὶ ἀγαθὸν μέγα πεφάνθαι. Corrige sodes: πέφανθε.

Ibid. 295 B: οὐκ αἰσχύνει; ἐρωτώμενος ἀντερωτᾷς; Verosimiliter supplere poteris: (εἰ) ἐρωτώμενος.

Ibid. 295 D: ἔχων φλυαρεῖς καὶ ἀρχαιότερος εἶ τοῦ δέοντος. Si quis forte ad eam locutionem nondum attendit, conferre poterit Gorg. 484 C: ἐὰν δὲ περαιτέρω τοῦ δέοντος ἐνδιατρίψῃ vel 487 B: αἰσχυντηλοτέρω μᾶλλον τοῦ δέοντος vel 487 D: πέρα τοῦ δέοντος σοφώτεροι. Quid autem illud est quod nunc asseveratur esse quem stultiorem quam oporteat? At vero omnino non oportet esse stultum. Hinc latere conieci nomen proprium hominis cuiusdam qui prae ceteris propter stultitiam infamis erat factus, veluti Margites vel Coroebus. Ne nimium recederem a traditis literarum ductibus, emersit ἀρχαιότερος εἶ τοῦ Οὐκα-

Digitized by Google

λέγοντος. Infaustum nomen immerito hanc famam ei conciliare potuit. Lusisse putemur si nihil est.

Non sine animadversione dimittendus locus est p. 290 A: ἐμὲ οἶμαι εὑρηκέναι, quod suspicionem moveret, si esset in suo genere unicum, sed sunt eius constructionis plurima exempla; quia fore suspicor quibus hoc mirum et incredibile videatur, e magno acervo age aliquot locos delibemus. Apol. p. 32 C: ᾤμην με δεῖν φοβηθέντα. .... p. 36 B: ἡγησάμενος ἐμαυτὸν δεῖν .... Symp. p. 175 E: οἶμαι γάρ με παρὰ σοῦ πολλῆς σοφίας πληρωθήσεσθαι. p. 220 E: προθυμότερος ἐγένου τῶν στρατηγῶν ἐμὲ λαβεῖν ἢ σαυτόν. p. 175 C: ἔφη .... ἢ δὲ οὐκ ἐᾶν .... Gorg. p. 474 B: οἶμαι ἐμὲ καὶ σὲ τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι κάκιον ἡγεῖσθαι. Rep. III 400 B: οἶμαι δέ με ἀκηκοέναι. Rep. VI 507 A: βουλοίμην ἂν ἐμέ τε δύνασθαι .... Plura si quis requiret, inspiciat Hipp. Mai. p. 282 E, Charmid. p. 173 A, Cratyl. p. 398 E, Sophist. p. 217 B, quamquam illic equidem nominativum praeferam: πρὶν ἡμεῖς δεῦρ' ἐλθεῖν, Legg. III p. 687 A et V 730: et alibi persaepe. Quid si Homerus iam cecinerit Iliad. Ω 134:

σκύζεσθαί σοι φησὶ θεούς, ἐὲ δ' ἔξοχα πάντων,

uti et Odyss. θ 221:

τῶν δ' ἄλλων ἐμέ φημι πολὺ προφερέστερον εἶναι.

In Isocrate miror Philipp. § 18: ὃς εἰ καὶ πρότερον ἐνόμιζεν αὐτὸν εἶναί τινος πρὸς τὸ φρονεῖν καταδεέστερον. Similia exempla Dobraeus ex Demosthene collegit in *Adversariis* I p. 391 et 443.

Ibid. 294 E: ἐπὶ τροχοῦ δινεῖσθαι. Hoc quid sit, ostendisse mihi videor *Mnem.* 1897 p. 438 et 439. Xenophontis *Conviv.* 2. 22 et 7. 3 si mecum correxeris, nihil difficultatis supererit. Cicero quum inveheretur in Pisonem, non pepercit collegae, 10. 22: „quum collegae tui domus cantu et cymbalis personaret quumque ipse nudus in convivio saltaret: in quo ne tum quidem, quum illum suum saltatorium versaret orbem, fortunae rotam pertimescebat." Quid igitur ille? Nempe ἐτροχοδινεῖτο, quod Cicero utcumque potuit Latine dixit, ut aliquid iocaretur de rota fortunae.

Ibid. 297 C: Socrates lepidus et urbanus dicit se fratribus

Digitized by Google

non esse parem, cum Hercule multo minor sit, qui ne ipse quidem pugnam solus sustinuerit contra hydram σοφίσριαν οὖσαν et cancrum. Haec sunt Platonis verba: οὐχ οἷός τ' ἦν .... διαμάχεσθαι .... καρκίνῳ τινὶ ἑτέρῳ σοφιστῇ [ἐκ θαλάττης ἀφιγμένῳ] νεωστί μοι δοκεῖν καταπεπλευκότι. Qui meminit fratres Chio oriundos esse, aculeum intelligit; sed contendo facetum locum pessumdari addido illo ἐκ θαλάττης ἀφιγμένῳ, quod de cancro fortasse dici potest, non vero de eo qui διαπόντιος ἥκει et νεωστὶ καταπέπλευκε. Sed animadvertenda etiam sunt sequentia: ὃς ἐπειδὴ αὐτὸν ἐλύπει οὕτως ἐκ τοῦ ἐπ' ἀριστερά (ne hoc quidem sine causa additum) λέγων καὶ δάκνων, τὸν Ἰόλεων τὸν ἀδελφιδοῦν ἐπεκαλέσατο. Prorsus inutiliter hic adscriptum est proprium Iolai nomen. Deinde pergit Socrates: ὁ δ' ἐμὸς Ἰόλεως Πατροκλῆς εἰ ἔλθοι, πλέον ἂν θάτερον ποιήσειεν, sed Heindorfius iam vidit Patroclis nomen e textu esse eliminandum et verbum non addam.

Ibid. 302 C: Ζεὺς negatur esse πατρῷος, sed Ἀπόλλων. Οὐκ ἔστιν αὕτη ἡ ἐπωνυμία Ἰώνων οὐδενὶ, οὔθ' ὅσοι ἐκ τῆσδε τῆς πόλεως ἀπῳκισμένοι εἰσὶν οὔθ' ἡμῖν. Non est admodum difficile intellectu, cur οὐδενὶ absurdum sit et requiratur οὐδέσι, cf. 303 B et 305 D. Noli mirari veterem scripturam periisse: recentiores enim aliter loquebantur, sicuti Photius docet in voce οὐδένες. Haud raro sic erratur, sed numquam ineptius quam Epist. II p. 310 D, ubi Plato gloriatur: οὔτε αὐτοὶ ἀγνῶτές ἐσμεν οὐδενὶ Ἑλλήνων ὡς ἔπος εἰπεῖν, οὔτε ἡ συνουσία ἡμῶν σιγᾶται. Sentisne requiri οὐδέσι? Ipsis Athenis Atticis multi erant qui Platonem non norant, sed fama nominis pervenerat ad omnes Graecorum gentes. Magni et celebres homines *omnibus* noti sunt; nemini datur singulis notum esse, nec si daretur admodum esset honorificum, nam quivis de populo ad eam celebritatem adspirare potest, etiam carnifex. De Protag. autem p. 334 A assensum cohibeo: τὰ δὲ βουσὶ μόνον (ὠφέλιμα), τὰ δὲ κυσί, τὰ δέ γε τούτων οὐδενὶ, δένδροις δέ. Reposueram hic quoque οὐδέσι eamque correctionem Schanzio probaram. Negavit Cobetus *Mnem.* 1880 p. 341, cum οὐδένες de hominibus tantum dicatur et neutrum οὐδένα non sit Graecum. Ne illud neutrum inveniatur; causam equidem esse dixerim quod raro aut numquam incidere

Digitized by Google

potest ut eam formam usurpare necesse sit; accedit praeterea quod si qua est offensio, est ea multo minor in casibus obliquis. Sed plerique dicent in incerta re tutius esse Cobetum sequi quam quemvis alium; neque ego dissentio.

Ibid. 303 B: *οἱ κίονες οἱ ἐν τῷ Λυκείῳ ἐθορύβησάν τ' ἐπὶ τοῖν ἀνδροῖν καὶ ἤσθησαν.* Mire dictum. Praestabit, credo, *ἐσείσθησαν.*

Ibid. 303 D: *οἱ δ' ἄλλοι οὕτως νοοῦσιν αὐτούς, ὥς· αἰσχυνθεῖεν ἂν μᾶλλον ἐξελέγχοντες τοιούτοις λόγοις ἢ αὐτοὶ ἐξελεγχόμενοι.* Varia hic coniecta fuerunt, sed laetus video me Schanzio probavisse meum *μισοῦσιν* quod apprime convenit et ipse vides corruptelam repetendam esse ex uncialium litterarum usu. Madvigius, qui mea non norat, aliquot annis post in eandem scripturam incidit.

Ibid. 305 D. Edebatur olim *εἶναι μὲν γὰρ σφᾶς σοφωτάτους*, sed cum in Bodleiano sit *σοφώτατοι*, corrigendum est: *σφεῖς σοφώτατοι* ipsaque syntaxis nominativum postulat. Meam observationem etiam Cobetus comprobavit *Mnem.* 1874 p. 257 et Schanzius obsecutus est. Σφεῖς apud Platonem legitur Politic. 268 A, Charmid. 165 A, Rep. VI 487 C, VII 516 C et 518 C.

AD PROTAGORAM.

P. 309 C: *τοῦ Κλεινίου υἱέος.* Malo: *τοῦ Κλεινιείου.* Supra hoc argumentum attigi.

Ibid. 310 A: *πάνυ μὲν οὖν· καὶ χάριν γε εἴσομαι ἐὰν ἀκούητε.* Praestiterit *χάριν πρὸς εἴσομαι.* Videor mihi meminisse has particulas haud raro confundi; ceterum cf. Apol. 20 A, Gorg. 516 D, Rep. VII 521 D, Demodoc. 382 B.

Ibid. 311 B: *παρὰ τὸν σαυτοῦ ὁμώνυμον ἐλθὼν* [Ἱπποκράτη] *τὸν Κῷον*, libenter eiecerim nomen proprium. Magis etiam perspicuum emblema est in Theaeteto p. 147 D: *τῷ σῷ ὁμωνύμῳ τούτῳ Σωκράτει*, modo expuncto Socratis nomine rescribas:

Digitized by Google

τουτῳῖ. Semel si bene memini recte in exordio Parmenidis p. 126C: κατὰ τὸν πάππον τε καὶ ὁμώνυμον πρὸς ἱππικῇ τὰ πολλὰ διατρίβει, ubi non est additum: Ἀντιφῶντα. Sed dialogi initium scatet interpolationibus. Sic statim habemus p. 312B: οὐκ ἐπὶ τέχνῃ ἔμαθες ὡς δημιουργὸς ἐσόμενος et p. 315A: ἐπὶ τέχνῃ μανθάνει ὡς σοφιστὴς ἐσόμενος, in quibus ἐπὶ τέχνῃ μανθάνειν satis esse arbitror et sine ullo detrimento carere possumus istis ὡς δημιουργὸς ἐσόμενος et ὡς σοφιστὴς ἐσόμενος· vide etiam *Mnem.* 1880 p. 331. Rectissime dicitur: οὐκ ἐπὶ τέχνῃ ἔμαθες ἀλλ' ἐπὶ παιδείᾳ, ὡς τὸν ἰδιώτην καὶ τὸν ἐλεύθερον πρέπει, dummodo altero loco articulum deleas, nam idem privatus est qui ingenuus. Postquam Socrates p. 313C dixit: ὁ σοφιστὴς τυγχάνει ὢν ἔμπορός τις ἢ κάπηλος eorum quibus animus pascitur, haec subdit: ὅπως γε μὴ ὁ σοφιστὴς ἐπαινῶν ἃ πωλεῖ ἐξαπατήσει ὑμᾶς, ὥσπερ οἱ περὶ τὴν σώματος τροφήν. Quemnam fugere potest hic intelligi perfidos caupones? Additur tamen satis insulse: ὁ ἔμπορός τε καὶ κάπηλος. Debuerat certe interpolator ὁ κάπηλος scribere, addito articulo. Summo opere quoque displicet abundantia p. 314B: τὸ μάθημα ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ λαβόντα [καὶ μαθόντα] ἀπιέναι. Perit elegans translata dictio, si assumitur verbum non translatum; sed inspice Platonem ipsum, ut videas quam necessarium sit id quod dixi.

Contra vocabulum excidit p. 313B: εἴτ' ἐπιτρεπτέον εἴτε καὶ οὐ τῷ ἀφικομένῳ τούτῳ ξένῳ τὴν σὴν ψυχήν, quasi Hippocrates tradere se posset hospiti qui nondum advenisset. Lege: τῷ (ἄρτι) ἀφικομένῳ. Dignus est locus quem conferas Lach. p. 191C: τοῦτο τοίνυν αἴτιον ἔλεγον, ubi Iacobsius αἴτιον delevit, Hermannus autem ἄρτι rescripsit. Vide idem vitium apud Cornarium p. 33 et apud Heindf. ad Charm. p. 108.

Ibid. p. 313E: εἰ μὲν οὖν σὺ τυγχάνεις ἐπιστήμων τούτων, non assentiri solent editores Heindorfio, qui post ἐπιστήμων suspicabatur participium ὤν intercidisse. Auctorem tamen Phrynichum habebat, qui aequales culpat quod participium post verbum τυγχάνειν omittere solent. Huius doctrinam probavit Porsonus quoque ad Hecubam vs. 782 et Cobetus adstipulatus est *Mnem.* 1880 p. 333. Nam quod Schaeferus adversatur lau-

Digitized by Google

dans Soph. Ai. 9, Electr. 46, 313, Eur. Helen. 628, concedendum est Tragicos aliquando eam licentiam usurpasse, et sunt eiusmodi in dictione tragica multo plura, sed nihil hoc ad orationem solutam. Magis miror in Aristophanis Eccl. vs. 1141: *εἴ τις εὔνους τυγχάνει*. Verumtamen apud Platonem cum Heindorfio faciendum videtur. Qui non ignorant quam frequenter id quod est *ὢν* oblitteratum sit apud Atticos scriptores, mirabuntur potius non plures locos dari corrigendos. Observavi Phaed. 62 A: *ἔστιν ὅτε τυγχάνει βέλτιον τεθνάναι ἢ ζῆν*. Rep. II p. 369B: *τυγχάνει ὑμῶν ἕκαστος οὐκ αὐτάρκης*. Apol. 38 A: *τυγχάνει μέγιστον ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ τοῦτο*· sic olim legebatur, sed nunc ex optimis libris *ἀγαθὸν ὄν* restitutum est. Gorg. 502B: *εἴ τι τυγχάνει ἀηδὲς καὶ ὠφέλιμον*. Hipp. Mai. p. 300A: *τυγχάνει καλή*. Alcib. I p. 129A: *πότερον οὖν δὴ ῥᾴδιον τυγχάνει τὸ γνῶναι ἑαυτόν*. Phaedr. p. 230A: *εἴτε τι θηρίον τυγχάνω Τυφῶνος πολυπλοκώτερον* et p. 253C: *μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τυγχάνει*. Haec sunt quae novi exempla apud Platonem, octo numero, quae concedes pauca esse in tam proclivi vitio praesertim. Illud addo Heindorfium videri postea Porsonianae doctrinae patrocinium deseruisse. Fieri potest ut Astius in lexico Platonico plura exempla indicaverit, quae inter legendum me fugerunt, sed si quae sunt, paucissima tamen fore confido.

Ibid. 320D: *προσέταξαν Προμηθεῖ νεῖμαι δυνάμεις ἑκάστοις ὡς πρέπει*. Malim: *πρέποι*.

Ibid. 320D: *νείμαντος δ' ἐμοῦ (σύ), ἔφη, ἐπίσκεψαι*. Supplendum est quod vides.

Ibid. 318C: *εἴποι ἂν ὅτι πρὸς γραφικήν*. Eo sensu et hic aliquoties et p. 327C *εἰς* praepositio usurpatur.

Ibid. 319B: *ὅθεν δ' αὐτὸ ἡγοῦμαι οὐ διδακτὸν εἶναι*. Transposita fuit negatio, nam Plato dederat: *ὅθεν δ' αὐτὸ οὐχ ἡγοῦμαι δ*. Cf. p. 319B, p. 320B. Mecum facit Herwerdenus *Lect. Rh. Trai.* p. 42.

Ibid. 323B: *ὃ ἐκεῖ σωφροσύνην ἡγοῦντο εἶναι [τἀληθῆ λέ-*

Digitized by Google

γεῖν], ἐνταῦθα μανίαν. Supervacanea verba notavi cum Hartmanno et Herwerdeno.

Ibid. 323 D: ὅσα δ' ἐξ ἐπιμελείας καὶ ἀσκήσεως καὶ διδαχῆς οἴονται γίγνεσθαι ἀγαθὰ ἀνθρώποις, ἐάν τις ταῦτα μὴ ἔχῃ, ἀλλὰ τἀναντία τούτων κακά, ἔτι τούτοις οἵ τε θυμοὶ γίγνονται καὶ αἱ κολάσεις καὶ αἱ νουθετήσεις. Non dicitur τἀναντία τούτων κακὰ, sed requiro: τἀναντία τούτοις, expuncto κακά, eodem modo quo Protagoras dixerat: τὰ καλὰ καὶ τἀναντία τούτοις, ubi nemo sane κακὰ additum ferret, si Codices praeberent. Deinde post αἱ κολάσεις excidisse videtur: καὶ αἱ διδαχαί, nam respicitur, nisi fallor, ad ea quae supra dicta sunt: οὐδεὶς θυμοῦται οὐδὲ νουθετεῖ οὐδὲ διδάσκει οὐδὲ κολάζει τοὺς ταῦτ' ἔχοντας. Est Plato in eiusmodi re mortalium accuratissimus.

Ibid. 333 C: συμβαίνει καὶ ἐμὲ τὸν ἐρωτώμενον καὶ (σὲ) τὸν ἀποκρινόμενον ἐξετάζεσθαι. Sentisne quid exciderit? Sed Herwerdenus hoc iam vidit.

Ibid. 334 B: κόπρος ταῖς μὲν ῥίζαις ἀγαθὸν παραβαλλομένη. Longe malo: περιβαλλομένη.

Ibid. 338 B: πίθεσθέ μοι ῥαβδοῦχον ἑλέσθαι. Quanto melius erit: ἕλεσθε· sic enim solent Athenienses.

Ibid. 340 A. Hic nihil necesse fuerit Socrati Homerum αὐτολεξεὶ laudare et delebo illa: εἰπόντα· φίλε κασίγνητε, σθένος ἀνέρος ἀμφότεροί περ σχῶμεν.

Ibid. 341 D: οἶμαι Πρόδικον τόνδ' εἰδέναι ἀλλὰ παίζειν καὶ σοῦ δοκεῖν ἀποπειρᾶσθαι. Non fero οἶμαι δοκεῖν, quasi de ea re ex mente Socratis aliqua dubitatio oriri posset itaque scribam: δοκεῖ. In fine vocabulorum, quod omnes nosse dixeris, τὸ N sexcenties perperam aut additur aut omittitur. Veluti in vicinia p. 340 E: καὶ εἰμί τις γελοῖος ἰατρός· ἰώμενος μεῖζον τὸ νόσημα ποιῶ, non ausus est Schanzius in textum recipere quod Hirschigius reperierat: ποιῶν. Facillimum est cumulare exempla.

Digitized by Google

Ceterum Hartmannus eiicere voluit id quod est δοκεῖν, sed malo id quod dixi.

Ibid. 342 B. Non obscurum est quomodo Athenis dicerentur qui Spartanorum mores diligerent et imitarentur, sicuti Cimon, Xenophon, alii. Etiam apud Platonem in Gorgia p, 515 E dicuntur οἱ τὰ ὦτα κατεαγότες, qui simpliciter vocabantur οἱ λακωνίζοντες. Eodem sensu Aristophanes nescio quem appellavit ὠτοκάταξιν, Bekk. *Anecd.* I p. 116, de quo vocabulo Lobeckius ter egit: *Phryn.* p. 628, *Paral.* p, 238 et *Pathol.* p. 502; adde Hemsterhusium in *Anecd.* 71. Longe aliud est τὰ ὦτα ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχειν, nam hoc faciunt prae pudore qui spe exciderunt, Rep. X 613 C. Sed legitur in Protagora eo loco quem modo indicavi: ἐξηπατήκασι τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι λακωνίζοντας καὶ οἱ μὲν ὦτά τε κατάγνυνται μιμούμενοι αὐτοὺς καὶ ἱμάντας περιειλίττονται καὶ φιλογυμναζοῦσι καὶ βραχείας ἀναβολὰς φοροῦσιν. Pauci, uti opinor, negabunt eiectis verbis μιμούμενοι αὐτούς, legendum esse cum articulo (τὰ) ὦτα.

Ibid. 344 C. Hic grave vitium nos ludificatur. Laudarat Socrates Simonidis verba:

ἄνδρα δ' οὐκ ἔστι μὴ οὐ κακὸν ἔμμεναι
ὃν ἂν ἀμάχανος συμφορὰ καθέλῃ,

deinde pergit haec interpretari: τίνα οὖν ἀμήχανος συμφορὰ καθαιρεῖ ἐν πλοίου ἀρχῇ; At neque ipse poeta ab gubernatore exemplum petierat, quod facile tibi patebit, si fragmentum contuleris quemadmodum Schneidewinus constituit, neque eo ducunt Socratis verba quae statim adduntur: δῆλον ὅτι οὐ τὸν ἰδιώτην· ὁ μὲν γὰρ ἰδιώτης ἀεὶ καθῄρηται· ὥσπερ οὖν οὐ τὸν κείμενόν τις ἂν καταβάλοι, κτέ. Sed revoca quae Protagoras supra rogarat p. 339 B: τοῦτο ἐπίσχσαι τὸ ᾆσμα ἢ πᾶν σοι διεξέλθω; Apparet eum qui ita loquitur, ipsum carminis initium recitavisse. Quin igitur legimus: ἐν προοιμίου ἀρχῇ, quae verba supersunt ex docti grammatici adnotatione et corrupta in textu ad hunc diem potuere delitescere.

In interpretatione Simonidei carminis, p. 346 E, bis graviter ab librariis erratum fuit. Refert Socrates cecinisse poetam ne-

Digitized by Google

minem mortalium esse ab omni parte perfectum: καὶ οὐ ζητῶ, ἔφη, πανάμωμον ἄνθρωπον, εὑρυεδοῦς ὅσοι καρπὸν αἰνύμεθα χθονός· ἔπειθ' ὑμῖν εὑρὼν ἀπαγγελέω· ὥστε τούτου γ' ἕνεκα οὐδέν' ἐπαινέσομαι. Itane? Potestne hoc intelligi? *Hanc* igitur *ob causam* neminem laudabo. Quorsum hoc? At tu scribe: ἐπαιτιάσομαι, nam communi sermone Socrates refert quod Simonidem sua lingua supra dicentem audiveramus: οὐ μὴν ἐγὼ μωμάσομαι· οὐ γὰρ ἐγὼ Φιλόμωμος. *Neminem* reprehendam *quod ad perfectionem non adscenderit*, ἀλλά μοι ἐξαρκεῖ — etenim haec continuo sequuntur apud Platonem — ἂν ᾖ μέσος καὶ μηδὲν κακὸν ποιῇ. Risum autem movet quod offendimus paullo post. Pergit Socrates interpretari Simonidis carmen, qua interpretatione nihil excogitari potest festivius ad Sophistas deridendos. Dixerat poeta:

πάντας δ' ἐπαίνημι καὶ Φιλέω, ἑκὼν
ὅστις ἔρδῃ μηδὲν αἰσχρόν.

Conatur ostendere lepidus εἶρων adiectivum ἑκών non coniungi debere cum ἔρδῃ, sed cum verbo Φιλέω· tum disputatione absoluta iterum recitat Simonidea verba: πάντας δ' ἐπαίνημι καὶ Φιλέω ἑκών, ὅστις ἔρδῃ μηδὲν αἰσχρόν· ἄκων δ' ἔστιν οὓς ἐγὼ ἐπαινῶ καὶ Φιλῶ. Videturne credibile etiam hodie adiectivo ἑκὼν adhaerere adnotatiunculam: ἐνταῦθα δεῖ ἐν τῷ ἑκὼν διαλαβεῖν λέγοντα? Sed diu ante me iam animum advertit Hoenebeekius Hissinkius, nec tamen Schanzius admonitus otiosa verba e textu ausus est eliminare. Quid enim? Non potuit Plato fingere hoc ipsum Socratem addidisse, nam iis qui audiebant, satis erat perspicuum utrum ἑκών cum superioribus coniungeret an cum sequentibus. Lectoribus autem erat satis provisum tum ipso disputationis tenore quem modo absolvit, tum istis verbis: ἄκων δ' ἔστιν οὓς ἐγὼ ἐπαινῶ καὶ Φιλῶ, quae Platonem adiecisse putaverim in gratiam lectorum, nam iis qui aderant, ne haec quidem necessaria erant. Si quem Graeca verba fortasse minus advertunt, videat interpretationem Stallbaumii: *Hic oportet post* ἑκών *pronuntiando interstinguere.* Itaque teneamus nos deprehendisse scholium eiusdem generis atque illud, quod adscriptum est ad Theaet. p. 172 A: ἐντεῦθεν μέχρι τῶν ἑξῆς σελίδων ιδ' ἀποσηθίζειν δεῖ, nempe usque ad p. 177 C, quod animadvertendum, quia inde confici potest quot versus singulae σελίδες com-

Digitized by Google

prehenderint in eo codice, ex quo adnotatiuncula fluxit: nimirum unaquaeque σελὶς capiebat fere dimidiam paginam Teubnerianam. Quantum video Birtius *de Re Libraria Veterum* locum non examinavit.

Ibid. 351 A: θάρσος καὶ ἀπὸ τέχνης γίγνεται ἀνθρώποις καὶ ἀπὸ θυμοῦ τε ἀπὸ μανίας. Praestat ἀπὸ θυμοῦ γε et Schanzius adnotavit hoc ipsum Stobaeum exhibere.

Ibid. 357 E. Quid hic displiceat, sic aperiam. Antiquis temporibus Sophistae nomen invidiosum non erat, sed honorificum et magnum. Herodotus verbi causa quotquot tota Graecia sapientiae fama illustres erant, Solonem, Pythagoram σοφιστάς vocavit; vide de ea re Wesselingium ad Herodt. I 20, ubi laudat Aristidem III 517: οὐχ Ἡρόδοτος Σόλωνα σοφιστὴν κέκληκεν; οὐ Πυθαγόραν πάλιν; οὐκ Ἀνδροτίων τοὺς ἑπτὰ σοφιστὰς προσείρηκε; λέγω δὴ τοὺς σοφούς, ubi requiro: λέγων. Eandem consuetudinem tenuerunt Tragici; Euripides ut hoc utar qui haec habet in Hippolyto vs. 921:

δεινὸν σοφιστὴν εἶπας ὅστις εὖ φρονεῖν
τοὺς μὴ φρονοῦντας δυνατός ἐς' ἀναγκάσαι.,

ubi vide Valckenaerium. Vocabulum erat late patens apud Atticos, ut fere cuiusvis paulo exquisitioris artificii aut scientiae significatio inesse posset, quae verba sunt Cobeti, qui sic scripsit in libro de Platone Comico p. 187, ubi laudat luculentum Clementis Alexandrini locum: οἱ Ἕλληνες — τοὺς περὶ ὀτιοῦν πολυπράγμονας σοφοὺς ἅμα καὶ σοφιστὰς παρωνύμως κεκλήκασι. Tum discimus Clementis testimonio Cratinum poetas sophistas vocavisse, Iophonta rhapsodos; addit Cobetus musicos quoque interdum sophistas vocari; addo exemplum Sophoclis quem Valckenaerius l.l. haud sine veri specie coniicit sic vocavisse Thamyrin. Verum sensim paulatimque sophistae apud Athenienses contemni coeperunt et rideri; nomen invidiosum est factum et odiosum, quae res quem exitum habuerit in Socrate sophistarum principe nemo nescit. Plato fecit quod potuit ut hanc civium suorum invidiam aleret ac foveret, frustra obnitente Isocrate. Grotus hoc egit ut sophistarum et institutionis sophisticae apologiam conficeret disertam et elegantem; nos autem qui non

Digitized by Google

agimus ut hanc quaestionem illustremus sed ut emendemus Platonem, expromemus locos nonnullos, e quibus constare poterit quomodo Sophistae nomen apud philosophum usurpetur. Primum describam Proculi testimonium ad Cratyl. 403 E, qui etsi erraverit et aculeos apud philosophum non senserit, tamen illud nos docere poterit, Platonem hac certe in re plebeculae opinionem secutum, sophistas non nominare nisi cum contemptu. Haec igitur verba sunt Proculi: *ὅτι εἶδεν ὁ Πλάτων τὸ ὄνομα τὸν σοφιστὴν ἐπὶ σεμνῷ τάττειν πράγματι· τὸν γὰρ πρὸς ἑαυτὸν τὰ ἄλλα δυνάμενον φρέφειν οὕτω καλεῖ, οἷον τὸν Δία, τὸν Ἅιδην, τὸν Ἔρωτα.* Ne hoc quidem intellexit locos quos respicit, non serio esse accipiendos, sed utilis observatio est ad demonstrandum id quod dixi. Memorabilis locus est in Protagorae exordio p. 312 A. Narrat ibi Socrates se collocutum esse cum Hippocrate adulescenti, qui se tradere vellet Protagorae ut eius institutionis particeps fieret. Rogat: *ὡς τίς γενησόμενος ἔρχει παρὰ τὸν Πρωταγόραν; καὶ ὃς εἶπεν ἐρυθριάσας, εἰ μέν τι τοῖς ἔμπροσθεν ἔοικε, δῆλον ὅτι σοφιστὴς γενησόμενος. Σὺ δέ, ἦν δ' ἐγώ, πρὸς θεῶν οὐκ ἂν αἰσχύνοιο εἰς τοὺς Ἕλληνας σαυτὸν σοφιστὴν παρέχων;* Contra *σοφοῦ* nomen apud Platonem honorificum est, sed tenendum Socratem plerumque ironice et praeter animi sensum Sophistas *σοφούς* vocare. Sic Hippias *ὁ σοφός* est Protag. p. 337 C et initio dialogi cognominis: *Ἱππίας ὁ καλός τε καὶ σοφὸς ὡς διὰ χρόνου ἡμῖν κατῆρας εἰς τὰς Ἀθήνας.* Interdum Plato, sicuti in communi vita omnes saepe faciebant, Sophistas proprio nomine appellat sine significatione sive admirationis quae nulla erat sive contemtus, cui plerumque indulgebat, ut in Theaet. 167 C, sed tantum non ubique eos ridet et exagitat. Vide v. c. quid Anytum faciat dicentem in Menone 91 B: *μηδένα τῶν συγγενῶν μηδὲ οἰκείων μηδὲ φίλων, μήτ' ἀστὸν μήτε ξένον τοιαύτῃ μανίᾳ λάβοι, ὥστε παρὰ τούτους ἐλθόντα λωβηθῆναι, ἐπεὶ οὗτοί γε φανερά ἐστι λώβη τε καὶ διαφθορὰ τῶν συγγιγνομένων.* Hinc fit ut nullus Sophista apud Platonem libenter se hoc nomine appellet et in alloquendo omnes probroso nomine tanquam convicio sedulo abstineant. Sic Socrates, ut vidimus, Hippiam compellans vocat eum *καλόν τε καὶ σοφόν·* eleganter et urbane abstinet proprio viri nomine itaque in eodem dialogo p. 281 E: *Ἆρ' οὖν πρὸς Διός, ὥσπερ αἱ ἄλλαι τέχναι ἐπιδεδώκασι καὶ εἰσὶ*

Digitized by Google

παρὰ τοὺς νῦν δημιουργοὺς οἱ παλαιοὶ Φαῦλοι, οὕτω καὶ τὴν ὑμετέραν τὴν τῶν σοφιστῶν ἐπιδεδωκέναι φῶμεν; Nunc fortasse obtinebo non Platonis esse verba: τὴν τῶν σοφιστῶν· accedit quod est gravissimum Socratem dicturum fuisse τὴν τῶν σοφῶν, sed tali additamento nihil opus est. Et sunt aliae eiusmodi interpolationes: veluti recte legitur Hipp. Mai. 286 D: ὑμῶν τῷ τῶν σοφῶν, Ion. 532 D: χαίρω ἀκούων ὑμῶν τῶν σοφῶν, alibi; sed interpolatus est Ion. 530 B: ἐζήλωσα ὑμᾶς [τοὺς ῥαψῳδοὺς] τῆς τέχνης., nam hoc ad rhapsodos dici totus locus perspicue demonstrat, etiamsi non diserte addatur. Alia res in Euthyphrone p. 3 E, ubi nemini suaserim ut loco pellat: ὑμῖν τοῖς μάντεσιν. Recte in Hippia σοφός usurpatur 283 B et 304 C; contra σοφίζεσθαι cum contemtu p. 283 A. In eodem dialogo itidem corrigemus p. 282B, ubi non fero: Γοργίας οὗτος ὁ Λεοντῖνος σοφιστής· quasi quisquam hoc tempore nesciret quis esset Gorgias, quem praeterea Sophistam appellare qui orator erat, indecorum est. Sed interpolatio eiusdem generis est atque in Euthydemo 305 B: πότερον τῶν ἀγωνίσασθαι δεινῶν ἐν τοῖς δικαστηρίοις [ῥήτωρ τις] ἢ τῶν τοὺς τοιούτους εἰσπεμπόντων, ποιητὴς τῶν λόγων οἷς [οἱ ῥήτορες] ἀγωνίζονται. Cui Crito: ἥκιστα νὴ τὸν Δία [ῥήτωρ]. Nunc etiam eo loco, qui disputationi nimis fortasse prolixae ansam dedit, mihi de interpolatione credi poterit: εἴτε τοὺς ὑμετέρους παῖδας παρὰ τοὺς τούτων διδασκάλους [τούσδε τοὺς σοφιστάς] πέμπετε. Sed iam tempus est accedere ad Gorgiam.

AD GORGIAM.

P. 448 C. Ex Poli quodam libro excerpta illa sunt: πολλαὶ τέχναι ἐν ἀνθρώποις εἰσὶν ἐκ τῶν ἐμπειριῶν ἐμπείρως ηὑρημέναι, κτέ. Quoties hunc locum relego, semper mihi sese offert suspicio Polum scripsisse: ἐμπείροις. Sed ultro largior hoc nimis esse incertum.

Ibid. 451 C: εἶποιμ' ἂν ὥσπερ οἱ ἐν τῷ δήμῳ συγγραφόμενοι, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ ἡ ἀριθμητικὴ [ἡ λογιστικὴ ἔχει]· περὶ τὸ αὐτὸ γάρ ἐστιν, [τό τε ἄρτιον καὶ τὸ περιττόν], διαφέρει δὲ τοσοῦτον. Paulo plura quam soleo descripsi, quo melius appareret insiticia esse quae uncinis notavi.

Digitized by Google

Ibid. 456 A: *αἵρεσις ἂν δὴ σὺ ἔλεγες.* Arridet quod Ficinus correxit *νῦν δή*, scribatur modo *νυνδή*. Simile quid est p. 487 E, sed de eo loco etiamnunc ambigo.

Ibid. 457 C: *οἶμαι καὶ σὲ ἔμπειρον εἶναι πολλῶν λόγων καὶ καθεωρακέναι ἐν αὐτοῖς τὸ τοιόνδε, κτέ.* Dubitatum fuit ac recte quidem dubitatum de illo *λόγων*, sitne sincere traditum. Hinc quod vere scribit Madvigius *Advers.* I p. 409, hoc dicit Socrates Gorgiam multos homines eius generis de quibus agatur, usu cognovisse, sed minus probo quod commendavit *λεγίων*, itaque Cobetus *Mnem.* 1874 p. 119, cui itidem Madvigianum *λεγίων* displicebat, simplicissima correctione reposuit *ἀνθρώπων*, nec tamen rem acu tetigisse videtur. Schanzius quod haud nimis saepe facit, suam ipsius coniecturam in textum intulit, nempe: *φιλολόγων*. Mihi quidem Socrates innuere videtur acerbissimas concertationes sophistarum, qui tandem discedunt *εἰπόντες τε καὶ ἀκούσαντες περὶ σοφῶν αὐτῶν τοιαῦτα, οἷα καὶ τοὺς παρόντας ἄχθεσθαι ὅτι τοιούτων ἀνθρώπων ἠξίωσαν ἀκροαταὶ γενέσθαι·* supra autem cum cura ostendi quo nomine sophistae apud Platonem gaudeant itaque corrigam: *ἔμπειρον εἶναι πολλῶν σοφῶν*. In iis quae praeterea de hoc loco olim adnotaveram habui qui me sequerentur Hirschigium et Cobetum, sed ea repetere nihil opus est.

Sequitur valde difficilis locus p. 461 B: *ἦ οἴει ὅτι Γοργίας ἠτσχύνθη σοι μὴ προσομολογῆσαι τὸν ῥητορικὸν ἄνδρα μὴ οὐχὶ καὶ τὰ δίκαια εἰδέναι;* Quam vellem et Stallbaumius et Hirschigius et Schanzius fecissent quod Astius fecit et obsecuti essent iudicio Cornarii, quo nemo Platonem elegantius emendavit! vidit enim is legendum esse *ἦ (οὐκ) οἴει*, sed nemo paret. Quam me delectat Stallbaumius cum locum sic vertit: „An putas Gorgiam prae pudore negasse virum rhetoricum etiam iusta scire et pulchra et bona oportere", cet. Aut nihil omnino haec significant, aut non sunt huius loci. Affirmavit certe in superioribus Gorgias, p. 460 A, oratorem necessario *εἰδέναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα*. Scio quidem esse qui negent umquam licere negationes interpolare, esse enim medicinam qua violentior nulla alia sit; sed hos reprehensores ablegandos censeo ad Senecam,

Digitized by Google

qui in Controv. 7 planissime confirmabit etiam tunc temporis eiusmodi vitia commissa fuisse. Vide Senecae locum a Bentleio tractatum ad Horat. Sat. I 2. 27 et est sane ingens talium corruptelarum numerus: vide eleganter hac de re disputantem Muretum in *Variis Lectionibus* IX. 9. Sed ut statuamus de praestantia emendationis Cornarianae, primum animadvertamus hoc dicere Polum puduisse Gorgiam. Res liquido constat, nam eius verba bis referuntur tum p. 482 C, ubi Callicles de Polo: ἔφη γάρ που αἰσχυνθῆναι αὐτὸν καὶ φάναι διδάξειν .... tum p. 508 C, ubi Socrates de eadem re .... ἃ αὖ Γοργίαν ἔφη Πῶλος δι' αἰσχύνην ὁμολογῆσαι. Addo p. 494 D: Πῶλον μὲν καὶ Γοργίαν καὶ ἐξέπληξα καὶ αἰσχύνεσθαι ἐποίησα, σὺ δ' οὐ μὴ ἐκπλαγῇς οὐδὲ μὴ αἰσχυνθῇς, ubi μὴ fortasse insiticium est, si quidem οὐ μὴ .... οὐδέ negantis est, cf. Cobetus *Mnem.* 1856 p. 409, quamquam nunc quidem, ut nonnemini visum est, minime τέλος ἴκετο μύθων, cf. Leeuwenius ad Arist. Vesp. 394. Illuc redeo: conferat mihi quis vulgatum textum: ἢ οἴει ὅτι Γοργίας ἠσχύνθη; significat, si quid video: Γοργίας οὐκ ἠσχύνθη. Contra ἢ οὐκ οἴει ὅτι Γοργίας ἠσχύνθη idem est atque: Γοργίας ἠσχύνθη: nonne putas puduisse Gorgiam? Illud huc minime convenit, hoc apprime huius loci est. Gorgias igitur ἠσχύνθη μὴ προσομολογῆσαι i. e. ὑπ' αἰσχύνης οὐ προσωμολόγησε· i. e., nam hoc quidem recte Stallbaumius: ἀπηρνήθη τὸν ῥητορικὸν ἄνδρα μὴ οὐχὶ καὶ τὰ δίκαια εἰδέναι. Videntur editores in errorem inducti esse, cum conferrent quod continuo additur: τίνα οἴει ἀπαρνήσεσθαι μὴ οὐχὶ καὶ αὐτὸν ἐπίστασθαι τὰ δίκαια; Et habet sane Graecus sermo in talibus aliquid ambiguitatis aut certe conduplicatis illis negationibus mea mens turbatur nec rectum videt; sed liquido tamen constat unum inter omnes verum reperisse Cornarium. Ceterum subdubito de vocabulo οἴει· requiro: ἢ οὐκ ἐνθυμεῖ vel simile quid, sed negatio omnimodo necessaria est; nec tamen persuadet Dobraeus qui anacoluthon esse putat. Placebit fortasse: ἢ οὐκ οἶσθα ὅτι ....

Ibid. 462 B. In colloquio cum Polo Socrates rogat: ἆρ' ἐρωτᾷς ἥντινα τέχνην φημὶ εἶναι. Ἔγωγε, Polus respondet. Tum Socrates: οὐδεμία ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Πῶλε. Aut fallor, aut Plato scripsit: οὐδεμίαν, ἔμοιγε δοκεῖν. Idem illud ἐμοὶ δοκεῖν

Digitized by Google

fieri potest ut restitui debeat Menex. 236 B: *ὅτε μοι δοκεῖ συνετίθει τὸν ἐπιτάφιον λόγον.*

Ibid. 462 E: *ταὐτὸν δ' ἐστὶν ὀψοποιία καὶ ῥητορική.* Leve est corrigere *ἑστόν.* Itidem p. 481 B: *ἐγώ τε καὶ σὺ νῦν τυγχάνομεν ταὐτόν τι πεπονθότες*, erit qui malit *πεπονθότε* et p. 464 B: *δυοῖν ὄντοιν τοῖν πραγμάτοιν δύο λέγω τέχνα*, quam *τέχνας.*

Ibid. 464 B: *τῆς δὲ πολιτικῆς ἀντίστροφον μὲν τῇ γυμναστικῇ τὴν νομοθετικήν, ἀντίστροφον δὲ τῇ ἰατρικῇ τὴν δικαιοσύνην.* Res tribus verbis transigi potest, postquam Cobetus, *Mnem.* 1874 p. 278, luculenta disputatione evicit hanc *δικαστικήν* fuisse dicendam, quemadmodum recte legitur 520 B. Ut appareat vetustissimum esse vitium sed tamen vitium, iis quae Cobetus contulit, nunc iuvat addere Clitoph. p. 408 B: *τὴν τῶν ἀνθρώπων κυβερνητικήν, ἣν δὴ σὺ πολιτικὴν ἐπονομάζεις πολλάκις, τὴν αὐτὴν δὴ ταύτην δικαστικήν τε καὶ δικαιοσύνην ὡς ἔστι λέγων.* Contra Sopater in Prolegomenis ad Aristidem: *πάλιν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς δύο μέρη δίδωσι, τὴν νομοθετικὴν καὶ τὴν δικαστικήν.* Denique prodeat scriptor dialogi de Iusto p. 373 E, qui officium iudicis *δικαστικήν* vocat. Ceterum probe distinguenda est *δικανική*, quae est causarum patroni: tenendum hoc est Rep. III 405 A, sed Cobetus hoc iam attigit. Nihil praeterea ulterius dicam et miror quod Schanzius, qui in talibus valde se accuratum praestare solet, immemor Cobeti fuit septem annis postquam dissertatio in *Mnemosyne* prodiit.

Ibid. 465 B: *ἡ κομμωτικὴ σχήμασιν καὶ χρώμασιν καὶ λειότητι καὶ ἐσθήσει ἀπατῶσα.* Longe melius intelligam *σμήμασιν*, nam haec Attica forma est, non *σμήγμασιν* et quod sincerum erat, sub corruptela tuto delituit. Antiphanes apud Athenaeum IX p. 409 C: *δότω τις δεῦρ' ὕδωρ — καὶ σμῆμα.* Idem apud Clementem Alex. Paed. III 2 p. 218 Sylb.

σμῆται, κτενίζετ', ἐκβεβηκ', ἐντρίβεται,
λοῦται, σκοπεῖται, στέλλεται, μυρίζεται.

Aristophanes apud Polluc. VII 166:

ἀλλ' ἀρτίως κατέλιπον αὐτὴν σμωμένην
ἐν τῇ πυέλῳ.

Digitized by Google

Τοῖς σμήμασιν odoramenta admiscebantur et σμήματα ἰρινόμικτα ex Philoxeno afferuntur. Etiam χρῶμα et χρῆμα interdum confunduntur, cf. Cornarius p. 24 et 81.

Ibid. 465 C: καὶ γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἡ ψυχὴ τῷ σώματι ἐπεσάτει .... τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου ἂν πολὺ ἦν — ὁμοῦ ἂν πάντα χρήματα ἐφύρετο ἐν ταὐτῷ, ἀκρίτων ὄντων τῶν τ' ἰατρικῶν καὶ ὑγιεινῶν καὶ ὀψοποιικῶν. Primum est solemnis particularum confusio et reponam καὶ γὰρ δή· deinde eiicienda sunt vocabula ἂν πολὺ ἦν· additur illud τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου eodem modo quo crebro interponitur illud τὸ λεγόμενον· nisi eiicias, ea quae subiunguntur ὁμοῦ ἂν πάντα κτἑ. non satis arcte coniunguntur cum praecedentibus et in aere pendent. Denique Dobraeus eiicere voluit καὶ ὑγιεινῶν· ego contra in fine suppleverim: καὶ πονηρῶν, coll. 464 D et 517 E.

Ibid. 467 C. Exclamaverat Polus: Σχέτλιά (γε) λέγεις καὶ ὑπερφυᾶ, ὦ Σώκρατες, nam particula γε ex Stobaeo qui locum laudavit, accedat oportet. Tum Socrates: μὴ κατηγόρει, ὦ λῷστε Πῶλε. Duo hic vitia mihi odorari visus sum. Primum novum est accusationis genus conviciis uti itaque verum esse dixerim μὴ κακηγόρει. Prorsus idem vitium deprehendi in Photii lexico: εὐκγγελεῖν· ὑφ' ἓν λέγουσι καὶ κακαγγελεῖν, ubi codex καταγγέλλειν habet. Sed quid est cur post ὦ λῷστε Πῶλε sequatur ἵνα προσείπω σε κατὰ σέ? Novimus Polum usum fuisse artificiali et calamistrato dicendi genere, nam diserta Socratis verba sunt Phaedr. p. 267 B: τὰ δὲ Πώλου πῶς φράσομεν αὖ μουσεῖα λόγων, ὃς διπλασιολογίαν καὶ γνωμολογίαν καὶ εἰκονολογίαν, ὀνομάτων τε Λικυμνείων ἃ ἐκείνῳ ἐδωρήσατο πρὸς ποίησιν εὐεπείας; Nec prorsus intelligo illa artis vocabula, nec multum refert, nam quid in Poli dictione Plato improbarit, apparet p. 448 C ubi eum inducit ita disserentem: πολλαὶ τέχναι ἐν ἀνθρώποις εἰσὶν ἐκ τῶν ἐμπείρων ἐμπείροις ηὑρημέναι· ἐμπειρία μὲν γὰρ ποιεῖ τὸν αἰῶνα ἡμῶν πορεύεσθαι κατὰ τέχνην, ἀπειρία δὲ κατὰ τύχην. ἑκάστων δὲ τούτων μεταλαμβάνουσιν ἄλλοι ἄλλων ἄλλως, τῶν δ' ἀρίστων οἱ ἄριστοι. Tale quid igitur latere debet in ὦ λῷστε Πῶλε, quod diserte legimus κατὰ τὸν Πῶλον fuisse dictum. Σκόπει, ut scribit scholiasta, τὰ πάριτα τοῦ Πώλου· ἐμπειρία—

Digitized by Google

ἀπειρία, τέχνη—τύχη, ἄλλοι—ἄλλων—ἄλλως· quin et erant qui contenderent non haec dicere Polum ἐξ αὐτοσχεδίου, προσυγγραψάμενον δέ. Scribit Hirschigius similiter legi Protag. 336 B: οὐ καλῶς λέγεις, ὦ Καλλία et Symp. 185 C: Παυτανίου δὲ παυσαμένου, „qualia", inquit, „ne putes Platonem temere ac forte fortuna ita scripsisse; apparet ex verbis quae sequuntur: διδάσκουσι γάρ με ἴσα λέγειν οὑτωσὶ οἱ σοφοί". Verumtamen hisce diligenter expensis, nil quidquam promovimus ad intelligentiam verborum: ὦ λῷστε Πῶλε· quid enim tandem notabile in simplicibus verbis, etiamsi scholiasta scribat: κατὰ σέ· καὶ γὰρ Γοργίᾳ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν αἱ παρισώσεις ἐπετηδεύοντο. Non magis hic παρίσωσιν cerno quam in ὦ φίλε Πῶλε p. 465 D. Contuli autem Homericum: μαινόμενε, φρένας ἠλέ, διέφθορας. Quid si Plato scripsit: ὦ ἠλὲ Πῶλε, quod quum per crasin efferendum sit, praeterea lucrabimur pronunciationem: ὦλὲ Πῶλε, etiamsi divisim scribi debeat ὦ ἠλέ. Haec autem coniectura si probabitur, magis etiam id confirmabitur quod posuit Cobetus *Mnem.* 1874 p. 116, Gorgiam dialogum sibi compositum videri haud ita multo post Socratis mortem indeque animadverti in nonnullis iuvenilem quamdam effervescentiam, quae in Platonem aetate et usu hominum maturum non cadat. Illud ὦ ἠλὲ Πῶλε modum excedit, sed Plato iuvenis non magis quam Cicero acute dictum restinguere poterat ne proferret.

Ibid. 470 C. Nunc iuvat tribus verbis indicare aliquot interpolationes: veluti in hisce: ἀλλὰ μὴ κάμῃς Φίλον ἄνδρα εὐεργετῶν, male adhaeret: ἀλλ' ἔλεγχε, quemadmodum κολαζόμενος insiticium est p. 505 C et ἀναμνησθῆναι Phaed. 73 B. Itidem p. 471 C: τοιγάρτοι νῦν ἀθλιώτατός ἐστιν πάντων Μακεδόνων, frangitur loci vis quum addatur: ἀλλ' οὐκ εὐδαιμονέστατος. Praeterea p. 471 E: ῥητορικῶς γάρ με ἐπιχειρεῖς ἐλέγχειν ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς δικαστηρίοις· satis hoc est et languet quod adscriptum fuit: ἡγούμενοι ἐλέγχειν. Denique p. 473 E: ἄλλο αὖ τοῦτο εἶδος ἐλέγχου ἐστίν, ἐπειδάν τίς τι εἴπῃ, καταγελᾶν; stulte addidit qui addidit: ἐλέγχειν δὲ μή.

Ibid. 473 E. Laetus vidi post illa: ἐπειδὴ ἔδει με ἐπιψηφίζειν, γέλωτα παρεῖχον, Cobetum *Mnem.* 1874 p. 126 non tulisse quod

Digitized by Google

interpolatorem redolet: καὶ οὐκ ἠπιστάμην ἐπιψηφίζειν, quae verba decem annis ante obelo notaram. Ex iis quae tunc disputavi nihil indicabo praeter duos locos ex quibus discimus secundum Platonem philosophum semper vulgo γέλωτα παρέχειν: Theaet. 174 C: philosophus ὅταν ἐν δικαστηρίῳ ἤ που ἄλλοθι ἀναγκασθῇ περὶ τῶν παρὰ πόδας διαλέγεσθαι, γέλωτα παρέχει οὐ μόνον Θρᾴτταις ἀλλὰ καὶ τῷ ἄλλῳ ὄχλῳ. Et in eandem sententiam Rep. VII 517 A.

Ibid. 480 B: εἴπερ τὰ πρότερον μένει ἡμῖν ὁμολογήματα. Arridet: ὡμολογημένα.

Ibid. 480 C: παρέχειν μύσαντα καὶ ἀνδρείως ὥσπερ τέμνειν τε καὶ κάειν ἰατρῷ. Cobetus *Mnem.* 1874 p. 128 luculenter ostendit spuria esse verba: καὶ ἀνδρείως, deinde suscepit probare idoneis aliquot allatis exemplis, tanquam proverbio μύσαι dici, qui obfirmato animo quodlibet perferre ac pati paratus sit. Nec miror neque aegre fero quod non recordatus est eorum quae olim in angulo quodam scripseram ut commendarem meum (μὴ) μύσαντα, quod Hirschigium latuit nec vero Schanzium in laboriosissima adnotatione, ex qua didici ferme triginta annis ante me Bergkium quoque idem suasisse. Quid enim? Novum sane est virtutis genus, si quis ad mala *oculos attollere* non audet neque *rectis oculis* imminens periculum contueri. Aliud certe exemplum Socrates moriens dedit qui ταυρηδὸν βλέπων venenum bibit. Aliter Medea apud Euripidem vs. 92:

ἤδη γὰρ εἶδον ὄμμα νιν ταυρουμένην
τοῖςδ' ὥς τι δρασείουσαν.

Creontis filia contra vs. 1183: ἐξ ἀναύδου καὶ μύσαντος ὄμματος δεινὸν σενάξασ' ἡ τάλαιν' ἠγείρετο. Est sane Menandri γαμικὸν παράγγελμα, quod etiam Cobetus excitavit:

ἢ μὴ γαμεῖν γὰρ, ἂν δ' ἅπαξ λάβῃς φέρειν
μύσαντα πολλὴν προῖκα.,

quod hercle non ἀνδρείας signum est. Non minus luculentus locus est in Dione Cassio LIV 25, referente exemplum insanae crudelitatis in Caio Caesare, qui Capitonem patrem adesse iusserat caedi innocentis filii: πυθομένου δ' αὐτοῦ εἰ μύσαι γέ οἱ ἐπιτρέπει προστέταξε καὶ ἐκεῖνον σφαγῆναι. In Etymologico est:

Digitized by Google

ἀτάρμυκτον· ἄφοβον, θρασύ, κυρίως τὸ μὴ μῦον. Sed vide rem quam natura suadet et sermonis usus confirmat, egregie explicatam a Bentleio qui docte ornavit emendationem in Horat. Odar. I 3. 18: qui *rectis* oculis monstra natantia .... vidit, cum antea legeretur *siccis*. Nullibi τὸ μύειν signum est ἀνδρείας.

Ibid. 484 A. Foede depravata est sententia eleganter enunciata: πάντα ταῦτα ἀποσεισάμενος καὶ διαρρήξας καὶ διαφυγὼν καταπατήσας τὰ ἡμέτερα γράμματα καὶ μαγγανεύματα καὶ ἐπῳδάς. Quis non continuo admonitus intelligit post acre illud ἀποσεισάμενος καὶ διαρρήξας ferri non posse languidum διαφυγών? Repone apud Homerum celebrato loco δεσμὸν ἀπορρήξας θείῳ πεδίοιο — φοβηθείς, et intelliges Platonem non potuisse addere διαφυγών. Sed gravior labes est in vocabulo γράμματα et dissimilis sui fuisset Plato, si hoc vocabulum coniunxisset cum μαγγανεύματα et ἐπῳδάς et deseruisset elegantem metaphoram quam instituerat: ἐκ νέων λαμβάνοντες ὥσπερ λέοντας κατεπῴδοντές τε καὶ γοητεύοντες καταδουλούμεθα. Itaque mihi plaudebam — fatebor enim — cum correxissem περιάμματα et vocabuli usum — sic enim *amuleta* dicuntur — apud recentiores utique exemplis quibusdam stabilivi, nam veteres Athenienses περιαπτά magis appellant. Deinde aliquot annis post supervenit Hirschigius, qui in editione Gorgiae p. 77 docuit Cobetum in schedis Valckenaerianis ineditis eandem correctionem reperisse eamque correctionem sibi impense probari. Anno post, *Mnem.* 1874 in 133, apparuit Cobetum mutavisse sententiam, cum contenderet non nobis licere formam minus Atticam Platoni obtrudere, cum praesertim importuna nunc fiat *amuletorum* mentio. Itaque perparum abfuit quin locum sanum esse crederet; tandem, quod raro fecit, dubitanter coniecit πλάσματα. Nae ego nimium meorum amator sum, cum praesertim Valckenaerii ipsius auctoritas accesserit et aegre adducor ut illius lectionis περιάμματα patrocinium deseram; certe non postponam Cobetiano πλάσματα. Qui fortasse probabit προστάγματα, ἱερὸν τὸν στέφανον pronunciabit esse. Periti lectores litem diiudicent.

Ibid. 484 B: τὸ γὰρ ἄσμα οὐκ ἐπίσταμαι, Lege: ἐξεπίσταμαι. Docuerunt me discrimen duo loci Platonis, quorum alter

Digitized by Google

in Protagora p. 339 B, ubi Abderita laudato fragmento Simonideo, Socratem rogat: *τοῦτο ἐπίσασαι τὸ ᾄσμα ἢ πᾶν σοι διεξέλθω;* alter initio Phaedri, ubi Socrates: *εἰς περίπατον ᾖει ἐξεπισάμενος τὸν λόγον*, quocum confer Phaedri verba: *τὰ ῥήματα οὐκ ἐξέμαθον, τὴν μέντοι διάνοιαν σχεδὸν ἁπάντων.*

Ibid. 486 B: *οἶσθ' ὅτι οὐκ ἂν ἔχοις ὅ τι χρήσαιο σαυτῷ.* Longe praetulerim imperativum: *ἴσθ' ὅ τι.*

Ibid. 486 C. Callicles ad praesentem rem accommodat Euripidis verba ex Antiopa: *ἐμοὶ πιθοῦ, παῦσαι δ' ἐλέγχων* et quae sequuntur, quae Callicles pro suo consilio immutavit. Sed in oratione Zethi ad Amphionem quaesitum fuit quodnam verbum ipse poeta usurpaverit, cui verbo Callicles suum *ἐλέγχων* supposuerit. Vide varia doctorum virorum tentamina apud Nauckium fr. 188. Commendatum fuit *ἀοιδῶν, μολπῶν, μέλπων, παῦσαι μὲν ᾀδων·* denique ipse Nauckius *μελῳδῶν* praetulit, quod in textum adeo intulit. Me advertit quod in optimo Veneto Codice adscriptum est: *ἐν ἄλλῳ πρόσκειται παῦσαι ματᾴζων.* Cf. Oed. Tyr. vs. 891: *τῶν ἀθίκτων ἔξεται ματᾴζων.* Hoc ipsum fortasse Lucianus legit de Luctu c. 16: *παραιτησάμενος τὸν Αἰακὸν, τὸν πατέρα παῦσαι ματαιάζοντα.*

Ibid. 487 A: *τὸν μέλλοντα βασανιεῖν ἱκανῶς ψυχῆς πέρι ὀρθῶς τε ζώσης καὶ μὴ τρία ἄρα δεῖ ἔχειν.* Displicet particula *ἄρα* et libenter legerim *τρί' ἄττα.* Componenda sunt Calliclis verba quae prostant p. 489 C: *ἢ οἴει με λέγειν, ἐὰν συρφετὸς συλλεγῇ δούλων καὶ παντοδαπῶν ἀνθρώπων μηδενὸς ἀξίων πλὴν ἴσως τῷ σώματι ἰσχυρίσασθαι, καὶ οὗτοι φῶσιν ἄττα, ταῦτα εἶναι νόμιμα;* Ita Schanzius locum edidit Heindorfium secutus, qui *ἄττα* scripserat, cum in codicibus legeretur *αὐτά.* Cobetus *Mnem.* 1874 p. 136 in idem incidit idque laudatis duobus idoneis locis commendavit. Illud impense miror, cum septem paginis ante ostendisset *φῶμεν* et *θῶμεν* saepe permutari, eum non animadvertisse hic quoque *θῶσιν* longe praestare, quin et unice verum esse. Est praeterea sciendum Heusdium Ficino duce commendasse: *ἃ ἂν οὗτοι φῶσι.* Quibus omnibus in unum collatis, verum esse crediderim, reiecta Heindorfii suspicione:

Digitized by Google

ἢ οἶει με λέγειν .... ἃ ἂν οὗτοι θῶσι, αὐτὰ ταῦτα εἶναι νόμιμα. Nempe αὐτὰ ταῦτα significat *eam ipsam ob causam*, sicuti Protag. 310 E: ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα καὶ νῦν ἥκω παρὰ σέ. Itidem Euripides eo modo locutus est Or. 665:

ἐρεῖς, ἀδύνατον· αὐτὸ τοῦτο τοὺς φίλους
ἐν τοῖς κακοῖς δεῖ τοῖς φίλοισιν ὠφελεῖν.

Ibid. 487 B: τὼ δὲ ξένω τώδε Γοργίας τε καὶ Πῶλος. Eliminanda sunt propria nomina.

Ibid. 487 B: πεπαίδευσαι γὰρ ἱκανῶς. Tenuis ea laus est et audacter reponam καλῶς. Est haec frequentissima confusio. Veluti in Gorgiae verbis p. 453 A: δοκεῖς ἱκανῶς ὁρίζεσθαι, utere eadem correctione, coll. p. 450 D: πάνυ καλῶς ὑπολαμβάνεις et p. 455 D: αὐτὸς γὰρ καλῶς ὑφηγήσω. Eodem modo Hirschigius correxit Criton. p. 47 A. Dittographia est Symp. p. 177 E: ἐὰν οἱ πρόσθεν ἱκανῶς καὶ καλῶς εἴπωσιν. Menex. p. 244 B: παθόντες κακῶς ἱκανῶς, οὐκ ἐνδεῶς ἠμύναντο, Bekkerus eiecit id quod est ἱκανῶς. Rep. I 354 B: οὐ μέντοι καλῶς γε εἰρίαμαι, rectissime Stallbaumius correxit: ἱκανῶς. Deinde p. 485 E: ἐλεύθερον καὶ μέγα καὶ ἱκανόν, bene Coraes καλὸν correxit. Sed nullibi talium corruptelarum finem invenio.

Ibid. 487 C. Paulo pluris erit accurate considerare verba, ad quae quantum animadverti nemo satis attendit; Groenio certe nihil suboluit. Audiamus Socratem: οἶδα ὑμᾶς ἐγὼ τέτταρας ὄντας κοινωνίας γεγονότας σοφίας, σέ τε καὶ Τείσανδρον τὸν Ἀφιδναῖον καὶ Ἄνδρωνα τὸν Ἀνδροτίωνος καὶ Ναυσικύδην τὸν Χολαργέα· καί ποτε ὑμῶν ἐγὼ ἐπήκουσα βουλευομένων μέχρι ὅτου (sic recte Hirschigius) τὴν σοφίαν ἀσκητέον εἴη καὶ οἶδα ὅτι ἐνίκα ἐν ὑμῖν τοιάδε τις δόξα, μὴ προθυμεῖσθαι εἰς τὴν ἀκρίβειαν φιλοσοφεῖν. Probabant igitur illi id quod est apud Ennium, philosophandum esse paucis, nam omnino haud placere; sed Socrates tali colloquio numquam interfuit et, si interfuisset, numquam tacitus auditor assedisset. Quid igitur? Nempe sicuti supra vidimus Platonem aliquam Poli scriptionem respicere, sic nunc credere licebit Calliclem scriptorem fuisse dialogi, in quo cum tribus amicis Tisandro, Androne et Nausicyde de philosophiae usu ac

Digitized by Google

pretio colloqueretur. Nondum eius nomen inter Atticos scriptores relatum fuerat. De Nausicyde Cobetum cf. *Prosop. Xen.* p. 86. Ceterum de Lachete conferri poterunt Trubetzkous et Joelius in Herm. 1905 p. 636 sqq. et 1906 p. 310 sqq.

Ibid. 488 C: τὸ κρεῖττον καὶ (τὸ) ἰσχυρὸν καὶ (τὸ) βέλτιον. Bis inserui articulum, sicuti mox recte legitur.

Ibid. 490 C: τῷ μὲν ἄρχειν πάντα ἐκεῖνον δεῖ νέμειν. Infinitivi locum permutanto.

Ibid. 497 E: οἶμαι γάρ σοι οὐδὲ τοῦτο ὁμολογεῖσθαι. Imo praestat: ὡμολογῆσθαι.

Ibid. 499 B: τούτου ἄσμενος ἔχει ὥσπερ τὰ μειράκια. Malo: τὰ σκυλάκια, coll. Rep. VII p. 539 B.

Ibid. 501 B: ἵνα σοι καὶ περανθῇ ὁ λόγος καὶ Γοργίᾳ τῷδε χαρίσωμαι. Scribe: τόδε.

Ibid. 502 A. Dum canebat Cinesias citharoedus, non hoc agebat ut ii qui audirent meliores fierent; non πρὸς τὸ βέλτιστον ἔβλεπεν· olim autem pater eius filio longe peior οὐδὲ πρὸς τὸ ἥδιστον· est hoc perfacile intellectu et, si quis minus assequatur, adhibere poterit quod sequitur: ἡνίκα γὰρ ᾄδων τοὺς θεατάς· modo scholium relegetur in marginem, unde in textum pessime irrepsit.

Ibid. 505 E: ἵνα μοι τὸ τοῦ Ἐπιχάρμου γένηται, ἃ πρὸ τοῦ δύ' ἄνδρες ἔλεγον, εἷς ὢν ἱκανὸς γένωμαι. *Mnem.* 1888 p. 98 demonstrare conatus sum, spurium esse vocabulum γένηται et legendum esse: ἃ πρὸ (δ') τοῦ δύ' ἄνδρες ἔλεγον, quam locutionem Epicharmus duxerit ex Homerico versu: σύν τε δύ' ἐρχομένω — πρὸ δ' τοῦ ἐνόησεν. Etiam Symp. 174 D Plato eodem versu usus est; sed taedet longam disputationem verbotenus describere.

Ibid. 507 E: ὅτῳ δὲ μὴ ἔνι κοινωνία, φιλία οὐκ ἂν εἴη. Scribe: ἐνείη.

Digitized by Google

Ibid. 511 C: ἣν σὺ κελεύεις ἐμὲ μελετᾶν [τὴν ῥητορικὴν] τὴν ἐν τοῖς δικαστηρίοις διασώζουσαν. Vides interpolationem.

Unica litera non sine damno sententiae abundat p. 511 E. Si quis ex Aegypto et Ponto Athenas advenit, ars gubernatoria σώσασα ἃ νυνδὴ ἔλεγον καὶ αὐτὸν καὶ παῖδας καὶ χρήματα καὶ γυναῖκας ἀποβιβάσασ' εἰς τὸν λιμένα, δύο δραχμὰς ἐπράξατο. Non fero pluralem numerum γυναῖκας, nam nunc uxor intelligitur, et reponam γυναῖκα. Ficinus legisse videtur καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ χρήματα et hic verborum ordo placet, modo rescribas singularem numerum. Mihi quidem hoc certum videtur et habui Schanzium consentientem. Supra legimus p. 473 C: τοὺς αὑτοῦ ἐπιδὼν παῖδάς τε καὶ γυναῖκα. Legitur in Rep. IX 578 E: ἆρας ἐκ τῆς πόλεως αὐτόν τε καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας, cf. Rep. V 464 D Legg. IV 721 C: ὃς ἂν παίδων καὶ γυναικὸς ἀμελῇ. Eadem medicina utemur in opere de Legibus I p. 650 A: ἐπιτρέποντα αὐτοῦ θυγατέρας τε καὶ υἱεῖς καὶ γυναῖκας, οὕτως ἐν τοῖς φιλτάτοις κινδυνεύειν, nam quid potest esse ineptius quam pluralis in tali re? Contra singularis de pluribus usurpatus nihil habet offensionis. Homerus quidem Iliad. Δ 161: σὺν σφῇσι κεφαλῇσι γυναιξί τε καὶ τεκέεσσιν, sed Odyss. γ 37: Πεισίστρατος ἐγγύθεν ἐλθὼν ἀμφοτέρων ἕλε χεῖρα, Eur. Androm. 944: χρὴ τούς γε νοῦν ἔχοντας οἷς ἔσιν γυνή. Et in Med. 1024:

ἐγὼ δ' ἐς ἄλλην γαῖαν εἶμι δὴ φυγάς,
πρὶν σφῷν ὄνασθαι κἀπιδεῖν εὐδαίμονας,
πρὶν λέκτρα καὶ γυναῖκα καὶ γαμηλίους
εὐνὰς ἀγῆλαι λαμπάδας τ' ἀνασχεθεῖν.

Adnotavit ad hunc locum Porsonus et provocavit ad Arist. Plut. 529: ὁπόταν νύμφην ἀγάγησθον et ubique magna est talium copia. Sic etiam Euripides in Troad. 392:

ἀεὶ κατ' ἦμαρ σὺν δάμαρτι καὶ τέκνοις
ᾤκουν.

Idem vitium quod e Platone sustulimus et e Luciano de Syria Dea 12, *Mnem.* 1901 p. 274, e Menandro sustulit Bentleius *Emendat.* p. 96. Porro vide Dobraeum *Advers.* II p. 283 et solitas Conti copias Ἑρμ. Λογ. p. 88.

Digitized by Google

Ibid. 512 A: ἄν τ' ἐκ θαλάττης (τις) ἄν τ' ἐκ δικαστηρίου σώσῃ. Necessario supplendum est quod vides.

Ibid. 513 A: τὰς τὴν σελήνην καθαιρούσας [τὰς Θετταλίδας]. Dele glossam.

Ibid. 515 C: ὡμολογήκαμεν· ἐγὼ (γὰρ) ὑπὲρ σοῦ ἀποκρινοῦμαι. Unusquisque facile sentit quid desit.

Ibid. 516 A: ὄνων γοῦν ἂν ἐπιμελητὴς καὶ ἵππων καὶ βοῶν τοιοῦτος ὢν κακὸς ἂν ἐδόκει εἶναι, εἰ παραλαβὼν μὴ λακτίζοντας μηδὲ κυρίττοντας μηδὲ δάκνοντας, ἀπέδειξε ταῦθ' ἅπαντα ποιοῦντας δι' ἀγριότητα. Iam dixi de hoc loco *Mnem.* 1879 p. 79. Qui enim λακτίζουσιν? Equi, opinor. Qui κυρίττουσιν? Boves. Qui denique δάκνουσιν? Asini. Itaque legendum est: καὶ βοῶν καὶ ἵππων, nam in talibus Plato qui Homerum solet imitari, semper verborum antecedentium ordinem *immutat*: A, B, Γ: Γ, B, A. Cf. Protag. 341 B: οὐδεὶς λέγει δεινοῦ πλούτου οὐδὲ δεινῆς εἰρήνης οὐδὲ δεινῆς ὑγιείας, ἀλλὰ δεινῆς νόσου καὶ δεινοῦ πολέμου καὶ δεινῆς πενίας. Rep. IX 516 B: λακτίζοντες καὶ κυρίττοντες ἀλλήλους σιδηροῖς κέρασί τε καὶ ὁπλαῖς.

Ibid. 519 A: ἄνευ γὰρ σωφροσύνης φλυαριῶν ἐμπεπλήκασι τὴν πόλιν. Etiamsi iam Aristides in suo Codice eam lectionem invenerit, tamen corrigere ausim: ἀντὶ γὰρ σωφροσύνης. Vide de hoc loco Cobetum *Mnem.* 1874 p. 154.

Ibid. 519 A: Θεμιστοκλέα δὲ καὶ Κίμωνα καὶ Περικλέα ἐγκωμιάσουσιν. Propter p. 515 D hic propemodum necessario supplendum: (καὶ Μιλτιάδην) καὶ Κίμωνα. Neglexit Schanzius Hirschigium, qui hoc iam observarat p. 136, nec tamen animadvertit Platonem in iisdem nominibus referendis invertisse eorum ordinem.

Ibid. 519 D: καίτοι τί ἂν ἀλογώτερον εἴη ἀνθρώπους ἀγαθοὺς γενομένους .... σχόντας δὲ δικαιοσύνην ἀδικεῖν τούτῳ ὃ οὐκ ἔχουτιν; Prorsus necessarium est: ἔχοντας.

Digitized by Google

Ibid. 522 A: Ἴσως· οἴεσθαί γε χρή. Adnotaram spurium mihi videri illud ἴσως, sed sero veni, nam Hirschigius p. 139 idem iam observarat probavitque Cobetus *Mnem.* 1874 p. 157. Ἴσως apud Platonem semel iterumque interpolatori debetur et de locutione οἴεσθαί γε χρή si plura requires, adire poteris Wyttenbachium ad Phaed. p. 68 A et Stallbaumium ad Criton. 53 D, Protag. 325 C, alibi.

Ibid. 522 B: οἴει ἐν πάσῃ ἀπορίᾳ ἂν αὐτὸν ἔχεσθαι. Praetulerim: ἐνέχεσθαι. Simili modo p. 453 A et 454 E Cobetus sanavit *Mnem.* 1874 p. 117 sq.

Ibid. 522 D: κολακικῆς ῥητορικῆς ἐνδείᾳ. Mirum nondum fuisse qui e textu eiiceret id quod est ῥητορικῆς. Eiusdemmodi interpolationes minime rarae sunt: exempla invenies ab Cobeto collecta *Mnem.* 1874 p. 151.

Ibid. 523 E: γυμνοὺς κριτέον ἀπάντων τούτων· τεθνεῶτας γὰρ δεῖ κρίνεσθαι· haud sane obscura verba sunt; sequitur: καὶ τὸν κριτὴν δεῖ γυμνὸν εἶναι αὐτῇ τῇ ψυχῇ αὐτὴν τὴν ψυχὴν θεωροῦντα· hoc quoque perspicuum; sed quis admonitus aequo animo ferat ante αὐτῇ τῇ ψυχῇ stulte insertum τεθνεῶτα?

Ibid. 527 A: ἐλθὼν παρὰ τὸν τῆς Αἰγίνης υἱόν· inutiliter explicarunt: τὸν δικαιοσύνην.

Ibid. 526 E: ὅταν ἡ δίκη σοι ᾖ καὶ ἡ κρίσις. Parum abest quin verum esse suspicer: ὅταν ἡ δίκη σοι ᾖ κῃ.

Ibid. 527 A: ταῦτα μῦθός σοι δοκεῖ λέγεσθαι ὥσπερ γραὸς καὶ καταφρονεῖς αὐτῶν· hoc recte et itidem recte quod sequitur: καὶ οὐδέν γ' ἂν ἦν θαυμαστὸν εἴ πῃ ζητοῦντες εἴχομεν αὐτῶν βελτίω; sed nihil attinet post θαυμαστόν explicationis gratia addere: καταφρονεῖν τούτων. Erit praeterea diligenter videndum, an non praestet γραὸς ὕθλον appellare, quam μῦθον· paroemiographi certe γραὸς ὕθλου enotarunt dixitque verbi causa ipse Plato Theaet. 176 B: ταῦτα γάρ ἐστιν ὁ λεγόμενος γραῶν ὕθλος· vide quoque Rep. I 336 D. Cobetus in *Variis Lectionibus* p. 269

Digitized by Google

apud Lucianum in Philopseude § 9 γραῶν μύθους immutavit ut ὕθλοι fierent. Nihil impedit quominus adscribam nimis fortasse incertam suspicionem de Euripide. Sunt, Troad. vs. 1185, Hecubae verba de Polyxena:

σὺ δ' οὐκ ἔμ', ἀλλ' ἐγώ σε τὸν νεώτερον
γραῦς ἄπολις ἄτεκνος ἄθλιον θάπτω νεκρόν.
οἴμοι, τὰ πόλλ' ἀσπάσμαθ' αἳ τ' ἐμαὶ τροφαὶ
ὕπνοι τ' ἐκεῖνοι φροῦδά μοι.

Nemo umquam illos ὕπνους concoquere potuit itaque Prinzius cum Weckleinio non minus quam undecim coniecturas collegerunt, quarum pleraeque absurdae sunt, vix autem una et altera haud nimis improbabilis. Ipse quoque non ἀσύμβολος abibo et commendabo: ὕθλοι τ' ἐκεῖνοι.

Denique aliquid excidit p. 327 C: τῇ ῥητορικῇ οὕτω χρηστέον ἐπὶ τὸ δίκαιον ἀεί, (ὡς) καὶ τῇ ἄλλῃ πάσῃ πράξει.

AD MENONEM.

P. 70 A. Huius dialogi initio nunc idem usu venit quod supra quum de Critia videbamus, nempe prorsus non habeo dicere quid de Menonis moribus atque indole iudicandum sit. Idem ille est quem Xenophon loco omnibus noto depinxit tanquam periurum, avarum, subdolum, mortalium pessimum denique. Aegre mihi persuadeo Xenophontem, cuius animi candorem diligimus, de suo promsisse venenum quo nil tale meritum perfunderet. Apud Platonem omnia alia invenies. Ne hominem laudaverit, quod libenter concedo; vere observaverit Groenius sermonem nec Gorgiae magistro honorificum esse nec discipulo Menoni; dixerit Socrates p. 78 D: χρυσίον καὶ ἀργύριον πορίζεσθαι ἀρετή ἐστιν, ὥς φησι Μένων ὁ τοῦ μεγάλου βασιλέως ξένος: quid erat quod Plato Socratem faceret cum profligatissimo scelere disserentem? Cur hoc si facere collibuerit, quantum potest homini parcit? Nam quod ironice p. 76 A ὑβριστής dicitur, nihil ad rem. Certe causam non repetam ab nescio qua simultate quae inter Platonem et Xenophontem intercesserit, qua de re conferre poteris Athenaeum XI p. 505 A et Diogenem Laert. II 50. Equidem identidem delabor ad suspicionem — sed metuo

Digitized by Google

ne philosophorum cohors in me invehatur ac plane indignum pronunciet qui veteres membranas contrectem, cum livida lingua manes τῆς θείας κεφαλῆς violare susceperim — delabor igitur ad suspicionem, adeo acrem Platonem τοῦ Δήμου osorem fuisse, ut, si cum libertatis fautoribus comparaveris, ei Critias et Meno excusabiles viderentur. Nec miror eum contemsisse Niciae timiditatem, quod ex Lachete existimari potest, cum σφοδρὸς ἦν ἐφ' ὅ τι ὁρμήσειε.

Ibid. 71 B. Vocula excidit: πῶς ἂν ὁποῖον γέ τί (ἐστιν) εἰδείην. Contrarium vitium apud Demosthenem notavimus *Mnem.* 1903 p. 42. Itidem aliquid excidit p. 70 C: ἐνθάδε τὸ ἐναντίον περιέσηκεν· ὥσπερ (γὰρ) αὐχμός τις τῆς σοφίας γέγονεν.

Ibid. 71 E: εἰ δὲ βούλει γυναικὸς ἀρετήν. Non vacat longam periodum describere, sed si inspexeris, videbis male adhaerere verba: χαλεπὸν διελθεῖν.

Ibid. 76 A: κατὰ γὰρ παντὸς σχήματος τοῦτο λέγω εἰς ὃ τὸ στερεὸν περαίνει, τοῦτ' εἶναι σχῆμα. Absurde ita scribitur, sed lux oborietur si correxeris: κατὰ γὰρ πάντων σχῆμα τοῦτο λέγω, quo facto sponte excident vocabula: τοῦτ' εἶναι σχῆμα. Vide illud κατὰ πάντων eodem modo usurpatum p. 73 C et 88 E.

Ibid. 76 C: ἐμοῦ ἴσως κατέγνωκας ὅτι εἰμὶ ἥττων τῶν καλῶν. Satis novi quid sit καταγιγνώσκειν τινός, sed significatio huc minus quadrat. Contuli Euthyphr. 2 B: οὐ γὰρ ἐκεῖνό γε καταγνώσομαι ὡς σὺ ἕτερον· Arist. Eq. vs. 46:

οὗτος καταγνοὺς τοῦ γέροντος τοὺς τρόπους ....

.... ὑποπεσὼν τὸν δεσπότην, et correxi: ἐμὲ ἴσως κατέγνωκας. Aliquanto plus proderit haec observatio Paulo Apostolo qui in Epistula ad Galatas II 10 scripsisse creditur: κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. Iam *Mnem.* 1878 p. 102 correxi: κατέγνωμεν ὃς ἦν et fuerunt etiam inter Theologos qui mihi assentirentur.

Ibid. 76 D. In definitione: ἔστι γὰρ χρόα ἀπορροὴ σχημάτων ὄψει σύμμετρος [καὶ αἰσθητός], duo postrema vocabula non

Digitized by Google

ferenda sunt, nam ὄψει σύμμετρος illud ipsum significat: αἰσθητός, quod tamen addi non potest in definitione coloris, nam quaeritur de ipsa natura τοῦ αἰσθάνεσθαι· est autem absonum in definiendo adsumere illud ipsum vocabulum de quo agitur et Socrates Menonem de hoc vitio admonuerat. Itidem interpolatori redde adnotatiunculam p. 79 C: τοῦτο γάρ ἐστι λέγειν ὅταν λέγῃ τις ὅτι πᾶσα ἡ μετὰ δικαιοσύνης πρᾶξις ἀρετή ἐστιν. Schanzii suspicio minus placet. Praeterea me advertit p. 77 A: παῦσαι πολλὰ ποιῶν ἐκ τοῦ ἑνὸς ὅπερ φασὶ τοὺς συντρίβοντάς τι ἑκάστοτε οἱ σκώπτοντες, nam quis dicat quid sit in hac compositione verborum ἑκάστοτε? Non fugit hic locus Erasmi diligentiam, qui bene intellexit latere proverbium. Graeci iocantes *frangere* vocabant πολλὰ ποιεῖν ἐξ ἑνός· hoc si tenes, fortasse non noles mecum scribere: παῦσαι πολλὰ ποιῶν ἐκ τοῦ ἑνὸς ἑκάστοτε: *desine identidem ex uno multa facere.* Supervenit sciolus qui omnia corrupit adnotans quod nemo requirit: ὅπερ φασὶ τοὺς συντρίβοντάς τι οἱ σκώπτοντες, scilicet ποιεῖν. Vide ἑκάστοτε eodem modo usurpatum Hipp. Mai. p. 301 C.

Ibid. 80 A. De torpedine paulo plura describenda erunt: καὶ γὰρ αὕτη τὸν ἀεὶ πλησιάζοντα καὶ ἁπτόμενον ναρκᾶν ποιεῖ· καὶ σὺ δοκεῖς μοι νῦν ἐμὲ τοιοῦτόν τι πεποιηκέναι, ναρκᾶν· ἀληθῶς γὰρ ἔγωγε καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ στόμα ναρκῶ, καίτοι μυριάκις γε περὶ ἀρετῆς παμπόλλους λόγους εἴρηκα. Alterum illud ναρκᾶν insiticium est uti vidit Dobraeus, et in fine pro εἴρηκα omnino malim participium εἰρηκώς.

Ibid. 90 E. Etsi interpolationes per totum Platonem magno numero sparsae sunt, est tamen alter dialogus altero multo hoc vitiorum genere inquinatior, Apologia omnium maxime, opinor quia in scholis frequenter legebatur. Non dissimilem sortem Meno expertus est, in quo multa menda huius generis iam reperta sunt, alia adhuc latent. Verbi causa eo loco quem modo indicavi: πολλὴ ἄνοιά ἐστιν βουλομένους αὐλητήν τινα ποιῆσαι παρὰ μὲν τοὺς ὑπισχνουμένους διδάξειν τὴν τέχνην καὶ μισθὸν πραττομένους μὴ ἐθέλειν πέμπειν, ἄλλοις δέ τισι πράγματα παρέχειν, ζητοῦντα μανθάνειν παρὰ τούτων, οἳ μὴ προσποιοῦνται διδάσκαλοι εἶναι. Non urgeo ζητοῦντας plurali numero requiri,

Digitized by Google

nam talia haud rara sunt apud Platonem, sed neque illi qui discipulum ad magistrum deducunt, recte dicuntur ζητεῖν μανθάνειν, nec loci ratio pati videtur, ut illud ζητοῦντα de discipulo intelligamus. Haud ignoro hanc doctrinam tueri Stallbaumium, sed tales explicationes nimis contortae sunt quam quae mihi placeant, qui facilitatem quandam et aequabile orationis genus in Platone admiror et librariorum vitium odorari mihi videor, quotiescumque lene orationis flumen interrumpatur. Suspicor interpolatori deberi: ζητοῦντα μανθάνειν παρὰ τούτων, nec quisquam negaverit his verbis remotis nihil difficultatis remanere. Vitii originem repeto ex ignoratione locutionis πράγματα παρέχειν, quae hodie omnibus nota est; tirones qui haec legent ablegare satis est ad Cobetum *Mnem.* 1874 p. 139, 1857 p. 300 et 1858 p. 160.

Ibid. 94 B: ἵνα δὲ μὴ ὀλίγους οἴῃ (ᾖ) καὶ τοὺς Φαυλοτάτους Ἀθηναίων ἀδυνάτους γεγονέναι τοῦτο τὸ πρᾶγμα. Schanzius percenset nomina eorum qui corruptum locum sanare conati sunt; nemo vidit simplex remedium, nam ᾖ inserendum est.

Ibid. 94 E: καὶ ἐν ἄλλῃ πόλει ῥᾴδιόν ἐστιν κακῶς ποιεῖν ἀνθρώπους ἢ εὖ, ἐν τῇδε δὲ καὶ πάνυ. Palam est excidisse: εὖ (ἀκούειν), nam modo Anytus dixerat: ῥᾳδίως μοι δοκεῖς κακῶς λέγειν ἀνθρώπους.

Ibid. 100 B: σὺ δὲ ταῦτα, ἅπερ αὐτὸς πέπεισαι, πεῖθε καὶ τὸν ξένον τόνδε. Audacter rescribo: εἴπερ.

AD HIPPIAM MAIOREM.

P. 281 A. Gloriatur Sophista se saepe legatum creatum esse, quod cives se suspicerent tanquam δικαιῆν καὶ ἄγγελον ἱκανώτατον τῶν λόγων οἳ ἂν παρὰ τῶν πόλεων ἐκάστων λέγωνται. Non est hoc boni legati exterorum δικάζειν τοὺς λόγους· nam nihil minus est quam iudex, sed e diligenti rerum hominumque aestimatione intelligere quo consilio et quo animo quidque dicatur, hic labor est. Itaque potius crediderim Hippiam fuisse bonum *aestimatorem*, δοκιμαστήν. Cf. dial. de Iusto p. 378 D:

Digitized by Google

περὶ τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον εἰσὶν ἡμῖν δοκιμασταί, οἵτινες ὀρῶντες κρίνουσι τό τε βέλτιον καὶ τὸ χεῖρον. Fortasse idem mendum latet Tim. 51 C: οὔτε οὖν δὴ τὸ παρὸν ἄκριτον καὶ ἀδίκαστον ἀφέντα ἄξιον φάναι .... ἔχειν οὕτως, nam multum sane praefero: ἀδοκίμαστον. Romanos scriptores attingere vix audeo, sed tamen apud Velleium Paterculum I 13: Scipio tam elegans liberalium omnisque doctrinae et *auctor* et admirator fuit, suspicor verum esse: *aestimator*.

Ibid. 282 B. εἴωθα μέντοι ἔγωγε τοὺς παλαιούς τε καὶ προτέρους ἡμῶν προτέρους τε καὶ μᾶλλον ἐγκωμιάζειν ἢ τοὺς νῦν. Pro altero προτέρους requiritur adverbium, sed πρότερον non satisfacit. Arridet: προχειρότερον.

Ibid. 286 D. ἀκούσας καὶ μαθὼν καὶ ἐκμελετήσας. Lege: ἐκμαθών, quod per se verisimile est et confirmatur quoniam Socrates lepide ridet, quod Hippias modo dixerat p. 285 E: ἠνάγκασμαι ἐκμεμαθηκέναι καὶ ἐκμεμελετηκέναι πάντα τὰ τοιαῦτα. Quicumque novit quid intersit inter μαθεῖν et ἐκμαθεῖν, ἐπίστασθαι et ἐξεπίστασθαι, dabit mihi, rescripto demum ἐκμαθών apparere quid sit in Socratis verbis festivum. Confer etiam quae supra disputavimus de Calliclis verbis in Gorgia 484 B. Luculentus imprimis locus est in initio Phaedri ubi Socrates de Lysiae auditore: εἰς περίπατον ᾖει ἐξεπισάμενος τὸν λόγον, quocum confer Phaedri ipsius verba: τὰ ῥήματα οὐκ ἐξέμαθον, τὴν μέντοι διάνοιαν σχεδὸν ἁπάντων.

Ibid. 292 A. τοῦτο ποιήσας οὐκ ἀχθέσεται καὶ δίκας ὀφλήσει. Quod correxeram ἀπαχθήσεται, id laetus vidi aliquamdiu post placuisse Cobeto *Mnem.* 1874 p. 251.

Ibid. 292 C. Etiamsi concedam Platonem valde iuvenem conscripsisse Hippiam Maiorem, non enim commendatur dialogus egregiis dotibus quibus opera splendent quae maturior aetas tulit, non credo tamen eum umquam tam sui dissimilem fuisse ut scriberet: διθύραμβον τοσουτονὶ ᾄσας οὕτως ἀμούσως πολὺ ἀπῇσας ἀπὸ τοῦ ἐρωτήματος. Magno opere displicet ᾄσας .... ἀπῇσας, nam possunt quidem afferri quae specie similia sunt,

Digitized by Google

sed si quis rem accurate exploret, facile comperiet revera ea prorsus esse dissimilia. Equidem requiro verbum quod ἀποπηδᾶν significet et lenissimum erit rescribere: ἀπῇξας. Vide verbum ἄττειν apud Platonem Rep. X 621 B, Theaet. 144 A, Alcib. I 118 B, Legg. IV 709 A et Epist. II 313 B. Quod Axiochi initio legitur διῆξε φωνή, mutari debet in διῆξε, nam ἰῶτα non debet omitti. Legitur quidem verbum ἀπᾴδειν Hipp. Min. 374 C, sed illud nemo huc trahet.

Ibid. 292 D. Socrates denuo rogat Hippiam quid sit quo omnia pulchra sint pulchra, si accedat καὶ λίθῳ καὶ ξύλῳ καὶ ἀνθρώπῳ καὶ θεῷ καὶ ἀπάσῃ πράξει καὶ παντὶ μαθήματι. Duo hisce insunt vitia manifesta: primum scribendum est πάσῃ non ἀπάσῃ, cum praesertim coniungatur cum παντὶ μαθήματι. Sed hoc quoque verbum labem contraxit, nam non fit sermo de ulla *disciplina*, sed qua ratione ἄνθρωπος et θεός opponuntur, eadem opposita fuerunt πάσῃ πράξει et .... quid putas? παντὶ παθήματι, opinor. Norunt docti viri quam saepe confusa sint μαθεῖν et παθεῖν, μάθημα et πάθημα cet. Facit hoc ut meminerim loci in Euthyd. p. 283 C: ὅ τι μαθὼν ἐμοῦ καὶ τῶν ἄλλων καταψεύδει τοιοῦτο πρᾶγμα. Praeter hunc locum ὅ τι μαθὼν bis legitur apud Platonem: in vicinia p. 229 A: ὅ τι μαθὼν σοφοὺς υἱεῖς οὕτω ἔφυσεν et in Apolog. p. 36 B: ὅ τι μαθὼν ἐν τῷ βίῳ οὐχ ἡσυχίαν ἦγον. Dissentiunt viri docti utrum μαθὼν hoc sensu in usu fuerit necne. Sunt qui ubique ὅ τι παθὼν reponere velint; sunt qui utrumque promiscue usurpari contendant; sunt qui aliquod discrimen comminiscantur. Stallbaumius verbi causa contendit τί παθὼν τοῦτ' ἔπραξας significare: *quid tibi accidit ut istud feceris?* τί μαθὼν τοῦτ' ἔπραξας; *quid animum tuum induxisti*, s. *quid tibi in mentem venit ut hoc feceris?* Fateor me illud discrimen non intelligere: quamquam video in eandem fere sententiam disputasse magnum Hermannum ad Vigerum p. 759. Ὅ τι μαθὼν probarunt Reiskius ad Demosth. p. 850. 21 et Fred. Aug. Wolfius ad Leptineam p. 348; improbarunt tum alii multi tum Brunckius, Elmsleius, Dobraeus et Cobetus v. c. *Mnem.* 1859 p. 120. Videtur Hermannus quoque, cum Aristophanis Nubes ederet, veterem sententiam deseruisse et unice probasse τί παθών. Nec sane verisimile est τί μαθών in usu

Digitized by Google

fuisse, cum οὗτος τί πάσχεις frequenter legatur, sed τί μανθάνεις hac potestate inauditum sit. *Quid enim agam* est τί γὰρ πάθω ut p. 302D; τί γὰρ μάθω ne intelligi quidem potest. Iam Homerus in Odyssea ω 106 similiter: τί παθόντες ἐρεμνὴν γαῖαν ἔδυτε;

Continuo sequitur in Hippia: οὐδέν σοι μᾶλλον γεγωνεῖν δύναμαι ἢ εἴ μοι παρεκάθησο λίθος καὶ οὗτος μυλίας μήτ' ὦτα μήτ' ἐγκέφαλον ἔχων. Lapides molares nec cerebrum neque aures habent; at quid? num ceteri lapides minus carent? Platoni tamen molares prae ceteris rationis expertes sunt. Rem ut explices, primum considerandus est locus qui legitur p. 301C: πεπεισμένος δὴ νῦν ἐγὼ ὑπὸ σοῦ ἐνθάδε κάθημαι. Quid hoc sit κάθημαι, tum demum plene intelliges, si memineris victores in puerorum ludis βασιλέας renunciatos fuisse, cum victi dicerentur καθῆσθαι ὄνοι. Eo respicit illud Socratis κάθημαι, victus scilicet in ingenii certamine; sed eodem pertinet alter locus, qui clara luce splendebit si scripseris: εἴ μοι παρεκάθησο ὄνος καὶ οὗτος μυλίας μήτ' ὦτα μήτ' ἐγκέφαλον ἔχων. Ambigua vox est: asini habent tamen aures et cerebrum, lapis molaris ne haec quidem habet. Genuinum vocabulum cessit interpretationi. Plato in ridendo Hippia modum excedit, sed opus iuvenile est.

Quod olim contendere solebat Hirschigius esse quaedam in Platone quorum correctio tota pendeat e Socratica arte disputandi, ita ut in ipsis poetis metrum haud tutior dux sit quam ipsa argumentorum series in Platone, hoc saepe comprobatum vidi et nunc novum exemplum ordine sequitur: p. 293C: ἀδύνατον πᾶσι τοῦτο γενέσθαι καὶ εἶναι καλόν· supplendum καὶ (ἀεὶ) εἶναι καλόν, nam sic Socrates ubique p. 292E, 294D, alibi in vicinia, et praeterea rei cardo vertitur in isto ἀεί.

Ridiculum emblema est p. 295D: τὰ ὀχήματα τά τε πεζὰ καὶ τὰ ἐν τῇ θαλάττῃ [πλοῖά τε καὶ τριήρεις]. Burgesius hoc iam vidit. Mox p. 298B aliquid excidit quod est tamen ad sensum pernecessarium: τὰ ἐπιτηδεύματα τὰ καλὰ καὶ τοὺς νόμους (τοὺς καλοὺς) δι' ἀκοῆς ἢ δι' ὄψεως φήσομεν ἡδέα ὄντα καλὰ εἶναι;

Digitized by Google

Ibid. 300 D: *ἐνθυμοῦμαι μὴ παίζῃς.* Opus est indicativo *παίζεις*· supra nisi fallor hoc iam attigi. Cf. ad Euthyd. p. 290 E.

Ibid. 301 C: *σὺ ἡμᾶς ὀνίνῃς ἀεὶ νουθετῶν.* Praestat imperativus *ὀνίνη*. Cf. Hipp. Min. p. 373 A.

AD HIPPIAM MINOREM.

P. 363 C: Ὀλυμπίαζε *μὲν εἰς τὴν τῶν Ἑλλήνων πανήγυριν, [ὅταν τὰ Ὀλύμπια ᾖ] ἀεὶ ἐπανιὼν οἴκοθεν [ἐξ Ἠλιδος] εἰς τὸ ἱερὸν παρέχω ἐμαυτόν.* Notanda interpolatio: similiter Ion. 530 A: *πόθεν ἐπιδεδήμηκας; ἢ οἴκοθεν [ἐξ Ἐφέσου]*; Librarius nosse poterat cuias Ion esset ex p. 533 C et 541 D.

Itidem interpolatio removenda p. 364 B: *ὤκνουν γὰρ ἐπανερέσθαι διότι ὄχλος [τε] πολὺς ἔνδον ἦν, [καὶ] μή σοι ἐμποδὼν εἴην ἐρωτῶν τῇ ἐπιδείξει*, quod ita demum referet Atticum colorem, si *τε* et *καί* deleveris. Sed imprimis ridicula est interpolatio p. 365 B. In comparatione Achillis cum Ulysse laudat Socrates aliquot Homeri versiculos ex nono Iliadis libro depromtos: *λέγει αὐτῷ*, inquit, *ὁ Ἀχιλλεὺς πρὸς τὸν Ὀδυσσέα*, deinde, postquam sex Homeri versus *αὐτολεξεὶ* recitavit, adiungit quid in iis notabile sibi videatur et concludit his verbis: *ποιεῖ γὰρ τὸν Ἀχιλλέα εἰς τὸν Ὀδυσσέα λέγοντα ταῦτα τὰ ἔπη*, quod modo iam dixerat ac fere plus quam satis erat semel dixisse. Praeterea ne sit hic dialogus genuinum Platonis opus, non tamen crediderim scriptorem quisquis fuerit, scribere potuisse ΕΙΣ *τὸν Ὀδυσσέα λέγοντα*. Scribit Schanzius iam Hissinkium eadem haec verba obelo notavisse, nec tamen quamquam admonitus persuadere sibi potuit ut aurem praeberet.

Ibid 365 D: *σοὶ συνδοκεῖ ταῦτα ὅπερ φὴς Ὅμηρον λέγειν.* Hic verius est *ταὐτά*.

Ibid. 368 C: *ὅ γ' ἔδοξεν σοφίας ἐπίδειγμα, [ἐπειδὴ] τὴν ζώνην ἔφηθα πλέξαι.* Nemini illud *ἐπειδὴ* non molestum erit; expunget qui animadverterit nihil esse nisi praecedentis vocabuli

Digitized by Google

διττογραφίαν. Diu ante me Astius hoc iam viderat, sed Schanzius quamquam de Platone optime est meritus, tamen interdum mirum in modum δυσπειθής.

Ibid. 371 A. Pergit Socrates interpretari Homerum et εἰρωνεύεσθαι. Achilles, inquit, ἦν οὕτω γόης καὶ ἐπίβουλος πρὸς τῇ ἀλαζονείᾳ, ... ὥστε καί. Nae ineptus homuncio fuit qui intercalaret: ὡς πεποίηκεν Ὅμηρος.

Ibid. 371 A. In iis quae continuo sequuntur aliud remanet leve mendum: τοῦ Ὀδυσσέως τοσοῦτον φαίνεται φρονεῖν πλέον, requiritur participium φρονῶν, sicuti mox recte: οὐδὲν φαίνεται εἰπών.

Ibid. 371 B. Itidem interpolator interstrepit in hisce: Οὐκ οἶσθα ὅτι λέγων ὕστερον [ἢ ὡς πρὸς τὸν Ὀδυσσέα ἔφη ἅμα τῇ ἠοῖ ἀποπλευσεῖσθαι] πρὸς τὸν Αἴαντα οὐκ αὖ φησὶν ἀποπλευσεῖσθαι, ἀλλὰ ἄλλα λέγει; verbum non addam.

Est glossa apud Photium, Boethi uti opinor: τροφή· ἀντὶ τοῦ ἀγωγὴ καὶ παιδεία· καὶ τραφὲν ἀντὶ τοῦ ἀχθέν, παιδευθέν· ἐνίοτε δὲ καὶ ὁμοίως ἡμῖν. Πολιτείας· ἐπιθυμοῦμεν δ' αὖ τρίτῳ τινὶ τῶν περὶ τὴν τροφὴν καὶ γέννησιν. Τροφὴν μὲν γὰρ βρῶμα καὶ πῶμα λέγει, γέννησιν δὲ τὰ Ἀφροδίσια. Ἐν δὲ τρίτῳ Πολιτείας· καὶ ὑπὸ τῷ σοφωτάτῳ Χείρωνι τεθραμμένος· ἀντὶ τοῦ πεπαιδευμένος· ἵνα μὴ ἐναντιῶται Ὁμήρῳ πεπαιδεῦσθαι λέγοντι τὸν Ἀχιλλέα παρὰ Χείρωνι, οὐχὶ τεθράφθαι. Platonis loci sunt Rep. IV 436 A et III 391 C, neque quidquam hic remanet difficultatis. Sed nunc vide in Hippia Minore p. 371 D de Achille dictum: ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου Χείρωνος πεπαιδευμένον. Agnoscis scriptorem imitatum fuisse locum quem Boethus e Republica excitavit, sed sive suo ipsius errore sive librariorum periisse apud eum veram scripturam quae in Republica aetatem tulit: ὑπὸ τῷ σοφωτάτῳ Χείρωνι. Vide, si operae pretium videbitur, Bastium *Epist. Crit.* p. 235 et Cobetum *Mnem.* 1860 p. 5. Ad rem ipsam Leeuwenium cf. *Mnem.* 1906 p. 277 sq.

Digitized by Google

AD IONEM.

P. 530 A. Audivit modo Socrates Ionem advenisse Epidauro ibique interfuisse certamini musico; tum rogat: *τί οὖν; ἠγωνίζου τι ἡμῖν; καὶ πῶς τι ἠγωνίσω;* Respondet Ion: *τὰ πρῶτα τῶν ἄθλων ἠνεγκάμεθα, ὦ Σώκρατες.* Palam est non sic scripsisse Platonem; fortasse eius manus sic restitui poterit: **Σω.** *Τί οὖν; ἠγωνίσω τι ἡμῖν;* **Ἰων.** *Πῶς ἠγωνισάμην; τὰ πρῶτα κτἑ.* In his certe nihil est quod reprehendas. *Πῶς ἠγωνισάμην* est gloriosi hominis et magnifice de se sentientis; notum est *πῶς* et *ποῖος* sic usurpari. Praeterea conferre poteris Heindorfium ad Hipp. Mai. p. 166 Edit. 1802.

Etiam in hoc dialogo, quum de facilioribus sit, interpolationes pullulant. Veluti p. 530 B: *ἐν Ὁμήρῳ, τῷ ἀρίστῳ καὶ θειοτάτῳ τῶν ποιητῶν,* proprium Homeri nomen libenter expunxerim. Itidem in iis quae proxime sequuntur: *τὴν τούτου διάνοιαν ἐκμανθάνειν* [*μὴ μόνον τὰ ἔπη*]. Et quum rectissime enunciatum sit: *τὸν γὰρ ῥαψῳδὸν ἑρμηνέα δεῖ τοῦ ποιητοῦ τῆς διανοίας γίγνεσθαι τοῖς ἀκούουσι· τοῦτο δὲ καλῶς ποιεῖν μὴ γιγνώσκοντα ὅ τι λέγει ὁ ποιητὴς ἀδύνατον,* pueriliter admodum praemittuntur inutilia verba: *οὐ γὰρ ἂν γένοιτό ποτε ῥαψῳδὸς, εἰ μὴ συνείη τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ.*

Ibid. 530 C: *ταῦτα πάντα ἄξια ζῆλοῦσθαι.* Malo hoc de ipso rhapsodo intelligere indeque rescribere: *ἄξιος.*

Rogat Socrates p. 531 E *τίς οὗτος;* cui Ion: *ἰατρός.* Ad *τίς οὗτος;* nescio quis adscripsit: *τί ὄνομ' αὐτῷ;* quod ei reddemus neque amplius in textu tolerabimus. Ut defendas, oportet ostendas esse aliquod discrimen quamvis exiguum inter utrumque. Quod sequitur p. 533 C: *περὶ Ὀλύμπου ἢ περὶ Θαμύρου ἢ περὶ Ὀρφέως ἢ περὶ Φημίου τοῦ Ἰθακησίου ῥαψῳδοῦ,* non est admodum difficile ad intelligendum unde ultimum vocabulum male huc pedem intulerit. Praeterea non fero p. 533 E de magnete: *αὕτη ἡ λίθος οὐ μόνον αὐτοὺς τοὺς δακτυλίους ἄγει τοὺς σιδηροῦς, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ἐντίθησι τοῖς δακτυλίοις, ὥς' αὖ δυνασθαι ταὐ-*

Digitized by Google

τὸν τοῦτο ποιεῖν ὅπερ ἡ λίθος [ἄλλους ἄγειν δακτυλίους]. Apparet tria vocabula servari non debere, quum praesertim sequatur: ὥς' ἐνίοτε ὁρμαθὸς μακρὸς πάνυ σιδηρίων ἐξ ἀλλήλων ἤρτηται. Si putas sciolos hic nihil commisisse, retinenda tibi erunt p. 534 A illa quoque verba οὐκ ἔμφρονες ὄντες in his: ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες οὐκ ἔμφρονες ὄντες ὀρχοῦνται, οὕτω καὶ οἱ μελοποιοὶ [οὐκ ἔμφρονες ὄντες] τὰ καλὰ μέλη ταῦτα ποιοῦσιν. Vel κατεχόμεναι ibidem: βακχεύουσι κατεχόμενοι ὥσπερ αἱ βάκχαι ἀρύτονται ἐκ τῶν ποταμῶν μέλι καὶ γάλα [κατεχόμεναι].

Nunc vide quid editores tulerint p. 538 E:: ἃ ὁ τῶν Μελαμποδιδῶν λέγει μάντις πρὸς τοὺς μνηστῆρας Θεοκλύμενος. Hic certe μάντις et Θεοκλύμενος alienis sedibus inserta sunt et sic interpolationem manifestam reddunt. Admodum utile est animadvertere tales locos, quibus interpolatio non tantum ineleganter abundat, nam de ea abundantia alii aliter iudicabunt, sed quibus aut violatur Atticorum dicendi consuetudo aut glossa marginalis a vocabulo suo divulsa est. Tales loci diligenter examinati faciunt nos audentiores ad caetera. Nisi hic liquido constaret de corruptela, dubius haererem p. 538 B: Ἑκαμήδη ἡ Νέστορος παλλακή· nunc fidenter eiici iubeo Hecamedes nomen, quod Ion ceterique omnes cogitatione indubitanter supplere poterant. Si quis mallet removere ἡ Νέστορος παλλακή, erraret: nam nusquam legitur Hecamede Nestoris concubina fuisse. Hic autem memoriae error cadit in Platonem qui Homerum memoriter laudat, minus cadit in grammaticum, qui codicis margines adnotationibus opplebat. Similem errorem aliquando erravit Cicero, ut Gellius refert in Noct. Att. XV. 6. Sed quod dixi, Plato nimis memoriae confidebat. Sic Rep. III p. 405 E Hecamede dicitur potum porrexisse Eurypylo; apud Homerum tamen porrigit Machaoni. Noli hoc tribuere peculiari cuidam Homericorum carminum recensioni, nam eo loco quem supra ex Ione excitavimus, philosophus sequitur vulgatam famam et Machaon ab Hecamede potum accipit.

Ibid. 542 B: τοῦτο τὸ κάλλιον ὑπάρχει σοι παρ' ἡμῖν. Ita libri manuscripti. Schanzius scripsit ὑπάρξει· equidem malim: ὑπαρχέτω.

Digitized by Google

AD MENEXENUM.

P. 235 E. De Aspasia fit sermo, ἥπερ καὶ ἄλλους πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πεποίηκε ῥήτορας, ἕνα δὲ καὶ διαφέροντα τῶν Ἑλλήνων. Ipsene Plato fuit qui adscripsit: Περικλέα τὸν Ξανθίππου?

Ibid. 236 E: δεῖ λόγου, ὅστις τοὺς μὲν τετελευτηκότας ἱκανῶς ἐπαινέσεται, κτέ. Solemne vitium, nam nimis tenuis ea laus est ἱκανῶς ἐπαινεῖν. Corrige καλῶς, sicuti bene p. 239 D.

Ibid. 239 D. Incidit sermo de Persarum regibus, ὧν ὁ μὲν πρῶτος Κῦρος ἐλευθερώσας Πέρσας τοὺς αὐτοῦ πολίτας τῷ αὐτοῦ φρονήματι ἅμα καὶ τοὺς δεσπότας Μήδους ἐδουλώσατο, ... ὁ δ' υἱὸς Αἰγύπτου (scil. ἦρξεν) .... τρίτος δὲ Δαρεῖος μέχρι Σκυθῶν τὴν ἀρχὴν ὥρισατο. Quatuor propria nomina delenda sunt: haec enim veteribus elegantia esse videbatur: veteribus inquam, immo Graeculi quoque in omittendis propriis nominibus modum excesserunt: Libanium nunc cogito et Symmachum. Me puero sacri quoque concionatores eundem cursum tenebant nec Napoleontem appellabant, sed „saevum illum tyrannum, qui in insula vasti Oceani", cet. Hodie homines sanius iudicant, sed quum tam multa in veterum scriptis merito admiramur, etiam ferre debemus si forte voluerint ineptire. Idem argumentum iam tribus verbis attigi *Mnem.* 1879 p. 70 et apud Isocratem aliquammulta propria nomina delevi et duos locos interpolatos ex Cratylo excitavi p. 396 A et 404 A. Recte autem in Gorgia p. 483 E: Ξέρξης ἢ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, omisso proprio Darii nomine.

Ibid. 241 B: τῶν τε Μαραθῶνι μαχεσαμένων καὶ τῶν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχησάντων· sic fere perpetuo scribitur ἐν Σαλαμῖνι· sic enim librarii loqui solent et paucissimi loci sunt quibus omissa praepositio, veluti statim post p. 245 A: Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι καὶ Πλαταιαῖς. Praeterea idem offendi Demosth. Symmor. § 30 et Lucian. Dem. Encom. § 36, fortasse quoque Aesch. Ctes. § 181 et in vetusta Inscriptione Attica, C. I. A. IV. 1. p. 57. Iam dixi de hoc argumento *Mnem.* 1882 p. 364

Digitized by Google

et 1901 p. 277. Reliqua paulo saepius recte, veluti Μαραθῶνι legitur in Menexeno et Legg. III. 699 A, sed vitiose editur ἐν Μαραθῶνι Legg. III 698 E, IV 707 C et Gorg. 516 D. Pessime Isocrates Philipp. § 147: τῆς Μαραθῶνι μάχης καὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας, recte tamen idem Antid. § 306 et alibi. In Lyside p. 205 C recte: Πυθοῖ καὶ Ἰσθμοῖ καὶ Νεμέᾳ, sed ἐν Πυθοῖ Gorg. 472 A et Alcib. I 129 A. Sed res non est tanti. Vide tamen Ἐλευσῖνι Schol. Gorg. 497 C.

Ibid. 243 A: ὧν οἱ ἐχθροὶ καὶ προσπολεμήσαντες πλείω ἔπαινον ἔχουσι σωφροσύνης καὶ ἀρετῆς ἢ τῶν ἄλλων οἱ φίλοι. Hic haerent interpretes tantum non omnes. Quod Schanzius me docuit, Krebsius pro ἔχουσι commendavit λέγουσι vel ἐροῦσι, Baiterus χέουσι, Madvigius autem λέγουσι vel παρέχουσι. Plurimum autem miror quod Cobetus scripsit *Mnem.* 1874 p. 244: „Hic quoque locus sophistico et affectato scribendi genere conceptus, quod Plato per iocum imitatur ac ridet, homines doctos in fraudem induxit quia opinabantur ἔπαινον ἔχειν pervulgato more dictum esse pro ἐπαινεῖσθαι. Sententia loci haec est: ὧν οἱ ἐχθροὶ τὴν σωφροσύνην καὶ ἀρετὴν μᾶλλον ἐπαινοῦσιν ἢ τῶν ἄλλων οἱ φίλοι, sive οἵτινες ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν μᾶλλον ἐπαινοῦνται εἰς σωφροσύνην καὶ ἀρετὴν ἢ οἱ ἄλλοι ὑπὸ τῶν φίλων". De sententia loci assentior, non agnosco inflatum, tumidum, affectatum dicendi genus, etiamsi non negaverim nunc quidem per iocum Platonem nimis verbose scribere. Lene admodum remedium hic lucem dabit: πλείω ἔπαινον ἔχουσι (λέγειν) σωφροσύνης.

Ibid. 243 B: τὰς τῶν πολεμίων ἑλόντες ναῦς, πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας νικήσαντες. Stulta haec est oppositio: tuto rescribere poteris: τὰς τῶν Λακεδαιμονίων ἑλόντες ναῦς.

Ibid 243 C. De pugna apud Arginusas ita scribitur: νικήσαντες μὲν τοὺς πολεμίους, λυσάμενοι δὲ τοὺς φιλίους, ἀναξίου τύχης τυχόντες, [οὐκ ἀναιρεθέντες ἐκ τῆς θαλάττης] κεῖνται ἐνθάδε. Demiror quod Schanzius Stallbaumio non obsecutus est et assutum pannum uncinis circumvallavit.

Ibid. 244 D: τό γε θειότατον πάντων, τὸ καὶ βασιλέα εἰς

Digitized by Google

τοῦτο ἀπορίας ἀφικέσθαι, ὥσε κτἑ. Immo: τό γε θαυμασιώτατον.

Ibid. 245 B. Respublica Atheniensium ὑπὲρ Παρίων ἐπολέμει Λακεδαιμονίοις. De Conone hic agitur et de pugna apud Cnidum, nam Plato nihil curat Socratem ea tempora non potuisse videre, sed omnes consentiunt absurdam esse Pariorum mentionem. Itaque deinceps correctum fuit πάντων, Ῥοδίων, Κορινθίων, Ἀργείων, ἑταίρων, sed nihil horum aliquam evidentiam habet. Scribam: ὑπὲρ Ἰώνων et agnosces correctionis lenitatem, nec repugnat illorum temporum historia. Haud dissimiliter Hugius pro Ἰώνων Symp. 220 C reposuit νέων, sed confer Rettigium p. 351.

Ibid. 246 C: ἃ οἱ πατέρες ἡμῖν ἐπέσκηπτον ἀπαγγέλλειν τοῖς λειπομένοις. Inseram: τοῖς (ἀεὶ) λειπομένοις cum Marciano libro et Stobaeo.

Ibid. 247 C: φίλοι παρὰ φίλους ἡμᾶς ἀφίξεσθε, ὅταν ὑμᾶς ἡ προσήκουσα μοῖρα κομίσῃ, reponam: κοιμίσῃ. Non utar multis exemplis ad verbi usum stabiliendum, sed defungar uno loco, ubi olim eadem confusio fuit, nempe Aristoph. Av. 1734: ξυνεκοίμισαν, ubi legebatur ξυνεκόμισαν, quod Dawesius correxit *Miscell.* p. 299.

AD CLITOPHONTEM.

P. 407 A: ἐπιτιμῶν τοῖς ἀνθρώποις ὥσπερ ἐπὶ μηχανῆς τραγικῆς θεός. Requiro: ἀπὸ μηχανῆς. Digni sunt qui conferantur Wyttenb. Bibl. Crit. III. 1. 41 et Ruhnkenius ad Timaeum p. 259.

Ibid. 408 A: τελευτᾷ δὴ καλῶς ὁ λόγος οὗτός σοι. Abundat illud καλῶς.

Ibid. 410 C. Cum crebro legatur ἀμῃγέπῃ et ἀμωσγέπως et ἀμοθενγέποθεν, haud semel Cobetus affirmavit se, cum ad eam rem attenderet animum, numquam incidisse in formam ἀμοσεγέποι. Enotatur sane Schol. Sophist. p. 259 D, sed ceterum ego

Digitized by Google

quoque ἀμοσεγέποι nusquam reperi. Sunt tamen duo loci de quibus ambigere possis num fortasse hoc ipsum lateat. Prior locus est quem modo indicabam: πρὸς Θρασύμαχον πορεύσομαι καὶ ἄλλοσε ὅποι δύναμαι. Alter locus est Crit. 51 D: μετοικεῖν ἄλλοσε ποι ἐλθών, h. e. quod Cicero dixit Catil. I § 20: abire in *aliquas* terras. Utrobique tamen, nisi fallor, praestat vulgata lectio.

AD REIP. LIBRUM PRIMUM.

P. 327 E. Videtur aliquid excidisse. Interpellarat Polemarchus Socratem: ὁρᾷς ἡμεῖς ὅσοι ἐσμέν? Tum Socrates: πῶς γὰρ οὔ; Ἦ τοίνυν τούτων, ἔφη (scil. Πολέμαρχος) κρείττους γένεσθε ἢ μένετ' αὐτοῦ. Suppleverim: τούτων (τοσούτων ὄντων).

Ibid. 328 D: εἰ μὲν ἐγὼ ἔτι ἐν δυνάμει ἦ τοῦ ῥᾳδίως πορεύεσθαι πρὸς τὸ ἄσυ, οὐδὲν ἂν σε ἔδει [δεῦρο ἰέναι], ἀλλ' ἡμεῖς ἂν παρὰ σὲ ἦμεν· νῦν δέ σε χρὴ πυκνότερον δεῦρο ἰέναι. Paulo plura quam soleo describenda fuerunt, ut liquido appareret cur prius δεῦρο ἰέναι e textu eliminandum esse existimarem.

Ibid. 329 A: τότε μὲν εὖ ζῶντες, νῦν δὲ οὐδὲ ζῶντες. Meis utique auribus hoc parum eleganter enunciatum videtur; omnino placet: τότε μὲν εὐθενοῦντες. Ζῆν Graecis *vivere* est, eo sensu quo etiam Galli idem verbum usurpant, cf. *Mnem.* 1858 p. 36.

Ibid. 329 C. Celebratus hic locus est, de quo iam egi *Mnem.* 1897 p. 60, unde quaedam excerpam, paucula quaedam nova additurus. Interrogatur Sophocles: πῶς ἔχεις πρὸς τἀφροδίσια; nam plane adsentior Hirschigio qui e textu eiecit quod inutiliter et languide adhaeret: ἔτι οἷός τ' εἶ γυναικὶ συγγίγνεσθαι, cf. Vernetus Hartmannus p. 10. Respondet poeta: Εὐφήμει, ἔφη, ὦ ἄνθρωπε, ἀσμεναίτατα μέντοι αὐτὸ ἀπέφυγον ὥσπερ λυττῶντά τινα καὶ ἄγριον δεσπότην ἀποφυγών. Hunc locus laudavit Theon. Progymn. p. 159, sed pro ἀποφυγών habet ἀποδράς. Scribit Stallbaumius se mirari quod ea scriptura Hemsterhusio probari potuerit, quum et gravius sit ἀποφυγών et elegans in

Digitized by Google

hac narrationis simplicitate eiusdem verbi repetitio. Equidem nec gravitatem agnosco neque elegantiam in illo *ἀπέφυγον ἀποφυγών* et dixerim Theonem quum locum memoriter laudaret, ne idem verbum brevi intervallo recurreret, pro *ἀποφυγών* reposuisse *ἀποδράς*. Illud certe apparet, participium non debere e textu eliminari, unde consequitur non esse corruptum *ἀποφυγών* sed *ἀπέφυγεν*. Quid autem faciunt amatores *ᾄδοντες τὸ παρακλαυσίθυρον*? *Φοιτῶσιν*, opinor. Quid quum ventitare desinunt? *Ἀποφοιτῶσιν*. Sic Aristides I p. 444 de Melete qui Smyrnam circumfluit: *καὶ μὴν οὐ πλάνης γε ὁ Μέλης οὐδ' οἷος ἀποφοιτᾶν, ἀλλ' ἔοικεν ἐρασῇ τινι τῆς πόλεως οὐ τολμῶντι μακρότερον ἀπογίγνεσθαι*. Studiosi iuvenes qui in scholam itant et olim dicebantur *φοιτῆσαι* et nunc quoque nisi fallor dicuntur. Sic Plutarch. Moral. p. 408 D: *δεδιότες μὴ τοῦ χρηστηρίου καθάπερ σοφιστοῦ διατριβῆς ἀποφοιτήσωσιν* et Pausaniae adnotationem examinavi in Proll. ad Photium p. 144; adde Porsonum ad Eurip. Orest. vs. 581. In Gorgia p. 489 D sunt Socratis verba ad Calliclem: *ὦ θαυμάσιε, πρᾳότερόν με προδίδασκε, ἵνα μὴ ἀποφοιτήσω παρὰ σοῦ*. Quid autem si Sophocles eodem modo locutus est: *ἀσμεναίτατα μέντοι ἀπεφοίτων ὥσπερ λυττῶντά τινα καὶ ἄγριον δεσπότην ἀποφυγών*. Huiuscemodi composita nec rara sunt neque admodum crebro leguntur. *Ἀποτύπτεσθαι* legitur apud Herodotum II 40, quem locum Lucianus imitatur de Syria Dea c. 6. Cf. ibi Valckenaerii adnotatio, qui itidem dixit de verbo *ἀπεκηδεῦσαι* ad Herodt. IX 31 et de verbo *ἀποκηδεῖν* ad Adoniaz. p. 202 A. Enotavi praeterea composita in quibus non dissimilis est vis praepositionis: *ἀπαλγεῖν, ἀποπονεῖν, ἀποσπουδάζειν, ἀποκραιπαλᾶν, ἀποκαρτερεῖν, ἀπομερμηρίσαι, ἀπομανθάνειν, ἀποκλάειν, ἀποδακρύειν* et nomina *ἀπόμουσος, ἀπόσιτος, ἀπηλιαστής, ἀπόμισθος, ἄφιππος, ἀπεστράτηγος* Demosth. Aristocr. § 149. Alexidis denique sententia est:

πολλή 'ς' ἀνάγκη καὶ τὸν ἄνδρ' ἀποζέσαι
πρώτιστον ἀφυβρίσαι τ', ἀπανθήσαντα δὲ
σκληρὸν γενέσθαι.

Ibid. 331 B: *οὐκ ἐλάχιστον ἔγωγε θείην ἂν πλοῦτον χρησιμώτατον εἶναι*. Non fero copulatos superlativos et longe malo: *χρήσιμον*.

Digitized by Google

Ibid. 332 A: *τοῖς γὰρ φίλοις οἴεται ὀφείλειν τοὺς φίλους ἀγαθὸν μέν τι δρᾶν, κακὸν δὲ μηδέν.* Fore suspicor qui dativum *τοῖς φίλοις* mordicus retineant; equidem non video quomodo constructionem tuear. Facile est rescribere: *ἀγαθὸν μέν τι δοῦναι.* Causam corruptelae Bastius aperiet in *Comment. Palaeogr.* p. 776.

Ibid. 333 E: *ὅσις δεινὸς φυλάξασθαι [καὶ μὴ παθεῖν], οὗτος δεινότατος καὶ ἐμποιῆσαι.* Multum dubitatum fuit de tribus vocabulis quibus uncinos circumdedi. Olim legebatur *καὶ λαθεῖν*, quod Muretus deleri volebat; ex libris deterioris notae accessit negatio, quam editores amplexi sunt; deinde coniectum fuit *παθεῖν*; videre hoc est apud Stallbaumium. Equidem omnino cum Mureto facio.

Ibid. 335 B. Interrogarat Socrates Thrasymachum: *ἔστιν ἄρα δικαίου ἀνδρὸς βλάπτειν καὶ ὀντινοῦν ἀνθρώπων;* Tum ille: *καὶ πάνυ γε*, inquit, *τούς γε πονηρούς τε καὶ ἐχθρούς.* Satis hoc est perspicuum et nemo requiret quod additum videmus: *δεῖ βλάπτειν.*

Ibid. 336 A. Recte vidit Vernetus p. 22 quod me quoque adverterat, spuria esse verba: *τὸ φάναι δίκαιον εἶναι τοὺς μὲν φίλους ὠφελεῖν, τοὺς δ' ἐχθροὺς βλάπτειν.*

Ibid. 337 D: *δείξω ἑτέραν ἀπόκρισιν παρὰ πάσας ταύτας.* Hoc optime intelligo, sed languet explicatio quae nunc sine suspicione legitur: *βελτίω τούτων.* Herwerdenus *Mnem.* 1883 p. 333 *τούτων* abiecit, sed servavit *βελτίω.*

Ibid. 338 A: *προσεποιεῖτο δὲ φιλονικεῖν πρὸς τὸ ἐμὲ εἶναι τὸν ἀποκρινόμενον.* Eadem verba habuimus Protag. 360 D; sed, uti equidem arbitror, utrobique legendum est: *τὸν ἀποκρινούμενον.*

Ibid. 338 C: *εἰ Πουλυδάμας ἡμῶν κρείττων [ὁ παγκρατιαστής]*. Interpolatio ipsa sede arguitur.

Digitized by Google

Ibid. 339 D: *οὐ μόνον δίκαιόν ἐϛι τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον ποιεῖν ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον.* Quod saepe dixi et saepius observavi, est Socrates apud Platonem ubique in disputando accuratissimus eademque semper iisdem vocabulis enunciat; vide autem p. 339 D: *ἐνίοτε διαμαρτάνειν τοῦ βελτίϛου*, 340 A: *ἐνίοτε κακὰ προστάττειν*, 340 B: *ἐνίοτε ἀξύμφορα κελεύειν*, nec fortasse mecum dubitatis inserere: *ἀλλὰ καὶ (ἐνίοτε) τοὐναντίον.*

Ibid. 341 D: *ἐξαρκεῖ ἑκάϛῃ αὐτὴ ἑαυτῇ ὥϛε τελέαν εἶναι.* Necessarium est reddere Platoni nominativum *τελέα*, sicuti recte editur p. 371 E: *ηὔξηται ἡ πόλις ὡϛ' εἶναι τελέα.* Quod autem vix credibile, Rep. VIII 547 E ante Hermannum recte legebatur *κεκτημένη·* hic autem pessimo consilio usus maluit *κεκτημένην* edere. Alia de genere eodem vide apud Madvigium *Advers.* I p. 430. Idem mendum obtinet Rep. V p. 457 B: *τοῦτο μὲν ἓν ὥϛπερ κῦμα Φῶμεν διαφεύγειν ὥϛε μὴ παντάπαϛι κατακλυϛθῆναι τιθέντας ὡϛ δεῖ κτέ.* Uniuscuiusque est corrigere: *τιθέντες.* Est proclive in paucis vitium.

Ibid. 341 E: *ἐξαρκεῖ ϛώματι εἶναι ϛώματι.* Secundum usum quem Cobetus nube exemplorum allata stabilivit *Mnem.* 1874 p. 159 et 276, multum praestabit legere *ϛῶμα.*

Ibid. 342 D: *ἐπεχείρει δὲ περὶ αὐτὰ μάχεϛθαι.* Mire dictum; malim: *περιττὰ μάχεϛθαι.* Verum enimvero, fatebor enim, frustra circumspexi num similes Platonis locos invenire possem.

Ibid. 344 D: *ὥϛπερ βαλανεὺϛ ὑμῶν καταντλήϛας κατὰ τῶν ὤτων ἀθρόον καὶ πολὺν τὸν λόγον*, id Lucianus imitatus est Encom. Demosth. 16: *διανοεῖ καταχεῖν μου τῶν ὤτων ὥϛπερ βαλανεὺϛ καταντλήϛας τὸν λοιπὸν λόγον*, sed si quis forte propterea putaret apud Platonem ante *τῶν ὤτων* praepositionem omitti potuisse, erraret, nam dicitur quidem *Φιλοϛοφίας γέλωτα καταντλεῖν* Rep. VII 536 B et *καταυλεῖν καὶ καταχεῖν τῆϛ ψυχῆϛ διὰ τῶν ὤτων* et *καταντλεῖν ἡμῶν* Lysid. 204 D et *βλαϛφημίαν τῶν ἱερῶν καταχέουϛι* Legg. VII 800 D et *δόξαν τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους καταχεῖν* Legg. VII 814 B, sed invenio *κατὰ τῶν ἱματίων καταχεόμενοι* Legg. I 637 E et Rep. III p. 398 A:

Digitized by Google

ἀποπέμποιμεν μεντἂν εἰς ἄλλην πόλιν μύρον κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχέαντες, modo suppleas: πολὺ μύρον, quod vides cur exciderit. Similiter corrigendum Rep. V 458 D: ἀνάγκαις, αἳ κινδυνεύουσιν ἐκείνων (πολὺ) δριμύτεραι εἶναι πρὸς τὸ πείθειν, coll. Rep. VIII 564 D: πολὺ δέ γε δριμύτερον ἐν ταύτῃ.

Ibid 347 D: πᾶς ἂν ὁ γιγνώσκων τὸ ὠφελεῖσθαι μᾶλλον ἕλοιτο. Deest aliquid ad textus integritatem et supplendum: ὁ (ὀρθῶς) γιγνώσκων.

Ibid. 349 D: τοιοῦτος ἄρα ἐστὶν ἑκάτερος οἷς περ ἔοικεν, corrigam: οἵοις περ, sicuti Euripides dixit: τοιοῦτός ἐσθ' οἵοισπερ ἥδεται ξυνών. Iam Madvigius hoc vidit p. 416 et miror quod Vernetus vulgati textus patrocinium suscepit.

Ibid. 350 D: ὡμολόγησε μὲν πάντα ταῦτα, οὐχ ὡς ἐγὼ νῦν ῥᾳδίως λέγω, ἀλλ' ἑλκόμενος καὶ μόγις. Adverbium ῥᾳδίως, nisi fallor, insiticium est. Consensit Herwerdenus *Mnem.* 1883 p. 335. Itidem p. 351 B leve est pro: τόδε περὶ αὐτοῦ σκοπῶ, reponere σκόπει. P. 352 A omnino requiro: ταὐτὰ πάντα, non ταῦτα et alia multa minuta supersunt quae praetereo.

Ibid. 351 E. Supplendum: ἀδυνάτους κοινῇ (τι) μετ' ἀλλήλων πράττειν, quemadmodum recte legitur p. 352 C.

Ibid. p. 353 D: τίθεμεν οὖν καὶ τἆλλα πάντα εἰς τὸν αὐτὸν λόγον. Dubitantis et tanquam secum deliberantis est in tali re coniunctivum ponere: τιθῶμεν; Sic recte scribitur p. 376 C: τιθῶμεν φιλόσοφον αὐτὸν δεῖν εἶναι;

Ibid. 354 B: οὐ μέντοι καλῶς γε εἰσίαμαι δι' ἐμαυτόν. Stallbaumius se vulgati textus tenacem praestare solet; nunc tamen vi veritatis victus ipse quoque ἱκανῶς probavit, etiamsi inventum suum in margine delitescere iusserit; neque audentior Hermannus fuit. Omnes tamen novimus quam crebro καλὸς et ἱκανὸς confundantur, nec tamen umquam optio difficilis potest esse. Redit contrarium vitium quod modo procuravimus Rep. II

Digitized by Google

p. 362 C: θυσίας ἱκανῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς θύειν, quasi sufficienter simul et magnifice sacrificare possis. Nunc quidem Herwerdenus *Mnem.* 1883 p. 335 non persuasit.

AD REIP. LIBRUM SECUNDUM.

P. 358 B: ἐπιθυμῶ γὰρ ἀκοῦσαι τί τ' ἔχειν ἑκάτερον — τοὺς δὲ μισθοὺς ἐᾶσαι χαίρειν· offensioni est infinitivus ἐᾶσαι et commendo: ἐῶ σοι χαίρειν. Dativum σοι prorsus eodem modo usurpatum videbis p. 409 E, 423 A et saepissime alibi.

Ibid. 360 A. In fabula de Gyge ita legimus: τούτου δὲ γενομένου ἀφανῆ αὐτὸν γενέσθαι τοῖς παρακαθημένοις καὶ διαλέγεσθαι ὡς περὶ οἰχομένου, sed ratio suadet ut suppleamus: καὶ (οὓς) διαλέγεσθαι. Cobetus *Mnem.* 1858 p. 155 eadem medicina sanavit Protag. 320 A, nec mihi persuasit Stallbaumius ad Phaed. 72 B.

Ibid. 360 D, ubi Glauco ex aliena persona disputat, ut Socratem provocet, metuens ne quis forte arbitretur ipsi sibi probari quae tam clara in luce posuerit, interponit: ὥς φησιν ὁ περὶ τοῦ τοιούτου λόγου λέγων. Satis unusquisque sentit quam incommode hoc dictum sit et contuli equidem Theaet. 164 E: εἴπερ ὁ πατὴρ τοῦ ἑτέρου μύθου ἔζη et Symp. 177 D: ἐπειδὴ καὶ πρῶτος κατάκειται καὶ ἔχειν ἅμα πατὴρ τοῦ λόγου et Phaedr. 257 B: Λυσίαν τὸν τοῦ λόγου πατέρα αἰτιώμενος παῦε τῶν τοιούτων λόγων, ἐπὶ φιλοσοφίαν δέ, ὥσπερ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πολέμαρχος τέτραπται, τρέψον, modo ibi deleas, quod supra iam observavimus, Lysiae et Polemarchi propria nomina, quae in precibus ad Amorem non tantum abesse possunt, sed debent etiam. Illic autem scribam: ὥς φησιν ὁ πατὴρ τοῦ τοιούτου λόγου λέγων· nimirum Thrasymachus indicatur. Plane contrarium vitium deprehendi apud Achillem Tatium p. 593: τῆς ἑορτῆς διηγοῦνται πατέρα μῦθον, οἶνον οὐκ εἶναί ποτε παρ' ἀνθρώποις, ubi corrigendum: τῆς ἑορτῆς διηγοῦντο πέρι μῦθον, neque fidem habeo Koenio ad Gregor. Corinthium p. 108. Cf. *Mnem.* 1876 p. 334. Herwerdenus *Mnem.* 1883 p. 336 Platonem prorsus eodem modo emendavit.

Digitized by Google

Ibid. 361 A: *οὕτω καὶ ὁ ἄδικος ἐπιχειρῶν [ὀρθῶς] τοῖς ἀδικήμασι λανθανέτω.* Vides quid velim.

Ibid. 362 B: *ξυμβάλλειν κοινωνεῖν οἷς ἂν ἐθέλῃ*, diu ante me Cobetus *Var. Lect.* p. 527 eiecit verbum *κοινωνεῖν* et emblema in paucis manifestum est. Ostendit Cobetus p. 486 B synonyma esse adiectiva *δυσξύμβολος* et *δυσκοινώνητος* et passim idem idoneis exemplis confirmare poteris. Sic p. 333 A *ξυμβόλαια* et *κοινωνήματα* eadem sunt et vide praeterea p. 425 C, 554 C, 556 B, alibi. Adire itidem poteris Vernetum p. 52.

Ibid. 363 C: *Μουσαῖος δὲ τούτων νεανικώτερα τἀγαθὰ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ παρὰ θεῶν διδόασι τοῖς δικαίοις.* Suppleverim: *τούτων (ἔτι) νεανικώτερα*, sicuti brevi post recte legitur: *οἱ δ' ἔτι τούτων μακροτέρους ἀποτείνουσι μισθοὺς παρὰ θεῶν· παῖδας γὰρ παίδων φασὶ καὶ γένος κατόπισθεν λείπεσθαι τοῦ ὁσίου*, ubi suspicor fere servavisse Socratem poeticum: *μετόπισθεν*, sed in illo *ἀποτείνουσι* haud satis scio sitne peccatum nec ne: intelligam certe quod secundum hodiernam orthographiam *ἀποτίνουσιν* est. Notus hic usus est; sic supra Musaeus cum filio praemia iustis *tribuunt* et iniustos *εἰς πηλόν τινα κατορύττουσιν ἐν Ἅιδου.* Alibi philosophi *κινοῦσι τὴν γῆν* quam moveri demonstrant. De hoc argumento permulta congessit Hemsterhusius ad Thomam Magistrum p. 187 et post eum idem attigit Bakius ad Cleomedem p. 363. Sed nihil est *μισθοὺς ἀποτεῖναι*, quod Stallbaumius utcumque conatur excusare, quamquam de ea locutione recte egerit ad Theaet. p. 181 A, ubi *οἱ ῥέοντες* sunt *οἱ πάντα ῥεῖν λέγοντες*, cf. Sophist. 246 C, alibi. Ad eandem normam lepide Theophrastus Char. VIII: *οἱ δ' ἐν τῇ σοᾷ πεζομαχίᾳ καὶ νυμαχίᾳ νικῶντες, ἐρήμους δίκας ὠφλήκασιν.* Consideranda quoque sunt quae leguntur Sophist. 246 E: *τὴν λεγομένην ὑπ' αὐτῶν ἀλήθειαν κατὰ σμικρὰ διαθραύοντες ἐν τοῖς λόγοις γένεσιν ἀντ' οὐσίας Φερομένην τινὰ προσαγορεύουσιν*, ubi videndum num forte eicienda illa sint: *ἐν τοῖς λόγοις.*

Ibid. 366 A. Stultum est quod editur: *ἀλλὰ γὰρ ἐν Ἅιδου δίκην δώσομεν ὧν ἂν ἐνθάδε ἀδικήσωμεν ἢ αὐτοὶ ἢ παῖδες*

Digitized by Google

παίδων et non magno acumine opus est ut verum invenias: καὶ αὐτοὶ καὶ παῖδες παίδων.

Ibid. 367 B. Verbum εἶναι excidit in hisce: οὐ τὸ δίκαιον (εἶναι) φήσομεν ἐπαινεῖν σε, ἀλλὰ τὸ δοκεῖν, οὐδὲ τὸ ἄδικον εἶναι ψέγειν, ἀλλὰ τὸ δοκεῖν. Quantum video contrarium vitium obtinet Legg. III 686 A: ἅτε κεκοινωνηκότας .... διακεκοσμημένους .... πολλοῖς μάντεσι κεχρημένους [εἶναι]. Longior locus est quam qui totus describatur.

Ibid. 368 A: ἀεὶ μὲν δὴ τὴν Φύσιν τοῦ Γλαύκωνος ἠγάμην, ἀτὰρ οὖν καὶ τότε πάνυ γε ἥσθην, nimis tenue est ἥσθην et latet aoristus ἠγάσθην, qua forma Plato itidem usus est p. 329 D. Alibi, pag. est 334 A, ἄγαται in ἀγαπᾷ abiit, quod Steinbruchelius primus vidit, sed Stallbaumius correctionis praestantiam non agnovit, sicuti p. 370 E sero demum intellexit pro κομίσουσιν reponendum esse κομιοῦσιν. Contrarium vitium eius quod modo procuravimus, fortasse inquinat Tim. 37 C: ἠγάσθη τε καὶ εὐφρανθεὶς ἔτι δὴ μᾶλλον ὅμοιον πρὸς τὸ παράδειγμα ἐπενόησεν ἀπεργάσασθαι, ubi multum praefero ἥσθη.

Ibid. 370 D: τέκτονες δὴ καὶ χαλκῆς συχνὸν αὐτὸ ποιοῦσιν. Planissime futurum requiritur et Platoni reddam: ἀποτελοῦσιν, quae sane lenior correctio est quam ποιήσουσιν.

Ridiculam interpolationem odoratus sum p. 371 A, ubi memorantur οἱ εἰσάξοντες καὶ ἐξάξοντες ἕκαστα, sed nihil necesse est hoc quid sit interpretari et adscribere: οὗτοι δ' εἰσὶν ἔμποροι. Nec magis post breve intervallum ξύμβολον τῆς ἀλλαγῆς ἕνεκα addere νόμισμα, nam ξύμβολον iam per se satis perspicuum est.

Ibid. 371 C: εἰσὶν οἳ τοῦτο ὁρῶντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν διακονίαν τάττουσι ταύτην. Contextus sponte ducit ad τάξουσι.

Ibid 371 D: ἢ οὐ καπήλους καλοῦμεν τοὺς πρὸς ὠνήν τε καὶ πρᾶσιν διακονοῦντας ἱδρυμένους ἐν ἀγορᾷ· otiosum est participium διακονοῦντας.

Digitized by Google

Ibid. 372 B: μάζας γενναίας καὶ ἄρτους. Inserui (ὑπαρούς) ἄρτους *Mnem.* 1877 p. 208. Locis illic laudatis addere poteris Casauboni *Animadv. ad Athenaeum* p. 508.

Ibid. 372 C: ἅλας τε δῆλον ὅτι καὶ ἐλάας καὶ τυρὸν καὶ βολβοὺς καὶ λάχανα, οἷα δὴ ἐν ἀγροῖς ἑψήματα ἑψήσονται. Quod studui ostendere *Mnem.* 1900 p. 334, satis apparet ex Plutarcho Moral. p. 664 A et 668 B, uti et ex Clemente Alexandrino Protr. p. 173 Pott., verosimiliter Platonem scripsisse: ὀψήματα ὀψήσονται. Cum hoc loco coniungenda ea sunt quae brevi post insequuntur p. 373 A: καὶ ὄψα δὴ καὶ μύρα καὶ θυμιάματα καὶ ἑταῖραι καὶ πέμματα καὶ ἕκαστα τούτων παντοδαπά, ubi itidem in *Mnem.* l.l. commendavi: καὶ σίραια. Ad Platonis locum Rep. V 455 C: τὴν τῶν ποπάνων τε καὶ ἐψημάτων θεραπείαν, adnotavit scholiasta: ποπάνων· πλακουντίων πλατέων καὶ λεπτῶν καὶ περιφερῶν· ἔψημα δ' ἐστὶν ὃ ἔνιοι ἔραιον καλοῦσιν, quod emendandum est ut fiat σίραιον. Latine *sapa* vel *defrutum* dicitur et saepe Galenus inculcat in Asia ἔψημα dici, quod Atheniensibus ut plurimum σίραιον est. Sic autem vocatur τὸ ἡψημένον γλεῦκος vel etiam τῶν ἰσχάδων ἀφέψημα. Incurrit in oculos quam facile σίραια in ἑταῖραι potuerit abire. Alia quae huc pertinent, vide in *Mnem.* l.l. Itidem confer Κόντον ἐν τῇ Ἀθηνᾷ XVII p. 342 sqq.

Ibid. 372 D: ἐπὶ κλινῶν κατακεῖσθαι μέλλοντας μὴ ταλαιπωρεῖσθαι. Qui mensae accumbunt, magis, credo, dicuntur κατακλίνεσθαι. Sic certe p. 372 B: κατακλινέντες ἐπὶ σιβάδων.

Evidens interpolatio facillime coargui potest p. 373 E, sed paulo plura describenda esse video. Καὶ μηδέν γε πω λέγωμεν — verba Socratis sunt — μήτ' εἴ τι κακὸν μήτ' εἴ τι ἀγαθὸν ὁ πόλεμος ἐργάζεται, ἀλλὰ τοσοῦτον μόνον ὅτι πολέμου αὖ γένεσιν εὑρήκαμεν. Sed qui tam diserte dixit se nondum quaerere velle quidnam boni malive in bello insit, haudquaquam addere potuit: ἐξ ὧν μάλιστα ταῖς πόλεσι καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ κακὰ γίγνεται ὅταν γίγνηται. Est in paucis aperta res et me iam antevertit Herwerdenus.

Digitized by Google

Itidem quaedam interpolata sunt p. 374 B: ἓν ἀπεδίδομεν πρὸς ὃ πεφύκει ἕκαστος καὶ ἐφ' ᾧ ἔμελλε τῶν ἄλλων σχολὴν ἄγων διὰ βίου αὐτὸ ἐργαζόμενος, οὐ παριεὶς τοὺς καιρούς, καλῶς ἀπεργάζεσθαι. Dicet Stallbaumius cur impedita verba commode explicari nequeant; sed salva res est nec violento remedio utemur: scribe σχολὴν ἄγειν et sponte excidet quod interpolatum est καλῶς ἀπεργάζεσθαι.

Ibid. 376 D: κατιδεῖν δικαιοσύνην τε καὶ ἀδικίαν τίνα τρόπον ἐν πόλει γίγνεται. Praestabit γίγνονται vel fortasse ἐγγίγνονται. Cf. p. 372 E: τάχ' ἂν κατίδοιμεν τήν τε δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν ὅπῃ ποτὲ ταῖς πόλεσιν ἐμφύονται. Similiter corrige IV p. 433 B.

Ibid. 377 A: οὐ μανθάνεις ὅτι πρῶτον τοῖς παιδίοις μύθους λέγομεν; τοῦτο δέ που, ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν, ψεῦδος, ἔνι δὲ καὶ ἀληθῆ. Haec quidem recte, sed ex margine adnotatio irrepsit in textum: πρότερον δὲ μύθοις πρὸς τὰ παιδία ἢ γυμνασίοις χρώμεθα.

Ibid. 378 A. Contenderat Socrates in bene morata civitate arcendas esse absurdas fabulas de deorum flagitiis. Καί γάρ, responderat Adimantus, οὗτοί γε οἱ λόγοι κομψοί. Tum Socrates: καὶ οὐ λεκτέοι γε ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει. οὐδὲ λεκτέον νέῳ ἀκούοντι ὡς ἀδικῶν τὰ ἔσχατα οὐδὲν ἂν θαυμαστὸν ποιοίη. Hic quanto elegantius scribetur: καὶ οὐ δεκτέοι γε, ne brevi intervallo idem verbum inutiliter iteretur. Vide δέχεσθαι hoc sensu cum compositis p. 378 D, 379 C, 389 A, X p. 595 A, Theaet. 160 C, alibi.

Ibid. 378 C: οὐδεὶς πώποτε πολίτης ἕτερος ἑτέρῳ ἀπήχθετο· difficile est hoc credere verum esse, sed aliquid excidisse coniicio: οὐδεὶς πώποτε πολίτης (χρηστὸς πολίτῃ) ἕτερος ἑτέρῳ ἀπήχθετο.

Ibid. 379 B: τῶν μὲν εὖ ἐχόντων αἴτιον, τῶν δὲ κακῶν ἀναίτιον. Imo legendum: κακῶς.

Digitized by Google

Ibid. 380 A: ἐάν τις ποιῇ τὰ τῆς Νιόβης πάθη, male adhaeret fragmentum scholii: ἐν οἷς ταῦτα τὰ ἰαμβεῖα ἔνεσι. Est Plattii suspicio quam perperam reiicit Vernetus p. 72; non enim videtur animadvertisse laborare constructionem.

Ibid. 380 B. Copula excidit: εἰ μὲν ὅτι ἐδεήθησαν κολάσεως λέγοιεν (καὶ) ὡς ἄθλιοι οἱ κακοί, διδόντες δὲ δίκην ὠφελοῦντο ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἐατέον.

Ibid. 383 C: εἰ μέλλουσιν ἡμῖν οἱ Φύλακες θεοσεβεῖς τε καὶ θεῖοι γίγνεσθαι, κατ' ὅσον ἀνθρώπῳ ἐπὶ πλεῖστον οἷόν τε, non difficulter agnoscitur vera lectio ὅσιοι. Sic p. 395 C Plato appellat eosdem ἀνδρείους, σώφρονας, ὁσίους, ἐλευθέρους. Qui autem pro patria mortem occubuerunt, eos tum demum δαιμονίους τε καὶ θείους appellat p. 469 A itidemque p. 500 D: θείῳ δὴ καὶ κοσμίῳ ὅ γε Φιλόσοφος ὁμιλῶν κόσμιός τε καὶ θεῖος εἰς τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ γίγνεται itidemque post obitum sacra offerentur manibus, p. 540 C, ἐὰν καὶ ἡ Πυθία ξυναναιρῇ ὡς δαίμοσιν, εἰ δὲ μὴ ὡς εὐδαίμοσί τε καὶ θείοις. Itidem poetae quippe divino instinctu afflati haud raro θεῖοι appellantur. Sed ὅσιοι sunt p. 615 B: εἴ τινας εὐεργεσίας εὐηργετηκότες καὶ δίκαιοι καὶ ὅσιοι γεγονότες. Locos cumulare facile est; si quis hoc curat, conferat Criti. p. 110 C, Legg. VII 817 A, 818 C. Lacedaemonii paulo crebrius θεῖον ἄνδρα vel, si id mavis, σεῖον ἄνδρα appellabant. Non fugit hoc scriptorem dialogi de Virtute p. 379 D: λέγουσι δέ που καὶ αἱ γυναῖκες ὅτι θεῖος ἀνὴρ οὗτός ἐστι καὶ Λακεδαιμόνιοι ὅταν τινὰ μεγαλοπρεπῶς ἐπαινῶσι, θεῖον ἄνδρα φασὶν εἶναι. Cf. Legg. I p. 626 C, 629 B, 642 D et Astium ad Legg. p. 15.

(*Continuabuntur*).

PLUT. DE RECTA RAT. AUDIENDI P. 38 B.

Xenocrates dicebat item ut athletis et pueris ἀμφωτίδας esse praebendas, et dicebat hoc

οὐκ ἀνηκοΐαν οὐδὲ κωφότητα προμνώμενος.

Neque μνηστῆρσιν Homericis neque προμνηστρίᾳ Aristophanicae hic locus est ullus. Lege προμηχανώμενος. J. J. H.

Digitized by Google

QUAESTIONES GRAECAE.

SCRIPSIT

I. M. J. VALETON.

(*Continuantur ex Vol. XVI pag.* 238.)

III.

DE INSCRIPTIONE LYGDAMENSI

Scribere propositum mihi est de inscriptione Halicarnassensi illa celeberrima, quae insignita est nomine Lygdamis tyranni; quae licet ita sit a viris doctis tractata, ut magis fere idonea esse videri possit in qua demonstres, quantum communis multorum labor profecerit ad illustrandam rem initio satis obscuram visam, quam ut ipse aliquid novi eruas, tamen ex una parte etiam aliquid habere iampridem mihi visa est, quod nondum satis esset in luce positum. Ne repetam omnia quae cum ab aliis tum a viro cl. Dittenberger optime dicta sunt, lectorem relego ad adnotationes in Sylloge (ed. alt n° 10 pag. 17) ab illo additas. Inscriptionem nostram aliquanto ante a. 454 factam esse verisimile est, quo anno Halicarnassus fuit urbs Atheniensibus tributaria (C. I. A. 1. 226). Lygdamis autem, siquidem fuit filius Pisindeli, nepos Artemisiae, ut Suidas tradit, Pisindelus vero eius pater si a. 480 adolescens etiam fuit, quod ex Herodoti verbis (7. 99) deducere solent viri docti, quot annos ipse natus fuerit cum tirannus esse desineret, haud facile dictu est; vix adolescentem eum tum esse potuisse dixeris. Eam difficultatem variis modis solvere conati sunt viri docti. Fuerunt

Digitized by Google

qui conicerent, Lygdamin iniuria filium Pisindeli a Suida dictum, revera eius fuisse fratrem; sed id annon sufficiat dubito, Lygdamis ita quoque a. 480 aut nondum aut non multo ante natus fuerit necesse esse mihi videtur, nam si Artemisia a. 480 duos filios iam pueritia egressos habuisset, Herodotus vix dicturus fuisset ei fuisse unum adolescentem. Multa suadent ut credam, Suidam nonnisi in hac re erravisse, quod Pisindelum Artemisiae filium fuisse tradit, cum revera fuerit eius maritus, et fuerit ipse ille *ἀποθανὼν ἀνὴρ αὐτῆς* de quo mentionem facit Herodotus; qua coniectura accepta statuere licet, illum *παῖδα νεηνίην* quem Herodotus a. 480 Artemisiae fuisse dicat, fuisse Lygdamin ipsum, filium Pisindeli illius quem aliquando tirannum fuisse, et patrem Lygdamis fuisse, ceteroquin recte dicat Suidas; ita Lygdamis a. 480 adultus iam fuit, et omnia recte se habent. Sed his missis, iam ex Sylloge transscribo textum restitutum, qui est huiusmodi:

(Pars I, praescriptio:) [1]*Τάδε ὁ σύλλογος ἐβουλεύσατο* [2]*ὁ Ἁλικαρνασσέων καὶ Σαλμακι*[3]*τέων καὶ Λύγδαμις, ἐν τῇ ἱερῇ* [4]*ἀγορῇ μηνὸς Ἑρμαιῶνος πέμ*[5]*πτῃ ἱσταμένου, ἐπὶ Λέοντος πρυ*[6]*τανεύοντος τοῦ Ὀασσάσσιος, κα*[7]*ὶ Σαρυσσώλλου τοῦ Θεκυίλω νε*[8]*ωποιοῦ, πρὸς μνήμονας.*

(Pars II, lex:) *Μὴ παρα*[9]*δίδοσθαι μήτε γῆν μήτε οἰκί*[10]*α τοῖς μνήμοσιν ἐπὶ Ἀπολω*[11]*νίδεω τοῦ Λυγδάμιος μνημονε*[12]*ύοντος καὶ Παναμύω τοῦ Κασβώ*[13]*λλιος, καὶ Σαλμακιτέων μνη*[14]*μονευόντων Μεγαβάτεω τοῦ Ἀ*[15]*Φυάσιος καὶ Φορμίωνος τοῦ Πα*[16]*νυάσσιος. Ἢν δέ τις θέλῃ δικάζε*[17]*σθαι περὶ γῆς ἢ οἰκίων, ἐπικαλεί*[18]*τω ἐν ὀκτὼ καὶ δέκα μησίν, ἀπ' οὗ τ*[19]*ὸ ἄδος ἐγένετο· νόμῳ δέ, κατάπε*[20]*ρ νῦν, ὀρκῶσαι τοὺς δικαστάς. Ὅτι* [21]*ἂν οἱ μνήμονες εἰδέωσιν, τοῦτο* [22]*καρτερὸν εἶναι. Ἢν δέ τις ὕστερον* [23]*ἐπικαλῇ τούτου τοῦ χρόνου τῶν* [24]*ὀκτὼ καὶ δέκα μηνῶν, ὅρκον εἶναι τ*[25]*ῷ νεμομένῳ τὴν γῆν ἢ τὰ οἰκ*[26]*ία, ὀρκοῦν δὲ τοὺς δικαστὰς ἡμί*[27]*εκτον δεξαμένους· τὸν δὲ ὅρκον εἶ*[28]*ναι παρεόντος τοῦ ἐνεστηκότος· κ*[29]*αρτεροὺς δ' εἶναι γῆς καὶ οἰκίων, οἵτινες* [30]*τότ' εἶχον, ὅτε Ἀπολλωνίδης καὶ Πανα*[31]*μύης ἐμνημόνευον, εἰ μὴ ὕστερο*[32]*ν ἀπεπέρασαν.*

(Pars III, sanctio de lege non abroganda:) *Τὸν νόμον τοῦτον* [33]*ἤν τις θέλῃ συγχέαι ἢ προθῆτα*[34]*ι ψῆΦον, ὥστε μὴ εἶναι τὸν νόμο*[35]*ν τοῦτον, τὰ ἐόντα αὐτοῦ πεπρήσθω* [36]*καὶ τὠπόλλωνος εἶναι ἱερὰ καὶ α*[37]*ὐτὸν Φεύγειν ἀεί. Ἢν δὲ μὴ ᾖ αὐτ*[38]*ῷ ἄξια δέκα*

Digitized by Google

στατήρων, αὐτὸν π[39]επρῆσθαι ἐπ' ἐξαγωγῇ καὶ μηδ[40]αμὰ κάθοδον εἶναι ἐς Ἁλικαρν[41]ησσόν. Ἁλικαρνασσέων δὲ τῶσσ[42]υμπάντων τούτῳ ἐλεύθερον εἶ[43]ναι ὃς ἂν ταῦτα μὴ παραβαίνῃ, κατό[44]περ τὰ ὅρκια ἔταμον καὶ ὡς γέγραπ[45]ται ἐν τῷ Ἀπολλωνίῳ, ἐπικαλεῖν.

Sunt qui malint partem primam terminare vocabulo νεωποιοῦ., et partis secundae initium ita legere: Τοὺς μνήμονας μὴ παραδιδόναι μήτε γῆν μήτε κ.τ.λ.

Ad ea igitur quae adnotanda videntur, ordine proferam.

I. Inscriptionem non esse foedus, neque factam esse post exsules revocatos. — Vocabulum ἄδος = δόγμα (lin. 19), quod, iam recte lectum a viro cl. Newton, postea explicavit Bergk, cum antea, haud agnitum, a quibusdam viris doctis in κάθοδος transformatum esset, excitavit apud multos opinionem, mox aliis haud melioribus argumentis specie confirmatam, legem nostram aliquo tempore latam esse, cum paullo antea pax Halicarnassi esset restituta inter partes contendentes, et exsules quidam essent nuper revocati. Vocabula praescriptionis autem (lin. 1—3): τάδε ὁ σύλλογος ἐβουλεύσατο . . . καὶ Λύγδαμις, collata cum eis quae leguntur lin. 44, nonnullos viros doctos induxerunt ut inscriptionem nostram, quae ipsa lin. 32 legem se esse declarat, haberent pro foedere aut pro supplemento aliquo foederis nuper facti; id alii (Bauer, Sitzungsber. der Wiener Ak. 89. 1878 pag. 391—420) inter duas urbes vicinas, alii (Kirchhoff, Studien zur Gesch. d. Gr. Alph.) inter illas urbes et Lygdamin fieri putaverunt. Fuerunt etiam qui huic quaestioni immiscerent id quod apud Suidam traditum exstat de vitis et rebus gestis Panyasis poetae, quem a Lygdami necatum esse narrat Suidas, et filii sororis eius Herodoti, qui propter Lygdamin Samum in exsilium profectus, postea reversus, tirannum expulisse ab eodem dicitur. Kirchhoff eas narrationes cum illis coniungere conatus quae ex inscriptione cognovisse sibi visus erat, statuit Herodotum aliquando cum sociis ab exsilio in patriam reversum, non pepulisse tirannum, sed pacem cum eo fecisse, cuius rei monumentum esse volebat inscriptionem nostram. Bauer contra inscriptione usus est ad Suidam refellendum, cuius narrationem nulla fide dignum esse existimabat. Illis opinionibus egregie obstitit Rühl (Philol. 41. 1882 pag. 54—77); is non solum primus demonstravit, de

Digitized by Google

foedere cogitandum non esse, sed etiam in universum optime monuit, in interpretanda inscriptione abstinendum esse ab opinionibus praesumptis et argumentis extrinsecus allatis. Post eum Swoboda (Arch. Epigr. Mitth. 20. 1897 pag. 115—130) quantum satis est confirmavit illam opinionem, decretum publicum quod in inscriptione legatur esse legem quam fecit concilium quoddam civium Halicarnassensium et Salmacitarum cui auctor factus est Lygdamis tirannus; is multis et gravibus argumentis exemplisque allatis demonstravit, in inscriptione nostra nihil inesse quod obstet quominus credamus, Lygdamin tum cum illa inscriptio fieret fuisse in plena potestatis tirannicae possessione; nequaquam enim ab ea condicione alienum hoc esse, quod urbes quibus imperat ille, habent — et id quidem pro parte separatim, pro parte communiter — suos magistratus urbanos, et habent concilium civium, utrique urbi commune, quod leges dare potest modo tirannus nomine addito se auctorem eis fieri testetur. Id concilium mihi quidem videtur non fuisse universi populi, sed partis cuiusdam civium ex censu constitutae, et quod extra ordinem, si opus esset, ipsius tiranni iussu advocaretur; nomen ipsum ὁ σύλλογος, quod quaesitum et coactum aliquid habet, indicio esse mihi videtur, concilium illud non magis fuisse inter instituta Halicarnassensia ordinaria et perantiqua, quam inter instituta plerisque civitatibus Graecis communia. Ne hoc quidem illi condicioni repugnare ostendit vir cl., quod in decreto nostro a concilio facto anni designantur non per numerum annorum tirannidis, sed per nomina magistratuum. Ea omnia enim vel similia etiam alibi facta esse monuit, ubi quin unus dominus rebus praefuerit non sit dubium. Omnino notum est, tirannos Graecos vetera rerumpublicarum instituta pro magna parte intacta servare solitos fuisse, quod ex. gr. etiam Pisistratus fecit. Itaque hoc tenendum esse ego addo, si quis velit Suidae fide habita credere, Panyasin a Lygdami esse necatum, Herodotum propter Lygdamin in exsilium iisse, postea vero eundem in patriam reversum pepulisse tirannum, et si ad eas res inscriptionem nostram referre placeat, id ita faciendum esse, ut dicamus, inscriptionem factam esse non postquam, sed aliquanto ante quam Herodotus in patriam redierit, eo tempore quo etiam vigeret potentia tiranni. Apollonides autem ille,

Digitized by Google

filius Lygdamis, quem proximo anno mnemonia functurum esse declarat inscriptio, quin ipsius tiranni filius fuerit, nihil habeo quod dubitem; id nomen, derivatum a nomine dei qui praecipue Halicarnassi colebatur, quamquam frequens fuit, tamen filio tiranni certe non erat indignum; hoc saltem obstare non crediderim, quod tirannum ipsum non Halicarnassi, sed Salmaci in arce habitavisse verisimile videtur. Sed illi coniecturae nullum momentum tribuo.

Quod inprimis asseveravit Rühl, hoc est, nostra lege aliquando mutatum esse ordinem iudiciorum privatorum ad vindicationes fundorum (sive praediorum cum rusticorum tum urbanorum, agrorum et aedium) pertinentium: „es handelt sich ait um eine neuordnung des processverfahrens in grundeigenthumsstreitigkeiten"; quod non prorsus recte se habere mox ostendam. Sed idem, diligenter opera navata ut ex verbis legis legem explicaret, nihil aliud ex ea cognosci posse arbitratus est de rebus tempore Lygdamis Halicarnassi gestis; in inscriptione nullum indicium invenit quod referendum esset ad motus civiles etiam recentes aut nuper sedatos, bonorum publicationes decretas aut remissas, cives in exsilium actos vel exsules revocatos. Ea res autem virum clarissimum egregie fefellisse mihi videtur; me iudice ei accidit, cum optime indicaret qua via incedendum non esset, ut viam quae pateret non videret; itaque non se ipse solum, sed alios etiam a veritate invenienda avertit. Constat quidem, in inscriptione nihil inesse quod pertineat ad pacem cum exsulibus revocatis factam, ad publicationes remissas, ad bona exsulibus reddenda, ut voluerunt quidam (Reinach, cuius argumenta vid. in Recueil des Inscr. Iurid. Grecques I pag. 2 sq., Hicks A Manual of Gr. Histor. Inscr. 1901 pag. 42, alii); sed eo plura inesse, quae pertineant ad victoriam a tiranno nuper de adversariis reportatam, ad cives necatos aut in exsilium pulsos, ad bona eorum proscripta mox publice vendenda, et de eis rebus clara voce loqui et tantum non clamare lapidem nostrum, id ut his paginis demonstrarem mihi proposui.

II. De ordine iudiciorum nostra lege mutato. — In inscriptione lin. 19 sq., ubi describitur vetus ordo iudiciorum privatorum quae fiebant de iure fundorum, haec leguntur: *νόμῳ δέ, κατάπερ νῦν, ὀρκῶ⟨ι⟩σαι τοὺς δικαστάς* [lectio *ὀρκῶσαι τοὺς*,

Digitized by Google

quam Dittenberger dedit pro hoc quod in lapide est: ὁρκωισ.....ς, certa esse mihi videtur]. Quaeritur utrum τοὺς δικαστὰς sit subiectum an obiectum. Ego, quamquam a plerisque viris doctis (Swoboda excepto) in ea re me dissentire video, prorsus dubitari non posse censeo quin δικαστὰς sit subiectum. Est is constans sermonis Graeci usus. De quattuor locis quibus in Sylloge ὀρκῶσαι (imperative) legitur, tribus (n° 17 lin. 16 et 36; n° 122 lin. 19) obiectum, nullo vero subiectum omitti videmus; obiectum additur n° 55 lin. 2. In ipsa nostra inscriptione postea (lin. 26) prorsus eodem modo legimus: ὀρκοῦν δὲ τοὺς δικαστάς, ibi quoque δικαστὰς subiectum est, obiectum non enuntiatur. Nihil attinebat praescribere ut iudices iurarent; ei utique iurati erant, qui dicit δικαστάς, dicit: iudices iuratos. Ubi apud infinitivum ὀρκῶσαι obiectum omittitur, indicatur omnes novisse, vel ex contextu patere, quinam sint qui sacramento sint adigendi; ubi id diserte declarari debet, aliae locutionis formae adhibentur, veluti: ὅρκον εἶναι τῷ δεῖνι (ut in nostra inscr. lin. 24), ὀμνύναι τὸν ὅρκον τὸν δεῖνα, ἐξορκίζεσθαι τὸν δεῖνα (Syll. n° 11 lin. 6), alia eiusmodi. Hoc loco quinam sint qui ad sacramentum sint adigendi, minime dubium est; sunt ipsi mnemones; nam cum deinceps addatur (lin. 21 sq.), litem disceptandam esse secundum testimonium mnemonum qui tunc erunt, consentaneum est eos iuratos testimonium dicere debuisse. Utrumque autem, cum hoc, iudices sacramento adigere debuisse in illis iudiciis, tum illud, mnemones fuisse qui deberent ab eis ad sacramentum adigi, etiam Swoboda vidit, et suis argumentis quae h. l. non repetam confirmavit. Is quidem simul nonnulla affirmavit de officio mnemonum, quae annon vera sint dubito, ut infra prolixius ostendam; non prorsus enim probata mihi sunt quae scripsit de fonte e quo mnemones eo tempore, Halicarnasso in urbe, testimonium dicentes scientiam suam hausisse existimandi sint, quem negat fuisse in ullis perscriptionibus ab eis factis et in tabulario asservatis, quae pertinerent ad negotia privata quorum a privatis conscii facti essent, sed totum constitisse in eorum memoria nullis litteris publicis sublevata. Sed ea quaestio ad rem de qua nunc ago parum facit; hoc saltem apud omnes constat, mnemones initio institutos fuisse μνήμης ἕνεκα καὶ μαρτυρίας (ut verbis utar a Theophrasto

Digitized by Google

apud Stob. 44. 22 in alia re usurpatis), memoriae conservandae et testimonii dicendi causa, et eam memoriam quam conservarent imprimis complexam esse negotia a privatis gesta quae ad fundorum iura pertinerent, quae omnia eis cognita esse existimarentur. Ratio et causa autem, cur id testandi munus, mnemonibus proprium, in hac lege commemoretur, non haec est, quod novi aliquid illis verbis praescribatur; mnemones semper in his litibus in quibus quaeratur de iure alicuius fundi — non solum de dominio agri vel aedis, sed etiam de possessione, de conductione, de hypotheca et aliis eiusmodi — iuratos testimonium dicturos esse apparet ex ipsis verbis his quae adduntur: *νόμῳ, καπάπερ νῦν*; sed causa inest in hac re, quod testimonium mnemonum in posterum, inde a die quae erit post duodeviginti menses absolutos, nostra lege eatenus tollitur, quatenus in iudicio quaerendum erit cuiusnam aliquis fundus fuerit eo anno, quo Apollonides mnemon fuit; post illud tempus duodeviginti mensium, quoties talis quaestio in iudicio tractanda erit, iudicibus non amplius licebit ad iusiurandum et testimonium admittere mnemones qui tunc erunt. Ob eam causam id quod postea non amplius liciturum esse dicitur, e contrario et nunc et intra duodeviginti menses proximos etiam licere non solum, sed fieri debere, diserte affirmatur, ne qua de ea re oriatur dubitatio.

III. De novo iure hac lege constituto. — Antiqua consuetudo, qua mnemonum testimonium exquirebatur in iudiciis, quae fiebant de iure alicuius fundi, nostra lege nequaquam aboletur. Immo manet, et vigebit etiam post eam diem quae erit post duodeviginti menses expletos. Officium mnemonum, opera quam mnemones praestant, ut in ceteris rebus, sic in iudiciis, intacta servantur. Hoc unum excipitur: si postea, post illam diem praestitutam, aliquis de iure alicuius fundi ita agere instituerit, ut dicat eum fundum, cuius possessionem amiserit ante nostram legem rogatam, sibi restituendum esse quod iam eo tempore suus fuerit, tum eam causam agi non licebit secundum ius antiquum; testimonio mnemonum tum uti non poterit petitor; sed valebit novum ius quod nostra lege institutum est, quo iudices iubentur ad sacramentum admittere reum, si is paratus erit, iureiurando *παρεόντος τοῦ ἐνεστηκότος*

Digitized by Google

(i. e. coram petitore) interposito, affirmare se anno Apollonidis in possessione fuisse, aut possessionem qua nunc utatur deduci posse ab aliquo, qui anno Apollinidis in possessione fuerit. Praeterea nihil novatur. Non solum antiquum ius valebit in omnibus causis quae intra proximos duodeviginti menses ad iudicem deferentur; sed etiam in eis causis, quae post eam diem de iure alicuius fundi suscipientur, si lis, quae in eis disceptanda erit, versabitur in negotio aliquo post nostram legem rogatam gesto, nec quidquam pertinebit ad quaestionem, quis eum fundum antea possederit. Rem ita se habere, ex toto legis tenore sine ullo dubio efficitur; quod dixi, abunde confirmatur his argumentis: primum, quod lex illa quae nunc est, quae tangitur verbis: νόμῳ δὲ καταπερ νῦν, nostra lege non abrogatur, sed valet et manet; deinde quod vocabulis εἰ μὴ ἀπεπέρασαν (quae significant: nisi si is qui fundum possedit anno Apollonidis, eum postea sive ex iudicato amiserit sive aliquo negotio gesto legitime alienaverit), id quod dixi diserte exprimitur; denique vero, quod manifestum est, actionem quae niteretur negotio aliquo legitimo vel iudicio aliquo quod factum esse diceretur post nostram legem rogatam, non potuisse repelli iureiurando quod respiceret ad possessionem quae fuerit ante id negotium gestum vel id iudicium factum. Itaque, ut rem tribus exemplis comprehendam:

a Si de iure alicuius fundi agetur causa, quae suscepta erit intra duodeviginti proximos menses post hanc legem rogatam, iudicibus utique exquirendum erit testimonium mnemonum, eique testimonio obsequendum; quod aeque valet, sive petitor dixerit se possessionem amisisse ante hanc legem rogatam, sive post legem rogatam.

b Si causa agetur, quae suscepta erit post diem praestitutam duodeviginti mensium, si petitor dicet eum fundum post hanc legem rogatam aut sibi esse adiudicatum in iudicio sed sibi exhibitum non esse, aut aliquo modo suum factum esse post hanc legem rogatam, neque tum sibi traditum aut postea sibi ademptum esse ab eo qui tum possideat, eodemmodo iudicibus ad mnemonum testimonium recurrendum erit.

c Solum si causa agetur, quae suscepta erit post diem illam praestitutam, si petitor dixerit, accidisse sibi ante hanc legem

Digitized by Google

rogatam ut excideret ex possessione eius fundi quem sibi restitui velit, tum iudicibus non licebit aurem praebere testimonio mnemonum, sed statim debebunt ad iusiurandum admittere reum possessorem, ut is sacramento confirmet se anno Apollonidis fuisse in possessione, utque ita actionem petitoris a se repellat.

Iamvero cum duo causarum exempla quae primis locis posui, tota cadant sub veterem iudiciorum ordinem, qui hac lege non mutatur, cum tertium exemplum solum pertineat ad novum ius quod nostra lege constituitur, patet eam legem ad hos cives solos pertinere, qui fundos suos ante legem rogatam iniuste se amisisse dixerint; omnes reliquos cives autem, qui nunc sunt aut qui postea erunt, ea non tangi. Itaque non rectissime se habet quod statuit Rühl: „es handelt sich um eine neuordnung des processverfahrens in grundeigenthumsstreitigkeiten". Lex nequaquam pertinet ad omnes futuras de iure fundorum controversias. Deinde vero lex non formam mutat iudiciorum solum, sed mutat et infringit ipsum ius. Hi enim ad quos lex pertinet, si intra certam diem de fundis recuperandis iure agere aut noluerint aut nequiverint, postea non solum nova ratione causam suam agere coguntur, sed ipsum ius suum persequi prohibentur; repellentur enim iureiurando alterius partis, quo aliquid affirmabitur quod ipsi nequaquam negant (scil.: eam partem in possessione fuisse anno Apollonidis), sed quod iniuria, aut vi aut clam aut alio modo iniusto, factum esse dicunt; nihilominus copia probandi per mnemonum testimonium id iniuria factum esse, eis non dabitur. Quod nostra lex iubet, ita fere reddi potest: „Omnes fundi, qui ante hanc legem rogatam ex possessione dominorum suorum exciderunt, si a dominis non intra duodeviginti menses proximos repetuntur, ab eo tempore, sublato et deleto iure antiquorum dominorum, eorum erunt, in quorum possessione fuerint anno Apollinidis."

Addendum I. Hoc loco de duabus rebus in transitu monendum esse videtur. Altera earum pertinet ad illa verba: *ἤν τις ὕστερον ἐπικαλῇ ὅρκον εἶναι τῷ νεμομένῳ τὴν γῆν · καρτεροὺς δ' εἶναι γῆς καὶ οἰκίων, οἵτινες τότ' εἶχον ὅτε Ἀπολλ. καὶ Παν. ἐμνημόνευον, εἰ μὴ ὕστερον ἀπεπέρασαν.* Ea verba docent, in omnibus iudiciis de iure fundorum post praestitutam diem initis (supra sub *b*

Digitized by Google

et *c*), utique reos, qui eidem tum sint possessores fundorum controversorum, fore adigendos iuriiurando illi si iurare parati sint; sed non utique illud iusiurandum satis eis valiturum esse ad causam obtinendam. Condiciones rerum, quibus iusiurandum irritum futurum est possessoribus reis, in lege comprehenduntur hac formula: *εἰ ὕστερον ἀπεπέρασαν*. Quamquam iam indicavi (sub *b*), quaenam fuerint illae condiciones quae iusiurandum possessoribus reis inutile redderent, tamen expedit eas h. l. in conspectu ponere.

a Si actor post diem praestitutam, ad rem iudicatam provocans, dicet se illum fundum quem sibi restitui velit, post nostram legem rogatam in iudicio evicisse ab eodem illo possessore qui nunc quoque reus sit, neque eum fundum tum sibi esse ab eo exhibitum, vel postea sibi esse ab eo iniuste ademptum. Actor enim cum id dixerit, concedet quidem reum in possessione fundi fuisse anno Apollonidis, et eius sacramentum iustum esse, sed contendet eum *ὕστερον ἀποπεράσαι*, i. e., eum postea in iudicio quod de illo fundo factum esset, esse condemnatum. Actor tum quin potuerit provocare ad testimonium mnemonum ut rem nuper iudicatam esse probaret, dubitari nullo modo potest. Quod posui, vocabulum *ἀποπεράσαι*, quamquam id per se nihil aliud est quam alienare, nihilominus in nostra lege etiam comprehendere hunc eventum, ut quis condemnatus sit in iudicio quod de iure fundi a se possessi factum sit in quo ipse reus fuerit, quo factum sit ut ius quod in illo fundo se habere diceret nullum esse apparuisset, hanc ob causam certum est: Quia si in lege nihil exceptum fuisset quod ad eiusmodi iudicia pertineret, futurum esset ut omnia iudicia de iure fundorum quae fierent anno Apollonidis, irrita essent futura si modo eis qui tum condemnati essent, contigisset ut possessionem iniustam retinerent ultra diem illam praestitutam duodeviginti mensium; ita enim futurum esset ut ab eo die contra rem iudicatam possessionem suam iureiurando illo defendere possent et in omne tempus eam retinere. Eandem ob causam autem statuendum est, in vocibus *εἰ μὴ ὕστερον ἀπεπέρασαν* illud *ὕστερον* non esse accipiendum quasi esset: *ὕστερον ἐκείνου τοῦ ἐνιαυτοῦ*; nam si id verum esset, sic quoque futurum esset ut omnia illa iudicia quae de iure fundorum fierent anno Apol-

Digitized by Google

lonidis, irrita essent si modo condemnati possessionem iniustam ultra diem praestitutam producere ausi essent; immo illud ὕστερον nihil aliud est quam: „postquam eo anno in possessione fuerunt", ὕστερον τοῦ ἔχειν, et eodem redit quo „post hanc legem rogatam".

b Si actor post diem praestitutam, provocans ad emptionem quam fecit aut ad aliud negotium aliquod, dicet eum fundum post hanc legem rogatam suum factum esse neque tum sibi traditum aut postea sibi ademptum esse ab eo qui reus nunc sit. Actor ita quoque concedet quidem, reum possedisse anno Apollonidis, et eius sacramentum iustum esse, sed contendet eum ὕστερον ἀποπεράσαι, eum postquam in possessione eo anno fuerit, fundum alienavisse. Quod sub *a* dixi de vocabulo ὕστερον, hoc loco idem valet. Id probat, errare eos, qui affirment, non licuisse fundos alienare anno Apollonidis, qua de re infra videbimus.

Addendum II. Altera res de qua breviter monendum videtur, est tempus quo Apollonides eiusque collegae magistratu functos esse existimandum sit, quod in lege significatur his vocibus: ἐπὶ Ἀπ. μνημονεύοντος καὶ Παν. κ. τ. λ. (lin. 10—16), et: ὅτε Ἀπ. καὶ Παν. ἐμνημόνευον (lin. 30). Rühl statuit, eos mnemones aut nuper aut nondum magistratum iniisse quo tempore lex nostra rogaretur; „die also ihr Amt damals entweder eben angetreten hatten oder, was wahrscheinlicher ist, in bälde antreten sollten". Revera illos mnemones fuisse tempore legis etiam designatos constat, quandoquidem fieri non potest, ut aliquid ne eo anno fiat interdicatur (lin. 8—16) qui iam aut totus aut pro parte praeterierit. Sed id sufficit. Swoboda v. cl. errat, cum dicat (pag. 120) fieri non posse ut dies illa praestituta duodeviginti mensium excessura fuerit tempus quo illi magistratu functuri essent. Eo errore perductus, ad coniecturam aberravit quae non solum prava opinione nititur, sed etiam per se omni probabilitate caret; coniecit enim (pag. 120 adn. 27) iam ante legem nostram rogatam accidisse, ut collegio illi mnemonum designato, cuius Apollonides futurus erat, tempus fungendi extra ordinem prorogaretur in sex menses, quo fieret ut per annos unum et dimidium essent magistratu functuri. Rationem certissimam cur nostra lege dies illa ita sit constituta,

Digitized by Google

ut per menses sex paullo minus excederet finem magistratus Apollonidis, infra indicabo; eam non potuerunt enucleare, qui veras legis nostrae rationes non perspexerunt; quamquam etiam sic, illa coniectura eis minime opus erat. Quidquid id est, hoc manet, tempus illud quo dies praestituta excessura est finem magistratus Apollonidis, posse quidem per coniecturam tolli ab eis qui legem non recte intellegunt, sed non posse ab eis explicari. Nobis iam dubium non erit, quin aut statim post legem rogatam aut post paucos dies Apollonides magistratum cum collegis sit initurus.

IV De ratione et causa legis. — Sed v. cl. Rühl, cum de ratione legis quaereret, egregii propositi sui immemor, non ex verbis legis ad eam quaestionem respondere conatus, sed ad levissimas coniecturas delapsus, mirabilia protulit. „Es ist ait pag. 67, eine processordnung in grundbesitzstreitigkeiten, hervorgerufen durch die unzuträglichkeiten, welche das bisherige verfahren beim beweis des eigenthumsrechts an grundstücken hervorgerufen hatte. Es sollte hier ein für allemal eine feste, unverrückbare norm geschaffen werden. .... Wenn z. B. das archiv der mnemonen mangelhaft beaufsichtigt oder z. th. verloren gegangen war, oder wenn .... vielfältig versäumt worden war, die ausschlaggebenden contrakte bei den mnemonen zu hinterlegen, so konnten massenhaft besitzstreitigkeiten und zweifel am eigenthumsrecht entstehen, denen man nunmehr definitiv ein ende machen wollte". Et pag. 62: „wenn die amtszeit des Apollonides wirklich als normaljahr für die zukunft gelten sollte ...." etc. — Non quaeram unde ea omnia noverit v. cl.; ne subsistam quidem in ridendo illo „anno normali", anno videlicet qui est etiam futurus, quo fit ut Halicarnassenses illud „uti possidetis" in „uti possidebitis" convertisse videantur; omittam quaerere, cur is „annus normalis" adeo placuerit viro cl. Swoboda, ut eum (sine iusta causa additamento semenstri etiam auctum) a viro cl. Rühl mutuatus sit, id quod eo magis miror, quandoquidem is tabularium mnemonibus nullum fuisse contendens, eam ingentem perturbationem non in litteris publicis, sed in mnemonum capitibus ortam esse crediderit necesse est; — hoc solum obiciam: Nullo modo fieri posse manifestum est, ut mnemonum sive tabulario sive scientiae et memoriae

Digitized by Google

tantopere diffidere coeperint Halicarnassenses, ut propter eam causam eorum testimonio post duodeviginti menses a iudicibus fidem amplius haberi noluerint, quandoquidem eos tantum illis tribuisse lex nostra docet, ut eis etiam per duodeviginti menses proximos uti iudices iuberent in omnibus illis ipsis iudiciis, in quibus quaerendum esset de iure fundorum quod fuit ante legem nostram rogatam. — Sed quaerentibus nobis, numqui fuerint, quibus hac lege, id iubente quod supra (in fine capitis III pag. 297 ante Add. I) exposui, noceretur, responderit fortasse quispiam: „iniuria omnino nemini fit hac lege; nihil aliud ea assequi voluerunt Halicarnassenses quam hoc, ut paullo celerius, intra duodeviginti menses, absolverentur omnes controversiae, quae de iure fundorum eo tempore essent. Quod petitoribus, qui diem praestitutam praetermiserint, postea ius suum persequi non amplius permittitur, id sane severum est, sed tamen accipi potest; poena est, quam lex minatur, ut ad celeritatem stimulet eos, qui alioquin fortasse actiones suas per socordiam et cunctationem in nimis longum tempus erant dilaturi; eam nimis gravem esse iam hanc ob causam negari oportet, quia nemo non facile eam evitare potuerit, parendo legi". — Eam interpretationem legis, quia sola et unica est quae cum aliqua specie veritatis possit meae opponi, argumentis refutabo. 1° Ineptum est credere, fuisse quosdam qui nisi lege ad mature agendum cogerentur, actiones suas per socordiam et inertiam fuissent dilaturi; dilationes actionum temerariae solis petitoribus ipsis nocent. 2° Magis ineptum est credere, civitatem Halicarnassensem hoc solo consilio legem facturam fuisse, ut cunctationi et inertiae petitorum obsisteret, eamque se salvam esse non posse existimavisse, nisi intra annos unum et dimidium proximos omnes veteres de iure fundorum controversiae disceptarentur. Quid tandem id fieri, civitati prodesse potuit? Quid, si non fieret, ei nocere? Quis credat, civitatem huic rei constituturam fuisse poenam tam acerbam et intolerabilem, ut qui legi non parerent omne ius quod in fundis controversis haberent essent perdituri? At Rühl: nimis multae, ait, de possessione fundorum controversiae erant; earum ingentem multitudinem iam tolerare non poterat civitas; ad finem erat quacumque ratione perveniendum. Quis credat? Num ulla est

Digitized by Google

controversia, quamdiu nondum lege agere coepit petitor? Si omnes petitores tam socordes erant ut lege ad agendum cogi deberent, controversiae omnino nullaedum erant. Sunt illa revera vocabula inania, non minus quam ille „annus normalis", quem Halicarnassenses constituturi fuisse dicuntur; cuius utilitatem aliquam quidem vides esse potuisse eis qui de inscriptione nostra quid facerent non haberent, Halicarnassensibus vero prorsus nullam. 3° Sed quod rem conficit, hoc est. Dominium fundorum, ita iubet lex, quos non tempore repetiverint domini, transibit ad alios. Illi alii quinam sint, inprimis attendendum est. Si omnino de consilio actionum hac lege accelerandarum cogitari posset (quod fieri non posse constat), hoc certe utique necessarium esset, ut dominium fundorum de quibus intra diem praestitutam iudicio disceptatum non esset, ad eos transferri iuberet lex, qui eo tempore cum lex rogaretur, essent in possessione. Ei enim in controversiis illis de quibus disceptatum nondum est, sunt homines „unde petitur"; inter eos et petitores illos nimis tardos res agitur; ad eos, si iudicia facta essent, reorum partes agere pertinuisset. Manifestum est, si hoc cordi fuerit Halicarnassensibus ut mature disceptaretur, si eam ob causam petitores qui diem praetermitterent causa cadere voluerint, ei homines causam obtinere iubeantur necesse esse. Atenim quid fieri videmus? Dominium tum horum futurum esse iubet lex, qui anno Apollonidis se possedisse iureiurando affirmare poterunt, si neque iudicio neque venditione aut alienatione eos postea amiserint. Fundi igitur dabuntur personis incertis, hominibus qui quinam tum futuri sint hodie etiam ignoratur; qui num forte futurum sit ut pessimis artibus, vi aut dolo, in possessionem pervenerint, obscurum est. Id revera est illud „uti possidetis" convertere in „uti possidebitis", quo omnis irridetur constantia iuris. — Explosa igitur et reiecta unica interpretatione legis, quae cum aliqua specie contra nostram possit defendi, iam nihil aliud superest quam hoc, ut credamus, rationem cur lex nostra facta sit hanc esse, ut decernatur aliquid quod detrimento sit eis fundorum dominis, qui neque hoc tempore adsint cum lex feratur, neque adfuturi sint intra duodeviginti menses proximos, quia adesse non possint. Talem legem autem fieri non posse patet nisi ab eis, qui ex-

Digitized by Google

istiment et sciant, esse quosdam fundorum dominos hodie absentes, quos tempore adfuturos non esse constet, et id quidem hanc ob causam (nam ipsa eorum absentia futura eam causam postulat) quod eos retineat et retenturum sit aliquod impedimentum insuperabile, quo futurum sit ut tempore adesse prohibeantur. Apparet igitur, Halicarnassenses novisse, esse quosdam cives, qui in ea condicione versentur.

Addendum. Dicendum hoc loco videtur, me in scribendis capitibus tertio et quarto rationem quidem habuisse opinionis a viro cl. Swoboda prolatae de illa mutatione ordinis iudiciorum privatorum ab Halicarnassensibus instituta, sed consulto me ibi de ea mentionem non fecisse, quandoquidem existimabam eam opinionem, quae manifesto errore nititur, paullo inconsultius me iudice prolatam, melius ibi refutari non posse quam si quis ei opposuisset quod recte se haberet. Sed hoc loco eam brevi attingam. Swoboda igitur in fine commentationis qua de inscriptione nostra egit, haec scripsit: „Leider können wir über den Grund der auffälligen Maszregel, dass für die Feststellung des Besitzstandes in Halikarnass ein Normaljahr (richtiger ein Jahr und ein halbes) bestimmt ward und nach dessen Ablauf als Beweismittel der Eid des im factischen Besitze eines Grundstückes befindlichen an Stelle des Zeugnisses der Mnemonen trat, nichts sicheres vermuthen"; et in adnotatione 80 addidit: „Jedenfalls resultierte daraus eine Herabdrückung des Mnemonats, eine Verminderung seiner Befugnisse". Statuit igitur vir cl., hoc fuisse ab Halicarnassensibus decretum: „(dass nach Ablauf des Jahres des Apollonides) als Beweismittel der Eid des im factischen Besitze eines Grundstückes befindlichen an Stelle des Zeugnisses der Mnemonen trat". Unusquisque monitus intellexerit, verba illa pro exigua parte vera quidem esse, sed eadem etiam pro longe maiore parte falsa; itaque id quod ex eis deducatur de deminuto mnemonum iure, prorsus esse falsum.

Iusiurandum, cui futurum erat ut in causis post diem praestitutam de iure fundorum agendis adigendus esset aut reus (possessor) ipse aut is possessionis eius auctor qui fuerat anno Apollonidis, i. e. is a quo ille possidebat sive primo gradu sive altero sive tertio etc. usque ad annum Apollonidis — nam auctorem illum possessionis suae ad iusiurandum interponendum

Digitized by Google

excitare debebat reus, si in ea causa de suo iure ideo ambigi videbat, quia ambigebatur de iure illius auctoris possessionis suae qui fuerat anno Apollonidis — illud iusiurandum, dico, tum solum in locum testimonii mnemonum erat venturum, si ei locus erat futurus in iudicio quod agebatur, minime vero tum, si ad eam rem de qua agebatur nihil pertinebat. Iusiurandum rei (vel auctoris possessionis eius qui fuerat anno Apollonidis primus) huiusmodi erat futurum: „Iuro me possedisse hunc fundum anno Apollonidis". Id iusiurandum autem erat valiturum (*καρτερὸν ἦν*) contra intentionem petitoris (lin. 29 et 30), et tantopere quidem ut contra id ne liceret quidem excitare testimonium mnemonum; sed tamen tum solum valiturum erat, si ei locus erat in iudicio illo, si pertinebat ad illam rem de qua agebatur, i. e., si petitor dicebat eum fundum iam ante annum Apollonidis suum fuisse et illam alterius possessionem iniustam fuisse; illud autem quando futurum esset, ut locus ei esset nullus, scil. si petitor dicebat id nihil ad se pertinere cuiusnam ille fundus fuisset anno Apollonidis, sed eum postea demum suum factum esse, id in inscriptione diserte indicatur vocabulis: *εἰ ὕστερον ἀπεπέρασαν*. — Ac primum quidem si quis negat, iusiurandum illud legis nostrae tale fuisse quale dixi, is cuiusmodi id fuisse dicet? Num perhibebit, reum hoc iuravisse: „iuro me hodie in possessione esse"? Id sane ineptum; omnes iam ab initio noverant eum in possessione esse, reus enim erat; sed petitor dicebat eum iniuria possidere. An vero huiusmodi fuit iusiurandum: „iuro me *iure* hunc fundum hodie possidere"? Aliquid eiusmodi credidisse virum cl. Swoboda suspicor. Ego autem, si quis contenderit, aliquid eiusmodi a reis pro forma iurari debuisse Halicarnassi, non multum refragabor, ea res prorsus ignota est; modo ne quis dicat, tale iusiurandum lege nostra esse praescriptum vel introductum, et lege nostra id validum factum esse tamquam instrumentum quo probaretur quid verum esset (als Beweismittel). Id prorsus falsum est; tale iusiurandum, si forte in usu fuit Halicarnassi, certe validum ad probandum ibi non fuisse novimus [1]), et

1) Sic Athenis in iudiciis Areopagiticis utraeque partes, et rei et accusatores, iam ab initio suas intentiones iureiurando confirmabant; sed deinde causam de integro

Digitized by Google

superari id potuisse testimonio mnemonum, constat; lex enim diserte dicit (lin. 29 et 30), validum fore id iusiurandum solum, quod pertineat ad possessionem quae fuit anno Apollonidis, et cum de iureiurando ad possessionem quae nunc est pertinente taceat, certe iusiurandum eo pertinens pro valido (*καρτερῷ*) haberi non iubet. — Deinde vero, si quis ratione non habita exceptionis illius quae in inscriptione nostra diserte admittitur (*εἰ ὕστερον ἀπεπέρασαν*), qua iusiurandum illud etiam quod pertineat ad possessionem quae fuit anno Apollonidis, validum tamen *non* esse declaratur in causis ad posterum tempus pertinentibus — itaque si quis eius exceptionis ratione non habita negat id verum esse quod dixi, ne illud iusiurandum quidem in eis causis valiturum esse, is rem ad absurdum redigit. Finge, legem nostram factam esse ineunte a 460 a. C. n.. Finge, post decem annos fundum aliquem possideri a Numerio Negidio cive Halicarnassensi, eumque Numerium tum in ius vocari ab Aulo Agerio, qui dicat sibi *aliquando* accidisse ut a Numerio de possessione illius fundi deiceretur, specie emptionis vel alius negotii alicuius, cum Numerius tum praetendisset se illum fundum emisse vel alio modo acquisivisse seque eo iure possessionem inire; quod iure factum esse cum neget Agerius, fundum a Numerio repetit. Tum maximi momenti hoc erit, quid sit illud *aliquando*. Iam haud facile fieri potuisse statim vides, ut id vocabulum pertineret ad ineuntem a. 460, utque iam eo anno se non amplius in possessione fuisse, deinde eodem anno Numerium sub specie emptionis in possessionem irrepsisse, a. 450 demum diceret Agerius; causa aliqua mira et singularis subfuerit necesse esse vides, si existimare debebimus actionem suam tam diu, per decem annos, distulisse Agerium; sed tamen, si res ita se habuerit, Numerius ad iusiurandum nostrae legis admittendus erit, et is, mnemonibus silentio imposito, iurando se iam a. 460 in possessione fuisse, actionem petitoris repellet. Contra, si id vocabulum pertinet ad ipsum a. 450, vel ad a. 451, vel etiam si longius pertinet ad alium aliquem annum qui fuit

---

cognoscere coeperant iudices, neque ulla probandi vis illis sacramentis tribuebatur. Aliquid eiusmodi ut Halicarnassi in iudiciis privatis facere moris fuerit, facile fieri potest; sed testimonium de ea re omnino nullum exstat.

Digitized by Google

post ineuntem a. 460, iam de efficientia iurisiurandi alicuius cui Numerius adigatur tamquam instrumenti probandi (als Beweismittel) ne sermo quidem esse poterit ullus; neque si id pertinere voluerit aliquis ad stabiliendum ius quo tum (a. 450) se possidere dicat reus — lex nostra enim, ut modo dixi, eiusmodi iusiurandum omnino non novit, nedum validum (*καρτερὸν*) id esse velit —; neque vero si quis voluerit, Numerium eo affirmare, se iam a. 460 in possessione fuisse, nam Agerius dicit, etiamsi id verum sit, tamen se ipsum postea iure ab eo possedisse et illum *ὕστερον ἀποπεράσαι*; revera nimis stultum id esse quis non videt, existimare, aliquem potuisse a. 450, iurando se anno 460 possessorem fuisse, a se repellere actionem petitoris qui diceret se postea, ab anno ex. gr. 455, possedisse eum fundum, deinde iniuria se esse ea possessione privatum? Itaque, iurisiurandi iam nulla ratione habita, iudices tum causam cognoscere debebunt, et vetere more quidem, mnemonibus ad testimonium vocatis, secundum legem illam quae de mnemonibus viget, quam tangit inscriptio nostra his vocabulis: *νόμῳ δέ, κατάπερ νῦν* (lin. 19 et 20), quae vocabula probant eam legem non esse sublatam sed vigere. Quod qui negat — et negavit id quidem vir cl. Swoboda, in vocabulis supra exscriptis, non diserte quidem, sed tacite et in errorem incidens, quia exceptionis legis ibi rationem non habuit — is contendat necesse est, omnem alienationem fundorum Halicarnassi ab eo tempore quo lex ferretur, in omne aevum fuisse lege nostra prohibitam, omnia negotia futura ad alienandos fundos pertinentia in omne aevum ab ea esse irrita facta, rationem fundorum habendi et possidendi quae fuit eo anno quo lex facta est, in omne aevum esse per eam immutabilem factam et aeternam; quod non solum absurdum est, sed etiam diserte in lege ipsa reicitur vocabulis *εἰ μὴ ὕστερον ἀπεπέρασαν*. Verum qui nihilominus contendere auderet, rem ita se habuisse, is solus recte de *anno normali* loqui posset hac lege instituto, et suo iure diceret, Halicarnassenses voluisse annum Apollonidis facere normalem ita ut ex statu rerum qui tum fuisset, in posterum omne ius fundos habendi et possidendi penderet Halicarnassi; ea res autem cum sit stultissima et cum satis sit a nobis refutata, etiam totum illum annum normalem ridiculum et molestum

Digitized by Google

iam pro falso et exploso habitum inventori reddere nobis licebit. Iamvero cum clarum sit, ad causas quae versaturae erant in negotiis post legem rogatam cum eis qui tum in possessione erant gestis nihil pertinere illud iusiurandum legis, etiam clarum est, in eius modi causis nihil deminutum esse de iure vel auctoritate vel officio mnemonum, et falsum esse quod scripsit Swoboda „jedenfalls resultierte daraus eine Herabdrückung des Mnemonats, eine Verminderung seiner Befügnisse". Manifestum autem est, quamquam omnino causas quibus de dominio alicuius fundi directe ageretur apud Graecos creberrimas esse potuisse haud crediderim, tamen longe maiorem partem earum causarum quae post ineuntem a. 460 (si licet etiam paullisper in fictione mea perstare) Halicarnassi de dominio et possessione fundi alicuius fuerint agendae, ad id genus causarum debuisse pertinere quae versarentur in negotiis controversis aut ipso anno 460 aut postea cum possessoribus eius temporis gestis; manifestum quidem id est, sed tamen virum cl. Swoboda id imprimis fugisse suspicor, et ita factum esse ut exceptionem illam legis impune in vocabulis illis neglegi posse putaret. Causae alterius generis vero, quae pertinerent ad statum rerum qui aut tum fuit cum lex nostra rogaretur et per totum annum Apollonidis aut antea, tum solae agendae esse potuerunt eo tempore, si actor èt ipso anno 460 possessione frui iam nequiverat quod peregre abesset — nam si tum adfuisset, postea ipse etiam, non minus quam reus, affirmare posset, se anno Apollonidis in possessione fuisse, et id quidem ante illum, et ea re utique superior tum futurus esset, ut iubet lex nostra lin. 29 sq. (κρατερούς εἶναι κ.τ.λ.), èt aliqua causa singulari impeditus fuerat quominus tum statim, cum novum hominem in eam possessionem irrepsisse animadverteret, ius suum persequeretur. Attamen de talibus actionibus solis agit lex nostra, si quae erant dilatae a petitoribus, et tam diu quidem ab eis dilatae erant, ut praetermissa esset dies illa praestituta duodeviginti mensium. Eas actiones solas lex eripit ex manibus mnemonum, et iubet eas disceptari secundum iusiurandum cui adigatur reus; ad eas solas adulterandas et corrumpendas lex mnemonibus remotis adhibet illud iusiurandum, quo veteres domini cum aliqua bona spe ius suum persequi prohibentur. Itaque fieri non potest, ut supra dixi, quin fuerit

Digitized by Google

tum cum lex nostra fieret certum quoddam civium genus quod in ea singulari condicione versaretur, ut èt tum ipsum, quod peregre abessent, possessionem suam defendere nequirent, èt postea gravi aliquo periculo prohiberentur, quominus ad ius suum persequendum ante diem praestitutam tempore redirent; ad eos cives bonis spoliandos lex nostra facta sit necesse est. Revera suspicionem veritatis iam hac re apud viros doctos ultro excitari debuisse dixerim, quod lex nostra ex quibusdam causis removeat testimonium mnemonum; nam quemadmodum illorum officium sane haud alio consilio institutum esse constat, quam ut ex eo aliquid proficeretur ad ius tuendum, sic legem, quae in quibusdam causis silentium eis imponeret, vix alio consilio factam esse posse manifestum esse videtur, quam ut victoriam per eam de iure reportaret iniuria. Itaque si liceat mihi corrigere verba illa viri clarissimi supra allata, etiam addere velim quid fere pro eis legi oporteat, siquidem futurum sit ut recte se habeant; est id huiusmodi: „Leider können wir den Grund der auffälligen Maszregel, dass für die Feststellung des Besitzrechtes an Grundstücke welche im Jahre des Apollonides in neue Hände kommen sollten, als Beweismittel gegen die früheren Eigenthümer in etwaigen nach Ablauf des gesetzlich festgestellten Termines noch zu führenden Prozessen, der Eid des damaligen factischen Besitzers oder seines Auktor dass er schon im Jahre des Apollonides im Besitz befindlich gewesen sei, an Stelle des Zeugnisses der Mnemonen gestellt wurde, nur zu deutlich durchschauen; es ist dies eben ein von der Gewalt über das Recht gefeierter Triumph gewesen.

V De civibus quibus haec lex sit irrogata. — Iam intellegimus, fieri non posse quin fundorum domini, quibus hanc legem impingi videmus, fuerint cives in turba civili victi, in exsilium pulsi, proscripti, et eiusmodi civium, si qui in bello civili necati sunt, heredes, cum reliquis exsules facti. Ei soli sunt ad quorum condicionem lex nostra conveniat. Eos in hoc statu rerum qui nunc est, intra annos unum et dimidium certe redituros non esse constabat, propter capitis periculum proscriptis in patriam redeuntibus impendens. Ad speciem aequitatis aliquod temporis spatium eis permittitur, quo ius suum antiquo more persequi eis licebit; eo temporis spatio insuper

Digitized by Google

opus erit ad tuenda iura eorum civium, qui cum seditionis socii non fuerint, sed ex aliis causis fundos suos amiserint, habeant actiones quas instituere velint ad recuperandos fundos amissos. Eius beneficii exsules illos participes facere, quod dissuaderet nihil erat, quia eos eo usuros non esse certum erat; quin etiam id facere expediebat, quod communitas iuris ita specie servaretur, et exsules ita videri possent non a civitate bonis privati esse, sed se ipsi quodammodo eis privavisse. Legem revera hoc consilio fieri apparet, ut exsules in perpetuum bonis exuantur. Nam si umquam accidet, ut illi, hoc rerum statu qui nunc est fortasse aliquando mutato, in patriam reversi bona sua recuperare conentur, iam obstabit lex nostra, quae iubet tum fore ut eorum actiones repelli possint iureiurando eorum, qui interea in possessionem venerint. Iusta possessio autem datur possessoribus futuris, personis incertis. Id probat, civitatem Halicarnassensem fundos exsulum nondum vendidisse neque dilargitam esse; venditiones etiam instant; eae fient anno proximo quo Apollonides mnemon erit; homines illi „οἵτινες τότ' εἶχον ὅτε Ἀπολλωνίδης ἐμνημόνευε" (lin. 30) sunt emptores futuri et ei quos civitas largitione fundorum honorabit. Ad rem recte intellegendam inprimis hoc tenendum est, fundos exsulum non fuisse publicatos tum cum lex nostra fieret, neque umquam publicatum iri; decretum de fundis publicandis neque adhuc fecerunt Halicarnassenses, neque ullum facturi sunt. Scilicet si fundi iam publici iuris facti essent vel postea essent futuri, de eis iure repetendis sermo in nostra lege esse non amplius posset; id tamen quovis tempore veteribus dominis licere, tota hac lege diserte statuitur vel praetenditur saltem. Fundi iacent deserti, indefensi. Civitas eos occupavit vel occupatura est, quasi res nullius eos esse crederet; mox iubebit magistratus suos, eos vendere et partim fortasse dono dare; neque tamen dicit, eos suos esse. Verum, inquis, putasne Halicarnassi licuisse bona aliena vendere? Non licuit sane; nihilominus, quodammodo tamen id facere etiam licere dicere possis, non Halicarnassi solum, sed ubique; fieri posse saltem, modo si emptores invenire potuerit aliquis, et audebit periculum subire quod ab actione domini certissima impendet. Civitas Halicarnassensis id periculum subibit, postquam nostra lege

Digitized by Google

paullulum inflexerit ius. Ea lege paullo artius circumscribitur tempus, quo de his fundis qui anno Apollonidis ad novos possessores pervenerint, a dominis ita iure agi possit, ut dubium non esset — si modo adesse possent eo tempore, neque extremo vitae periculo retinerentur — quin futurum esset ut causam obtinerent, scil. per testimonium mnemonum. Dies qua finitur facultas dominorum iure agendi vetere more, fit annorum unius et dimidii. Ratio eius rei haec est: auctionibus faciendis, quae fient anno Apollonidis, satis longum tempus dari oportet; quamquam fieri fortasse potest ut iam principio anni ad finem perventurae sint, lex tamen totum annum eis impertit, quod inest in verbis illis οἵτινες εἶχον ἐπὶ Ἀπολλωνίδεω μνημονεύοντος; quae eadem vero ab altera parte efficiunt, ut post eum annum expletum prorsus fieri non amplius possit ut ullae eorum fundorum auctiones habeantur, quoniam qui post anni finem a civitate emerit, praesidio legis nostrae carebit. Sed facultas iure vetere agendi paullo longius patere debet. Fieri enim potest ut magistratus, aliquo errore inducti, aliquem fundum sint venditurі, cuius dominus Halicarnassi adesse poterit, quia neque seditionis socius fuit neque exsul factus est, aut fundum aliquem in quo aliquod ius habet eiusmodi civis; ei civi facultatem iure agendi cum civitate aliquamdiu etiam post auctiones ad finem perductas patere oportet; sed annum dimidium eis actionibus dedisse satis est. Id est quod supra (Add. II ad cap. III pag. 300) dixi, certam causam fuisse cur lex institueret ut dies praestituta duodeviginti mensium aliquantulum excederet finem anni Apollonidis, temporis quod auctionibus faciendis destinatum est; id tempus excedens datur civibus qui a seditione alieni fuerunt, quo ius suum adversus civitatem persequi possint si id forte aliquo modo laesum sit in venditionibus; quod nisi eis datum esset, post expletum annum Apollonidis iniuriam a se propellere iam non possent, cum futurum esset ut mnemonum testimonio tum uti nequirent, et ut repellerentur iureiurando eorum qui illos fundos anno Apollonidis a civitate emptos ipsi possedissent, sive ab eis possiderent. Lex specie est iusta, innoxia, aequitatis plena. Ne post illam diem quidem quisquam intercluditur facultate iure agendi de fundo quem ante legem rogatam se amisisse dixerit. Sed tum petitoribus ademptum erit

Digitized by Google

auxilium, quod ceteroquin suppeditare solet e testimonio mnemonum; curam et operam huius collegii, quod institutum est ut esset custos iuris, praesidium aequitatis, iam tum illis iudiciis se immiscere non amplius passura est civitas, cum hoc solum agatur, ut infringatur ius; itaque silentio illis imposito, tum eorum testimonium loco cedet iuriiurando illi cui adigentur novi possessores, quo ei omnes actiones molestas de fundis alienis emptis in omne tempus a se sunt repulsuri.

VI. De venditionibus bonorum quae nostra lege praeparantur. — Illis omnibus igitur per hanc legem praeparatis, civitas procedet ad vendenda bona aliena, bona a civibus seditiosis necatis aut in exsilium pulsis deserta et indefensa relicta. Num deerunt emptores? Noli dubitare quin affluxuri sint; in pretio erunt fundi exsulum. Num nullus emptoribus metus manet? Unus certe manet; quamvis certa et plena et perpetua sit securitas quam eis praebeat lex, tamen eiusmodi est, ut prorsus ex lege pendeat. Ea si umquam futurum est ut abrogetur, perierit securitas. Id periculum autem vel minuere vel tollere conati sunt Halicarnassenses addito legi capite tertio quod est de hac lege non abroganda (lin. 32—45). Id caput eiusmodi est, ut iam ex eo solo fere diluceat legis natura et indoles; quo magis miror id animos non advertisse viros doctos. Talia capita quibus extremae poenae indicuntur omnibus qui aliquid fecerint quod ad hanc legem tollendam pertineat, inprimis inveniuntur in decretis publicis quibus bona civium quorundam ad alios transferuntur; sive directe et diserte id agitur, per ipsam illam bonorum publicationem, cuius rei exemplum exstat in inscriptione Mylasensi anno 366 a. C. facta (Ditt. n° 95), in qua ter repetita legitur exsecratio eius qui abrogando decreto aliquam operam dederit (lin. 12—16, 28—31, 46—51); sive magis oblique et occulte agitur eadem res, ut in nostra inscriptione. Ratio sanctionis de lege non abroganda, quae legitur in plebiscito Democlidis de colonis Bream mittendis (Ditt. n° 19 lin. 20 sqq.), quamquam diversa est a ratione legis nostrae, tamen eatenus convenit, ut ex eo plebiscito quoque pendeat omne ius quod coloni in suis fundis habent. — Iamvero cum noverimus, eo tempore quo lex nostra lata est, stetisse tirannidem Lygdamis (vid. supr. cap. I), iam dubitari

Digitized by Google

nequit quin lex facta sit ad voluntatem tiranni eiusque factionis. Is igitur nuper superior discesserat e certamine aliquo, quod adversarii eius contra eum excitaverant, ad potentiam ei adimendam; cives victi, partim necati partim in exsilium pulsi, fundos suos tamquam praedam victoribus optatissimam desertos et indefensos reliquerant. Quod publice sunt occupati et proscripti, id Lygdamis iussu factum esse consentaneum est. Eiusdem iussu etiam esse legem nostram scriptam, concilium ad eam accipiendam advocatum, tempus venditionibus constitutum, ut statuamus sequitur. Nam hercle prorsus supervacaneum mihi videtur eos refutare velle, qui tam stulti sint ut forma quam pro re acceperint se decipi passi, putent verba illa praescriptionis „τάδε ὁ σύλλογος ἐβουλεύσατο καὶ Λύγδαμις" probare legem nostram ortam esse ex voluntate libera concilii civium, quod voluntatem suam Lygdami tiranno obtruderet; quasi in monumentis publicis talia ad litteram sint accipienda! Haud paucos quidem fuisse puto inter cives utriusque urbis a Lygdami in concilium vocatos, quibus violentia legis parum placeret; sed tirannum qui post recentem victoriam omnia teneret, eos facile imperio et metu ad legem accipiendam permovere potuisse manifestum est. Verisimile est, civitatem Halicarnassensem aliquam partem fundorum occupatorum gratificando donaturam esse tiranno ipsi et quibusdam fortasse ex satellitibus eius, quod etiam ita exprimi potest, ut dicamus partem haud spernendam praedae sibi destinavisse victorem; sic in inscr. Mylasensi (Ditt. n^{0} 95) bona quaedam publicata πρόσθετα fiunt Mausolo satrapae. Venditiones fient eo anno quo Apollonides Lygdamis filius erit mnemon; verisimile est eum virum, qui annon filius tiranni fuerit cur dubitemus nihil esse iam supra dixi, hoc ipso consilio mnemonem creatum esse in eum annum, ut „hastam illam cruentam verberaret", venditionibus faciendis praefectus. — Suidas tradit, Panyasin poetam a Lygdami esse necatum; non ignoro quidem fuisse qui conicerent, eum in primo certamine cum tiranno gesto cuius particeps fuerit, non esse necatum, sed cum Herodoto Samum effugisse (vid. Stein Herod. Einl. pag. 10); quae coniectura hac re nititur, quod Duris Samium dixerit Panyasin. Fieri potest ut id verum sit, quamquam non video, Herodotum ob eam causam quod Samum effugerit, a

Digitized by Google

quoquam Samium dictum esse; potius crediderim, rem ita se habere (cfr. Christ Gesch. der Gr. Lit.[4] pag. 110 et 336) ut Duris erraverit vel aliam causam eius cognominis habuerit, utque Panyasis in eo certamine, quo nostra inscriptio pertinet, Halicarnassi sit necatus; haud facile enim dixeris quo tempore postea id factum esse potuerit ut a Lygdami necaretur. Utique verisimile est, bona Panyasis fuisse inter fundos proscriptos, neque minus bona Herodoti, fortasse etiam bona Lyxis patris et Theodori fratris eius. — Quin etiam quod Suidas tradit, Herodotum cum postea Halicarnassum reversus et eiectionis tiranni socius factus, aliquamdiu in patria mansisset, mox displicuisse civibus suis, et ob eorum invidiam peregre profectum esse, fortasse ad nostram legem quodammodo pertinet. Haud incredibile enim videtur, causam eius invidiae hanc fuisse, quod exsules reducti, abrogata hac lege de qua agimus, recuperaverant fundos e quibus a tiranno antea erant exturbati, et redierant ad pristinam opulentiam — nam cives illi satis illustres fuisse videntur; sed quod ea re graviter laeserant commoda multorum civium, quo factum esset ut ei, reliquis contra eos instigatis, tandem effecissent ut illi tolerari non amplius posse viderentur in civitate. Sed coniecturis fortasse levioribus faciendis iam finem impono. Quod certum est, manet, legem nostram factam esse ad praeparandas venditiones futuras bonorum proscriptorum, quae erant ab adversariis Lygdamis indefensa relicta.

VII. De tertio capite legis. — In transitu dico, parum mihi placere quod ad lin. 42 adnotavit Hicks (A Manual of Gr. Hist. Inscriptions 1901 pag. 42): „τούτῳ" accipiendum esse pro: τούτῳ τῷ νόμῳ; quod quis umquam mediis ipsis legis alicuius verbis insertum, et illo uno vocabulo enuntiatum, vidit? Equidem malim, siquidem viro cl. concedendum est ἐλεύθερον esse masc. gen., τούτῳ ita referre ad ἐπικαλεῖν ut ab eo vocabulo pendeat dativus. — Quid sit, quod lin. 43 legitur, ἐπικαλεῖν τινι κατόπερ τὰ ὅρκια ἔταμον καὶ ὡς γέγραπται ἐν τῷ Ἀπολλωνείῳ, ignoramus; sed cum alia inscriptio (Ditt. n⁰ 23 lin. 25) doceat, Halicarnassensibus moris fuisse stelas decretis publicis exornatas ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ponere, apparet eis verbis lectores relegari ad decretum aliquod antea Halicar-

Digitized by Google

nassi factum, quod continuerit iusiurandum et exsecrationem popularem, et idem declaraverit quid fieri oporteret, si quis iusiurandum violasset; ex. gr. quod definiverit quae poena luenda ei esset qui id fecisset, quomodo et a quibusnam posset in ius vocari, iudices quales futuri essent, quaenam essent praemia accusatoribus proposita, vel alia eiusmodi. Ita fieri potuit ut in nostra lege ad illud decretum sacratum provocaretur, ad indicandas regulas quibus utendum esset in causis ex hac lege proventuris; nam quod illis verbis significatur, hoc est: id quod in decreto illo sacrato constitutum sit ut fieret cum accusarentur ei qui illud iusiurandum violassent, etiam valere in eis qui huic legi abrogandae aliquam operam dedissent. Eius generis decretorum sacratorum autem exemplum habemus quod cum illo egregie comparari possit, decretum dico quod Athenis factum est a. 410, quod dici solet ἡ Δημοφάντου στήλη, sive ἡ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ στήλη (Andoc. Myst. 95 sq.). Quod quamquam spectabat ad confirmandam democratiam, decretum Halicarnassense vero pertinuit ad stabiliendam tiranni potestatem, illud denique quamquam populus liber, et universus quidem, libentissime scivit, hoc vero quin civibus invitis fere, neque eis universis ut verisimile est, sed τῷ συλλόγῳ tantum, imperio et metu expressum sit vix dubitari posse censeo, tamen haec manet similitudo, quod utrumque decretum factum est eo consilio, ut ordo rerum publicarum qui tunc esset cum id sciscerétur, confirmaretur iureiurando civili. Praeterea vero etiam hac re me iudice utrumque decretum simile fuerit necesse est, quod aliquo temporis momento factum sit, quo is ordo reipublicae qui tunc erat esset aut recens constitutus, aut nuperrime a vi et impetu adversariorum defensus et victoria potestatis legitimae conservatus; quemadmodum populiscitum Demophanti factum est post dominationem quadringentorum eversam et democratiam restitutam. Comparari etiam potest iusiurandum publicum, cui Solon adegit populum Atheniensem, postquam legibus datis discordias civiles sedavisse sibi visus est. Eiusmodi decreta sacrata tum praesertim fieri manifestum est, cum vehementi partium certamini victoria alteriusutrius partis finem recens imposuit. Decretum Halicarnassense autem, cum sub tiranno valuerit, etiam a tiranno excitatum esse constat; qui quisnam fuerit, ignoramus

Digitized by Google

quidem — nam fieri potest ut iam ex Artemisiae temporibus sit repetendum —; sed tamen cum fere certum sit, decretum factum esse post graves turbas civiles nuper finitas, et factum esse quidem hoc consilio ut cives in posterum a redintegrandis certaminibus absterrerentur, cum vero supra ostenderimus regnante Lygdami discordias intestinas gravissimas Halicarnassi fuisse, non prorsus deest quod adducat ut credamus, illud decretum sacratum tum cum lex nostra ferretur fuisse recentissime factum, et pertinuisse ad finem ipsarum illarum discordiarum e quibus nostram legem ortam esse videmus.

VIII. De mnemonibus annuis Halicarnassensibus. — De mnemonibus ante undecim annos egit Swoboda (in Arch. Epigr. Mitth. 20. 1897 pag. 115—130), quem honoris causa nomino; quem virum doctissimum in eis quae infra scripturus sum, quamvis interdum eum verbis oppugnandum mihi fore videam, eo libentius appellabo, quia expertus novi vix umquam aliquid ab eo scribi quin aliquid inde discas, ne tum quidem cum forte erraverit, et quia eum intellegere probe scio, huius certaminis ludicri quod viri litterati inter nos gerere solemus, hoc proprium esse ut eos potissimum oppugnemus ad sententiam propriam commendandam, quos plurimi faciamus. Swoboda igitur obstitit eis viris doctis, inter quos sunt cum alii tum Rühl, qui putarent, Halicarnassi tempore legis nostrae cum negotia privata de iure fundorum fierent, id scripto ita factum esse ut eorum negotiorum tabulae conficerentur nominibus signatae; illa acta autem a privatis apud mnemones in tabulario esse deposita; postea vero, cum iudicium fieret de iure alicuius fundi, mnemones ex tabulario depromptis et prolatis actis quae ad eam causam pertinerent, quid verum esset indicavisse iudicibus. Negat Swoboda, Halicarnassenses tum in rebus privatis iudicandis usos esse ea probandi ratione quae per tabulas fieret (urkundenbeweis). Qua in re sine ulla dubitatione cum eo faciendum esse censeo. Mnemones Halicarnassenses non hoc consilio ad iudicia advocatos esse constat, ut copiam facerent iudicibus inspiciendi acta quae apud se deposita essent, sed ut ipsi, et iurati quidem, testimonium dicerent, neque acta eos in iudiciis protulisse, sed testatos esse quod ipsi scirent (ὅ τι ἂν εἰδέωσι lin. 21); ipsa id docet inscriptio nostra. Bene etiam

Digitized by Google

idem nos admonuit, „memoriam illam", μνήμην seu publicam seu privatam cui olim cum tabulae de negotiis privatis nondum perscriberentur, tam multum tribuerunt veteres ad confirmanda negotia privata ea inprimis quae ad iura fundorum pertinerent, quae ipsa etiam illis nominibus μνημόνων et γνωμόνων subest, initio ubique asservatam fuisse non per litteras, sed per homines negotiorum gestorum conscios factos; cuius rei aliquot argumenta et exempla attulit haud spernenda. Ne hoc quidem ei concedere nolim, statum rerum quem quarto saeculo a. C. in nonnullis civitatibus fuisse docent loci illi celeberrimi Aristotelis et Theophrasti, nondum prorsus convenire ad condiciones Halicarnassenses quae fuerunt medio saeculo quinto a. C., tempore inscriptionis nostrae. Ei loci, valde triti quidem sed graviores quam quos omittam, huiusmodi sunt. Aristoteles (Polit. 7. 8. p. 1321 *b* 34): ἑτέρα δ' ἀρχὴ ait πρὸς ἣν ἀναγράφεσθαι δεῖ τά τε ἴδια συμβόλαια καὶ τὰς κρίσεις ἐκ τῶν δικαστηρίων· παρὰ δὲ τοῖς αὐτοῖς τούτοις καὶ τὰς γραφὰς τῶν δικῶν γίγνεσθαι δεῖ καὶ τὰς εἰσαγωγάς, ἐνιαχοῦ μὲν οὖν μερίζουσι καὶ ταύτην εἰς πλείους, ἔστι δὲ μία κυρία τούτων πάντων, καλοῦνται δὲ ἱερομνήμονες καὶ ἐπιστάται καὶ μνήμονες καὶ τούτοις ἄλλα ὀνόματα σύνεγγυς. Illae ἀναγραφαὶ apud mnemones factae quam utilitatem attulerint, aptissime docet alter locus qui est Theophrasti (Thalheim Lehrbuch der Gr. Rechtsalt. von Hermann, pag. 148, cfr. pag. 57 adn. 1 et 85 adn. 1) his verbis: παρ' οἷς γὰρ ἀναγραφὴ τῶν κτημάτων ἐστι καὶ τῶν συμβολαίων, ἐξ ἐκείνων (scil. ἐκ τῶν κτημάτων καὶ τῶν συμβολαίων ἀναγεγραμμένων) ἔστι μαθεῖν εἰ ἐλεύθερα καὶ ἀνέπαφα, καὶ τὰ αὐτοῦ, πωλεῖ δικαίως· εὐθὺς γὰρ καὶ μετεγγράφει ἡ ἀρχὴ τὸν ἐωνημένον. Ego equidem acile concedo, Halicarnassi tempore legis nostrae nondum fuisse ἀναγραφὴν τῶν ἰδίων συμβολαίων et τῶν κρίσεων, quae sunt ipsae eae tabulae et ea acta quae iam tum per scripturam ibi confecta esse negavi, neque magis τῶν κτημάτων quae addit Theophrastus. Sed tamen in ea parte nimis longe processisse mihi videtur v. d. Censet enim, memoriam mnemonum Halicarnassensium tum etiam totam fuisse eius generis antiquissimi, quod non per litteras publicas, sed per conscientiam solam eorum qui conscii facti essent asservaretur; mnemonum hoc officium fuisse existimat, ut coram eis negotia privatorum quae ut rata

Digitized by Google

essent futurum esset, gererentur. Mihi videtur illa antiquissima consuetudo memoriae negotiorum gestorum per conscientiam humanam conservandae, in variis formis valde diu mansisse quidem, sed ea etiam vigente aliquando in quibusdam civitatibus exstitisse novum morem memoriae per litteras adiuvandae. Id quando factum sit, obscurum esse mihi non videtur: tum ipsum enim factum sit necesse esse, cum primum magistratus annui crearentur ad quos ea cura deferretur. Prior ratio enim postulat, ut homines negotiorum conscii, quamdiu in civitate vivi adsint, possint quovis tempore excitari ad testimonium dandum; ei ut ita dicam μάρτυρες διὰ βίου fuerint necesse est, et, si conicere licet nomen μνημόνων iam ad eos pertinuisse, possis eos dicere μνήμονας διὰ βίου. Id mutatum est, cum ad magistratus annuos transirent et nomen μνημόνων et officium testimonii dicendi ex conscientia quam haberent de negotiis privatis antea gestis. Magistratus enim, cum quotannis successoribus loco cederent, de negotiis ante annum suum gestis propriam scientiam iam habere non poterant, et tamen instituti erant ut in iudiciis de eis interrogarentur et si possent testimonium de eis dicerent. Itaque fieri non potest, quin simul institutum sit ut mnemones essent magistratus annui, simul vero ut notitia negotiorum gestorum, quae antea servari soleret per nudam conscientiam hominum privatorum, ab eo tempore iam in litteris publicis condita asservaretur. Non obstat certe quod Swoboda demonstravit, cum docte et copiose ageret de fragmentis lapidum quibusdam quae ad nos pervenerunt, in quibus incisa fuerint fundorum cum dominorum nominibus libri vel latercula (grondboeken) vel descriptae fuerint agrorum formae (kadaster), ea omnia esse recentioris aetatis, incipientis a secundo saeculo ante C. n.; nam eas perscriptiones de quibus nos cogitamus in lapide fuisse incisas et ita potuisse nobis servari cui tandem in mentem venerit? Quod tamen nequaquam ita intellegendum est, ac si iam eo tempore quo mnemones magistratus annui facti sunt, negotiorum privatorum acta per tabulas confecta in tabulario reconderentur. Negotiorum per verba gestorum mentionem tantum apud mnemones factam esse credo ab his qui ea gesserant, ut illi possent scripto adnotare, cuiusnam fundus quisque factus esset vel ad quemnam aliquod in eo

Digitized by Google

pervenisset ius; quod si quis facere supersedebat, damnum ad ipsum redibat. Recte igitur rem delineavisse mihi videtur Bruno Keil (Hermes 29. 1894 pag. 258) his verbis: „besonderen Beamten, den Mnemonen, lag [in Halicarnass] die Aufsicht und Buchung des jeweiligen Besitzstandes ob, das lehrt die Lygdamisinschrift ohne jeden Zweifel". Mnemonum perscriptiones, si tales fuerunt, prorsus satisfaciebant necessitudini conservandae memoriae, neque tamen levabant mnemones onere auctoritatis, quod ipsis ferendum erat; si ad iudicia advocabantur, nihilominus sacramento primum adigendi erant, antequam fides eis posset haberi; ipsi, si fidem non habebant perscriptionibus a praecessoribus sibi relictis, testimonio se abstinere poterant, vel indiciis dubiis quae in perscriptionibus inerant id praeferre poterant quod ipsi melius scire sibi videbantur. Privatis vero qui eos adirent, aurem praebere eosque de omnibus quae scire eorum intererat certiores facere debebant; quo fiebat ut eam summam utilitatem, quam Theophrastus his verbis describit: ἔστι μαθεῖν εἰ ἐλεύθερα καὶ ἀνέπαφα, καὶ τὰ ἑαυτοῦ, πωλεῖ (τις) δικαίως, iam eo tempore quantum satis esset praestare possent.

Addendum. De mnemonibus in inscriptione Iasensi commemoratis. — Inscriptio Iasensis, quae exhibetur apud Dittenberger in Sylloge n° 96, est decretum publicum civitatis Iasensis sub regno Mausoli satrapae factum. Inscriptio tripartita est; prima pars continet venditiones bonorum quae privata fuerunt, primo die factas; secunda pars continet venditiones decem portionum agri (κλήρων) alio mense factas, tertia vero itidem decem portionum, tertio aliquo mense factas. In prima parte decreti, cuius nunc unius rationem habeo, civitas Iasensis iubet bona quaedam publicari quae fuerunt civium in seditione pulsorum aut necatorum (inter quos polemarchi Iasenses fuisse videntur), et statuit cives noxios cum posteris eorum in perpetuo exsilio esse, et declarat fundos publicatos emptos esse ab his quorum nomina exhibentur. Adscribuntur autem primum nomina omnium magistratuum ordinariorum qui tunc Iasi erant (exceptis ut videtur polemarchis) et nomina τῶν ἀπὸ φυλῆς et nomina sacerdotum unius collegii; dicuntur ei magistratus et cives et sacerdotes omnes simul: τὰ κτήματα πωλῆσαι. Sequuntur (lin. 30) ipsae venditiones; adscribuntur ad singulas vendi-

Digitized by Google

tiones nomina emptorum, et designationes fundorum cum nominibus civium illorum quorum ante publicationem fuerunt, et pretia; deinde ad singulas semper venditiones (novissima excepta) adduntur vocabula haec: μνήμονες συνεπώλησαν (vocabulum συνεπώλησαν omissum esse videtur lin. 47 in quinta venditione), et mnemones illi nominatim afferuntur. Enumerantur sex venditiones; prima et secunda habent singulos emptores, binos mnemones; tertia habet tres emptores, quinque mnemones; quarta habet unum emptorem, duos mnemones; quinta habet unum emptorem, et ut videtur quattuor mnemones; sexta habet quattuor emptores, mnemones non habet, sed pro eis habet γνώμονας quattuor, qui παρέστησαν. Inter mnemones qui nominantur, nonnulli sunt qui bis funguntur, et hi quidem: Thoas Iatroclis, is fungitur in prima venditione et in tertia (lin. 33 et 41); Hecataeus Samii, is fungitur in secunda et in quarta (lin. 35 et 46); Histiaeus Antidoti, is fungitur in secunda et in quarta (lin. 36 et 46). Mnemones igitur fuerunt quindecim, sed nomina diversa mnemonum sunt numero duodecim tantum.

Quaerentibus autem nobis de illis mnemonibus Iasensibus et de eorum officio, facile apparet eos non solum non fuisse magistratus ordinarios et annuos, sed omnino ne magistratus quidem eos fuisse. Id inprimis his rebus clarum est:

1° Si magistratus fuissent, ratio non fuisset cur non enumerati essent cum ceteris magistratibus qui ἐπώλησαν.

2° Unus ex mnemonibus, et unus quidem eorum quos bis fungi modo dixi, Thoas Iatroclis, eo tempore fuit idem magistratus ordinarius; nominatur enim (lin. 8) inter quaestores eius anni.

3° Iam ipse magnus numerus mnemonum, qui manifesto ad numerum et gravitatem venditionum accommodatus est, ostendit, eos non fuisse unius collegii quod eo anno fungeretur, sed eos fuisse administros venditionum publicos, ad id ipsum designatos.

4° Maxime vero ipsum officium quo in illis venditionibus publicis funguntur, declarat cuiusnam generis fuerint. Nempe dicuntur una cum civitate vendente singulos fundos vendidisse, συνεπωλῆσαι. Fuerunt igitur συμπρατῆρες sive βεβαιωτῆρες, fideiussores in re vendenda a venditore constituti. Res ceteris Graecis

Digitized by Google

(sed non item Atheniensibus, cf. Lipsius Bedeutung d. G. Rechts pag. 28 adn. 22) valde usitata, qualis fuerit testantur grammatici: Becker Anekd. I pag. 193. 16: *συμπρατήρ· ὁ τὰ πωλούμενα ὑφ' ἑτέρου βεβαιῶν*; Pollux 7. 12 (e Lysia): *τοὺς δὲ σὺν ἄλλοις πιπράσκοντας συμπράτας.* — *Συμπρατῆρες* et *βεβαιωτῆρες* (*οἱ τὴν ὠνὴν βέβαιον παρέχοντες τῷ ἐωνημένῳ* Dittenb. Syll. n° 857—860 et alibi) erant homines qui una cum venditore èt se emptori venditione èt emptorem sibi emptione obligari passi erant; specie et nomine magis quam re diversi ab illis qui dicebantur *προπωληταὶ* vel *προπωλοῦντες*, *προπρᾶται* Pollux 7. 11 sq., qui „pro alio" vel „alieno iussu" vendebant, quos etiam *ὑποδίκους* fuisse *καθάπερ τοὺς ἀποδομένους* testatur Plato legg. 12 pag. 954*a*; cfr. Dittenb. n° 845, ubi *προαποδότης*, deo ementi constitutus a venditore, eundem locum occupat quem alibi (n° 844, 846 et sqq.) *ὁ βεβαιωτὴρ* tenet. Mnemones autem qui in inscr. Iasensi memorantur, fuerunt fideiussores publice constituti. Nulla re nisi nomine videntur differre ab illis fideiussoribus privatis; neque aliam ob causam videntur eo specioso mnemonum nomine insigniti fuisse, quam quod publicos et publice constitutos eos esse id nomen declarare deberet, et a privatorum fideiussorum munere eorum officium aliqua dignitate distinguere videretur. Utilitas quam in venditionibus publicis praebebant, eadem erat quam in venditionibus privatis *οἱ βεβαιωτῆρες* praestabant; futurum erat ab altera parte, ut emptores cum eis iure agere possent si res empta sibi non traderetur, ab altera parte vero ut ipsi pro civitate si opus esset ab emptoribus pretium rerum emptarum exigere possent nisi tempore solveretur; sed praecipua utilitas quam praestarent haec fuisse videtur, quod quamdiu vivi in civitate adessent quovis tempore, tamquam *μνήμονες διὰ βίου* ut ita dicam, ab emptoribus excitari possent ut in iudiciis si opus esset testarentur, illos a se emisse et illorum possessionem iustam esse; notum est apud Graecos in vindicationibus hoc officium impositum fuisse possessoribus unde petebatur, ut causas possessionis suae aperirent, et aut longum tempus possessionis suae demonstrarent aut auctorem possessionis suae indicarent, cfr. Isaeus 10. 24; *συμπρατῆρες* autem non minus quam ipsi *πρατῆρες* emptoribus praesto esse debebant, cum emptores eo pervenissent ut deberent

Digitized by Google

τὸν πρατῆρα παρέχεσθαι, auctorem possessionis suae indicare.

Officium illorum memonum igitur non longius pertinebat quam ad venditiones illas quarum mandato civitatis participes facti erant tamquam mnemones sive fideiussores publici; ad id ipsum designati erant; eorum officium tempore certe non finiebatur, sed perpetuum erat. Quinam homines fuerint ad quos illa mnemonia extraordinaria deferri soleret, facile suspicari licet; unus ex eis tum ipsum cum mnemon fieret, erat ταμίας publicus; reliquos aut privatos fuisse aut scriptu vel alio aliquo ministerio publico fungentes tum fuisse verisimile est. In sexta venditione cur γνώμονες, arbitri sive testes, adhibiti sint neque mnemones, obscurum est.

Nihil obstat quin suspicemur, etiam Halicarnassi id ius fuisse ut civitas, cum fundos venderet, mnemones extraordinarios constitueret illis Iasensibus similes. — Halicarnassi etiam in venditionibus fundorum quae fierent a privatis vel a deis συμπρατῆρας constitutos esse, sed ad eos non pertinuisse nomen μνημόνων, ostendit alia inscriptio Halicarnassensis Dittenb. n° 11. In ea perscriptae sunt venditiones quae Halicarnassi factae sunt sub finem saeculi quinti; emptores emisse dicuntur παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀθηναίης καὶ Παρθένου; fideiussores deorum fuerunt ipsi sacerdotes, οἱ νεωποῖαι τῶν θεῶν, quod in inscr. his verbis declaratur: βεβαιοῦν τοὺς θεούς ..., συμβεβαιοῦν δὲ τοὺς νεωποίας τῶν θεῶν ... καὶ ἐξορκίζεσθαι κατὰ ταῦτα. Quod νεωποῖαι ibi non dicuntur μνήμονες, probat id nomen reservatum fuisse ab altera parte magistratibus annuis, ab altera fideiussoribus publicis; quod omnino mnemones in ea inscr. non commemorantur, ostendit eos falli qui perhibeant, Halicarnassi in omnibus fundorum venditionibus operam mnemonum (annuorum) fuisse necessariam. Satis apparet, mnemones ordinarios annuos Halicarnassenses qui in nostra lege nominentur, prorsus diversos esse ab illis mnemonibus extraordinariis inscriptionis Iasensi. Itaque non video, quomodo recte se habere possit quod scripsit Swoboda (pag. 119): „in der Inschrift von Iasos heiszt es bei Verkauf von Gütern: μνήμονες συνεπώλησαν, was nicht anders gedeutet werden kann als Dittenberger es thut: legibus Iasensium emtiones venditiones tum demum ratae fuisse videntur, cum a mnemonibus in tabulas relatae erant; oder, wenn wir

Digitized by Google

die Sache allgemeiner fassen: dass die Mnemonen bei jedem Kauf und Verkauf assistierten und ihm damit rechtliche Giltigkeit verliehen". Ne prorsus quidem me assequi quid sibi velint ea verba, invitus confiteor; *συμπωλεῖν* et *συμβεβαιοῦν* quid sit, satis clarum esse mihi videri ostendunt ea quae supra scripsi; sed quomodo fieri possit ut ea verba significent „aliquid in tabulas publicas referre", vel „venditioni adesse ut rata sit venditio", non video.

IX. De supplendis et legendis lineis octava et nona. — Lacuna qua incipit linea octava, quin recte a v. cl. Reinach ita sit suppleta, ut exsisteret vocabulum *νε[ωπ]οι[ό*, prorsus dubitari non posse censeo. Quae sequuntur: *. . . ς μ . . μονας μὴ παρ . διδο . . μη . . κ.τ.λ.*, antea ita suppleri solebant ut legeretur: *τοὺς μνήμονας μὴ παραδιδόναι μήτε γῆν μήτε οἰκία τοῖς μνήμοσιν ἐπὶ Ἀπολωνίδεω — μνημονεύοντος κ.τ.λ.* — Rühl primus graviter interpunxit post *μνήμονας*, et pro *παραδιδόναι* dedit *παραδίδοσθαι*. Dittenberger deinde *τοὺς* in *πρὸς* mutavit, et ante eas voces comma, post eas pro puncto semicolon posuit; iungebat autem eas voces cum vocabulo antecedente *ἐβουλεύσατο*, „ut conexus enuntiati restitueretur". Eam lectionem recentiorem quam dedit Dittenberger, supra (pag. 290) exhibui.

Lectio antiquior: *τοὺς μνήμονας μὴ παραδιδόναι κ.τ.λ.* cur ferri non posset, Rühl conatus est demonstrare. Scilicet Iürgens (de rebus Halicarnassensium pag. 24, quem librum non vidi) eam ita fere verterat: „ut fundi et domus ... iam a praesentibus mnemonibus ne tradantur insequentibus Apollonidae Lygdamis filio et collegis eius". Ad ea Rühl adnotavit: „niemand wird den verlangten sinn: „die gegenwärtigen mnemonen sollen ihren nachfolgern Apollonides und genossen [etwas] nicht übergeben" [so] ausdrücken". Dittenberger ei assensus „ac certe ait *τοὺς μνήμονας — παραδιδόναι*, ut priores legerunt, sanam sententiam non habet". Neuter eorum addit, quid propie inesse existiment quod ferri non possit. Itaque incertus haereo, nesciens quid tantopere eis displicuisse credam; sed id tollere conabor, quod mihi videtur inprimis offensioni eis fuisse. Video enim plerosque viros doctos vocabula *ἐπ' Ἀπολωνίδεω κ.τ.λ.* iungere cum verbo *παραδιδο . . .*, quod sine dubio falsum est; immo iungenda sunt cum vocabulis proxime antecedentibus *τοῖς μνή-*

Digitized by Google

μοσιν. Sic sexcenties in inscriptionibus Atticis annus quo homines quidam funguntur aliquo magistratu vel cura, indicatur additis ad nomen illius magistratus vel curationis vocabulis ἐπὶ τοῦ δεῖνα ἄρχοντος, articulo non repetito. Vocabula ἐπ' Ἀπολ. h. l. ad τοῖς μνήμοσιν addita sunt, ad definiendum annum illorum mnemonum quibus illud tradi non debeat. Non quod credam, mnemones Halicarnassi fuisse annorum eponymos; sed id ita hoc loco factum esse et fieri potuisse facile intellegitur, si huius rei ratio habetur, quod annus qui definiendus erat erat etiam futurus, necdum fortasse habebat iustum suum magistratum eponymum. At, inquit, quidni simplicius ea res enuntiatur? Exspectaveris: τοῖς μνήμοσιν Ἀπολλωνίδῃ καὶ τοῖς συνάρχουσι, non: τοῖς μνήμοσιν ἐπ' Ἀπολλωνίδεω. Sed si in ea re offensus est Rühl, res eum fefellit; non deest quo defendi possit locutio. Lex non personas spectat, sed munus; ob eam causam lex seiungit munus a personis. Neque inepta est ea diligentia. Si lex nominatim aliquid tradi vetaret Apollonidae et collegis eius, fieri posset ut dubitatio postea oreretur, ex. gr. si forte accidisset ut aliquis eorum ante magistratum initum aut in magistratu mortem obiret, utrum ad eum cum collegis solum an ad successorem suffectum quoque ea res pertineret. Conferri velim quae adnotavit Boekh (Seeurkunden pag. 49 sq.) ad explicandam locutionem quandam a nostra absimilem quidem sed etiam multo magis miram, qua aliquando usi sunt curatores navalium Athenienses ad distinguendas personas a munere, cum scriberent: ἡμεῖς (οἱ νεωρίων ἐπιμεληταὶ ἐπ' Ἀντικλέους ἄρχοντος) παρελάβομεν ὑποζώματα παρὰ ... νεωρίων ἐπιμελητῶν ἐπ' Ἀντικλέους ἄρχοντος, neque dicerent παρ' ἡμῶν αὐτῶν. Ab ea parte prorsus recte se habet illa lectio antiquior. Ea omnia autem quae modo dixi, aeque valent in lectione recentiore.

Praeterea vero illam lectionem antiquiorem difficultatem non praebere, et eum qui dicere velit: „mnemones qui nunc sint non debere aliquid tradere mnemonibus qui futuri sint anno Apollonidis", id aptissime ita dicere posse: τοὺς μνήμονας μὴ παραδιδόναι ... τοῖς μνήμοσιν ἐπ' Ἀπολλ., per se satis clarum est. Inprimis verbum παραδιδόναι proprie usurpatur ubi agitur de magistratibus qui res quas publice custodiendas vel usurpandas habuerunt tradunt successoribus suis; de sollemni et

Digitized by Google

legitima illa rerum παραδόσει (cf. ex. gr. Dittenb. n° 652 lin. 11), quae facienda est eis qui aliquo magistratu vel cura publica functi sunt postquam eo magistratu iam abierunt et ὑπεύθυνοι facti sunt, quae eadem est rerum παράληψις (cfr. ex. gr. Dittenb. n° 932 lin· 70—74) quatenus eas res accipiunt novi magistratus, optime egit Boekh (Seeurk. pag. 3) his verbis: „die Rechnung legende Behörde sagt von demjenigen was ihr die Vorgänger überliefert haben παρελάβομεν, von dem was sie übergeben hat, παρέδομεν; welche beide Ausdrücke sich genau entsprechen, so dass, was die vorhergehende Behörde παρέδωκε, die folgende παρέλαβεν. Hat die Behörde während des Amts und Rechnungjares etwas empfangen, was sie also nicht von den Vorgängern empfangen hat, so sagt sie davon ἀπελάβομεν, welchem Wort das ἀποδοῦναι als Handlung des Abliefernden entspricht: letzteres kommt seltner vor ... man findet dafür auch παραδοῦναι". Illud παραλαμβάνειν autem cum inprimis hac re contineatur, ut novi magistratus statuant, res tradendas omnes ita adesse et ita a se accipi quemadmodum in tabulis publicis scriptum est, ipsa παράδοσις etiam ad scriptum (ἐγγράφως vel πρὸς τὸ διάγραμμα) fieri nonnumquam dicitur (cfr. Dittenb. n° 932 lin. 67 sqq.: παραδιδόντας τοῖς μεθ' ἑαυτοὺς ἐγγράφως ὥσπερ παραλαμβάνουσι).

Lectionem antiquiorem Swoboda quoque reiecit. Is autem contendit, eam prorsus profligatam esse ex observatione spatiorum quam in lapide nuper fecerat Hirschfeld, secundum quam lacuna quae in fine verbi παραδιδο... exstat, dicebatur non posse tribus litteris expleri, sed quattuor exigere litteras, neque posse per (παραδιδό)ναι, sed debere per (παραδίδο)σθαι expleri. Sed nimis confidenter de ea re locutus esse mihi videtur Swoboda. Lacunam quidem, quae tribus non amplius litteris spatium offerat, per quattuor litteras expleri non posse, pro certo affirmari potest; lacunam vero quae quattuor litteris spatium praebeat non posse per tres litteras expleri, nequaquam tam certe constat, si agitur de inscriptione in qua spatia inter litteras relicta sunt inaequalia. Scriptura autem lapidis nostri universa, in ea parte parum aequalis est. Adsunt lineae octo 23 litterarum, decem 24 litterarum; octo 25 litterarum; novem 26 litterarum; duo 27 litterarum; una linea habet 28, una 29, una

Digitized by Google

32 litteras. Lineae septima et tertia decima et quarta decima habent 22 litteras; linea octava habet 23, linea nona (si decedis ab ea lacuna de qua agimus) habet 19; linea decima habet 21 litteras. Itaque si lacunae nostrae dantur quattuor litterae, linea nona habebit 23 litteras; si tres ei dederis, habebit 22, et numerus litterarum eius idem erit atque in lineis 7 et 13 et 14, et per unam litteram etiam superabit lineam proximam, decimam. Spatio lacunae autem respondent in linea proxima non quattuor litterae, sed tres. Apparet, spatiis litterarum rem confici non posse.

Mihi autem lectio recentior hanc ob causam reicienda esse videtur, quod ea lectio a priore parte sanam sententiam non praebeat. Quid sit „τοὺς μνήμονας" in medio tenore inscriptionis absolute positum, nemo facile dixerit. Sed id quoque quod pro eo posuit Dittenberger, πρὸς μνήμονας, quod refertur ad antecedens ἐβουλεύσατο, quantumvis licet movear auctoritate viri cl., quidquam esse negare non dubito. Sanam sententiam quam praebere possint vocabula: τάδε ὁ σύλλογος ἐβουλεύσατο πρὸς μνήμονας, frustra dispicere conor. Quae etiamsi possent significare (quod significare nullo modo possunt): concilium hanc legem fecit adversus mnemones, vel: ut ei obsequerentur mnemones, ea ipsa significatione repugnatura essent ceteris verbis legis, quae pro maxima parte pertinent non ad officium mnemonum, sed ad iura privatorum et officium iudicum. Itaque profectus ab hoc principio, lectionem recentiorem ferri non posse quod a sana mente et a sermone graeco abhorreat, iam nihil nobis superesse statuo quam hoc, ut redeamus ad antiquiorem lectionem, utque conemur eam interpretari.

Hoc quoque accedit, quod recentior lectio: „μὴ παραδίδοσθαι μήτε γῆν μήτε οἰκία τοῖς μνήμοσιν ἐπ' Ἀπ. μν." aliquo formae vitio videtur laborare. Ea sententia fuisset exprimenda aut ita: τοὺς μνήμονας ἐπ' Ἀπ. μν. μὴ παραλαμβάνειν μήτε γῆν μήτε οἰκία, aut ita: τοὺς Ἀλικαρνασσεῖς μὴ παραδιδόναι μήτε γῆν μήτε οἰκία τοῖς μν. ἐπ' Ἀπ. μν.; lex potest vetare mnemones, fundos et domos accipere, vel cives tradere; sed vix recte fundos et domos mnemonibus tradi vetat. Eo vitio autem altera lectio antiquior libera est, et eatenus quoque recte se habet.

Conabor igitur, primum refutare interpretationem lectionis

Digitized by Google

recentioris quam temptaverunt viri d. Rühl et Swoboda; deinde, interdictum legis secundum lectionem antiquiorem coniciendo interpretari. Sed moneo, non a probabilitate interpretationis pendere optionem quae inter duas lectiones facienda sit; ea optio iam nulla esse videtur, quia ut modo dixi recentior lectio omnino ferri non potest.

X De interpretatione lectionis recentioris. — Audiamus v. cl. Rühl. Is pag. 62: „Wenn, ait, die Amtszeit des Apollonides wirklich als normaljahr für die zukunft gelten sollte, so muszte in der that dafür gesorgt werden, dass während derselben möglichst wenige oder besser gar keine besitzwechsel stattfanden ... et pag. 63: man könnte παραδιδόναι γῆν ἢ οἰκία (τοῖς μνήμοσι) dahin verstehen, dass es nicht heisze grundstücke oder häuser zur verwahrung, sondern zur aufzeichnung in den büchern der mnemonen übergeben. Man hätte dann, um ein wirkliches normaljahr zu finden, die übertragung von grundeigenthum rechtlich für eine gewisse zeit ausgeschlossen". Ea dubitanter protulit Rühl. Apparet, secundum eam opinionem, παραδιδόναι γῆν ἢ οἰκία τοῖς μνήμοσιν fere id esse quod ab Aristotele et Theophrasto (supr. pag. 316) dicatur: ἀναγράφεσθαι τὰ ἴδια συμβόλαια παρὰ τοῖς μνήμοσι; et illud: παραλαμβάνεσθαι γῆν ἢ οἰκία ὑπὸ τῶν μνημόνων id ipsum esse quod a Theophrasto dicatur: μετεγγράφεσθαι τὸν ἐωνημένον ὑπὸ τῆς ἀρχῆς.

Sed Swoboda pro illa ἀναγραφῇ quae quarto saeculo in nonnullis civitatibus graecis fieret, medio saeculo quinto et Halicarnasso in urbe hoc substituendum esse arbitratus ut venditiones fierent coram mnemonibus et ita ratae fierent, verba παραδιδόναι γῆν τοῖς μνήμοσιν ita interpretatur ut fere idem valeant quod: „adhibere mnemones ad venditionem vel alienationem agri". Praeterea vero fere consentit cum viro cl. Rühl. Sic pag. 119: „dass die Mnemonen, ait, bei jedem Kauf und Verkauf assistierten, und ihm damit rechtliche Gültigkeit verliehen; die Sprache des Gesetzes (quo verbo nostram legem respicit) drückt dies dadurch aus, dass Grundstücke und Häuser ihnen, natürlich zur Perfection des Besitzwechsels, „übergeben" wurden. Die Bestimmung Z. 18 sqq. kann daher keinen anderen Zweck gehabt haben, als dass, wie Rühl (S. 63) meint, für eine ge-

Digitized by Google

wisse Zeit, diejenige da Apollonides und die zugleich mit ihm Angeführten Mnemonen waren, die Übertragung von Grundeigenthum rechtlich ausgeschlossen blieb, oder wie Hirschfeld (Ancient Greek Inscriptions in the British Museum part IV section 1 n° 886, mit beigegebenem Commentar) S. 51 übersetzt: Neither land nor houses shall be surrendered (for sale) to the mnemones of the time when Apollonides .... held office".

Mihi eae opiniones reiciendae esse videntur, non hanc ob causam quidem quod novae sint, nam ratio inscriptionis nostrae ea est, ut utique ad eam interpretandam aliquid comminiscamur necesse sit, quod novum et ceteroquin incognitum et inauditum sit; sed propter haec argumenta quae nunc ordine proferam.

1. Opinio qua nititur Swoboda, venditiones fundorum Halicarnassi ita solum ratas fuisse, si coram mnemonibus factae essent, est mera coniectura. Quod ipsum non impediret quidem, quominus eam admitteremus, si necessaria et probabilis esset. Sed tamen, obliviscendum non est, fundamentum quod ei substruere conatus sit Swoboda, esse fallax. Id fundamentum ab eo petitum est ex inscriptione Iasensi de qua supra (Add. ad cap. VIII, pag. 318—322) egimus. „In der Inschrift von Iassos ait pag. 119, heisst es bei dem Verkauf von Gütern, welche hier allerdings vom Staate eingezogen wurden: *μνήμονες συνεπώλησαν*, was nicht anders gedeutet werden kann als ...: dass die Mnemonen bei jedem Kauf und Verkauf assistierten und ihm damit rechtliche Giltigkeit verliehen". Id prorsus falsum esse, supra ostendi; mnemones saeculi quarti in inscriptione Iasensi commemoratos nihil commune habuisse praeter nomen cum mnemonibus annuis Halicarnassensibus saeculi quinti, eos fuisse fideiussores a civitate ad eam ipsam rem constitutos, demonstravimus; itaque quod ad nostram legem transiliens inde deducit v. cl.: „die Sprache des Gesetzes (scil. nostrae legis Halicarnassensis) drückt dies (scil. quod ex decreto Iasensi effecisse sibi visus est) dadurch aus, dass Grundstücke und Häuser ihnen, natürlich zur Perfection des Besitzwechsels, „übergeben" wurden", iam propterea omni probabilitate caret, quod res prorsus dissimiles in ea sententia inter se permiscentur.

2. Praecise nego, fieri posse ut „*παραδιδέναι γῆν τοῖς μνήμοσιν*" fuerit formula Halicarnassensibus usitata pro eo quod

Digitized by Google

est „ἀναγράφεσθαι χωρίον πεπραμένον (vel ἐωνημένον) παρὰ τοῖς μνήμοσιν", „ἀναγράφεσθαι πρᾶσιν (vel ὠνὴν) παρὰ τοῖς μνήμοσιν"; neque minus nego, fieri posse ut ea fuerit apud Halicarnassenses formula qua significaretur, „mnemones adhibere ad venditionem fundi", „fundum coram mnemonibus vendere"; formulas autem, quibus eam rem tum germanice tum anglice claram reddere conati sunt viri docti: „Grundstücke und Häuser den Mnemonen zur Perfection des Besitzwechsels übergeben", „to surrender land or houses for sale to the mnemones", vocabulis inanibus contineri iudico, neque cum ipsae sensu careant, quidquam valere ad rem probabilem reddendam.

3. Sed fac, illa omnia ita se habuisse ut volunt illi, παραδιδόναι γῆν τοῖς μνήμοσιν revera nihil aliud esse quam „fundum alienare"; fac etiam, nostram legem ita esse interpretandam ut „annum normalem" per eam constituere voluerint Halicarnassenses (sive, ut placuit viro d. Swoboda, annos unum et dimidium normales); verum sit quod supra refutavi, voluisse Halicarnassenses ea lege hoc solum assequi, ut intra duodeviginti menses proximos absolverentur omnes controversiae quae de iure fundorum eo tempore essent; ita semper tamen haec quaestio manet: cur tandem in illo temporis spatio normali fundos alienare prohiberi debuerunt cives? Quid proderat, eos id prohiberi? Quid suadebat, ut id prohiberentur? Ad eam quaestionem nullum datur responsum, neque dari potest ullum. „Es muszte dafür gesorgt werden" ait Rühl; quem etsi mirum fortasse non est, cum ipse fuerit anni normalis illius inventor, melius quam me novisse quae sint in genere „temporum normalium" condiciones, eas condiciones tam prorsus obscuras reliquisse vehementer me piget. Sed ego, de utilitate rei iam non amplius quaerens, nego factum; nego lege nostra mnemones pro tempore prohibitos esse aut alienationes fundorum in scriptis suis adnotare aut praesentes eis interesse, quo fieret ut eo tempore alienationes fundorum iam a privatis perfici non possent; et id quidem has ob causas:

4. Qui statuunt, mnemones illis verbis legis prohiberi alienationes fundorum ratas facere, ei me iudice negare non poterunt, illa verba etiam referenda esse ad iudicia de iure fundorum, τὰς κρίσεις ἐκ τῶν δικαστηρίων, quae etiam ad mnemones deferri

Digitized by Google

debuisse Aristoteles (supr. pag. 316) indicat, ad testamenta — quae apud Graecos inter τὰ ἴδια συμβόλαια numerata esse notum est —, ad hypothecas, ad donationes agrorum, et alia eiusmodi. Sed tamen iudicia de iure fundorum eo tempore haberi non licuisse, nemo salva lege nostra contendere potest; et fuit illud tempus, secundum illos, quam maxime iudiciis habendis et controversiis ad finem perducendis destinatum. Quis autem credat, cetera negotia quae dixi illo tempore praeclusa fuisse civibus; non solum quod sine ulla causa vehementer ita se ipsi vexaturi fuissent Halicarnassenses, sed etiam de iure civium graviter fuissent deminuturi, et acerbum damnum multis fuissent illaturi. Verum quod ad ipsas venditiones emptionesque fundorum pertinet, quomodo fieri potest ut eae fieri lege prohibitae sint, cum ipsa lex tum solum nihil valere voluit iusiurandum eorum qui anno Apollonidis possedissent cum post duodeviginti menses quam lex lata est in ius vocati essent, si apparuisset eos eo tempore quo Apollonides mnemon fuerat (quod ipsum duodeviginti mensium fuisse statuit Swoboda) vel postea eum fundum de quo ageretur alienasse: εἰ ὕστερον ἀπεπέρασαν? Id sane satis probare mihi videtur licuisse eo tempore fundos ἀποπεράσαι (cf. supr. pag. 299 sub *b*).

Itaque iam constare videtur, 1° lectionem illam de qua ago talem esse ut per se ferri non possit; 2° eam id significare nullo modo posse quod eius fautores eam significare volunt; 3° id quod ea significari contendant illi, carere omni utilitate, necessitate, probabilitate; 4° denique id repugnare ipsius legis verbis.

XI. De fundis privatis in custodiam mnemonum traditis. — Iam mihi superest ut quaeram, possitne altera lectio, τοὺς μνήμονας μὴ παραδιδόναι μήτε γῆν μήτε οἰκία τοῖς μνήμοσιν ἐπὶ Ἀπολλωνίδεω τοῦ Λυγδάμιος μνημονεύοντος ex coniectura ita explicari, ut in ea possit acquiesci. Quod ut fiat, nova coniectura opus esse arbitror. Varias enim eius lectionis interpretationes quas a quibusdam viris doctis temptatas esse video, parum mihi placere confiteor, et tam parum quidem, ut vix mirum videatur eas a plerisque reiectas esse. Sic fuerunt qui conicerent, hoc ius fuisse Halicarnassensibus, ut fundi, quorum ius esset controversum, a civitate sequestrarentur et

Digitized by Google

mnemonibus administrandi committerentur, ut in eorum administratione manerent dum de lite disceptarent iudices. Verum est quod obiecit Rühl, iniquius ita cum possessoribus fundorum controversorum acturam fuisse legem, quam ut id ita se habuisse credere possemus. Alii coniecerunt, aliquo tempore ante legem nostram rogatam accidisse Halicarnassi, ut civitas occupasset et in publicam mnemonum tuitionem dedisset fundos quosdam privatos, qui relicti essent a dominis, adversariis tiranni, in motu civili victis et in exsilium actis; eos fundos autem, cum exsules paullo postea revocati essent, lege nostra dominis reddi. Ei coniecturae inprimis obstat, ut recte animadvertit Rühl, quod nostra lege non agitur de certis quibusdam fundis; id si voluisset lex, ampliore definitione eorum fundorum opus fuisset, neque certe careri potuisset articulo; immo agitur de condicione quadam fundorum, quae eiusmodi est, ut omnes fundi privati possint pro re nata in eam pervenire. Accedit autem, quod de reditu exsulum, et de fundis redditis vel reddendis nihil in inscriptione legitur; ea coniectura in ea parte refutatur omnibus illis quae supra scripsi. — Sed ego habere mihi videor principium certissimum unde proficisci possim, quo caruerint viri docti antiquiores. Iam enim constat, legem hoc consilio factum esse, ut bonis suis in perpetuum exuerentur cives quidam, vel civium quorundam heredes, qui tum cum lex rogaretur peregre abessent. Constat civitatem, cum lex nostra ferretur, in eo fuisse ut venderet bona eorum civium, quamvis essent bona aliena, quasi essent res nullius; constat eo praesertim spectare legem, ut efficiat, eae venditiones instantes ut bene procedant, ut tute licitari possint emptores, omni sublato periculo et metu ne postea fundi cum ulla bona spe obtinendi repetantur a dominis. Necessarium igitur mihi videtur, etiam hunc legis articulum de quo nunc ago, ad idem illud consilium pertinere; eum quoque factum esse ad praeparandas venditiones, id iam ab initio sine ulla dubitatione affirmare possumus. Atqui fuitne Halicarnassi aliqua cura vel custodia publica, a mnemonibus exercenda, in quam recipi possent fundi qui essent aut pupillorum aut civium peregre profectorum? Si qua fuit, ea custodia lege nostra removeatur necesse est ab illis fundis, qui anno Apollonidis ut a civitate veneant et ab

Digitized by Google

emptoribus possideantur futurum est. Itaque quod conicio huiusmodi est: ius legitimum hoc fuisse Halicarnassensibus, ut fundi privati possent partim a dominis ipsis in fidem publicam commendari (*ἐν παρακαταθήκῃ δίδοσθαι* vel *παρακατατίθεσθαι τῇ πόλει*), si eos aliqua de causa ipsi tueri nequirent illi, quod inprimis tum factum esse credo cum quis peregre profecturus esset, si absentiam suam diuturniorem fore praevideret; partim vero ut fundi privati in fide publica esse (*ἐν παρακαταθήκῃ εἶναι παρὰ τῇ πόλει*) tum ultro inciperent, cum domini eorum mortui eos reliquissent heredibus nondum adultis et tutelae etiam obnoxiis; fundos autem propter eas causas semel a mnemonibus in fidem receptos, eorum curae et tuitioni subiectas mansisse, et ab uno collegio debuisse *παραδίδοσθαι* proximo et ab eo *παραλαμβάνεσθαι*, ab illo deinde tertio, et ita deinceps, tamdiu, dum eos repeterent domini et redderent (*ἀποδιδοῖεν*) mnemones, sive quod ab itinere domum rediissent, sive quod a tutela liberati administrationem rerum suarum susciperent. Nomen autem eius fundorum traditionis quae a privatis fieri posset, non *παράδοσιν* sed *παρακαταθήκην* fuisse censeo, quod vocabulum fere convenit ad id quod latine „depositum" dicitur; sed cum iure Romano depositum ad res mobiles solum pertineat, apud Graecos vero *παρακατατίθεσθαι τινά τινι* potuisse etiam fundos et loca ex multis mentionibus et exemplis constet (cfr. Herod. 3. 59; Thuc. 2. 72. 3; Xen. Hell. 6. 1. 2; Isocr. Archid. 19; Paus. 2. 18. 7; Dittenb. Syll. n° 53 lin. 15 sq.), illud reddere praestat vocabulo q. e. custodia ubi de rebus immobilibus sermo est. Custodia mnemonum autem quam longe pertinuerit, vix conicere ausim; licet fortasse hoc loco citare verba, quibus in inscr. quadam Attica describitur officium ad curatores annuos, *ἐπιμελητάς*, aliquando delatum in tribu Erechtheide ex decreto tribulium (Dittenberger Syll. n° 429 lin. 8—10): *βαδίζειν ἐπὶ τὰ κτήματα διὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἐπισκοπεῖσθαι τά τε χωρία εἰ γεωργεῖται κατὰ τὰς συνθήκας, καὶ τοὺς ὅρους εἰ ἐφεστήκασι κατὰ τὰ αὐτά.* Diligentius rem persequi non conabor. Sed hoc tenendum esse videtur, tuitionem illam mnemonicam si omnino fuerit, inprimis pertinuisse ad vindicanda et protegenda iura quae in fundis suis haberent cives illi absentes et pupilli, veluti dominium et hypothecam, ad ipsos defendendos ab omni damno quod fraude

Digitized by Google

et iniuria eis afferri posset, ex. gr. si quis eorum absentia vel imbecillitate abusus clam in possessionem irreperet, lapides terminales si loco moverentur aut hypothecarii si attrectarentur, cultura agri si neglegeretur ab eis ad quos pertinebat, colonis vel conductoribus vel ipsis tutoribus. Custodia mnemonum hoc valuisse debet, ut possent castigare, in ius vocare, poena ulcisci eos qui eiusmodi aliquid perpetrassent; itaque necessarium videtur id ius eis fuisse, ut agere possent tamquam procuratores quidam publici dominorum, tamquam possessores temporarii fundorum sibi commissorum. Ac ne quis obiecerit, eiusmodi operam, a magistratibus graecis in bona privata impensam, esse rem prorsus inauditam: primum, vocabula legis ita se habent, ut utique aliquid sub eis lateat necesse sit quod nobis novum sit; deinde non desunt res absimiles quidem, sed tamen quae conferri possint. Reputemus curam quam Athenis archontem habuisse novimus pupillorum et orbarum eorumque possessionum, ᾧ ἐπικλήρων καὶ ὀρφανῶν καὶ τῶν τοκέων προστέτακται ἐπιμελεῖσθαι, Demosth. 35. 48 cfr. 43. 75. Quin etiam opera, quam in perscribendis nominibus eorum qui ex negotio privato ius in fundo acquisivissent, mnemonibus Halicarnassensibus ponendam fuisse novimus, nonne ipsa iam tota pertinet ad iura privatorum publice tuenda? Quid autem illi magis consentaneum esse potest quam ut credamus, ius publicum, cum ab altera parte pro eis fundorum dominis qui ipsi satis valerent ad iniuriam a se arcendam, satis se fecisse crederet cum per illas perscriptiones et illa testimonia mnemonum eis opem tulisset et ut ita dicam arma paravisset quibus ipsi ius suum vindicare possent si opus esset, ab altera parte pro his qui se ipsi defendere non possent iam ipsum voluisse pugnare, et instituisse magistratus qui ipsi illis armis uti possent et deberent ad eorum ius defendendum. Iamvero si credimus, talem curam fuisse mnemonibus Halicarnassensibus publice mandatam, iam sequitur ut statuamus, Halicarnassi revera id fieri non potuisse quod supra (pag. 309) tetigi, ut bona aliena venirent. Si statuimus, cives, qui nuper cum Lygdami eiusque factione conflixissent, antequam in exsilium abirent, fundos suos tradidisse in publicam mnemonum custodiam, et bona civium qui necati essent ultro tamquam pupillaria pervenisse in eorum custodiam, iam

Digitized by Google

concedendum est id fieri non potuisse, ut ea bona occuparentur et proscriberentur ab adversariis qui victores discesserant; mnemones tali iniuriae non obsistere non poterant. Id obstaculum igitur ut removeatur, lex nostra providet. Sed ipsam custodiam publicam in quam tradi possint fundi privati, lex nequaquam abolet; omnes cives in posterum etiam eo instituto frui patitur. Officium mnemonum, opera quam praestant, ut in ceteris rebus, sic in hoc fundorum custodiendi genere, intacta manent. Hoc unum novatur: mnemones soli qui nunc sunt, non debent postquam magistratu abierunt et ὑπεύθυνοι facti sunt, successoribus suis tradere fundos privatos, si quos forte eo anno in custodia habuerunt. Lex se continet in uno anno, in uno mnemonum collegio; ex παραδόσει et παραλήψει illa solemni et annua, hoc anno solum excipiuntur fundi si qui ante legem nostram rogatam ad mnemones custodiendi pervenerunt. Quid ut de eis fiat? Hoc solum, ut custodiae publicae subtracta sint. Ad mnemones qui nunc sunt, ei fundi iam nihil pertinebunt ut primum illi magistratu abeuntes privati facti erunt. Novi mnemones eos non acceperint in custodiam. Domini ipsi, quamquam nemo impediturus est quominus denuo in custodiam publicam eos tradant, aut ipsi in suam dicionem eos recipiant, id facere non poterunt quia peregre absunt. Fundi igitur erunt deserti, indefensi. Nemo erit qui obsistat, si civitas eos occupatos proscripserit; venditiones sine ulla difficultate procedent. — Cum altera illa parte legis autem, de qua supra egi cap. I—VI, qua domini fundorum, qui de fundis suis, ante hanc legem rogatam amissis, recuperandis intra diem praestitutam iure agere nequiverint, ius suum testimonio mnemonum confirmare prohibiti, iureiurando novorum possessorum repelli iubentur, artissime cohaerere apparet eam partem quam hoc capite conatus sum coniciendo explicare, qua mnemones prohibentur fundos quos in custodia habuerunt successoribus tradere. Fundi qui in utraque legis parte respiciuntur, eidem sunt; non verbis quidem et specie, nam specie summa aequitas observatur in lege, neque quidquam in ea iubetur quod non specie pertineat ad universos cives et universa omnium fundorum iura — sed consilio et voluntate et effectu. Cura et opera illius collegii, quod erat ut supra dixi institutum ut esset custos iuris et praesidium aequitatis, utroque

Digitized by Google

legis praecepto paullulum cohibetur et praepeditur, eo consilio, ut exsules ea iam frui ne possint, utque ipsa ne possit impedimento esse quominus victor praedam quam sibi destinavit rapiat. Nam ut in altera parte testimonio mnemonum eatenus silentium imponitur, quatenus id possit in posterum exsulibus prodesse, sic in altera legis parte custodia qua fundos privatos relictos et pupillares tueri eos oportet, eatenus tollitur, quatenus ea possit in praesentia eisdem saluti esse. — Lectionem igitur quam defendo, si accipitur coniectura quam proposui, sanam et egregiam sententiam habere iam in propatulo est. Eam coniecturam solam esse credo, quae prorsus ad causas et rationes nostrae legis conveniat. Id magnae commendationi ei esse debere, nemo negaverit.

ADDENDUM.

Cum magno gaudio, neque sine aliquo dolore tamen, post scriptionem meam ad finem perductam et typis expressam, vidi adnotationem, quam in Addendis et Corrigendis adiecit Dittenberger (Syll. vol. II pag. 940), quae est haec: „*Versu* 9 *supplemento* παραδίδοσθαι *spatium non sufficere ideoque ad* παραδιδόναι *redeundum esse ectypo chartaceo examinato asseverat B. Haussoullier Revue Critique* 1899 *pag.* 405". Scilicet vehementer dolebam, quod neglegentia mea factum esset, ut ignarus mansissem opis, quae ex scriptione viri cl. Haussoullier a me peti potuisset; sed magno simul afficiebar gaudio, cum discerem, ea quae supra proprio Marte statuissem de lacunae spatio, confirmari testimonio fide digno viri harum rerum peritissimi qui rem suis oculis exploratam haberet; et ita fieri ut interpretationi meae, quam iam per se et probabilem et necessariam esse quantum potui demonstraveram, fundamentum substrueretur quod solidum et eiusmodi esset, quo tum cum de ea scriberem etiam careret. Eam interpretationem igitur eo magis commendatam et probatam fortasse lectori fore posse existimo.

I. M. J. VALETON.

Digitized by Google

DE EURIPIDEAE FABULAE PIRITHOI FRAGMENTO NUPER REPERTO.

SCRIPSIT

K. KUIPER.

In Musei Rhenani volumine huius anni, fasciculo primo, Hugo Rabe publici iuris fecit excerpta quaedam e codice Vaticano 2228 (cod. pap. s. XIV), in quo codice insunt adnotationes Ἰωάννου διακόνου καὶ λογοθέτου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας εἰς τὸ Περὶ μεθόδου δεινότητος Ἑρμογένους.

Ex tribus Euripidis tragoediis hodie deperditis, Pirithoo, Melanippa, Stheneboea Rabii cura traduntur nobis fragmenta sive nova sive maiora quam in Gregorii Corinthii commentariis ad Hermogenem nobis servata erant.

De ipso Iohanne diacono pro certo quidquam affirmari posse negat Rabius, ne id quidem constare ratus utrum idem sit necne atque Ἰωάννης ille διάκονος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας cuius olim Maius librum edidit περὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους οἰκονομίας τοῦ θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Sed hoc saltem affirmat: „der Johannes-Commentar bringt uns vor Gregor, dessen Vorlage aber war er nicht. Johannes spricht oft von Vorgängern, ihre Namen nennt er nicht."

Argumenta fabularum apud utrumque commentatorem fere sunt similia — nisi quod codex Vaticanus servavit quaedam quae in Gregorii codice Mediceo lacera sunt, atque hic illic occasionem offert corruptelas in Gregorianis sanandi; apparet itaque ex eodem fonte fluxisse quae de Euripidis fabulis disserat uterque. Sed aliquanto breviora sunt apud Gregorium, sive

Digitized by Google

ipse decurtavit, sive auctor cui sua debebat, fragmenta ipsa quibus argumenta fabularum illustrata erant.

In Pirithoo haec dedit Gregorius (Rhet. ed. Walz. VII. 1312): *ἐν μὲν γὰρ τῷ* Πειριθόῳ *παρεισάγεται* Ἡρακλῆς *ἐν* Ἅιδου *κατελθὼν κατὰ κέλευσιν* Εὐρυσθέως *καὶ ὑπὸ τοῦ* Αἰακοῦ *ἐρωτώμενος ὅστις ἐστὶ καὶ ἀποκρινόμενος*

ἐμοὶ πατρὶς μὲν Ἄργος, *ὄνομα δ'* Ἡρακλῆς,
θεῶν δὲ πάντων πατρὸς ἐξέφυν Διός·
ἐμῇ γὰρ ἦλθε μητρὶ κεδνῇ πρὸς λέχος
Ζεύς, ὡς λέλεκται τῆς ἀληθείας ὕπο.
ἥκω δὲ δεῦρο πρὸς βίαν Εὐρυσθέως.

Decurtatum a fine hoc fragmentum esse, non potuit quin viderint editores, quamquam tacent. Etenim missum in Orcum fuisse Heraclem ab Eurystheo ipso constabat, verba autem *πρὸς βίαν* Εὐρυσθέως contrarium significare et omnes alii scriptores docere poterant et ipse Euripides, qui *Heraclid.* 97 scripsit:

μήτ' ἐκδοθῆναι μήτε πρὸς βίαν θεῶν
τῶν σῶν ἀποσπασθέντες εἰς Ἄργος *μολεῖν.*

item *Suppl.* 158 Ἀμφιάρεώ *γε πρὸς βίαν* et alibi. Sed Hercules non invito Eurystheo in Orcum descendit verum invitus ipse, vi coactus „*πρὸς βίαν*"; ut Menelaus *Andr.* 730 *πρὸς βίαν* venit in Phthiam. Commode lacerum fragmentum supplet Iohannes Diaconus et ita supplet, ut primum appareat iniuria dubitasse olim Dindorfium de fide Gregorii in argumento fabulae enarrando, „Herculis enim verba sapere prologum", deinde, licet ipsa controversia de Pirithoi fabulae auctore parvo versuum lucro vix dirimatur, nobis iterum praebeatur occasio caute disquirendi num indolem Euripideam, „*τὸν* Εὐριπίδου *τρόπον*", versus recens cogniti habere videantur. Quod disquirere eo minus absurdum videtur, quo magis libri Iohannis, quem ex parte nunc edidit Rabius, ratio universa nos vetat cogitare de fraude quadam sive ab ipso Diacono, sive ab auctore quem sequitur, in antiquorum testimoniis referendis commissa. Colore Euripideo eiusmodi versus inficere, id sanequam potuerat fraudator quispiam, sed causa non est tale quid imputandi Diacono; quatenus nobis licet conferre antiquorum libros cum fragmentis a Iohanne relatis, constans eius est fides. Laudat ex Platone, Demosthene, Euripide aliis ea quae conveniunt cum libris nostris, neque unquam de se quidquam addit ficti.

Digitized by Google

Ecce igitur novum Pirithoi fragmentum:

εἰσάγεται γοῦν ἐν τούτῳ τῷ δράματι Αἰακὸς πρὸς Ἡρακλέα λέγων·

ἔα, τί χρῆμα; δέρκομαι σπουδῇ τινα
δεῦρ' ἐγκονοῦντα καὶ μάλ' εὐτόλμῳ φρενί.
εἰπεῖν δίκαιον, ὦ ξέν', ὅστις ὢν τόπους
εἰς τούσδε χρίμπτῃ καὶ καθ' ἥντιν' αἰτίαν.

εἶτα Ἡρακλῆς πρὸς αὐτόν·

οὐδεὶς ὄκνος πάντ' ἐκκαλύψασθαι λόγον·
ἐμοὶ πατρὶς μὲν Ἄργος, ὄνομα δ' Ἡρακλῆς,
θεῶν ⟨δὲ⟩ πάντων πατρὸς ἐξέφυν Διός.
ἐμῇ γὰρ ἦλθε μητρὶ κεδνῇ πρὸς λέχος
Ζεύς, ὡς λέλεκται τῆς ἀληθείας ὕπο.
ἥκω δὲ δεῦρο πρὸς βίαν, Εὐρυσθέως
ἀρχαῖς ὑπείκων, ὅς μ' ἔπεμψ' Ἄιδου κύνα
ἄγειν κελεύων ζῶντα πρὸς Μυκηνίδας
πύλας, ἰδεῖν μὲν οὐ θέλων, ἄθλον δέ μοι
ἀνήνυστον τὸν δῶκεν ἐξηνυκέναι.
τοιόνδ' ἰχνεύων πρᾶγος Εὐρώπης κύκλῳ
Ἀσίας τε πάσης ἐς μυχοὺς ἐλήλυθα.

Sani atque integri hi versus videntur praeter versum 14. Vitium metri quo versus illius initium laborat iam sustulit Rabius ἀνήνυστον δ' ἔδωκεν in ἀνήνυτον δέδωκεν corrigens, quamquam dubito rectene se habeat perfectum, pro quo malim ἀνήνυτον δίδωσιν. Sed vix ferendus videtur versus exitu ἐξηνυκέναι. Perfecti quidem infinitivus post verba iubendi, mandandi, constituendi haud prorsus insolitus est; sufficit enim in memoriam revocare notum illud ὥρη ἐρᾶν, ὥρη δὲ γαμεῖν, ὥρη δὲ πεπαῦσθαι. Sed frustra quaeres in Euripidis fabulis exemplum litterae υ in verbo ἀνύειν, sive in aoristi sive in perfecti formis productae. Versus finem frequenter apud Euripidem efficiunt huius verbi formae: ἔργον ἤνυσα, οὐδὲν ἤνυτον similia, semper correpta vocali. Sequiores in eiusmodi formis nonnumquam neglegentiores sunt. Quapropter probabile dixerim librarii cuiusdam culpa, non ipsius Iohannis Diaconi, pravam formam huc irrepsisse, — id quod eo facilius factum est quod cum substantivis ἄθλος, πόνος, ἀγὼν nonnumquam verbum ἀνύσαι coniungunt poetae tragici, — ipsum vero Euripidem hunc in modum scripsisse suspicor:

ἀνήνυτον δίδωσιν ἐξηντληκέναι.

Digitized by Google

Operae pretium mihi videtur in novis hisce versibus ex Pirithoo servatis iterum experiri quod in ceteris huius fabulae versibus conatus sum (cf. Mnem. XXXV p. 367 sqq.). Non enim puerile negotium suscipere equidem putaverim eum qui demonstratum ierit Pirithoï poetam in hoc quoque fragmento ad Euripideos recurrere numeros, dictionique hic quoque eundem inesse colorem qui Euripidem prodat auctorem. Ceterum molestior fuit fortasse labor conquirendi exempla quam erit legendi, lectori itaque si cui taedium movebo, breve sanequam hoc erit taedium.

Singulos percurram versus recens repertos, exemplisque Euripideis quantum attinet illustrabo.

Vs. 1. ἔα, τί χρῆμα; δέρκομαι σπουδῇ τινα
δεῦρ' ἐγκονοῦντα, καὶ μάλ' εὐτόλμῳ φρενί.

Qui in scena Euripidea peregrini cuiusdam adventum admirantur vel factum inexpectatum nuntiant sic solent exclamare ἔα, τί χρῆμα, ὁρῶ ... sive δέδορκα, sive δέρκομαι. Locos, quales sunt *Andr.* 897, *Hipp.* 905, *Or.* 1573, *Suppl.* 92, *Herc.* 525, fr. 125 non exscribam, chartae enim parcere decet; sed praeter eos versus, omnes ab exclamatione ἔα sive a verbis ἔα τί χρῆμα incipientes, conferri velim *Andr.* 545

καὶ μὴν δέδορκα τόνδε Πηλέα πέλας
σπουδῇ τιθέντα δεῦρο γηραιὸν πόδα.

Sic semper eadem in rebus eisdem redeunt apud poetam nostrum. Quam frequens ei est dativus ille σπουδῇ, sive quis σπουδῇ σκυθρωπὸς πρὸς δόμους ὁρμώμενος describitur (*Hipp.* 1161) sive — ut *Hec.* 216 — ἔρχεται σπουδῇ ποδός, sive — ut *Bacch.* 212 — πρὸς οἴκους ὅδε διὰ σπουδῆς περᾷ (vide quoque *Phoen.* 849)! Etenim amat Euripides vocem σπουδῇ in quinta sede versus, ut δεῦρο in prima, id quod vix illustrare exemplis vellem nisi unus ex Phoenissis versus in memoria mihi haereret propter sonitus similitudinem memorabilis, versus 853 δεῦρ' ἐκκομισθείς (cf. *Hel.* 862, *Io* 1258).

Verbum ἐγκονεῖν nihil habet quod nos detineat. Cum ceteris Euripides id adhibet, veluti *Hec.* 507 σπεύδωμεν, ἐγκονῶμεν. Sed *Herc.* 520 sq. exscribi non absonum:

δεῦρ' ὦ τέκν', ἐκκρίμνασθε πατρῴων πέπλων·
ἴτ' ἐγκονεῖτε.

Digitized by Google

Exitu versus secundi, καὶ μάλ' εὐτόλμῳ Φρενί memoriam, ut saepius, Aeschyli colit poeta. Is enim *Ag.* 1302 dixerat ἀπ' εὐτόλμου Φρενός. Nec displicet Euripidi haec dicendi ratio. Frequens eiusmodi ei est versus exitus, ut *Med.* 1373 ἀπόπτυστον Φρένα, *Iph.* 327 ἀναισχύντου Φρενός, *Alc.* 778 εὐπροσηγόρῳ Φρενί. Sed nolo in ea re nunc morari, quoniam posthac accuratius disquirere in animo est, qualis vocabulorum ψυχή, Φρήν, θυμός, ἦθος, τρόπος in fabulis Euripideis usus fuisse videatur.

Sequitur versu 3

εἰπεῖν δίκαιον, ὦ ξέν', ὅστις ὢν τόπους
εἰς τούσδε χρίμπτῃ, καὶ καθ' ἥντιν' αἰτίαν.

In quibus vocabula sunt fere qualia quivis adhibere potuerit in dialogo, sive scriptor sive poeta. Verbum χρίμπτομαι cum compositis Euripidi valde acceptum fuisse, docent *Ion.* 156, *Phoen.* 99, *Cycl.* 406, *Iph. T.* 815. Veram autem, ni fallor, Euripideam originem et numeri et dictionis ordo, sedesque a singulis vocibus in versu occupatae ostendunt. Quod ad numeros attinet, cum versus tertii initio confero *Ion.* 1017 στυγεῖν δίκαιον, *Hipp.* 914 κρύπτειν δίκαιον, fr. 240 μοχθεῖν δίκαιον, fr. 354 τιμᾶν δίκαιον (*Suppl.* 1052 τί δ' οὐ δίκαιον, *Hipp.* 1600 ἦ γὰρ δίκαιον, *Phoen.* 369 *Troad.* 962); cum fine eiusdem versus *El.* 622 ἐν ποίοις τόποις, *Bacch.* 1290. Structura participii ὅστις ὤν (quod sua in versu sede revocat *Andr.* 883 ἀτὰρ δὴ πυνθάνῃ τίς ὢν τάδε) comparari potest cum *Phoen.* 285 σὺ δ' ἀντάμειψαι ὅστις ὢν ἐλήλυθας (cf. *Hel.* 79), versus vero finis per substantivum αἰτίαν haud insolitus recurrit *Ion.* 1525 προστιθεὶς τὴν αἰτίαν, *Iph. T.* 64 ἀλλ' ἐξ αἰτίας, *Andr.* 1126 ποίας ὄλλυμαι πρὸς αἰτίας. Minus autem solita est dictio κατ' αἰτίαν (quacum conferatur Aesch. *Prom.* 226 Herod. II. 91) non causam (ut *Andr.* 387 αἰτίας πέρι, *Hec.* 1203 τίν' αἰτίαν ἔχων) sed consilium propositum significans, id quod saepius redit apud Aristophanem in dictione ἦλθες δὲ κατὰ τί et similibus (cf. *Nubb.* 239). Universe autem hanc Aeaci interrogationem, responsumque quod sequitur Herculis cum nullo loco Euripideo aptius compares quam *Heraclid.* 132:

ΔΗ. σὸν δὴ τὸ φράζειν ἔστι μὴ μέλλειν ἐμοὶ
ποίας ἀφῖξαι δεῦρο γῆς ὄρους λιπών;
ΚΟ. Ἀργεῖός εἰμι· τοῦτο γὰρ θέλεις μαθεῖν·

Digitized by Google

ἐφ' οἵσι δ' ἥκω καὶ παρ' οὗ λέγειν θέλω.
πέμπει Μυκηνῶν δεῦρό μ' Εὐρυσθεὺς ἄναξ
ἄξοντα τούσδε.

Vs. 5 sqq. De primo tantum versu quo Hercules respondet pauca addam; versus enim 6—10 antea iam tractavi. Prorsus eodem modo numquam quantum novi versus initium instituit Euripides. Accedit proxime *Bacch.* 461, ubi Pentheo interroganti „λέξον ὅστις εἶ γένος; sic respondet Dionysus:

οὐ κόμπος οὐδείς, ῥᾴδιον δ' εἰπεῖν τόδε,

comparari autem cum versus initio potest *Bacch.* 780 ἀλλ' οὐκ ὀκνεῖν δεῖ, et *Suppl.* 295 qui numeris et sonitu nostrum versum revocat, licet significet contrarium: „ἀλλ' εἰς ὄκνον μοι μῦθος ὢν κεύθω φέρει". Tandem cum exitu versus confero *Iph. A.* 1146 ἄκουε δὴ νῦν, ἀνακαλύψομεν λόγον (cf. *ibid.* 872). Opponi potest *Med.* 282 παραμπέχειν λόγον.

Haud minus versus illi, qui post 6—10 ex Gregorii commentario iampridem cognitos sequuntur, persuadere possunt lectori ex Euripidis officina Pirithoum fabulam provenisse.

Vs. 11 ἀρχαῖς imperium indicatur ratione non dissimili ab *Iph. A.* 343, *Andr.* 699, *Or.* 857. Alibi distinctius iussa Eurysthei circumscribit Euripides: „Εὐρυσθέως πομπαῖσι" (*Herc.* 580) sive „ἐντολαῖς" *ibid.* 1275. — Participium ὑπείκων more Euripidi inprimis proprio partem versus priorem claudens, collocatum habemus ea sede qua est fr. 390 ἔπτησσ' ὑπείκων (cf. 431 Ζεύς, ἀλλ' ὑπείκει).

Vs. 11 ὅς μ' ἔπεμψ' Ἅιδου κύνα | ἄγειν κελεύων. Apte, quibuscum haec comparentur sunt *Herc.* vs. 22:

βέβηκ' εἰς Ἅιδου τὸν τρισώματον κύνα
εἰς φῶς ἀνάξων.

Finis autem versus in Μυκηνίδας exiens in memoriam revocat versus *El.* 761 παρθένοι Μυκηνίδες et *Phoen.* 865 in Μυκηνίδα desinentes, quam formam alibi quoque pro adiectivo usitatiore Μυκηναῖος Euripides adhibuit (vide *Or.* 1246. 1470).

Extremi versus non multa singularia habent dictionis Euripideae insignia. Nempe ἰχνεύειν scenicis commune est, πρᾶγος vox magis fortasse a Sophocle quam ab Euripide usitata, nec tamen ab eius sermone est aliena, κυκλῷ in fine versus habent omnes: Euripides *Hel.* 1557. Sed impense gaudet idem sub-

Digitized by Google

stantivo μυχός, quod vario sensu adhibet. Sic *Hec.* 1040 habemus δόμων μυχούς. *Iph. A.* 660 Αὐλίδος μυχοῖς, *Troad.* 84 κοῖλον Εὐβοίας μυχόν (cf. *Hel.* 820). Tandem moneo non tantum *Bacch.* 17 prorsus simile versui nostro extremo habere initium Ἀσίας τε πάσης — dictione autem convenire quoque *Ion.* 1355 πᾶσάν γ' ἐπελθὼν Ἀσίαν Εὐρώπης θ' ὅρους et *Ion.* 1586 Ἀσιάδος τε γῆς | Εὐρωπίας τε — sed etiam exitum versus Euripideum colorem habere. Versus sic in ἐλήλυθα exeuntes habes multos; exemplo sint *Bacch.* 1201 ἦν Φέρευσ' ἐλήλυθα, *Iph. A.* 1270 βουλόμενον ἐλήλυθα, *Hipp.* 946 ἐς μίασμ' ἐλήλυθα, *Phoen.* 384 διὰ πόθου δ' ἐλήλυθα.

Sed nolo pergere στάθμῃ καὶ ταλάντῳ poësin exigere. Sufficiunt haec, eis quidem qui tali ratione opuscula poetae cuidam vindicari posse non negent. Nec tamen aliam rationem video qua de versibus tam paucis tamque simplicibus disceptando efficiamus Euripidine debeantur an Critiae. Et mihi quidem haud minus quam antea, repertis hisce versibus verisimile videtur Pirithoi poetam Euripidem fuisse.

Scr. Amstelodami mense Martio exeunte.

PLUT. DE CAP. EX INIM. UTIL. 92 B.

Bonus hortulanus rosis violisque porrum et caepe apponit, quae quidquid humus acre habeat et male olens ad se trahant. Sic amicis te leniorem et in eorum re secunda minus invidum faciet ὁ ἐχθρὸς ἀναλαμβάνων καὶ περιέπων τὸ κακόηθες καὶ βάσκανον.

Nullus hic locus verbo q. e. περιέπειν, sed quid requiratur totus clamat contextus: vitia illa inimicus non solum in se recipit sed etiam (nam sic demum prodest) *retinet*. Lege ergo περιστέλλων et cf. de Virtute et vitio p. 100 C: ἦν ὁ ἄνθρωπος ἀναδίδωσιν ἐξ ἑαυτοῦ θερμότητα ταύτην ἡ ἐσθὴς τῷ σώματι προσπεσοῦσα συνέχει καὶ περιστέλλει.

J. J. H.

Digitized by Google

NOVAE CONIECTURAE IN FRAGMENTA MENANDREA REPERTA A LEFEBURIO.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

Novas dico has suspiciones respiciens eas quas iam vulgavi antehac in Berliner Phil. Woch. 1908 Ian. 18 et 25.

Nunc vero uti mihi licuit Leeuwenii editione multo emendatiore quam curare potuit codicis primus lector et editor. — Nullus vero dubito quin compluribus locis, ubi non nisi dispersas quasdam litteras notavit Lefebvre, codex denuo inspectus viro oculatiori et tam palaeographiae quam sermonis et numerorum peritiori plura certiora oblaturus sit, quae firmiora praebeant emendaturis subsidia. Leeuwenianae editionis laudandae alia mihi dabitur occasio: nunc eximio libro gratus utar sequens tantum non ubique eius verborum personarumque dispositionem et versuum numerationem.

Ad Disceptantes (Ἐπιτρέποντας).

Vs. 25. *ἐν τῷ δάσει τῷ πλησίον τῶν χωρίων τούτων ἐποίμαινον κτἑ.*

Substantivum *δάσος* pro *δασύτης* quamquam legitime formatum ut *βάθος*, *πάχος*, *τάχος*, alia multa, non nisi a recentibus scriptoribus usurpari videtur neque igitur iniuria damnari a veteribus Atticistis. Quia autem Menandri codex caret accentibus, nihil nos vetat ΔΑCΘΙ habere pro dativo neutro adiectivi *δασύς* et rescribere *δασεῖ*. *Δασὺ χωρίον* saepius legitur apud Thucydidem et Xenophontem.

Digitized by Google

Vs. 103. *βλέψον δὲ κἀκεῖ, πάτερ· ἴσως ἔσθ' οὑτοσὶ*
ὁ παῖς ὑπὲρ ἡμᾶς, κτἑ.

Ἐκεῖ pro *ἐκεῖσε* procul dubio non est aetatis Menandreae et *βλέψον ἐκεῖ* aeque soloecum ac Latine foret *specta hic* pro *huc*. Recte igitur iam antehac suasisse mihi videor:

βλέψον δέ, πάτερ, κἀκεῖσ'· ἴσως κτἑ.

Cf. usitatissimum comicis *βλέπε δεῦρο*.

Vs. 170. *ὑπόχρυσος δακτύλιός τις οὑτοσί.*

Vulgo quidem *ἐπίχρυσος* et *ὑπόχρυσος* ad similium compositorum analogiam sic distinguuntur ut illud significet *cui superest aurum*, itaque *deauratus*, hoc vero *cui subest*, quapropter antehac suadebam *ἐπίχρυσος*, quod recepit vLeeuwen. Mox vero coepi dubitare num recte fecerim. Minus me movet ter eodem sensu *ὑτόχρυσος* lectum apud Philostratum minorem, qui plurima habet a vulgari usu remota, *vit. Apollonii* 48, 3; *Imag.* 304, 15 et 339, 12, quam titulus ap. Dittenberg. *Syll.* n⁰ 588, I 61 *δακτύλιοι ὑπάργυροι* et III *χονδύλιον ὑπόχρυσον*. Atticum tamen bonae aetatis exemplum desiderans ampliandum censeo. Reputandum fortasse Menandri et aequalium sermonem iam a puro Atticismo descivisse visum esse grammaticis antiquis.

Fieri potest ut huc pertineat etiam mirus usus verbi *καταμένειν* vs. 198, ubi Syriscus Onesimo, qui dixerat opportunum non videri eo die domino suo epulanti cum amicis tradere anulum, sed postridie, respondet

καταμενῶ
αὔριον κτἑ.

Καταμένειν antiquis est *manere in loco*, quae notio hic aperte non convenit, sed seriores dicere coeperunt *καταμένειν ἐπί τινος*, *persistere in aliqua re* et fortasse interpretandum: *non mutabo propositum*. Non potuit saltem ita dici pro *ἀναμενῶ τὴν αὔριον*, *expectabo diem crastinum*, qualem sententiam hic expectaveris.

Vs. 218 *Habrotonon*

οὐκ ἔτι μ' ἐᾷ γὰρ οὐδὲ κατάκεισθαι, τάλαν,
παρ' αὐτόν, ἀλλὰ χωρίς.

Sic cum spiritu leni uterque editor, sed requiri arbitror pro-

Digitized by Google

nomen reflexivum αὐτόν. Pro οὐκ ἔτι autem uno vocabulo scribendum esse οὐκέτι sequi mihi videtur ex μηκέτι.

Vs. 280 *Onesimus*

πρότερον ἐκείνην ἥτις ἔστιν, Ἀβρότονον,
εὕρωμεν, ЄΠΙΤΟΤΤΩΔЄΜΟΙΟΤΝΤΝ[.]ЄΛ[.

Presse quidem litterarum vestigiis insistens Lefebvre edidit: εὕρωμεν, ἐπὶ τούτῳ δ' ἔμοι⟨γ'⟩ οὐ νῦν [μ]έλ[ει., sed ἐπὶ τούτῳ — μέλει pro τούτου — μέλει Graecum non est. Nec tamen opus est ad iusto audaciorem Leeuwenii (fatetur ipse) coniecturam (ἐπὶ τοῦτον δ' ἴωμεν ὕστερον) confugere, quoniam scribi posse videtur

εὕρωμεν, ἐπεὶ τούτου γ' ἔμοιγ' οὐ νῦν μέλει

quandoquidem hunc ego sane in praesentia non curo.

Vs. 340. *Onesimus* secum:

τοπαστικὸν τὸ γύναιον ὡς ЄΡΠЄΘ ὅτι
κατὰ τὸν ἔρωτ' οὐκ ἔστ' ἐλευθερίας τυχεῖν,
ἄλλως δ' ἀλύει, τὴν ἑτέραν πορεύεται
ὁδόν.

De coniectura vLeeuwen edidit

τοπαστικὸν τὸ γύναιον! ὡς ἥσθηθ' ὅτι κτἑ.

Aptissime sane et vellem ita scripsisset Menander. At vix credibile HICΘHΘ abire potuisse in litteras praeter ultimam dissimillimas. Fac vero in archetypo vitiose exaratum fuisse OPACΘ pro OPAΘ, fortasse locus concedetur leniori coniecturae:

τοπαστικὸν τὸ γύναιον, ὡς ὁρᾶθ'! ὅτι κτἑ.

uti videtis (dicta at spectatores, ut saepius ἄνδρες in comoedia antiqua et nova). *Propterea quod via amoris non est parabilis libertas itaque* (hanc ingressa) *frustra errat, alteram viam ingreditur.* Attamen ita nescio an legendum sit potius vs. 3:

ἄλλως δ' (sc. ἔστιν) ἀλύει⟨ν⟩.

Vs. 360. *Onesimus* οὗτοσὶ

τίς ἐσθ' ὁ προσιών; Σμικρίνης ἀναστρέφει
ἐξ ἄστεως πάλιν ΤΑΡ....ΩCЄ.ΩΝ
αὖθις· πέπυσται τὰς ΑΛ.....IC
παρά τινος οὗτος; ἐκποδὼν δὲ βούλομαι
ποεῖν ἐμαυτὸν ...

Diu et multum me hic locus eiusque sententia exercuerunt.

Digitized by Google

Smicrines, Charisii socer, Onesimo servo eiusdem occurrit rediens ex urbe rus, ubi eum habitasse iam suspicari poteramus ex prima scena, in qua arbitrio inter pastores fungitur. Quid vero iam audivisse eum in urbe Onesimus suspicatur? Vix aliud, opinor, quam quod utriusque, tam servi quam soceri referat, scil. dissidia inter coniuges, filiam suam et Charisium; quod si ita est, non miramur Onesimum, fortasse e minaci personati Smicrinae aspectu aut gestibus turbidum animi statum efficientem, nolle cum eo congredi, ne de dominorum suorum inimicitiis interrogetur.

Talia mecum reputans (nec tamen sine dubitatione) conieci:

οὗτοσὶ
τίς ἐσθ' ὁ προσιών; Σμικρίνης. — ἀναστρέφει
ἐξ ἄστεως πάλιν, ταρ[ακτικ]ῶς ἔ[χ]ων
αὖθις. πέπυσται τὰς ἀμ[ηχάνους στάσε]ις
παρά τινος οὗτος; ἐκποδὼν δὲ βούλομαι
ποεῖν ἐμαυτὸν ...

Verba ταρακτικῶς ἔχων significant *praeceps ad turbandum*, itaque convenire videntur Smicrinae indoli, qualem novimus ex vss. 464—533. Gallice de eiusmodi homine dixeris *c'est un tapageur!* aut *il est d'humeur tapageuse.*

Vs. 399. *Onesimus*

ὑπομαίνεθ' οὗτος! νὴ τὸν Ἀπόλλω, μαίνεται·
ἐμάνη γ' (?) ἀληθῶς· μαίνεται, νὴ τοὺς θεούς,
τὸν δεσπότην λέγω Χαρίσιον. χολὴ
μέλαινα προσπέπτωκεν ἢ τοιουτονὶ
... αγαντ ..... αλλογεγον[.

Confidenter expleverim sic verba ultima:

ἢ τοιουτονὶ
[μέγ'] ἄγαν τ[ι αὐτῷ δὴ κακὸν] ἄλλο γέγον[έ πως.]

Vs. 415. ἀλιτήριος.

Utpote ductum ab ἀλειτής, hoc adiectivum ubique per diphthongum ἀλειτήριος scribendum arbitror, quod confirmatur secundae syllabae longitudine. Cf. etiam Blass in opere *De eloquentia Attica*, vol. III², 1, 107, 3.

Vs. 418. „— οὐκ ἔσχον οὐδ' ἔδωκα συγγνώμης μέρος

Digitized by Google

οὐδὲν ἀτυχούσῃ ταῦτ' ἐκείνῃ, βάρβαρος
ἀνηλεής τε!" λοιδορεῖ τ' ἐρρωμένως
αὐτῷ βλέπει θ' ὕφαιμον ἠρεθισμένος.

Sic vLeeuwen Wilamowitzium secutus edidit pro ΤΘΛΟΙΔΟΡΘΙ et ..CΩ, sed soloece, quia λοιδορεῖν cum quarto, λοιδορεῖσθαι cum tertio casu iungi iubet constans lex sermonis, itaque aut αὐτὸν requiritur aut ἀσυνδέτως scribendum λοιδορεῖτ(αι)'.

Vs. 445. χ.....τ' ἠδετο μετὰ τ[
οπ... μενεισων Χαρισίῳ[
οἱ..περ οἶσθα πιστός· οὐ γάρ ἐστι δὴ
ἑταιρίδιοN τοῦτ' οὐδὲ τὸ τυχ[
υἱοΤ δηδε καὶ παιδάριον...[
ἐλεύθερος. πάξ. μὴ βλέπ[
καὶ πρῶτον αὐτὸν κατὰ μόν[ας
τὸν φίλτατον καὶ τὸν γλυκύτατ[ον

Initio vs. 2 sq. agi videtur de Onesimo fideli Charisii servo, nec dubito quin recte Lefebvre dederit οἵ ὁ νπερ; deinde vero de puerulo, Syrisci pastoris alumno, quem iam Onesimi, domini sui anulum agnoscentis, praesertim ope (adiuvantibus Habrotono et Sophrona) Pamphilae filium esse apparuit, quique nunc, ni fallor, matri suae nondum huius inventi consciae (a nutrice?) affertur. Nempe vss. 447 sqq. leniter refictos in hunc fere modum expleverim:

οὐ γάρ ἐστι δὴ
ἑταιριδίοΤ τοῦτ' οὐδὲ τὸ τυχ[ὸν παιδίον,
υἱὸς δὲ δὴ (sic iam antehac et ego) τὸ παιδάριον [ἐλευ-
ἐλεύθερος. πάξ! μὴ βλέπ' [ἄλλοσ', ὦ Φίλη, θέρα;?
καὶ πρῶτον αὐτὸν κατὰ μόν[ας λάβ' ὠλέναις,
τὸν φίλτατον καὶ τὸν γλυκύτατ[ον, οὐχ ὁρᾷς;]

Quibus si quid veri inest, ut inesse credo, Smicrinae (cui vLeeuwen tribuit), qui usque ad finem veram pueri originem ignoravit, haec verba esse nequeunt, sed Pamphilae dicuntur aut ab Habrotono aut, quod veri similius, a Sophrona nutrice. — Allatum sibi infantem nondum ut suum agnoscens, mater avertit vultum. Sic igitur praeparari scenam τῆς ἀναγνωρίσεως suspicor.

Vs. 518. Pro πεντάμηνα potius Attice scripserim πεντέμηνα. Vid. Lobeck. Phryn. 413. Cf. tamen dicta ad vs. 170.

Digitized by Google

AD CIRCUMTONSAM (Περικειρομένην).

Vs. 15. Recipienda fuerat certa Croenertii (et mea) emendatio διδοῦσ' pro δίδωσ', quod sententiam pessumdat.

Vs. 115.

Davus. Μοσχίων, ἡ μὲν (Glycera) λέλουται καὶ κάθηται.
Moschion. φιλτάτη!
Davus. ἡ δὲ μητήρ σου διοικεῖ περιπατοῦσ' οὐκ οἶδ' ὅ τι.
εὐτρεπὲς δ' ἄριστόν ἐστιν, ἐκ δὲ τῶν ποουμένων
περιμένειν δοκοῦσί μοί σε Π.ΛΟΥ...[

Vitiosam esse syllabam ΛΟΥ numeri demonstrant. Suadet sententia:

περιμένειν δοκοῦσί μοί σε π[ο]λὺν ἄγαν [ἤδη χρόνον.]

Cf. *Samia* 330, ubi de coenantibus σὲ γὰρ δὴ περιμένουσ' οὗτοι πάλαι.

Scena est propter verniles Davi iocos lepidissima, quo magis dolendum eam scatere lacunis non explebilibus. Glycera ob falsam adulterii suspicionem a Polemone circumtonsa confugerat ad vicinam suam Myrrhinam, quam educatus ab illa Moschion pro matre sua habebat, et comiter ab ea fuerat recepta, Moschion vero, qui Glyceram quam amabat sororem suam esse nesciebat, a militia redux non poterat dubitare, quin mater adoptiva ipsum quoque domi suae libenter esset admissura et fautura amori suo. Sed res aliter cecidit; nam illam, procul dubio a Glycera de sua cum Moschione consanguinitate edoctam, filium adoptivum domo exclusisse non est quod miremur. Quam rem mox Davus, qui ipse ut domini sui nuntius facile introductus cibis se ingurgitaverat (cf. 279 sqq.), confiteri coactus est vs. 129 sq. dicendo:

ὡς γὰρ ἐλθὼν εἶπα πρὸς τὴν μητέρα
ὅτι πάρει „μή μοί τι τούτων!" φησίν, οὐδ' ἀκήκοεν.

Vs. 154. Eiusdem dialogi haec sunt:

(*Davus*) ἀνεκοινοῦτό μοι
ταῦτ' ἀκοῦσαι π α ρ' ε...νυν.
Moschion. π ο ῦ πεδήσας κατα...

Digitized by Google

..ε περιπατεῖν ποεῖς με περίπατον πολύν τινα.
ἀρτίως μενου...ηθεσ ...δ.λ.....ας πάλιν.

Suspicor: *D.* ἀνεκοινοῦτό μοι
ταῦτ' ἀκοῦσαι παρά γ' ἐ[κεί]νων.
M. ποῖ πεδήσας κατὰ [μόνας]
οὕτω(?) περιπατεῖν ποεῖς με περίπατον πολύν τινα;
ἀρτίως μὲν οὐ[κ ἔπ]ηρες, [νῦν] δ[ὲ] [λελύπηκ]ας πάλιν;

i. e. *quo consilio invitum (vinctum) solum ita iubes me diu deambulare? nonne modo quidem* (spe) *me erigebas* (excitabas), *nunc vero* (dolore) *afflixisti denuo?* Verbo πεδᾶν, quod proprie usurpatur de dominis vincientibus servos, de industria Moschion utitur de Davo tractante ipsum ut servum suum.

Vs. 176 sq. Ita explendi videntur verba Polemonis ad mancipia sua, quae ipse domum relinquens Glyceram custodire iussisse videtur:

ὑμεῖς δ' ἀφήκαθ', ἱερόσυλα θηρία,
ἀφήκατ' ἔξω τῆς θύρας [τὴν] ἀ[θλίαν];

Mox (179) secuntur haec:

ἡ δ' οἴχεθ' ὡς τὸν γείτον' εὐθὺς δηλαδὴ
τὸν μοιχόν! οἰμώζειν, ὁρᾷς, α.ημ..μ..α.
καὶ μεγάλα.

Verbum οἰμώζειν non habet unde pendeat, nec ὁρᾷς commodam hic praebet interpretationem.

Conieci:

οἰμώζειν ἐρᾶτ(ε)', [ο]ἴμ]αι], μ[ακρ]ὰ
καὶ μεγάλα!

i. e. *plorare cupitis, opinor, diu multumque!*

Vs. 189. Polemon cum suis vi intrare volens aedes Myrrhinae, ut Glyceram petat, sic ad Davum ianuam defendentem:

πότερα νομίζετ' οὐκ ἐκείνη[ν
οὐδ' ἄνδρας εἶναι;
Davus. μὴ μὰ Δία τὸ[
ὅταν δὲ τετράδραχμον τοιου[

Locum sic fere expleverim:

P. πότερα νομίζετ' οὐκ ἐκείνη[ν ἐξολεῖν,]
οὐδ' ἄνδρας εἶναι; *D.* μὴ μὰ Δία το[υτὶ λέγε·]
ὅταν δὲ τετράδραχμον τοιοῦ[τον ὁρῶ, πάνυ.]

Digitized by Google

P. *Num putatis non illam* (Glyceram) *me perditurum, nec viros esse?* D. *Noli per Iovem istud dicere! .. sed, quando talem* (qualis tu es) *video mercennarium, omnino* (ita existimo, vos viros non esse)! *God beware, dat ik in 't algemeen aan 't bestaan van mannen zou twijfelen! Maar, zie ik een laarzegepoetst zooals gij zijt, dan geloof ik zeer zeker dat gij geen mannen zijt!*

Vs. 197.

Polemon. ὑμῶν .....ας πρὸς τίν' οἴεσθ', εἰπέ μοι,
παίζειν .....ρος; κατὰ κράτος τὸ δυστυχὲς
οἰκίδιον τοῦτ' αὐτίκ' ἐξαιρήσομεν.
ὅπλιζε τὸν μοιχόν!
Davus. πονηρόν, ἄθλιε,
ὥσπερ παρ' ἡμῖν οὖσαν Ε....Νεις πάλαι.

Ultima sic redintegranda esse conicio:

D. πονηρόν, ἄθλιε (sc. ἐξαιρεῖν τὴν οἰκίαν),
ὥσπερ παρ' ἡμῖν οὖσαν Ἣν ζητεῖς πάλαι,

quasi apud nos sit quam dudum quaeris (Glycera).

Nam hoc postulare videtur sententia, quamquam ita sumendum litteras Ε et Ν in codice male lectas esse aut corruptas. — In vs. 198 expectabam παίζειν [ἀκαί]ρΩς, sed denuo refragatur lacuna sex litterarum capax et traditum Ο.

Vs. 263. *Moschion* ad oppugnatores aedium Myrrhinae:

οὐκ ἐκφθερεῖσθε θᾶττον ὑμεῖς ἐκποδών; —
λόγχας ἔχοντες ἐκπεπηδήκασί μοι,
οὐκ ἂν δύναιντο δ' ἐξελεῖν νεοττιὰν
χελιδόνων, οἷοι πάρεισ' οἱ βάσκανοι. —
ἀλλὰ ξένους, φήσ', εἶχον. εἰσὶ δ' οἱ ξένοι
οἱ περιβόητοι Σωσίας εἷς οὑτοσί κτἑ.

Primum pro ΕΚπεπηδήκασι requiro ΕΙCπεπηδήκασί sc. εἰς τὴν οἰκίαν, nam μοι videtur esse dat. ethicus (cur non praeferam ἐμπεπηδήκασί μοι mox dicam), deinde vero haereo in φήσ' vs. 267, nam si recte Sosias a Leeuwenio pro Moschionis ministro armato habetur, procul dubio requiritur φήμ', ut sit sententia, famosos illos mercennarios, quos olim duceret Moschion, nunc ipsum deficere et unum superesse Sosiam; neque aliter locum possum interpretari, nam neque φησί intellegi potest de Pole-

Digitized by Google

mone, neque εἶχον esse tertia persona numeri pluralis, licet haud diffitear mirum videri posse, Moschionem, quem paullo ante solum ambulantem offendimus, hic repente apparere cum stipatore. Nisi adeo lacunosa forent antegressa, procul dubio non haereremus. Si autem recte loci compositionem rationemque perspicio, Moschion haec dicit *e longinquo* clamans minitabundus et ferox, germanus Pyrgopolinices, mox vero vs. 267 sqq., intellegens cum unico suo ministro nihil se profecturum dimicando cum pluribus, a pugna abstinet, deplorando miseram suam sortem contentus.

Vs. 278. *Moschion.* ἀλλ' εἰς οἶκον ἐλθὼν ἐκποδὼν
ἐνταῦθα κατεκείμην συνεστηκὼς πάνυ.

Difficile dictu est, quid h. l. significet συνεστηκώς. Lubens verterim *compositus*, i. e. tranquillus, quamquam nullum novi locum, ubi hoc sensu vox usurpatur, quod idem valet de Lefeburii interpretatione *absorbé dans mes pensées.*

Vs. 301. Frustra quaero quid sibi velint verba [οὐ γὰρ γέλ]οιον τὸ κακόν sic expleta et Pataeco tributa a Leeuwenio. Nec vero lacunam *tredecim* litterarum capacem *octo* sarcire possunt.

Vs. 317. Glycera orationem suam (nondum ab omni parte expeditam), qua adulterii crimen indignabunda repellit, finit his verbis:

Πάταικε, καὶ σὺ ταῦτα συμπεπεισμένος
ἦλθες τοιαύτην θ' ὑπέλαβές μ' εἶναι κόρην;

Quibus Pataecus respondet:

μὴ δὴ γένοιτ' ὦ Ζεῦ πολυ[τίμητ'
δείξαις ἀληθῶς ὄντ'· ἐγὼ [
ἀλλ' ἄπιθι, μηδὲν ἧττον
ὑβριζέτω τὸ λοιπόν.

Sed verba ἀλλ' ἄπιθι haec omnia Pataeco tribui vetant. Venit in mentem locum partim fortasse sic posse redintegrari:

μὴ δὴ γένοιτ', ὦ Ζεῦ πολυ[τίμητ'! — εἶθ' ἃ φὴς
δείξαις ἀληθῶς ὄντ'· ἐγὼ [δ' ἀπέρχομαι (aut δ' ἄπειμι δή).

Glycera. ἀλλ' ἄπιθι, κτέ.

Ad verba μὴ — πολυτίμητ' mente supplendum ex antecedentibus:

Digitized by Google

ut talem te esse ducam. Tum verte: *utinam demonstres quae ais re vera ita se habere!*

Vs. 329. Obiter corrigantur typorum vitia ἀκακῶς et in *Samiae* vs. 165 φαυλῶς pro ἀκάκως et φαύλως.]

Ad Samiam.

Vs. 117. ἢν ἂν ἐπὶ τῆς αὐτῆς διανε[ίας ὡς τὸ πρίν.]
Apte quidem ita hunc versum explevit Croiset, sed nescio an pro ὡς magis Attice scribendum sit ἥς. Platonem Phaed. p. 86 A non τῷ αὐτῷ λόγῳ ὥσπερ, quod traditur, sed ᾧπερ σύ scripsisse existimo. Similiter Latine *idem qui* dicitur, non *idem ut*, et *idem ac*, ut Graece ὁ αὐτὸς καί.

Vs. 125. πολλὰ δ' ἔργ' ἐργάζεται
καὶ δεῖν' ἄκρατος καὶ νεότης, ὅταν λάβῃ
καιρὸν ἐπιβουλεύσαντά τοι τοῖς πλησίον.
Vide ne particula affirmativa τοι, quam hic additam non expectes, dittographia nata sit e sequenti articulo. Longe certe malim, quod etiam suavius sonat, τοῖσ⟨ι⟩ πλησίον.

Vs. 185. Quamquam τυθέν ex vulgari scribendi norma fortasse recte pro tradito θυθέν dedit vLeeuwen, notandum tamen ipsos veteres haud raro hanc grammaticorum legem migrasse, ut vel in hoc ipso vocabulo saepius peccari docent tituli. Sic in Deli inscriptione a. 250 a. C. BCH VII p. 65 legitur θυθέντος, item in Magnesiae ad Maeandrum saec. II a. C. titulo ibidem p. 99, 7; ἀπεθύθη in Smyrnae tit. Rev. des ét. Gr. XIV, 300, n. 11, 3. Cf. Nachmanson, *Laute und Forme der Magn. Inschr.* p. 79.

Vs. 208. *Demeas.* Ἡράκλεις,
ἡλίκον κέκραγε (Niceratus)! τοῦτ' ἦν· πῦρ βοᾷ· τὸ παιδίον
φησι . . . ει . . . εμπρησεινυιωδουν οπτωμενον
. . ρ . . . . . πέπληχε τὴν θύραν.
Ita codex, unde vLeeuwen
φησὶν ἐμπρήσειν, ἐκείνην (Chrysidem) υἱὸν οὖν ὠπτη-
ὄψον ἕξειν. ἦν, πέπληχε τ. θ. [μένον

Digitized by Google

ingeniose sane et partim vere; nam ὀπτώμενον servari poterit, modo deinde scribamus:

ὄψον ὄψεσθαι. πέπληχε τὴν θύραν

cum assonantia triplice.

Vs. 239. Obiter castigo turpem errorem meum haerentis antehac in optima huius versus mensura.

Vs. 325. *Demeas* (ad *Moschionem* aversatum)

ὑστερίζειν μοι δοκεῖς σύ· παντελῶς ἀπαλλαγεὶς
πραγμάτων, εἰδὼς δ' ἀκριβῶς οὐδὲν οὐδ' ἀκηκοώς,
διακενῆς σαυτὸν ταράττεις ἐξιών· τί δῆτ' ἔχεις;

Moschion, qui patri iratus Parmenonem servum miserat domum, ut sibi afferret paenulam et gladium abituro peregre militatum, nisi pater ipsum (quod sperabat Plangonis quam amabat causa) obsecrasset ut domi maneret, nunc vero simulat se Demeam habere pro Parmenone, qui nondum redierat; Moschion igitur creditur respondere:

οὐ φέρεις; .....αρ σοι τοὺς γάμους .... CK...ν

post quae *Demeae* dantur sola verba:

ουμια. γ..... αναπτεται Ἡφαίστου...

Ut vero probat iterata quasi ad servum quaestio οὗτος σὺ φέρεις; omnia quae secuntur usque ad finem vs. 329 sunt Demeae, continuantis, ut arbitror, querelas, quod filius ad nuptiale convivium ipsi et sponsae paratum non venerit. Nimirum legendum suspicor:

Mosch. οὐ φέρεις; *Dem.* [ἄλλως] ἄρ' 〈—〉 σοι τοὺς γάμους
[παρέ]σχ[ομεν,
θυμιᾶ[ταί τ' ἠδ'] ἀνάπτει θύμαθ' Ἡφαίστου [βία]!

Frustra ergo nuptias tibi praebuimus, frustraque tus suffitur et accendit hostiam Volcani vis; quae si recte sic restitui, compluria sermonis tragici indicia produnt versum alterum esse parodiam aut paratragoediam. In priore versu fortasse post ἄρ' nihil aliud supplendum quam ἆ, *eheu!*; ἄρ' οὖν recentis admodum est graecitatis.

Digitized by Google

ANNOTATIONES AD STATII THEBAIDEM.

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

Singulari studio atque mira industria viri docti his proximis annis Statii carminibus pervestigandis ac melius cognoscendis impenderunt operam: Klotz, Kohlmann, Vollmer, Wilkins, Garrod, Phillimore — quot nomina surgunt! His ipsis diebus libellus ad me perlatus est, quo M. Schamberger de P. Papinio Statio verborum novatore plenam doctamque inquisitionem instituit [1]). Minime mirum id quidem, tot virorum curas nostrae Statianorum operum notitiae permultum profuisse, at tamen etiamnunc multas restare dubitationes et controversias in auctore tam difficili nemo mirabitur. Postquam igitur de locis compluribus, qui in Thebaide et in Achilleide sunt, antea egi [2]), nunc locos e Thebaide tota petitos deinceps pertractabo, quos aut male suspectos interpretatione allata explicare aut corruptos exigua adhibita mutatione restituere posse mihi videor. Editionibus usus sum, quas Kohlmann, Wilkins, Garrod curaverunt, e quibus illam minime mihi placuisse plane confiteor: tot coniecturas minime necessarias, Lachmanni et Baehrensii imprimis, editor Germanus poetae obtrudere, tot propositis omnino improbabilibus apparatum suum onerare atque commaculare non est veritus. Quid mirum, identidem cantilenam illam de nostra-

1) In dissertationibus philologicis Halensibus Vol. XVII pars 3, Halis Saxonum MCMVII.

2) In Mnemos. Vol. XXXV p. 130—142, XXXVI p. 61 et 182 et in albo gratulatorio S. A. Naberi p. 79—84.

Digitized by Google

tium coniectandi levitate iam decantatam mihi venisse in mentem? Nempe disquisitio de codicibus mss. diligentissime instituta iam comprobavit, Thebaidos recensionem ad hanc normam utique dirigendam esse: ubicumque codices consentiunt, textus est qualis saeculo V. vel VI. iam legebatur, quandoquidem iam antiquis temporibus stirpes codicum nostrorum discesserunt. Ergo corruptelas ibi tantum latere credibile est ubi codices dissentiant aut eas esse quae paucis singulisve litteris mutatis tolli possint. In universum igitur hoc probe tenendum est, in Thebaide enucleanda et extundenda interpretatione magis quam emendatione elaborandum esse.

E trimestri Teubneri libello modo cognovi, Alfredum Klotzium, virum de ceteris Statii poematis optime iam meritum, editionem alteram recensionis Kohlmannianae iamiam emissurum esse. Qua re audita primum meas observationes ad tempus supprimere decreveram, sed reputans eas maximam partem ad carminis interpretationem pertinere atque emendationes, si forte cum summi viri lectionibus consentirent, eo futuras probabiliores, denique consilium mutavi atque iudici illi idoneo iustoque eas iam nunc submitto. Siquando vir doctus exsistat qui commentario in Thebaidem nos ditare velit ad eius exemplar quo Vollmer Silvas adornavit, ex hisce annotationibus aliquantulum fructus forsitan ei redundare possit.

Liber Primus.

limes mihi carminis esto
Oedipodae confusa domus, quando Itala nondum
18 signa nec Arctoos ausim sperare triumphos.

N. Heinsius pro *sperare* legendum censuit *spirare*; assensi sunt Bentleius et Marklandus (ad Silv. I. 4. 9), Kohlmann et Wilkins coniecturam etiam receperunt — Garrod non item. Multa me adducunt ut summos viros poetae non suum restituisse credam sed potius eum scripsisse: superare, quae quidem haec sunt. Primum in Silv. IV. 4. 94 sqq. idem argumentum poeta his verbis exposuit:

Troia quidem magnusque mihi temptatur Achilles,
sed vocat arcitenens alio pater armaque monstrat

Digitized by Google

Ausonii maiora ducis. trahit impetus illo
iam pridem retrahitque timor. stabuntne sub illa
mole umeri an magno vincetur pondere cervix?

In Ach. I. 189 est:

quae tumidae superarit iussa novercae
Amphitryoniades.

Deinde scholiasta ad locum nostrum observavit: „ideo Graeca bella scribo, quia Latina non possum", denique verbi audendi notio apud Statium saepe prope ad verbi *posse* vim accedit, cf. Ach. I 544:

non mihi quis vatum dubiis in casibus ausit
fata videre prior,

de quo loco in Mnem. Vol. XXXV p. 139 egi, et Theb. II. 217:

tantum ausae perferre manus!

Ad *superare* nimirum post *carminis* facile intellegitur: canendo; poeta igitur dicit se non posse „Martem aequare canendo", ut Silv. V. 3. 11 legitur.

In precibus ad Furias datis Oedipus et alia dicit et haec:

mox avidus poenae digitis caedentibus ultro
72 incubui miseraque oculos in matre reliqui.

Hic versus multis criticis scrupulum iam iniecit. Bentleius *in mente* — Peyraredus *in morte* scripsit, Garrod vero *miserosque* edidit servata scriptura tradita *in matre*.

Aperire liceat quomodo olim locus explicari posse mihi visus sit.

Oedipus verba facturus „vacuos orbis — ostentat caelo manibusque cruentis pulsat inane solum" (vs. 55). Haec verba a scholiasta bene illustrantur versu Vergiliano (Aen. VI. 269): „perque domos Ditis vacuas et inania regna", nam solum videlicet terra est neque vacui oculorum loci, ut nonnulli voluerunt. Quare autem Oedipus humum pulsat? Quia compellare vult deos inferos, Furias, Tisiphonen praecipue. Cf. Macrob. III. 9. 12, qui ibi carmen devotionis tradit quod finitur verbis: „Tellus mater teque Iuppiter obtestor"; deinde addit: „cum Tellurem dicit, manibus terram tangit: cum Iovem dicit, manus ad caelum tollit", e. q. s. Cum vero Acheron pater, Terra mater Eumenidum haberetur, verba *in matre reliqui* significare posse

Digitized by Google

credidi: *humi reliqui*, cum praesertim legantur I. 238: at nati — cadentis calcavere oculos, XI. 620: oculique cadentes. Quodsi verum esset, pro *miseraque* scilicet scribi oportebat *vestraque*.

At nunc quidem locum integrum esse atque interpretationem, quam Duebnerus (Statii opera Lipsiae a. 1837 edidit) praebuit, a Statii mente minime alienam esse arbitror. Quae cum viros doctos fortasse fugerit utpote in libro notae deterioris evulgata, eius verba describo: „Dicit se, simul ac matrem agnovisset, oculos sibi eruisse et nihil post eam conspexisse: ergo *in matre oculos reliquit*".

Imprecationis in filios Oedipus hunc facit finem:

da, Tartarei regina barathri,
quod cupiam vidisse nefas, nec tarda sequetur
87 mens iuvenum; modo digna veni: mea pignora nosces.

Hic locus multimodis temptatus est. Kohlmann et Wilkins Lachmanni propositum receperunt: *modo, dira, veni*; O. Mueller *modo, diva, veni* coniecit, Baehrens *mea digna* (*veni modo*) *p. n.*; Garrod, qui lectionem traditam retinuit, proponit *mens iuvenum, me digna: veni, mea*. At tamen nil mutandum esse puto. Oedipus Tisiphonen rogat ut filios suos discordia dividat: 'i media in fratres, generis consortia ferro dissiliant'. Quonam modo ornata? Id quoque modo dixit vs. 82:

indue quod madidum tabo diadema cruentis
unguibus abripui.

Hunc autem locum Lactantius non intellexit interpretatus: „indue liberis meis diadema, quod ego Laio abripui cruore pollutum", nam hoc poeta voluit: diadema, quod sanguine meo etiamnunc madet, tuo capiti impone itaqūe stimulum etiam adde furori, quem ipsa filiis meis iam inicies. Apte igitur continuat: Filii mei illico te sequentur, ad quodvis scelus parati, dummodo digna venias ad eos i. e. induta diademate illo, quod toto pectore ambo cupiunt. Statius saepe adiectivo absolute usus est, e. g. I. 73: exaudi si digna precor, VI. 37: dignis vultibus, XII. 80: quae digna tibi sollemnia quasve largiar exsequias? 122: digno plangore, 799: dignis conatibus.

Homo e plebe Thebana, Thersites alter, Eteoclem regem maledictis carpit.

Digitized by Google

186 cernis, ut erectum torva sub fronte minetur
saevior assurgens dempto consorte potestas?

Kohlmann Baehrensii coniecturam recepit: *erecta torvum*, commemorans O. Muellerum proposuisse: *ut e rictu*. Editores Britanni lectionem traditam retinuerunt. Baehrensii scriptura omnino reicienda est, nam verba *torva sub fronte* non tangenda esse demonstrant loci Statiani qui sunt II. 716: cui torva genis horrore decoro cassis, XII. 189: sub casside torva, Silv. V. 2. 179: torvaque induceret ora casside. Neque tamen locus ab omnibus numeris sanus est.

Quamquam Statius neutrum adiectivorum sive singulari sive plurali numero frequentissime pro adverbio ponere solet, nusquam *erectum* adverbialiter scripsit; *erecte* sane legitur Silv. V. 1. 205: ille etiam erecte rupisset tempora vitae, ubi Vollmer observavit: „*erecte* mutig, wie oft", sed vocabuli usus adiectivus apud nostrum creberrimus est, ut nonnullis exemplis ostendam: I. 412: tum vero erectus uterque, II. 470: erectus saetis et aduncae fulmine malae, 506: pallentis erecta genas, V. 95: sic erecta genas, X. 415: natos erecta superstat (lea), XI. 728: ego erectum subigam et servire docebo, Ach. I. 235 et Silv. I. 2. 217: erecto prospectat equo (Chiron), Ach. I. 764: erectumque genas, II. 34: quem — erectumque manet Bellum; cf. etiam Ach. I. 412: fervet amor belli concussasque erigit urbes, et Theb. X. 575 armatas erexit apes (pastor). At vero sive *erectum* retinemus sive forma adiectiva vocabuli restituenda est, nemo umquam mihi persuadebit, vocem *potestas* subiectum intellegendum esse verbi *minetur*, cum praesertim sequantur haec:

quas gerit ore minas! quanto premit omnia fastu!
hicne umquam privatus erit?

Haud dubie Eteocles pro subiecto habendus. Versu autem altero unam ex sententiis illis contineri dico, quae apud Statium non paucae inveniuntur. Itaque locum sic constituo:

cernis, ut erectus torva sub fronte minetur?
saevior assurgens dempto consorte potestas! (sc. est)

Cf. I. 627: saevior Delius insurgit, atque e versibus supra laudatis XI. 728: ego erectum subigam et servire docebo, quo quae sit verbi *erectus* vis clare patet.

Digitized by Google

In oratione qua Iuno Iovem precatur ut, si mortales emendare placeat, parcat Argivis suis atque a maleficiis vetustioribus potius faciat initium, haec sunt:

Arcades hic tua (nec pudor est) delubra nefastis
imposuere locis, illic Mavortius axis
Oenomai Geticoque pecus stabulare sub Haemo
dignius, abruptis etiamnum inhumata procorum
reliquiis trunca ora rigent. tamen hic tibi templi
gratus honos.

Locus intricatus sic explicandus est: hic i. e. ubi Lycaon hominem in ara tua mactavit, Arcades templum tibi posuerunt — illic Oenomai currus et equi (sc. sunt), digniores qui cum Diomedis Thracis equis stabulent, ET rigent trunca ora procorum, etiamnum inhumata, abruptis reliquiis: at tamen templum hoc loco nefasto dedicatum tibi acceptum est. Corrigendum igitur: abruptisQUE. Innumeri sunt loci in codibus mss. Statii quibus *que* a librariis omissum est vel in codice optimo, vid. II. 612, X. 240, sed plerique sunt in codice N.

Polynices iam exsul nocturno itinere Argos petit.
ille tamen, modo saxa iugis fugientia ruptis
miratus, modo nubigenas e montibus amnis
aure pavens passimque insano turbine raptas
pastorum pecorumque domos — vastum
haurit iter.

Lachmannum, cum pro *aure* coniceret *ire*, iniuria hunc locum sollicitasse loci qui sequuntur satis comprobant, Theb. XII. 222: nil corde nec aure pavescens, Ach. I. 794: vigilque haec aure trahentem, cum paveant aliae; insuper cf. Silv. I. 4. 119: nunc aure vigil nunc lumine cuncta aucupor, III. 5. 35: aure rapis vigili, Theb. XI. 252: mugitum hostilem summa tulit aure iuvencus.

Est igitur nihil quod in lectione offendat. Quo mirum videtur, editores in versu e libro XII modo laudato Lachmannum secutos esse atque pro codicum mss. scriptura *aure* edidisse: *ore*, magis mirum etiam, Garrodum iis se adiunxisse quippe qui Ach. I. 753 in incerta codicum scriptura ipse *aure* restituerit idque quidem collato loco qui est Theb. I. 366.

Digitized by Google

Quamquam recte eum Ach. I. 753: 'aure pavent aliae' recensuisse credo, nam quoniam nil certi traditum est atque e coniectura locus restituendus, *aure* praestare puto coniecturis *ire* (Schraderi), *cuncta* (Kochii), *inde* (Baehrensii), neque *iure* satisfacit, quod e litterarum reliquiis in duobus codicibus refictum est, nam defensio a Klotzio adscripta: 'at puellae iure pavent' poetae ingenio mihi quidem indigna videtur. Accedit quod in codice E fuit *Aurea*, quod in *Lurea* depravatum est teste Garrodo.

Adrastus Polynicem et Tydea ante ostium domus suae dimicantes occupat.

Quae causa furoris,
externi iuvenes (neque enim meus audeat istas
440 civis in usque manus), quisnam implacabilis ardor e. q. s.

Hic locus a multis olim temptatus est. Burmannum *audeat ire*, Handium *audeat istic* vel *istac*, Menkium *audeat ista civis et Inachius* coniecisse video, verum nunc traditam lectionem editores servant, Garrod coniecturas illas ne commemorat quidem, Kohlmann infra paginam enumerat sed idem ad locutionem *audere in manus* conferri iubet Verg. Aen. II. 347, ubi legitur:

quos ubi confertos audere in proelia vidi.

Ipse addo Theb. I. 185, ubi *ad usque nepotes* legitur, et scholiastae paraphrasin: „externi estis, o iuvenes, nam civis meus numquam usque adeo finem litis suae audeat extendere ut transferat in manus furorem".

Quamquam igitur de loci integritate non est dubitandum, antea me coniecisse *civis* inisse *manus* nunc refero propterea quod locum afferre velim, quem olim coniecturam meam confirmare existimabam, nunc vero traditam lectionem stabilire credo. Primum tamen versus citare liceat, ubi forma contracta *isse* ubique legitur: I. 475, III. 340, 354, VI. 596, nec non VIII. 107: Argolicas acies — non ignarus ini, X. 9: ineuntibus arma — populis, XI. 124: impia bella unus init, unde me haud nimis audacter ita coniecisse patet. Verum versus quem volo est XI. 258: ille autem fractis huc audeat usque viribus?

Viden quam mire hic versus nostrum tueatur? Atqui olim cum verba *in usque* corrupta esse mihi persuasissem, versum e

Digitized by Google

libro XI pro me pugnare aliquamdiu credidi, quia Lactantius ibi legit: *huc audeat* ire *viribus*, quod editores commemorare neglexerunt omnes, fortasse quia eius lectio in annotatione ad versum antecedentem occurrit.

Tydeus rixae quam Polynices secum inierit causam Adrasto aperit et queritur

pariter stabulare bimembris
Centauros unaque ferunt Cyclopas in Aetna
compositos (sunt et rabidis iura insita monstris
fasque suum, ut nobis) sociare cubilia terrae.
sed quid ego.

Ecce Garrodi recensio, qui *ut nobis* de suo dedit pro codicum scriptura *nobis* et Housmanni interpunctionem recepit. Kohlmann duce Baehrensio sic locum constituerat:

compositos. Sunt et rabidis iura insita monstris
fasque suum: norunt sociare cubilia terrae.

Wilkins Postgatio obsecutus recensuit:

compositos (sunt et rabidis iura insita monstris
fasque suum) sociae novisse cubilia terrae.

Denique Lachmann coniecit *fasque suum*: *et non vis*, Housman: *binos sociare cubilia terrae.*

At nihil mutandum est, quod iam Barthium perspexisse in Duebneri editione video, qui quidem annotavit: „Recte vidit Barthius sermonem hic artificiose esse interruptum, ut in notissimo Vergilii: *Hos ego -- sed motos*, etc. Statiana exempla idem dedit, e. c. VIII. 60: *Me quoque —*: *sed durae melior violentia legis*". Ego addo III. 87: 'Te superis fratrique —' et Lactantii notam: „eclipsis figura. deest enim 'relinquo puniendum'. quasi festinus in vulnere orationem implere non potuit. ut Virgilius ⟨Aen. IV. 76⟩: 'incipit effari mediaque in voce resistit'." Addo etiam VIII. 506: 'genus huic — sed mitto agnoscere', ubi Lactantius: „subaudis: genus huic magnum nobileque. sed ἀποσιώπησιν fecit. ut Virgilius ⟨Aen. I. 135⟩: 'quos ego —! sed motos praestat componere fluctus'." Quae cum ita sint, ita locum distingue:

pariter stabulare bimembris
Centauros, unaque ferunt Cyclopas in Aetna

Digitized by Google

compositos, sunt et rabidis iura insita monstris
fasque suum: nobis sociare cubilia terrae —
sed quid ego?

Quid quod Lactantius iam ita legit, sed misere eius scholion Jahnke corrupit, quod sic constituit:

SOCIARE CUBILIA TERRAE 'et' deest. non licuit per iracundiam. [iratis enim sermo deficit. Virgilius ⟨Aen. I. 135⟩: 'quos ego'.]

et in apparatu critico nos docet, verba inclusa in uno codice omissa esse, in alio *et* (ante *deest*) omissum.

Quis, si scholia quae supra ad III. 87 et VIII. 506 descripsi comparaverit, mecum scribere dubitabit:

SOCIARE CUBILIA TERRAE. deest: 'non licuit per iracundiam'. ratis enim sermo deficit. ut Virgilius ⟨Aen. I. 135⟩: 'quos ego'.

Sunt nimirum verba 'non licuit per iracundiam' ipsa illa, quae per reticentiae figuram Tydeus omisit: ad 'iracundiam' intellegendum esse 'Polynicis', ad 'iratis' vero 'hominibus ut h. l. Tydeo', vix opus est ut moneam.

Nota etiam, verba *iratis — ego*, quae librario codicis M et Jahnkio delenda videbantur cum tantum *et* Tydea reticuisse putarent, quam opportune dicta iam sint. Neque tamen *et* temere ab aliquo insertum puto, sed primum *ut* e versu sequenti in superiorem irrepsisse, deinde in *et* abiisse. Scholiasta enim exempla quae e Vergilio fere sumit, semper et ubique inducere solet addito *ut*.

517 pars ostro t e n u i s auroque sonantis
emunire toros alteque inferre tapetas, e. q. s.

Kohlmann vocabulum *tenuis* asteriscis saepsit corruptumque declaravit, Wilkins Burium secutus *ardentes* scripsit, Mueller *tinctos* proposuit. Nullum tamen loco inest vitium.

Viros doctos sibi persuasum habuisse suspicor, verba *ostro tenuis* iungenda esse, ostro vero, cum aurum continuo sequeretur, significari ipsam purpurae materiam: at dici non posse aliquid ostro s. purpura esse tenue.

Etiamsi ita verba coniungenda sint, locus optime explicari potest, dummodo ostro denotari accipiamus vestes purpura perfusas, ut est VI. 62:

Digitized by Google

summa crepant auro, Tyrioque attollitur ostro
molle supercilium,

et Silv. V. 1. 225: Sidonio velatam molliter ostro.

Sic *ostro tenues tori* possunt esse tori e purpureis vestimentis molliter facti. Sed a Statii dicendi genere alienum non est ita construere: pars tenues toros emunire, ostro auroque sonantes. Quod èt assimilatio (*t*enuis — *t*oros) suadere videtur èt zeugma sic noster imitatus erit quod apud Verg. Aen. XI. 72 legitur:

vestes auroque ostroque rigentes.

Accuratius scilicet est quod Aen. I. 648 est:

pallam signis auroque rigentem.

Phoebus ut infantem a Psamathe expositum ulcisceretur monstrum misit quod Argivorum infantes recens natos devoraret. Quod cum descripsit poeta, sequitur:

601 haec tum dira lues nocturno squalida passu
inlabi thalamis.

Verba *nocturno squalida passu* quomodo recte explicari possint, non video; quae utique cohaerere necesse est, nam si verba *nocturno passu* ad *inlabi* pertinere velis, mirum oriatur asyndeton *haec dira squalida lues* neque ordo verborum tale quid commendat. Itaque verba *nocturno squalida passu* appositionem esse oportet ad *lues* atque *nocturno passu* ablativum causae qui dicitur. At vero mire dictum videtur, monstrum squalidum fuisse eo quod noctu incederet, credo, quod loca lutosa evitare non satis potuisset. Nisi me fallunt omnia, legendum est: *nocturno squalida pas*tu, sicut vs. 618 de eodem monstro iam occiso dicitur:

iuvat ire et visere iuxta
liventis in morte oculos uterique nefandam
proluviem et crasso squalentia pectora tabo,
qua nostrae cecidere animae.

Cf. X. 290 (de tigride): ubi — rabies — crasso sordida tabo confudit maculas, Ach. I. 556: e pastu referuntur aves, et Mayor ad Iuven. 8. 130.

Polynices ubi originem suam Adrasto aperuit, hic respondet:

scimus' ait 'nec sic aversum fama Mycenis

Digitized by Google

684 volvit iter. regnum et furias oculosque pudentis
novit et Arctois si quis de solibus horret
quique bibit Gangen e. q. s.

Garrod verbum corruptum *pudentis* crucibus cinxit neque tamen Lachmanni *parentis* vel *pudendos* recipere sustinuit, ipse vero ascripsit, legendum fortasse esse *cruentos*. Ceteri editores recentiores, cum Lachmanni coniecturas memoratu dignas iudicarint, lectionem traditam retinuerunt verbo non addito. Mutatione exigua manum poetae restituo: cadentis, cl.

I. 72: miseraque oculos in matre reliqui.
I. 238: at nati — cadentis calcavere oculos.
XI. 620: et pater et genetrix et regna oculique cadentes.

Liber Secundus.

Sit mihi versus 71 huius libri locus unde brevis exordiatur expositio eorum quae de adiectivi 'totus' usu apud Statium deprehendisse mihi videor. Eo enim quod viri docti, qui eius carminibus epicis operam dederunt, hucusque in usum solito frequentiorem huius adiectivi animum non satis attenderunt, factum credo ut locos complures, ubi id vocabulum nunc legitur, iniuria coniecturis sollicitarint ipsi aut, ubi librarii, eadem sive ignoratione sive neglegentia ducti, adiectivum 'totus' in aliud quoddam immutarunt, id non perspexerint nequedum poetae suum reddiderint. Dabo exempla.

Menoecus moriturus pro patria deos precatur

X. 762 Armorum superi tuque o qui funere tanto
indulges mihi, Phoebe, mori, date gaudia Thebis
quae pepigi et toto quae sanguine prodigus emi.

Quod Valckenaer proposuit *voto* ab editoribus recentioribus omnibus in apparatu critico commemoratur — immerito, nam locum tuentur Silv. I. 2. 170: hic tibi sanguine toto deditus, Theb. II. 561: dein toto sanguine nixus; cf. Ach. I. 642: toto pectore veros admovet amplexus, 857: totoque in pectore Troia est, Silv. II. 2. 70: quos toto pectore sentis.

Eteocles, a Creonte conviciis laesus, comparatur cum serpente

XI. 310 ictus ut incerto pastoris vulnere serpens

Digitized by Google

erigitur gyro longumque e corpore toto
virus in ora legit.

Garrod scripturam codicis A affert addens: 'fortasse recte'. Minime, nam cf.

II. 411 iacto velut aspera saxo
comminus erigitur serpens, cui subter inanis
longa sitis latebras totumque agitata per artus
convocat in fauces et squamea colla venenum.

Praeterea cf. IV. 90: totoque exstantem corpore, XII. 318: corpore toto sternitur in vultus, Ach. I. 228: toto resolutum corpore Achillem, Silv. V. 4. 13: vigilabat corpore toto.

Oedipus post filiorum interitum e latebris prodiens cum Charonte comparatur ad superos aliquando exeunte

XI. 591 interea longum cessante magistro
crescat opus, totisque exspectent saecula ripis.

Pro *totis* alii alia coniecerunt, Heinsius *tostis*, Imhof *tota atque*, Garrod scribere non veritus est *solis*. Locum sanum credo: absente Charonte turba umbrarum ita accrevit ut ripam omnem Stygos fluminis iam implerent exspectantes dum traicerentur. Cf. II. 209: (Fama) totis perfundit moenia pennis, Ach. I. 303: totisque novum bibit ossibus ignem, 446: totos consumunt carbasa ventos, 745: totosque penatis obit.

Usum huius adiectivi creberrimum apud Statium cum considero, confiteor ne persuasum quidem mihi esse, duos locos, qui plerumque corrupti existimantur, manu emendatrice vere egere: dico Theb. III. 217: iuxta illi finis et aetas tota retro, ubi editores *torta* scribere solent cl. Ach. II. 110, Baehrens etiam *mota* proposuit, et Silv. IV. 4. 85: proavitaque toto rura abiisse mari, de quo versu cf. H. T. Karsten in Mnem. Vol. XXVII p. 368.

Iam duos locos afferam, ubi adiectivum, ab imprudenti librario olim male immutatum, poetae restituendum esse arbitror.

Prior est ubi de amicis sermo est qui amicos navi proficiscentes quam diutissime oculis persequuntur

IV. 31 stant tamen et nota puppim de rupe salutant.

Versus, in codice P omissus, a plerisque editoribus spurius iudicatus est — iniuria, ut credo. Si pro *nota* scripseris *tota*, versus non modo contextui aptissimus evadet sed etiam vix

Digitized by Google

desiderari poterit. Illi qui remanent primum amicos abituros amplectuntur osculanturque (vs. 27), deinde iam relicti 'stant in rupe tamen' et navem recedentem usquedum oculis sequuntur (vs. 30), denique cum navigantes ipsi non amplius discerni possunt oculis, at navem salutant tota rupe dense stipati. Cf. V. 295: et e cunctis prospectem collibus undas, VII. 421: toto planxisse Palaemona ponto, Silv. I. 2. 74:

hunc egomet tota — quondam tibi dulce — pharetra
improbus et densa trepidantem cuspide fixi.

Cum toto loco conferre utile est Ov. Met. XI. 465 sqq.

Alter locus ille est unde profectus de hoc adiectivo disputare coepi, sc.

II. 71 Et tunc forte dies noto signata Tonantis
fulmine, praerupti cum te, tener Euhie, partus
transmisere patri.

Ubi Lachmann *torto*, Baehrens *moto* voluerunt, legendum vero esse *toto* me docuerunt:

III. 228: tota perfusum pectora belli tempestate.
IX. 72: tota Mars impulit hasta.
X. 904: totis in me conitere flammis.
927: talia dicentem toto Iove fulmen adactum corripuit.
Silv. I. 2. 74: hunc egomet tota — pharetra — fixi.
5. 45: radiis ubi culmina totis perforat — sol.

Ceterum apud nostrum et alibi adiectivum totus legitur et Theb. II. 288, 341, III. 309, IV. 165, V. 368, 400, VI. 480, 620, IX. 57, 346, XI. 94, 515, 573, 600, 631, XII. 10, 339, Ach. I. 7, 231, 316, 620, 692, Silv. I. 1. 42, 56, 3. 41, II. 1. 163, 3. 33, 5. 15, III. 2. 12, 3. 85, 3. 148, IV. 3. 99, 4. 83, V. 4. 16.

qualis ubi audito venantum murmure tigris
129 horruit in maculas somnosque excussit inertis,
bella cupit laxatque genas e. q. s.

Quamquam haud ita facile est, quid verbis *horruit in maculas* poeta voluerit subtiliter definire, quin sana sint neque coniecturis sollicitanda equidem dubitavi numquam, qua de causa non video quid Kohlmann Baehrensii illud *in stabulis* dignum putaverit quod ad paginae calcem commemoraret. Prior scholiastae

Digitized by Google

interpretatio recta videtur: „quasi saevitiam feritatis macularum praemonstret horrore", sed non cum eo cogitandum esse puto de pilis se erigentibus, ut versu ex Aeneide laudato significare videtur: „comasque arrexit et haeret visceribus incumbens", verum de horrore totius corporis, velut terrae tremor dicitur 'horror soli' apud Florum. Melius igitur scholiasta attulisset e Vergilio: „mihi frigidus horror membra quatit" et e nostro Theb. I. 494: „per artus horror iit". Statius in dicendi ratione, quae a Vergilio frequentatur (Gossrau ad Aen. XII. 71 exempla collegit) nimius fuit.

Moneo alteram Lactantii qualemcumque explicationem (nam satis obscura est) omnino reiciendam esse: „aut certe maculas, quae in retibus texuntur, explicuit de reticulo variis minutis maculis pleno in horrorem". Locus alter, ubi vocabulum apud Statium legitur, est

> Caspia non aliter magnorum in strage iuvencum
> tigris, ubi immenso rabies placata cruore
> lassavitque genas et crasso sordida tabo
> X. 291 confudit maculas, spectat sua facta doletque
> defecisse famem.

Ad hunc versum Garrod rogat num forte *malas* sit legendum. Minime! Recte enim scholiasta: „pulchritudinem macularum cruore perfusa turbavit". His duobus locis et VII. 571, ubi de tigride ubique sermo est, vocabulum *maculas* idem significare statuere licet, sc. virgas quibus tigridum cutis distincta est, quod peculiare tigridum est ornamentum. Porro legitur VI. 336, 786 et XI. 121.

> Et iam Mygdoniis elata cubilibus alto
> 135 impulerat caelo gelidas Aurora tenebras.

Kohlmann et Wilkins Lachmanni coniecturas *dispulerat* vel *depulerat* commemorant, Garrod illam in textum recepit. Iniuria. Mirum in modum Statius verbum impellendi adamavit atque ibi etiam eo usus est ubi dispellere vel expellere exspectaveris. Cf. huius libri vs. 617:

> dumque trahit prensis taurum tibi cornibus, Euhan,
> procidit impulsus nimiis conatibus infans,

ubi sine dubio *expulsus* magis in loco fuisset, quo verbo scho-

Digitized by Google

liasta etiam in loco illustrando usus est: „dicit ergo hunc non nascendi ordine procreatum, sed conatu nimio utero matris expulsum". Porro cf. III. 35:

ubi primum maxima Tethys
impulit Eoo cunctantem Hyperiona ponto.

Verbum et alibi invenitur et II. 80, 250, 468, IV. 3, 310, 802, V. 230, 555, 657, VII. 83, XII. 733, Ach. I. 434.

Describitur quomodo Vulcanus monile Harmoniae fecerit

haec circum spumis lunaribus ungit
285 callidus atque hilari perfundit cuncta veneno.

Non *hyali* cum Jortinio corrigendum puto, sed *hilaris*. Vulcanus enim monile fecit ut illa puniretur quae ex adulterio Martis et Veneris nata erat; cf.

III. 641: vidi hominum divumque metus hilaremque Megaeram
et Lachesin putri vacuantem saecula penso.

V. 201: hilares acuunt fera tela Sorores.

Ceterum cf. VIII. 191: anne sedes hilaris iuxta tua numina Parcas? 257: (Phineus) hilaris mensasque torosque nec turbata feris tractavit pocula pinnis, IX. 698: interdum cristas hilaris iactare comantis, X. 316: hilarisque sub umbras vita fugit, Silv. II. 1. 56: quis tua colloquiis hilaris mulcebit amatis pectora? III. 1. 103: et talis hilaris tamen intro penates.

E quinquaginta viris, quos Eteocles misit ut Tydeum legatum infecta re Thebis Argos redeuntem noctu interficerent, Chromis unus est qui

619 pinea nodosam quassabat robora clavam
increpitans: „Unusne, viri, tot caedibus unus
ibit ovans Argos? vix credet fama reverso!
622 heu socii, nullaene manus, nulla arma valebunt?
haec regi promissa, Cydon, haec, Lampe, dabamus?"

Primum moneo, editores Jortinii lectionem *nodosae — clavae* iniuria recepisse: *pinea robora* optime apposita sunt verbis *nodosam — clavam*, ut in codice optimo legitur; in deterioribus est: *nodosa — clava*. Sic alibi quoque poeta scribere amat, e. g. VI. 80:

cultusque insignia regni purpureos sceptrumque.

Digitized by Google

Deinde in vs. 622 omnes pro tradito *heu* cum Muellero scripserunt *heus*. Lege:

h u n c, socii, nullaene manus, nulla arma valebunt?

De eclipseos figura, cui saepius Statius indulsit, iam egi ad I. 460 atque addo III. 201: illa tamen superi, V. 471: inde fugam Minyae.

Victoria reportata Tydeus tropaeum statuit et Palladem deam salutat

huic adnue sacro,
seu Pandionio nostras invisere noctes
721 monte venis, sive Aonia d e v e r t i s Itone
laeta choris, seu tu Libyco Tritone e. q. s.

Iure Garrod palmariam emendationem Postgatii *noctes* pro codicum *voces* et *caedes* recepit (cf. II. 650, VII. 543, VIII. 109, XII. 367), sed offendit in verbo *devertis*, quod hoc sensu apud neminem poetam usurpari videri ascripsit, rogans num forte *Aoniae de vertice Itones* legendum sit. Equidem locum corruptum esse non credo. Scholiasta iam ad VII. 330 ad voc. *Itonaeos* illustrandum versum nostrum laudat qualis nunc legitur, sed praeterea duos locos inveni quibus fretus quam maxime loci nostri integritatem defendere ausim; sunt autem III. 45: haud aliter saltu d e v e r t i t u r orbus pastor, et VI. 328: dum Scythici d e v ĕ r s u s ad ostia ponti Castor Amyclaeas remo permutat habenas (sic enim legendum est — codices et editores *diversus* exhibent; similiter loco nostro *divertis* in nonnullis legitur codicibus). Significatio igitur, quam verbum iam apud Varronem habet (R.R. II. 11. 12, III. 3. 9), apud nostrum non deest, sed formis activa et passiva hic eodem sensu iuxta usus est.

LIBER TERTIUS.

Iusta cum solverentur Thebanis quos Tydeus occiderat, Aletes iam grandior aevo vehementer Eteoclem incusavit

unde ea libertas? iuxta illi finis et aetas
217 tota retro, s e r a e q u e decus velit addere morti.

Nonne *certaeque* h. e. instanti Statium scripsisse putandum est? Cf. I. 640:

Digitized by Google

non tu pia degener arma
occulis aut certae trepidas occurrere morti,

neque scio an Lactantius quoque ita legerit, qui haec: „videt enim sibi et vitae finem propinquum et omne incolumitatis spatium esse translatum. et propter hoc, ne moriatur inglorius, quasi liber et constans, ut hoc de illo populus post loquatur, optat occidi."

Iuppiter ubi Martem deum iussit Argivos quam maxime belli cupidos reddere, his denique verbis: „rape cunctantis et foedera turba!" addit:

234 cui dedimus, tibi fas ipsos incendere bello
caelicolas pacemque meam. iam semina pugnae
ipse dedi e. q. s.

Codices duo (PD) *cui* — ceteri *quae* praebent itemque scholiasta, quod nimirum nihili est neque interpretatione eius quidquam adiuvamur: „concessimus tibi longa otia subito bello turbare". Sub litteris, quae in codice optimo servatae sunt, veram lectionem latere verisimile est, hanc vero esse credo:

sic dedimus: tibi fas ipsos incendere bello e. q. s.

quam loci qui sequuntur vel maxime comprobant:

III. 482: mirum unde, sed olim est
hic honor alitibus, superae seu conditor aulae
sic dedit effusum chaos in nova semina texens
seu quia e. q. s.

Ach. II. 102:

haec mihi prima Ceres, haec laeti munera Bacchi,
sic dabat ille pater.

Veneri Thebanos commiseranti propter bellum imminens Mars respondet, nunc quidem sibi non licere id mutare, sed cum uterque exercitus sub Thebarum moenibus certarent, tunc se adfuturum atque arma socia adiuturum.

314 tunc me sanguineo late defervere campo
res super Argolicas haud sic deiecta videbis.

Garrod unus hoc verbo offendisse videtur, qui ascripsit: „*defervere* vix ferri potest: fortasse *bellantem fervere*". Quin restituendum sit *decernere*, equidem vix dubito his praesertim locis comparatis:

Digitized by Google

VI. 474: hic anceps Fortuna diu decernere primum
ausa venit.
VI. 646: emisso si quis decernere disco — velit.
VII. 174: quid si ille tuos Curetas in arma | ducat et innocuis iubeat decernere peltis?

Quam facile hoc verbum propter litterarum similitudinem in illud transire potuerit quivis videt. Verbum igitur defervĕre ex indice vocabulorum, quibus Statius solus usus est, apud Schambergerum iam eximendum est, quod idem de verbo undare in Mnemos. Vol. XXXVI p. 61 demonstravi.

Tydeus legatus Thebas missus cum male mulcatus inde rediisset atque in eo iam esset ut Argivi Thebanis bellum inferre vellent, Polynices unum se ad fratrem profecturum promittit.

ibo libens certusque mori, licet optima coniunx
379 auditusque iterum revocet socer.

Haec verba multimodis sollicitata sunt. Bury *augustusque*, Slater *ambitusque* vel *grandaevusque*, Baehrens *cunctatusque*, Koeslin *Argivusque* proposuerunt. Alii vocabulum *iterum* quoque suspectum habuerunt, Lachmann *largitusque torum*, Garrod *suadeat usque torum*, temptarunt. Nihil tamen ex illis editoribus satis placuit, quandoquidem omnes verba suspecta munierunt crucibus. Attamen vereor ne hoc loco rursus factum sit, quod saepius factum videmus cum e multis multorum medelis nulla umquam omnibus omnino probata sit, scilicet ut locus sanus sit sed poetae mens hucusque interpretatores latuerit omnes. Credo enim scholiastae, hoc loco referri ad legationem priorem, quam Tydeus suscepit, Polynices vero suscipere voluerat ipse; tunc Argia coniunx et Adrastus socer eum retinuerunt, cf. II. 373 sq. Nunc igitur dicit, se utique iturum, et iamsi coniunx et socer, quem tunc audiisset, iterum se revocent. Iam scholiastam audiamus, qui ita disserit:

„AUDITUS a me scilicet. ut obtemperans primum non isse. sic hoc dicit, ut intellegamus Polynicem ad Thebas ante ire voluisse, sed prohibitum se ab Adrasto queritur, ut prius legatio mitteretur."

Sic enim distinguendum est neque cum Jahnkio, qui dat:

Digitized by Google

„ut obtemperans primum non isse sic. hoc dicit" e. q. s. atque in apparatu critico rogat num forte pro *sic* legendum sit: *significetur*. Moneo igitur voc. *iterum* cum verbo *revocet* iungendum esse.

447 hinc pacis tranquilla movent, atque inde pudori
foeda quies, flectique nova dulcedine pugnae
difficiles populi.

Corrigas: ast inde pudori, collatis his locis: VI. 119 hanc tristibus umbris, ast illam superis, VIII. 611 haec matris taedas, oculos ast illa paternos — gemit. Ceterum cf. V. 383 ast alii pugnant, VI. 278 ast illam melior Phariis erexerat arvis Iuppiter, VII. 215 ast ego non proprio diros impendo dolori Oedipodionidas, 438 ast ubi ductor taurus init, VIII. 61 ast ego, X. 780 ast illum.

Altercatio inter Amphiaraum et Capaneum hoc versu clauditur:

677 haec alterna ducum nox interfusa diremit.

Coniecerunt *dicta* Barthius, *sic* Kostlin, *aeque* Baehrens, quod Kohlmann recepit. Scribendum est *hic*, quo adverbio ad tempus significandum Statius saepe utitur, cf.

495: si prohibes, hic necte moras dextrisque profundum
alitibus praetexe diem!

616: iamque hic timida cum fraude sacerdos exeat!

In huius libri fine Argia a patre suo flagitat ut bellum inferat Thebanis atque Polynicem, maritum suum, reducat in patriam. Ultima eius verba sunt:

et nunc maesta quidem grave et inlaetabile munus,
ut timeam doleamque, rogo; sed cum oscula rumpet
maesta dies, cum rauca dabunt abeuntibus armis
signa tubae saevoque genas fulgebitis auro,
710 ei mihi! care parens, iterum fortasse rogabo!

Codices hac tantum re discrepant quod unus optimus *parens* praebet — ceteri omnes *pater*. Ex editoribus unus Garrod loco offendisse videtur, qui vocabulo *iterum* asteriscis saepto ascripsit, fortasse legendum esse: *pater, pacem fortasse rogabo*: verbum *pacem* propter similitudinem verbi *pater* excidisse et librarium

Digitized by Google

aliquem *iterum* inserto versum explevisse. Idem suspicatur in codice P *parens* scriptum esse metri gratia propter sequens *iterum*.

Equidem viro docto versum corruptum esse assentior sed de corruptelae origine atque medela non item. Primum lectionem codicis eius, quem Garrod totiens tuetur adversus ceterorum codicum auctoritatem, hic quoque servandam esse censeo; nam versu sequenti voc. *pater* redit et vs. 686 Argia patrem iamiam allocutura „magno — adfusa parenti est". Ergo causa nulla est propter quam lectio *parens* in suspicionem vocanda sit. Iam de vocabulo *iterum* videamus. Hoc autem apud Statium significat: alterum, ut III. 379: auditusque iterum revocet socer, VII. 559: nempe iterum reddes? aut positum est pro: rursus, ut Ach. 1. 930: adspiciamne iterum? X. 247: quam si Aeolus portam iterum saxo premat. Neutra vero significatio huic loco apta est.

Ego sic rem mihi fingo, poetam scripsisse:

ei mihi! care parens, retro fortasse rogabo!

deinde interpretatorem aliquem supra voc. *retro* scripsisse *iterum*, quod veram lectionem postea detruserit. Nam *retro rogare* h. e. revocare id est quod hoc loco requiratur. Quod Deidamea in Ach. I. 940 se non audere dicit: „neque enim tantos ausim revocare paratus", id Argia fortasse se ausuram exclamat cum maritus iamiam ad bellum profecturus sit. Exempla notionis, quae adverbio inesse hic debet, apud nostrum abundant, cf. I. 269: saecula retro emendare, II. 14: tellus miratur patuisse retro, 467: in limine retro vociferans, VIII. 690: retroque datum Thebana tegebant arma ducem, IX. 7: retro torsisse iugales, XI. 328: oblatam retro dedit armiger hastam, Silv. I. 4. 68: permissaque retro nobilitas, Val. Fl. Arg. I. 782: iamiam exorabile retro carmen agens.

Liber Quartus.

22 illi, quis ferrum modo, quis mors ipsa placebat,
dant gemitus fractaque labant singultibus ira.

Pro voc. *ferrum* forsitan praetuleris *bellum*, ut Wilkins ad vs. 145:

Quis numerum ferri gentisque et robora dictu
aequarit mortale sonans?

Digitized by Google

rogat num *belli* forte legendum sit. Verum nihil mutandum est, cum utriusque vocabuli usus apud Statium mire permistus sit atque solito liberior, cuius rei haec alia documenta sunt:

VII. 22: at si ipsi rabies ferrique insana voluptas, 640: certat opus ferri.

Iuxta posita sunt VI. 730: haec bellis et ferro proxima virtus.

Ea de causa Heinsius ad V. 348: nos Thracia visu bella ratae (sc. navem Argonautarum) immerito coniecit *vela*, memor fortasse vs. 130: adverso nituerunt vela profundo: Lemnia classis erat.

Ceterum cf. IV. 153: vulgus innumerum bello, quae verba Lactantius optime illustrat: „expositio, quid sit ter centum pectora, vulgus innumerum: quia tam fortes erant, ut multorum facta fortia sua virtute pensarent".

inter adhortantis vix sponte incedit Adrastus,
41 contentus ferro cingi latus: arma manipli
pone ferunt.

Markland ad Silv. V. 2. 154 pro *manipli* scribendum esse monet *ministri*. At lectionem traditam sollicitandam non esse mihi quidem satis comprobant loci qui sunt IV. 65: non unus namque maniplis mos neque sanguis, IV. 804: levibus tollens vexilla maniplis, VII. 485: trepidi visam expavere manipli, VIII. 134: hortanti diversa in parte maniplos, XII. 399: dantem vexilla maniplis (triumphos A) vidisti, XII. 754: hunc diversa bellorum in fronte maniplos hortantem.

Apparet Statium hoc vocabulum adamasse. Alio sensu est apud Iuven. 8. 153: maniplos solvet.

Proxima longaevo profert Dircaeus Adrasto
75 signa gener, cui bella favent, cui commodat iras
cuncta cohors.

Garrod ascripsit: „*favent* corruptum: *gerit* Bentley e cod. qui *gerent* († *favent*) praebebat: cf. 115. fort. *bella movens accommodat.*" At una litterula mutata mecum scribe: *cui bella fovent*, h. e. cuius gratia Argivi bella Thebanis inferunt. Et Lactantii interpretatio et multi loci tam apud nostrum quam apud alios me

Digitized by Google

adduxerunt ut hanc veram lectionem esse crederem; ille enim ita interpretatus est: „Polynicem ergo Dircaeum appellat, propter quem ab omnibus populis prodiebatur ad bellum", et cf. VI. 916:

tuque o, quem propter avita
iugera, dilectas cui desolavimus urbes.

VIII. 507: quando tu diversa foves, XII. 348: parvoque torum Polynice fovebo, Silv. II. 6. 94: quid damna foves et pectore iniquo vulnus amas? Porro Verg. Aen. X. 93: Aut ego tela dedi fovive cupidine bella? Iuven. 8. 165: nec ultra fovisti errorem.

huic et patria de sede volentes
77 advenere viri, seu quos movet exsul et haesit
tristibus aucta fides, seu quis mutare potentis
praecipuum.

Muellerum ante me perspexisse video, Statium scripsisse *et actis*, quod Garrod ne commemorat quidem. Cf. II. 650: sine tristia Thebis nuntius acta feram, VIII 556: nec tristibus actis aversatus erat, Lact. ad l.l.: „in quibus est fides aucta calamitatibus, quia misericordia commoti sunt, sive quibus praecipuum erat potentes mutare."

Nominis *acta* usum creberrimum docent II. 104, 175, 431, 706, III. 175, 572, IV. 827, V. 120, 503, IX. 422, Ach. I. 3, 175.

(Achelous) adhuc imis vix truncam attollere frontem
ausus aquis glaucoque caput submersus in antro
109 maeret, anhelantes aegrescunt pulvere ripae.

Coniecturam Menkii et Hauptii *arescunt*, quam editores recentiores commemorant, recte Kohlmann reicit cl. XII. 712 sq.: dirisque vaporibus aegrum aëra pulverea penitus sub casside ducens ingemit. Addo II. 18: insultare malis rebusque aegrescere laetis, XII. 194: aegrescit furiis. Nec non Lactantius lectionem traditam tuetur verissimeque explicat.

Hippomedon armatus describitur

capiti tremit aerea cassis

Digitized by Google

130 ter niveum scandente iuba, latus omne sub armis
ferrea suta terunt, e. q. s.

Garrod verba *ter n. sc. iuba* inter cruces collocavit, corruptionem latere iudicans, neque aliter Heinsius censuit cum pro *scandente* proposuerit *candente*.

Medendi viam ostendit Schol. D, qui versui ascripsit: 'triplici ordine', et locus Vergilii, quem totiens noster imitatur et hoc loco imitatus esse videtur: legitur enim Aen. VII. 785:

cui triplici crinita iuba galea alta Chimaeram | sustinet.

Quae cum ita sint et Statius crebro neutrum adiectivi pro adverbio ponere soleat, e. g. IX. 239: turpe latent, XII. 128: torvum lacrimans, eum scripsisse credo:

tergeminum scandente iuba.

Ceterum cf. IV. 175: galeaeque corusca prominet arce gigas, VIII. 166: nec cassidis altam compsit adornavitque iubam, 706: nusquam ardua coni gloria, IX. 107: Lycus excelso terrore comantem perstringit galeam.

Adiectivum *tergeminus* apud Statium est II. 31: tergemino somno, VI. 289: tergemina — luna, IX. 750: tergeminis — uncis, X. 366: si te tergeminis perhibent variare figuris numen, Silv. I. 1. 92: Iovis ignem tergeminum, II. 1. 10 tergeminum — carmen.

Neutrum huius adiectivi adverbialiter positum equidem non inveni; quodsi ideo *tergemina* malueris, non est quod obloquar: in cod. N est *nivea*.

Ad *ferrea suta* in vs. 131 cf. III. 85: aerea suta thoracum, Verg. Aen. X. 313: aerea suta.

In descriptione clipei Capanei legitur

squalet triplici ramosa corona
Hydra recens obitu: pars anguibus aspera vivis
170 argento caelata micat, pars arte reperta
conditur et fulvo moriens nigrescit in auro.

Apud Kohlmannum et Wilkinsium voc. *reperta* — apud Garrodum vocc. *arte reperta* crucibus saepta sunt. Praesto sunt coniecturae Barthii: *torre repressa*, Lachmanni: *arte recurva*, Muelleri: *retorta* (vel *repressa*), Baehrensii: *resecta*, denique Garrod addidit, fortasse legendum esse: *pars altera reptans*.

Digitized by Google

Ad locum emendandum exigua modo mutatione opus esse credo, scilicet legendum: *arte repressā*, ita ut sit loci significatio haec: pars Hydrae, quae ex anguibus quasi vivis consistens exsculpta est, micat, pars vero altera, in qua fingenda artifex artem suam repressit, h. e. arti non indulsit, non usus est manu artifice, conditur. E centum enim anguibus pars illa vivere videbatur, haec autem, desecta cum esset ab Hercule, artificis manu non indigebat, cf. Sil. It. II. 158:

centum angues idem Lernaeaque monstra gerebat
in clipeo et sectis geminam serpentibus hydram.

Cf. II. 355: lacrimasque repressit, III. 29: arte relicta ingemit (rector navis), V. 522: fontisque repressos, VI. 453: victam proiecit casibus artem, X. 398: gressumque repressit, 661: dextramque repressit, XI. 309: ensem — repressit.

Argia dum monile exitiale libens Eriphylae concedit, marito et alia dicit et haec:

'non haec apta mihi nitidis ornatibus' inquit
'tempora nec miserae placeant insignia formae
202 te sine: sat dubium coetu solante timorem
fallere et incultos aris adverrere crinis.

Schol. D *coetu* explicat: *matronarum*, sed iam pridem editores rem moribus heroicis plane contrariam esse perspexerunt, unde factum est ut coniectura Lipsii: *calatho solante* nonnullis placuerit. Lactantii interpretatione non multum proficimus: „sufficit ad solatium feminae tali tempore ornatibus carere, ordo talis est: sat mihi timorem dubium coetu solante fallere hoc est dissimulare."

Unam litteram excidisse credo et emendandum: coeptu solante.

Cf. XII. 644: dignas insumite mentes coeptibus, IX. 144: non ibi Sidoniae valuissent pellere coepto Hippomedonta manus.

Ceterum cf. V. 84: solantia miscent conloquia, 500: longa solatur damna querela, 710: quis superum tanto solatus funera voto, IX. 569: alterni praebent solacia luctus. Ad vs. 203 cf. IX. 638: gelidas verrentem crinibus aras.

Digitized by Google

Spartiatarum indolem poeta edocet

deus ipse viros in pulvere crudo
Arcas alit nudaeque modos virtutis et iras
ingenerat; vigor inde animis et mortis honorae
dulce sacrum. gaudent natorum fata parentes
232 hortanturque mori, deflent iamque omnis ephebum
turba, coronato contenta est funere mater.

Corrigendum est: *namque*. Optime locum interpretatus est Lactantius: „omnis quidem turba ephebi lamentatur interitum, mater sola neglegit luctus, quia filius coronatur exstinctus."

Atalante ubi cognovit Parthenopaeum, filium suum, puerum admodum Thebas proficisci velle, eum iamiam iturum occupat

ut stetit adversisque impegit pectora frenis
318 (ille ad humum pallens): 'Unde haec furibunda cupido, e.q.s.

Ita Kohlmann et Wilkins locum conclamatum interpunxerunt commemorata Peyraredi coniectura *illa ad eum*, Garrod aliquid excidisse putat. Sic mihi quoque visum est. Qualis vero versus excidisse putandus sit, docet me locus in libro III, ubi Martem Iovis iussu bellum incitaturum Venus consequitur:

iamque iter extremum caelique abrupta tenebat,
cum Venus ante ipsos nulla formidine gressum
figit equos; cessere retro iam iamque rigentis
265 suppliciter posuere iubas. tunc pectora summo
acclinata iugo vultumque obliqua madentem
incipit; interea dominae vestigia iuxta
spumantem proni mandunt adamanta iugales:
'Bella etiam in Thebas e. q. s.

Locum igitur nostrum in hunc fere modum refingendum esse opinor:

ut stetit adversisque impegit pectora frenis,
⟨incipit; interea iuvenilia deicit ora⟩
ille ad humum pallens: 'Unde haec e. q. s.

Tiresias ab Eteocle consultatur de somnio et

ille deos non larga caede iuvencum
410 non alacri pinna aut verum salientibus extis —
tam penitus, durae quam mortis limine manis
elicitos, patuisse refert.

Digitized by Google

Sic legitur in cod. P — codices ceteri *spirantibus* praebent. Explicat schol. Gud.: 'spirantibus aut salientibus i. e. saliendo monstrantibus verum'.

Ego *verum* suspectum habeo, nam *verum sal.* vel *spir.* etiamsi bene a scholiasta Gudiano explicetur, huic loco minime aptum videtur. Poetam hoc tantum dicere voluisse credo, rationibus sollemnibus a Tiresia institutis voluntatem deorum non tam penitus patuisse quam manes ex inferis elicitos. Cf. VIII. 178:

quis mihi sidereos lapsus mentemque sinistri
fulguris, aut caesis saliat quod numen in extis.

Quapropter collato loco in Silv. IV. 8. 2: „pecudum fibris spirantibus" suspicor Statium scripsisse: aut pecudum salientibus extis, vel *ovium*, sed illud alliteratio commendat. Postquam vocabulum corruptum est in *verum*, verbum quoque *salientibus* mutatum est in *spirantibus*, quod id obiectum quodammodo regere posse videbatur.

(Cadmus) durus qui vomere primo
ausus humum versare et putria sanguine prata
eruit; ingentis infelix terra tumultus
lucis adhuc medio solaque in nocte per umbras
exspirat, nigri cum vana in proelia surgunt
terrigenae.

Pro *eruit* nescio an scripserit poeta: *eruere*. Verba *lucis adhuc medio*, quae iam Heinsio suspicionem moverunt *media* conicienti, proponere velim: *luce sub occidua*. Cf. I. 403: sub nocte sopora, II. 102: nocte sub alta, 272: sub luce iugali, 318: per noctem ac luce sub omni, III. 2: nocte sub ancipiti, 33: sub occiduas versae iam noctis habenas, IV. 85 et Ach. I. 705: hiberna sub nocte, V. 82: sub nocte dieque, 265: sub nocte, 477: occidui Phoebi, VII. 455: horrore sub illo, VIII. 272: sub luce parata, 310: mundi — inoccidui, 647: morte sub ipsa, 691: nocte sub atra, IX. 605: rore sub Eoo, IX. 793 et X. 202 et Silv. I. 1. 94: sub nocte silenti, X. 84: occiduae noctis, XII. 282: nocte sub infesta, Silv. I. 3. 71: nocte sub arcana.

Tiresias cum sacrificat inferis et alia facit et
principio largos noviens tellure cavata

Digitized by Google

452 inclinat Bacchi latices et munera verni
lactis et Actaeos imbris suadumque cruorem
manibus.

Lectio haud dubie corrupta facile emendari potest. Lege:
inclinat Bacchi latices et, munera Averni,
lactis et e. q. s.

Causam propter quam *munera Averni* ad *lactis latices* praecipue appositum sit exponam. Apud Vergilium manibus libatur Aen. III. 66 lacte et sanguine (tepido lacte), V. 78 lacte, vino, sanguine (lacte novo), Ecl. 5. 67 lacte, vino, oleo (novo lacte), apud Tibull. III. 2. 19 vino et lacte (niveo lacte), apud nostrum VI. 210 sqq. melle, vino, sanguine, lacte (rapti lactis) ut loco nostro. Cum igitur in eiusmodi sacrificiis licuisse videatur partes ceteras variare, de lacte non ita: semper et ubique lac sacrificii est pars, unde mirum non est, epitheton *munera Averni* ad hanc muneris partem prae ceteris esse additum.

Ne quis forte dubitet num de lacte nomen *latex* dici possit, affero Gossravii observationem ad Aen. I. 686: „est enim quodvis udum et fluidum; inde de aqua IV. 512, VI. 715, etiam de oleo et lacte", quamquam nil obstat quominus *lactis* ad *imbris* pertineat, cl. V. 618 sq.:

cui nunc venit inritus orbae
lactis et infelix in vulnera liquitur imber.

Appositio similiter inclusa est apud nostrum VI. 80: cultusque, insignia regni, purpureos, VIII. 300: innumerosque deae, sua munera, flores — addit et intacto spargens altaria lacte. Cf. etiam VI. 608: Triviae — munus.

Nomen *Avernus* occurrit VII. 98, 823, VIII. 34, 193, XI. 12 e. a.

isque ubi pulverea Nemeen effervere nube
665 conspicit et solem radiis ignescere ferri, e. q. s.

Ita codices ad unum omnes. Editores omnes locum corruptum habuere, Kohlmann *solem* inter asteriscos posuit, Garrod etiam vocabula sequentia. Coniecit Madvig: *solis — ferrum*, Koestlin *silvam — ferri* cll. V. 9 sq. et IX. 592, Baehrens: *solem radiis* vanescere *ferri*, Slater: *frondem — ferri*, Garrod denique ascripsit, fortasse legendum: *solem radiis* pallescere *ferri*,

Digitized by Google

cum *pallescere* et *ignescere* item ad IV. 171 confusa sint. Wilkins rogat: An *atque solum*?

Frustra tot viros in hoc loco desudasse, locis ex ipso carmine allatis ostendam. Capaneus (X. 843) per scalas moenia Thebarum ascendit longeque timendus

multifidam quercum flagranti lumine vibrat;
arma rubent una clipeoque incenditur ignis.

Recte Lactantius haec verba explicat: „splendore clipei repercussus splendidior fit". Ut igitur h. l. facis lumen augeri dicitur radiis clipei, ita loco nostro lux solis poetice sed optime ferri radiis augeri fertur. Amat enim poeta armis, clipeo praecipue, suam quasi insitam assignare lucem, quae non a sole originem ducat sed etiam eum aemuletur atque interdum superare possit, cf. III. 225: clipeique cruenta

lux rubet, et solem longe ferit aemulus orbis.

et rursus VI. 665:

qualis Bistoniis clipeus Mavortis in arvis
luce mala Pangaea ferit solemque refulgens
territat.

Cf. etiam IV. 132: umeros ac pectora late flammeus orbis habet, 170: pars anguibus aspera vivis argento caelata micat, V. 557: ad armorum radios, IX. 229: claraque armorum incenditur umbra (unda sc.), ubi reicienda est Kochii coni. *claro*que a. i. *auro*, XII. 658: nec pulvere crasso armorum lux victa perit sed in aethera longum frangitur et mediis ardent in nubibus hastae, 732: campumque trucem lux cuspidis implet.

Adrastus Hypsipylen orat ut copiis siti vexatis succurrat

da fessis in rebus opem, seu turbidus amnis
seu tibi foeda palus; nihil hac in sorte pudendum,
nil humile est; tu nunc ventis pluvioque rogaris
pro Iove, e. q. s.

Pro *foeda* malim *fida*: certe verba quae sequuntur illud non requirunt, quippe quae ipso vocabulo *palus* satis iam confirmentur, et cf. IX. 321: Crenaeus, cui prima dies in gurgite fido et natale vadum et virides cunabula ripae, XII. 183: quo semet ab agmine fido segreget, VII. 592, VIII. 571 et 616, Ach. I. 751: virginibus qua fida domus.

Digitized by Google

In versu sequenti Garrodum *ventis* iniuria in *undis* mutasse, Baehrensium sine causa *venis* coniecisse testantur:

IX. 405: unde aurae nubesque bibunt atque imbrifer arcus.

IV. 836: gravidive indulgent nubila Cori.

787 at puer in gremio vernae telluris et alto
gramine nunc facilis sternit procursibus herbas e.q.s.

Garrod quod non vernum tempus esset, adiectivum cinxit cruci-bus rogans: An *tenerae*? Immo *variae*, cl. V. 502: languentia-que ora comanti mergit humo — prensa manus haeret in herba, VII. 570: variisque ornare corymbis.

Ubi denique iam agmen sitiens aquas invenit, „incubuere vadis passim discrimine nullo turba simul primique" (vs. 810), atque vss. 810—824 poeta res, quae in tali tempore fieri so-lent, vividis coloribus depinxit, in quibus et alia et haec sunt:

hos turbo rapax, hos lubrica fallunt
saxa, nec implicitos fluvio reverentia reges
816 proterere aut mersisse vado clamantis amici
ora.

Corrigas quaeso: *incumbentis*, cl. vs. 810, IV. 559: nec tristi incumbere sulco cura (sc. manibus est), V. 595: ingeminat misera oscula tantum incumbens, VI. 576: tunc Palladios non inscius haustus incubuit, XII. 290: corpora prona supi-nat incumbens, Ach. II. 151: ferus ille minari desuper in-cumbens.

Liber Quintus.

Hypsipyle narrationem de viris a Lemniadibus interfectis in-cipit:

Immania vulnera, rector,
30 integrare iubes, Furias et Lemnon et artis
arma inserta toris debellatosque pudendo
ense mares.

Hoc loco, qui versum Vergilianum (Aen. II. 1) in mentem vocat: „Infandum, regina, iubes renovare dolorem", adiectivum *artis* absolute positum est, aliter atque XI. 273: 'urbem — modo

Digitized by Google

civibus artam'. Ne tamen cum Muellero *atris* scribas moneo, nam epitheton *atris* huic loco minime idoneum est, *artis* vero cum verbo *inserta* optime convenit. Ut vs. 139 Venus Polyxoni in somno visa ferrum stratis imposuit, ita h. l. mulieres ferrum ut id viros celarent inseruerunt toris artis h. e. ad occultandum accommodatis.

Polyxo furiis exagitata per urbem bacchatur, domos pulsat, concilium mulierum convocat,

99 atque illae non segnius omnes
erumpunt tectis, summasque ad Pallados arces
impetus.

Sine causa ulla Kohlmann coniecturam Baehrensii *illa*, quam Wilkins et Garrod in apparatu commemorant, in textum recepit. Lemniades alibi quoque in narratione eo pronomine denotantur, cf. vs. 81: illae autem tristes — solantia miscent conloquia.

Polyxo Lemniades et alia multa et haec adhortatur:

105 firmate animos et pellite sexum!

Lactantius recte: „pulsa feminea imbecillitate viriles ad facinus arripite animos", et facere non possum quin quantum hoc nomen poetae in deliciis fuerit, exemplis ostendam. Sunt autem V. 397: rediit in pectora sexus, IX. 118: sexusque oblita minoris, 609: sexum indignata, XII. 178: sexuque relicto, 529: sexumve fatentur, Ach. I. 356: tu frange regendo indocilem sexuque tene, Silv. III. 4. 71: de sexu transire.

Ad verba *mihi noscere detur* in vs. 111 cf. vs. 343: post nosse datum est, et vs. 465: nec quae fortuna relictis nosse datur.

rore madens Stygio morituram amplectitur urbem
199 Somnus et inplacido fundit gravia otia cornu
secernitque viros.

Haec est codicis optimi scriptura et nonnullorum aliorum: in uno e deterioribus voc. *inplacido* correctum est ex *inplacito*. Heinsius cum codd. duobus *implicito* legit. Lectionem veram esse credo *impleto*; cum somnus primum homines obrepit, eius cornu etiam plenum est, ubi vero nox ad finem properat,

Digitized by Google

inane, cf. II. 144: illos — cornu perfuderat omni Somnus, VI. 27: (Lunae habenas) cornu fugiebat Somnus inani. Cf. etiam VIII. 481: inexpleto rapitur per milia ferro, IX. 729: caelestibus implet coryton telis, X. 111: haec (manus Somni sc.) cornu oblita remisit.

Lycaste Cydimon fratrem dormientem necare veretur,
cum saeva parens iam coniuge fuso
230 astitit impellitque minis atque inserit ensem.

Dubites utra Cydimon tandem interfecerit, Lycaste an mater. Comparatio quae mox sequitur Lycastem fecisse comprobat a matre compulsam; ad *inserit* igitur mente supplendum est: *manibus Lycastes*, cl. vs. 31: artis arma inserta toris, ut ad *impellit* nimirum obiectum intellegitur: *Lycasten*. An vero credibile est, Statium tam ambigue rem descripsisse ut legentibus in medio relinqueret atque demum imagine quae sequitur quasi adumbraret, matrem Lycastes ensem in manus filiae, non in filii corpus inseruisse, ut ap. Liv. legitur: inserere ex propinquo telum. Cui difficultati ut obviam iret, nescio quem in codicis optimi margine ascripsisse opinor: *ingerit*. At dubito an pro *minis* noster posuisse putandus sit: *manus*, qua voce recepta sane omnis loci asperitas iam tolleretur. Cf. XI. 694:

ultricem crudelis in ora retorsi
non ullo cogente manum.

Verg. Aen. XII. 423: secuta manum nullo cogente sagitta.

Ceterum impellendi usum cum accusativo iuncti ap. Statium creberrimum esse, hi loci demonstrent: II. 80 impulerat matres, 250 impulsae mentes, 468 impulsa per agmina, III. 35 Tethys impulit Hyperiona, IV. 3 impulsa fatis consilia, 310 totam impellere natum Arcadiam, 802 impulit auris murmur, V. 264 impulsis mensis, 555 Argolicas ululatus auris impulit, 657 impellite raptam, VII. 83 Mars impellit equos, VIII. 683: telum ingens avide impulit, Ach. I. 89 impelletque manu nostros muros, 430 (ferrum) quod conspirante veneno impellat mortis.

Quodsi quis in numero plurali *manus* offendat, ne obliviscatur moneo sermonem esse de puella, cuius imbecillitati vix conveniret virilem in modum dextra una gladium dirigere, atque

Digitized by Google

verbis quae sequuntur: 'sic illa iacenti incidit' adducor ut credam, illam gladio utraque manu directo extentoque in corpus fratris dormientis se immisisse. Cf. etiam vs. 282, ubi Bacchus Venerem dicens rogat: Unde manus, unde haec Mavortia divae pectora?

Hypsipyle quomodo Thoanti patri pepercerit narrat atque cum eo fugerit ex oppido,

ferimur per devia vastae
urbis et ingentem nocturnae caedis acervum
passim, ut quosque sacris crudelis vespera lucis
straverat, occulta speculamur nube latentes.

Legendum est: *nocte*, cf. vs. 265: sub nocte. Nempe nox ita fuit obscura ut non conspicerentur, quod e sequentibus patet; ergo opus non fuit nube qua deus aliquis eos involveret. Vs. 265 Bacchus sese iis ostendit, qui cum multis eos adhortatus est, abit et

nostrum, visus arcentibus umbris,
mitis iter longae claravit limite flammae,

quae verba Gronovius optime illustravit: „visus aliorum, umbris impedientibus ne nos conspiceremur." Bacchus igitur non modo non nubem iis offundendam duxit, sed etiam lumen aliquod praebendum ut viam invenirent. Cf. X. 18: dux noctis opertae.

Simulat Hypsipyle se patris corpus mortuum comburere
ac prope maesta rogum confusis ignibus asto
ense cruentato, e. q. s.

Kohlmann glossam e cod. Gud. eandemque Lachmanni coniecturam *crinibus* recepit, Ellis *contusis unguibus* proposuit. Cum vero alibi quoque ignes pro oculis poeta usurparit, e. g. XI. 146: tantum fleverat atque manu tacitos averterat ignis, XII. 186: hortantur pietas ignesque pudici, et multis locis participium *confusus* eodem sensu apud nostrum occurrat, nullam causam video propter quam tradita lectio displiceat. Cf. II. 234: primae modestia culpae confundit vultus, I. 17, V. 421, VII. 419.

Hypsipyle enim omnia signa filiae patrem plangentis quam maxime imitatur, „metu, si forte premant", ut vs. 318 legitur.

Digitized by Google

Iam paenitet Lemniades factae caedis
iam meminisse nefas, iam ponere manibus aras
329 concessum et multum cineres iurare sepultos.

Saepius quidem isto modo verbum iurandi apud Statium legitur e. g. VII. 103, ubi Adrastus ad manes Archemori: captivis etiam iurabere Thebis, VII. 160: nec Styge iurata nec paelicis arte rogatus, VIII. 100: quid enim hic iurandus Apollo? sed loco nostro verbum minime accommodatum esse iudico, immo vix dubito quin poeta scripserit: *curare* i. e. *θεραπεύειν*.

Ad *multum curare* cf. I. 58: multumque mihi consueta vocari, XII. 478: Creonta multum et ubique fremunt, 811: o mihi bissenos multum vigilata per annos Thebai, Ach. I. 449: litora multum montivagae dilecta deae.

Lemniades navem Argonautarum appropinquantem conspiciunt, Thraces hostiles esse credunt, arma virilia sumunt.

quin et squalentia texta
355 thoracum et vultu galeas intrare soluto
non pudet.

Quid verbis *vultu soluto* poeta voluerit, vix quemquam fugere opinor, at tamen fugit Lactantium, cuius interpretatio haec est: 'SOLVTO molli aut muliebri'. Est nimirum vultus galeae (vizier) atque manifestum est, Statium non galeas vere Romanas ante oculos habuisse quippe quae mobili oris tegumento carerent, sed Graecas vel eas quibus certa gladiatorum genera uterentur, cf.

VIII. 163: qui fletus galeis cecidere solutis.
IX. 700: ast ubi pugna | cassis anhela calet, resoluto vertice nudus | exoritur.

Eodem tempore Argonautae subita tempestate iactantur et Lemniades tela in eorum navem immittunt.

376 nos quoque per rupes murorumque aggere ab omni,
dum labor ille viris fretaque indignantur et Austros,
desuper invalidis fluitantia tela lacertis
(quid non ausa manus?) Telamona et Pelea contra
spargimus, et nostro petitur Tirynthius arcu.

Ineptum illud *per rupes* emendandum est: per turres. Nempe mulieres, ut vs. 350 sqq. Hypsipyle narravit,

Digitized by Google

portus amplexaque litus
moenia, qua longe pelago despectus aperto,
scandimus et celsas turris,

neque, hercle! credibile, eas deinde ex oppido egressas per rupes stationes iniisse quae comminus cum hostibus certarent, neque ita factum e vs. 409 sqq. apparet, ubi Argonautae et undis et Lemniadum telis petiti dicuntur:

quatiunt impulsibus illi
nunc freta, nunc muros, sed nec spumantia cedunt
aequora et incussae redeunt a turribus hastae.

Ad praepositionis *per* usum cf. III. 229, 573, V. 404, 595, 638, VIII. 218.

Hypsipyle de filiis suis Lemni relictis dicit,

nec quae fortuna relictis
nosse datur, iam plena quater quinquennia pergunt
si modo fata sinunt aluitque rogata Lycaste.

Kohlmann et Wilkins lectionem traditam retinuerunt, Garrod Lachmanni coniecturam *vergunt* recepit, at scribendum esse *degunt* hi loci docebunt:

I. 63: possem cum degere falso contentus Polybo.
V. 752: Phrygiis aut degere longius annis.
VI. 831: sic otia Martis degere — assueverat.

Iam rumor incessit, Hypsipylam patrem non interfecisse, iam taedet Lemniades eius imperii.

quin etiam occultae vulgo increbrescere voces:
Solane fida suis, nos autem in funera laetae?
non deus haec fatumque? quid imperat urbe nefanda?

Kohlmann pro *laetae* recepit Baehrensii coniecturam *latae* — pro *non* scripturam codicis Gud. *num*; Wilkins *laetae* retinuit, sed recepit *num*; Garrod cum lectionem traditam servarit, ad vs. 491 ascripsit, fortasse legendum esse: *nostra autem in funera laeta est?* et versum sequentem tamquam corruptum intra cruces posuit.

At nihil mutandum esse puto nisi interpunctionem vel potius enuntiatorum divisionem: ut Lactantii verbis utar, quae ad XI. 257 ascripsit, membratim ista quae vs. 491 sq. continentur

Digitized by Google

legenda sunt ut videantur a multis dici, atque sic distinguenda:

'Solane fida suis, nos autem in funera laetae?'

'non deus haec fatumque? 'Quid imperat urbe nefanda?'

Ad verba *non deus haec fatumque* nimirum mente supplendum est: vident atque ulciscuntur? Cum loco bene comparaveris XII. 458 sq., ubi Antigone et Argia sibi quaeque culpam vindicant corporis Polynicis combusti:

Ego corpus, ego ignis,
me pietas, me duxit amor.

Ceterum nihil esse quod in verbis *nos autem in funera* (sc. ficta Thoantis) *laetae* offendamus, exempla quae infra ad vs. 593 allata sunt, satis ostendent.

Capaneus ora monstri, quod Archemorum occiderat, hasta ferit eiusque caput figit solo.

574 longus vix tota peregit
membra dolor, rapido celer ille volumine telum
circuit avulsumque ferens in opaca refugit
templa dei.

Immerito Garrod Lachmanni coniecturam *peredit* commemorat et de suo *peragrat* proponit, quandoquidem *peregit* ipsum verbum est quo Statius eo sensu uti soleat, ut probat VI. 109:

non grassante Noto citius nocturna peregit
flamma nemus,

ad quem locum iure Duebner: „multi codices *peredit*, sed amat illud verbum Statius". Alia exempla haec sunt V. 543: qualis non totas peragunt insomnia voces, VIII. 208: peragunt sollemnia, XI. 56: carmen tuba sola peregit, Ach. I 136: sub axe peracto, 314: cui nondum toto peraguntur cornua gyro.

Subita infantis morte detecta, cuius cura ei mandata erat, Hypsipyle

agnoscitque nefas, terraeque inlisa nocenti
593 fulminis in morem non verba in funere primo
non lacrimas habet.

Non cum Bentleio corrigendum esse *in vulnere*, sed scribendum *in funera* censeo atque *primo* adverbium esse moneo. Pertinent ad hunc locum vs. 605 sq.:

Digitized by Google

ut laceros artus gremio miseranda recepit
intexitque comis, tandem laxata dolori
vox invenit iter gemitusque in verba soluti.

Similiter est in libro XII: primo (vs. 9) — mox (vs. 19) — tandem (vs. 20).

Voc. *funera* plurali numero a Statio saepius pro uno homine mortuo positum esse demonstrant V. 491: nos autem in funera laetae? 647: prima, Lycurge, dabis Dircaeo funera bello, VIII. 225: nunc funera rident auguris, IX. 96: haec infamantia bellum funera (Tydei sc.), 365: miseri funera nati, 539: ingentiaque horrent funera (Hippomedontis sc.), XII. 383: mea membra tenes, mea funera plangis.

Usus autem liberioris praepositionis *in* cum accusativo iunctae haec exempla affero II. 514: strictosque in vulnera dentis, III. 584: gladios in saeva recurant vulnera, IV. 574: canes in vulnus hiantis, VI. 79: in nomen credula, 269: miris in vultum animata figuris, 271: (Hercules) sua frangit in ossa leonem, 290: iungunt discordis inimica in foedera dextras, 458: is furor in laudes, VII. 198: veteres seraeque in proelia causae, X. 294: optat nunc bracchia centum centenasque in bella manus, XII. 632: ipse quoque in pugnas vacuatur collis.

Lycurgus Hypsipylen supplicio affecturus a ducibus Argivis prohibetur: oritur altercatio atque ille deum invocat testem et arces respicit

atque illic alio certamine belli
tecta fremunt; volucris equitum praeverterat alas
692 fama recens, geminos alis amplexa tumultus:
illi ad fata rapi atque illi iam occumbere leto
sic meritam Hypsipylen iterant.

Hanc codicum omnium lectionem, quamvis a compluribus sollicitatam, servandam esse arbitror; Lachmann *agilis complexa*, Burmannus e codice ut videtur aliquo *geminosque suis* (sc. alis!) *amplexa* proposuit, Garrod *aulis* scripsit interpunctione ita mutata:

tecta fremunt (volucris equitum praeverterat alas
fama recens), geminos aulis amplexa tumultus:

Hi omnes nimirum offenderunt in vocabulo *alis* post *alas* repe-

Digitized by Google

tito, sed nescio an propter significationes vocabuli prorsus diversas ista repetitio poetam aut fugerit aut non offenderit, nam ceteros locos conferas ubi de Fama sermo est: primum III. 425 fuse eius volatus describitur:

at vigil omni
Fama sono vanos rerum succincta tumultus
ante volat currum (Martis sc.), e. q. s.

deinde X. 626: iam fama sacratam vocem amplexa volat.

Similiter de Somno Ach. I. 620:

totis ubi Somnus inertior alis
defluit in terras mutumque amplectitur orbem.

Si *sic meritam* retinendum est neque cum Peyraredo corrigendum: *immeritam*, ironice scilicet est intellegendum neve cum Kohlmanno virgulam post *leto* ponas moneo: item legitur VI. 168, ubi mater pueri occisi de eadem Hypsipyle:

sed miserae mihi nec punire potestas
sic meritam!

Est *immeritas* VII. 23, X. 4, *immeritam* XII. 296, *emerito* III. 591, *emeritis* XII. 522, *emeritas* XII. 638.

Hypsipyle cum natos, de quibus vs. 464 sqq. locuta est, agnoscit, cessit dolor de Archemoro sua neglegentia interfecto.

ut vero et vultus et signa Argoa relictis
726 ensibus atque umeris amborum intextus Iason,
cesserunt luctus.

Similiter umeri pro toto corpore positi sunt ut h. l. pro tota veste:
VI. 835: terrificos umeris Aetolus amictus exuitur.
X. 648: (Herculem) perdere Sidonios umeris ridebat amictus (Lydia coniunx).

Signa vestibus intexta etiam commemorantur:
VII. 255: cui nivea arma tridentem atque auro rude fulmen habent.
VII. 352: armaque vel Tityon vel Delon habentia.

Liber Sextus.

25 Clara laboriferos caelo Tithonia currus
extulerat e. q. s.

Digitized by Google

Kohlmann et Wilkins coniecturam Lachmanni *clara ubi roriferos* commemorant, Garrod item sed addit, se vereri ut Latinum sit *ubi extulerat* pro *ubi extulit* vel *ut extulerat*. Lachmannum ita coniecisse suspicor propterea quod I. 338 sunt:

Titanis late, mundo subvecta silenti,
rorifera gelidum tenuaverat aëra biga,

verum sine causa locum nostrum vexavit. Statius enim epitheto *laborifer*, quod apud Ovidium et in Silv. IV. 6. 26 idem est quod 'laborem perferens', novam vim subiecit ut Vergilianum illud novaret (Aen. XI. 183):

extulerat lucem referens opera atque labores,

postquam ipse de Somno iam cecinit (I. 340):

grata laboratae referens oblivia vitae,

quem secutus est postea Ausonius 322, 7 *h.*:

Graio schola nomine dicta est,
iusta laboriferis tribuantur ut otia musis.

Cf. Schamberger ll. p. 286 sq. de adiectivis compositis in — *fer* cadentibus.

ille quoque adfatus non mollius audit amicos,
quam trucis Ionii rabies clamantia ponto
53 vota virum aut tenuis curant vaga flumina nimbos.

Haec versuum trias in codice P omissa est et alia manu post ascriptum: *deficiunt tres*, neque a Lactantio agnoscitur: exstat in ceteris codicibus, ab editoribus Kohlmanno et Garrodo uncinis est inclusa, a Wilkinsio non item. Codices variant in *flumina — fulmina*, *nimbos — cultu* cod. Bodl. Can. 77. Garrod temptavit: *flumina — lembos*. Scribendum est:

aut tenuis curant vaga flumina cumbas.

Cf. Silv. I. 4. 120: immensae veluti conexa carinae cumba minor.
II. 1. 186: ipse avidae trux navita cumbae.
III. 3. 84: inque omni felix tua cumba profundo.
V. 1. 252: manes placidus locat hospite cumba, ubi sine causa Markland *ripa* scripsit.

Versus 79—83 in codice P omissi sunt atque alia manus addidit: *deficiunt* V, in codice B ascripti sunt in margine, ex-

Digitized by Google

stant in codd. DKNS, apud Lactantium non explicantur. Kohlmann eos eiecit, Wilkins et Garrod uncinis incluserunt atque hic totam versuum seriem 72—89 Statio omnino indignos iudicat.

Varias virorum doctorum coniecturas, quibus singula vocabula temptarunt quo totum loci contextum ad liquidum perducerent, nunc non afferam, quoniam ista ratione hic progrediendum non esse persuasum habeo: alia corruptelae est origo, alia utendum medela. Credo post vs. 66:

oderat atque oculos flectebat ab omine mater

traiciendos esse versus 79—81 (spes avidae — minus) et finem versus 77 ita:

spes avidae! quas non in nomen credula vestis
urgebat studio cultusque insignia regni
purpureos sceptrumque minus cinctusque sonantes.

Versus autem 78:

armaque maiores exspectatura lacertos

excidit post versum 73, quo cum rursus eum traieceris, videbis quam apte verba *namque illi* (74) — *equos* (77) iam sequantur: venuste iis narratur, patrem iam tunc nato suo, cum vix loqui atque incedere posset, equos destinasse et arma exigua facienda curasse, quae vel sic parvuli viribus graviora essent.

Quid tandem factum videmus? Post versum 66 tres versus — post versum 73 unum versum olim excidisse, quos omnes una confertos sed mutato ordine scriba posterior inter verba *equos* in vs. 77 et *cuncta* in vs. 81 inseruit, deinde scriba codicis P vel huius codicis exemplaris, cum iure offendisset in conturbato loci contextu, versus 79—83 omisit. Locum igitur sic constituo:

65 opus admirabile semper
oderat atque oculos flectebat ab omine mater.
(79) spes avidae! quas non in nomen credula vestis
urgebat studio cultusque insignia regni
purpureos sceptrumque minus (77) cinctusque sonantes.
67 arma etiam e. q. s.

Deinde:

73 mumeraque in cineres annis graviora feruntur
(78) armaque maiores exspectatura lacertos.
74 namque illi et pharetras brevioraque tela dicarat
75 festinus voti pater insontisque sagittas

Digitized by Google

76 iam tunc et nota stabuli de gente probatos
77 in nomen pascebat equos: (81) cuncta ignibus atris
82 damnat atrox suaque ipse parens gestamina ferri,
83 si damnis rabidum queat exsaturare dolorem.

Versibus ita mecum collocatis nullum corruptelae vestigium iam restare videbis, quamquam fuit cum pro *damnat* (vs. 82): *donat* scribendum esse putarem fretus locis qui sunt VI. 168: quid dona, duces, quid inania fertis iusta rogis? 206: ditantur flammae, 728: at tibi — hunc — ferre damus — ensem, 822: mittamque informe sepulcro corpus et Oebalio donem lugere magistro? VIII. 209: ceu flammas ac dona rogo tristisque rependant exsequias.

Iam face subiecta primis in frondibus ignis
203 exclamat; labor insanos arcere parentes.

Lactantius ad l.: „EXCLAMAT crepitu sonat. omnis enim clamor sonus est", quem falli Gronovius dicens ipse explicat: „ignis incipiens renovat complorationem et facit ut conclament dolentes: sic qui iubent rem et causam aut quamcumque occasionem dant eius, facere eam dicuntur". Kohlmann Baehrensio obsecutus est legenti: *ignis: exclamant* (*labor insanos arcere*) *parentes*. Mihi vero Lactantium verum vidisse constat cl.

X. 94: licet omnia clament litora.
XI. 116: clamant amnes, freta, nubila, silvae.
Silv. II. 2. 50: pelagi clamore.

De nova vi verbo clamandi a Statio subiecta, sc. clamore implendi, cf. Schamberger l.l. pg. 319, qui duo affert exempla Th. V. 462 et Silv. IV. 8. 16.

iam prior Oeclides et iam non tertius ibat
446 Admetus, laxo cum tandem ab orbe reductus
aequoreus sonipes premit evaditque parumper
gavisos.

Ita in codicibus fere omnibus legitur, cum *et ab* vel *et ex* in nonnullis deterioribus traditum sit, quorum illud Kohlmann — hoc Wilkins recepit. Garrod vocabula *tandem ab orbe* crucibus circumdedit, altius latere corruptelam ratus. At recte Lactantium locum interpretari existimo: „LAXO CVM TANDEM AB ORBE id est ab exteriore gyro". Nempe modo de equo nostro poeta dixit:

Digitized by Google

dum non cohibente magistro
spargitur in gyros dexterque exerrat Arion,

et cf. vs. 479:

mox Chromis Hippodamum metae interioris ad orbem
viribus Herculeis et toto robore patris
axe tenet prenso.

Apollo Amphiarao palmam in equestri certamine redditurus, ut equos aemulos terreat, monstri effigiem subito tollit.

anguicomam monstri effigiem, saevissima visu
ora, movet sive ille Erebo seu finxit in artus
temporis, innumera certe formidine cultum
tollit in astra nefas.

Ita cod. P — ceteri *in acta*. Coniecit Barthius: *seu finxerat aestu*, R. Unger: *in ictu*, Mueller: *in astus*, anon. Heidelb. *in actu* cl. XII. 187: omni manifestus in actu, quod editores recentiores recipiunt.

Nescio an scripserit poeta: *in arta* temporis.

Statium saepissime neutrum plurale adiectivorum cum genetivo casu substantivi posuisse notum est, cuius rei exempla sunt I 376: opaca nemorum, III 262: caeli abrupta, 548: cuncta rerum, XI. 5: concussa plagarum. Adiectivum autem *artus* hoc sensu et alibi fortasse legitur et X. 590: quodque unum rebus solamen in artis, XI. 156: sera quidem — consulta, pater, iam rebus in artis adgredior.

De praepositionis *in* usu cum accusativo apud Statium iam egi ad V. 593.

Verba igitur *in arta temporis* significant: urgente tempore.

In chlamyde, quae Admeto ex equestri certamine praemium assignatur, Leander acu pictus est.

in latus ire manus mutaturusque videtur
bracchia, nec siccum speres in stamine crinem;
contra autem frustra sedet anxia turre suprema
Sestias in speculis, moritur prope conscius ignis.

Varie hic locus temptatus iam est. Primum vocabulum *manus*, quod Kohlmann et Wilkins retinuerunt, Markland (ad Silv. I. 2. 82) in *manu* mutavit, quod Garrod recepit quamvis de suo

Digitized by Google

proponens: *dilatare manus*. Deinde verbum *mutaturusque* displicuit criticis, e quibus Peyraredus *lentaturusque* — Baehrens *motaturusque* maluit. Quod Garrod observavit, verbum sollicitandum non esse, cum in latere, non prono pectore nare solerent Romani: propter id pro *nare* eos dicere *alternare* (Ov. Met. IV. 353) seu *mutare bracchia*, fallitur, nam sunt duo sigilla aenea Lutetiae Parisiorum et Florentiae hominum prono pectore natantium, quod mecum communicavit C. Gul. Vollgraff v. d. Ceterum sive prono pectore nabant sive corpore obliquo, utique alternabant sive mutabant bracchia, h. e. modo dextrum modo laevum emittebant bracchium (cf. III. 595, ubi Enceladus temptat mutare latus), ut etiamnunc apud multas gentes mos est. Verbum igitur sanum esse Garrodo assentior, de causa non item.

Locutio autem *in latus ire* mihi optime convenire videtur homini, qui natans in tela acu pictus est, cum in eiusmodi opere vix et ne vix quidem effici possit ut quaedam partes eminere, quaedam recessisse videantur: ita fit ut Leander haud male dicatur in latus ire, ut aliquis qui desuper cadit, in caput effunditur, quod legitur VI. 803 sq. Sed constat mihi, neque *manus* retineri posse, cum verbi *videtur*, quod et ad *in latus ire* et ad *mutaturus* pertinet, Leander haud dubie sit subiectum, neque *manu* cum Marklando scribendum, quandoquidem non *manu*, sed bracchiis in latus ire dici potest. Legendum credo:

in latus ire omnis mutaturusque videtur
bracchia.

Totum enim Leandri corpus transversum cum sit quasi bracchiis ambulare videtur, quod deinde accuratius describitur verbis: mutaturus videtur bracchia. Saepe *omnis* apud Statium pro *totus* est, ut VI. 571, 767, VII. 359: vultumque per omnem. 450: sol montibus omnis erepsit, IX. 528: Hippomedon omnis patet leto, Ach. I. 4: nos ire per omnem — heroa velis.

Ad verba *moritur prope conscius ignis* (cf. XII. 252: e speculis moriens intermicet ignis) moneo, Statium saepe pulchritudinem rerum acu vel caelo expressarum augere ut quasi vivere eas dicat e. g. I. 547, ubi in patera Perseus Gorgonis caput tenens describitur, haec autem

Digitized by Google

gravis oculos languentiaque ora
paene movet vivoque etiam pallescit in auro.

Deinde in templi descriptione, quod in Archemori memoriam exstructum est, tota mortis eius historia redditur et serpens in eo exsculptus est, de quo VI. 247 sq.:

exspectes morientis ab ore cruenta
sibila, marmorea sic volvitur anguis in hasta.

Denique in l. IX. 337, ubi clipeus Crenaei describitur in quo Europa in tauri sedens tergis caelata est:

ire putes clipeo fluctusque secare iuvencum,

ad quae recte Lact. „ad picturae laudem poeta mobilitatem immobilibus dedit" et affert Verg. Aen. VIII. 691 sqq.: 'pelago credas innare revulsas Cycladas aut montes concurrere montibus altos'.

Inter cursus pedestris aemulos Idas est, cui
iam tenuem pingues florem induxere palaestrae
586 deserpitque genis nec se lanugo fatetur
intonsae sub nube comae.

Garrod ascripsit, fortasse legendum esse *inserpitque*, at obloquitur locus alter quem Georges s. v. dat, sc. Apul. Apol. 63: „ut decenter utrimque lanugo malis deserpat."

Complures primo disci certamine certaturi erant; cum vero Hippomedon discum immani pondere in medios tulisset, uni Phlegyas et Menestheus restabant

concessit cetera pubes
664 sponte et adorato rediit ingloria disco.

Participium *adoratus* apud Statium loco haud uno legitur, sed semper et ubique vulgari significatione, quam hic minime accommodatam esse censeo, cf. X. 254: adoratas, Phoebea insignia, frondes, 790: corpus adoratum. Verbum igitur corruptum puto atque coalitum ex *ab aerato*, cf. II. 532: aeratis — in armis, IV. 110: omnibus aeratae propugnant pectora crates, V. 335: aerata — prora.

Sic et Aloidae, cum iam calcaret Olympum
720 desuper Ossa rigens, ipsa glaciale ferebant

Digitized by Google

Pelion et trepido sperabant iungere caelo.

Hi versus tres in nonnullis codicibus deterioris notae leguntur atque ab editoribus aut omitti aut uncinis includi solent, quod non obstare oportet quominus emendentur. Quod varie codices exhibent *ipsa — ipsam* corrigendum est: *supra*, cf. VI. 886: animisque et pectore supra est, VIII. 125: ire supra satis est, IX. 859: cum supra respexit olor, Ach. II. 118: ire supra.

Eadem comparatio redit X. 850 sqq.

PLUTARCHUS.

Quom. adol. 19 F. Sunt quaedam Homeri narrationes quae lascivae videantur sed revera utilissimae esse possint legentibus. At omnem earum utilitatem pessumdant nonnulli ineptis suis allegoriis. Sic:

ἔνιοι μοιχευομένην φασὶν Ἀφροδίτην ὑπ' Ἄρεος μηνύειν Ἥλιον, ὅτι τῷ τῆς Ἀφροδίτης ἀστέρι συνελθὼν ὁ τοῦ Ἄρεος μοιχικὰς ἀποτελεῖ γενέσεις, Ἡλίου δ' ἐπαναφερομένου καὶ καταλαμβάνοντος οὐ λανθάνουσιν.

Paulo rarior, nec tamen insolitus, verbi *μηνύειν* usus fecit ut sciolo intempestive in mentem veniret Solis adulterium *prodentis* Vulcano. Eiecto *Ἥλιον* omnia optime procedunt et *μηνύειν* ‚significandi' vim habet. Cf. Plat. Phaedr. 277 C *ὡς ὁ ἔμπροσθεν πᾶς μεμήνυκεν ἡμῖν λόγος* et saepe alibi.

Pseudo-Plut. de Liberis educ. 10 F. „Ideo proavi nostri mysteria instituerunt ut in illis silere assuefacti":

ἐπὶ τὴν τῶν ἀνθρωπίνων μυστηρίων πίστιν τὸν ἀπὸ τῶν θεῶν μεταφέρωμεν φόβον.

Immo vero *θείων*: opponuntur inter se humana et *divina* mysteria. J. J. H.

Digitized by Google

AD SCHOLIA BOBIENSIA.

SCRIPSIT

C. BRAKMAN I. F.

Anno ante Paulus Hildebrandt apud Teubnerum in lucem emisit novam editionem Scholiorum in Ciceronis Orationes Bobiensium. Huius scholiastae recentissimum textum quamquam facile concedo praestare Orelliano [1]), tamen hic illic puto me cŏrrigere posse. Maior autem pars coniecturarum, quas prolaturus sum, supplementa sunt Graeca neque vero desunt emendationes Latinae; perpaucos denique locos similes adieci.

Omnes novimus Ciceronem magistratus Sicyonii cruciatum narrare hisce verbis (In Verr. Act. II Lib. I § 44): Ignem ex lignis viridibus atque humidis in loco angusto fieri iussit: ibi hominem ingenuum, domi nobilem ... semivivum reliquit.

Huius orationis brevitatem laudans scholiasta qui dicitur Gronovianus cum alia adnotat tum haec:

H 1, 7 O 402, 29 *Ignem* parum erat dixisse: subiecit *ex lignis viridibus*, quod est intolerabilius, addidit etiam *umidis*, quo *spiritus* magis magisque auferri solet: superposuit *in loco angusto*, ubi densior fumus *animas haurientes urget*.

Cum his ultimis verbis apte composueris senarium, quem Cicero e Sophoclis Trachiniis sic expressit Latine (Tuscul. II § 20):

Urguensque graviter pulmonum *haurit spiritus*.

Similiter dixit Apuleius Met. X 28 (ed. Helm. 259, 7) pul-

1) M. Tullii Ciceronis Scholiastae. Ediderunt I. C. Orellius et I. G. Baiterus Turici 1833. Infra numeris usus sum editionum Hildebrandtianae et Orellianae.

Digitized by Google

mones eius pererrat tempestas detestabilis potionis, primum suspicata, quod res erat, mox *urgente spiritu* iam certo certior e. q. s.

H 4, 23 O 404, 20 Ciceronis verbis (In Verr. Act. II Lib. I § 54) neque in suburbana amicorum subiungitur hoc scholion: Hortensium praecipue videtur significare, qui huiusmodi signis et tabulis pictis familiariter delectabatur. Id manifestius in Hortensio ostendit dialogo: Cum in villa Luculli *bellum* esset omni apparatu venustatis ornatum.

Plerique *bellum* tamquam corruptum sollicitaverunt, at mihi videtur sincera lectio fuisse: Cum in villa Luculli bellum ⟨*tabulinum*⟩ esset omni apparatu venustatis ornatum.

Tabulinum (i. e. πιναχοθήκη), quod ipsa sententia enixe flagitatur, post *Luculli bellum* facile intercidere potuit praesertim in scriptura continua, cuius multa vestigia in textu Scholiastae Gronoviani deprehenduntur [1]). Vocem a me insertam tuetur Apul. Florid. XXIII (ed. v. d. Vliet. 189, 15) sed et medici cum intraverint ad aegrum, uti uisent, nemo eorum, quod *tabulina* perpulchra in aedibus cernant et lacunaria auro oblita ..... aegrum iubet, uti sit animo bono e. q. s.

Initium commentarii ab interprete, quem Scholiastam Bobiensem vocare solemus, scripti ad orationem, quam Cicero habuit pro Sulla, nobiis periit. Primum vero scholium, quod quamquam integrum non est, aetatem tulit, sic se habet:

H 7, 1 O 359, 16 videatur adsciscere, ait se non periculum communicare, sed laudem, nec ut plures periclitentur, sed ut multi aequaliter glorientur.

Haec manifesto spectant ad oratoris verba (Pro Sull. § 9): Neque ego hoc partiendae invidiae, sed communicandae laudis causa loquor; oneris mei partem nemini impertio, gloriae bonis omnibus. Itaque ut unum saltem versiculum vel 16 fere litteras recuperemus, edendum censeo: ⟨*gloriam ne sibi uni*⟩ videatur adsciscere, ait se non periculum communicare, sed laudem e. q. s. *Sibi uni* ipse scholiasta adhibet infra (H 8, 16): Non contentus

1) Cf. Stangl Der sogenannte Gronovscholiast. Pag. 72. Nachweis 27.

Digitized by Google

sibi uni vindicare testis auctoritatem e. q. s. Cicero autem scribit (H 27, 13): *cui uni* absoluto lites aestimatae sunt.

H 9, 18 O 361, 21 Hic contra ita quievit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit.

Quoniam videri poterat P. Sylla damnatus conscientia detecti criminis sui ab oculis omnium secessisse et urbem Romam reliquisse, trahit orator ad verecundiae argumentum dicens eapropter sub oculis esse civium noluisse, quod erubesceret in *aliquo vitae suae* honorem defloratum dignitatemque mutilatam.

Maio placuit legere: in aliquo vitae suae ⟨*articulo*⟩ [1]), at Leo maluit addere *fastigio* [2]), equidem longe praetulerim: in aliquo vitae suae ⟨*cardine*⟩. Certe eiusmodi exempla offendimus Sil. Pun. IX 140

Sat magnum hoc miserae fuerit mihi *cardine uitae*
Solamen, caruisse meis.

Stat. Silv. II 6, 70

uitae modo *cardine* adultae
nectere temptabat iuuenum pulcherrimus ille
cum tribus Eleis unam trieterida lustris; cet.

Hic laudentur Vollmeri [3]) verba: gewöhnlich heiszt *cardo uitae* Lebensende, doch zeigt der Zusatz *extremus* Sen. Troad. 52 [4]) Luc. VII 381 [5]), dasz man auch andere *cardines* denken konnte, vgl. *cardo anni* Plin. N. H. XVIII 264, auch 220.

Praeterea legentes relegamus ad Thesaurum.

H 17, 17 O 367, 30 (Pro Sull. § 29) Sed ego in quae-

---

1) *Articulus* plerumque breve temporis spatium significare videtur, velut Amm. Marc. XVI 12, 37 in ipso proeliorum *articulo*; ibid. XVI 12, 45 extremae necessitatis *articulo*; ibid. XVIII 6, 1 cet.

2) Cum *fastigio* malis coniungere *maiestatis* (Iustin. I 1, 1 = Amm. Marc. XX 5, 6); *fortunae* (Curt. III 12, 25 = Amm, Marc. XIV 11, 29); *rerum* (Verg. Aen. 1 342); *populi Romani* (Tac. A. III 73) sim.

Interpres noster Velleium Paterculum imitatus infra scribit (H. 139, 6) *fastigium* consulare.

3) P. Papinii Statii Silvarum Libri. Herausgegeben von F. Vollmer. Teubner 1898. Pag. 370.

4) mortalis *aevi cardinem extremum* premens.

5) deprecor, ac turpes *extremi cardinis* annos.

Digitized by Google

stionibus et indiciis non hoc quaerendum arbitror, num purgetur aliqui, sed num arguatur.

... et perquam exercitata respondendi facultate propositioni accusatoris occurrit non illud spectandum in indiciis, an defensus sit aliqui, sed an nominatus, quoniam videri possit etiam stulta defensio id quod non accusetur velle purgare.

In fronte scholii restituo δικανικῶς, quod lacuna capit quodque in sententiam quadrat.

H 24, 1 O 333, 10 (In Clod. et Cur. Frgm. XV) Hanc loquacem Siciliam non despexit.

Loquacem videtur *Siciliam* dicere, quod plerosque de pecuniis repetundis accusaverant, *sed* ut scimus ipsum C. Verrem.

Illud *sed* corruptum est, nisi mecum legeris: sed ⟨*Cicerone accusante*⟩ ut scimus ipsum C. Verrem. Meo supplemento favent (H 20, 15) accusante P. Lentulo; (H 34, 18) M. Caelio Rufo accusante; (H 73, 27) accusante Cn. Minucio; (H. 122, 19) accusante C. Licinio cet.

H. 25, 16 O 334, 29 (In Clod. et Cur. Frgm. XX) Ita fuit caecus, ut facile appareret vidisse eum, quod fas non fuisset.

... de Appi enim Caeci familia genus trahebat. Et praecipitem volens significare atque temerarium resculpit infamiam illius incesti, quod fecisse in operto Bonae Deae videbatur, quo viris ingredi non liceret, quasi poenam criminis sui luere iam coeperit nihil providendo quod dicat.

A quibus Graecis verbis scholium nostrum incipere oporteat, magna ex parte, nisi fallor, discimus ex alio loco eundem P. Clodium respiciente quem deprehendimus infra

H 102, 22 O 307, 15 (Pro Sest. § 126) Itaque illa via latebrosior, qua spectatum ille veniebat.

Εὐσήμως κατὰ ... opportunissime fingit ipse Tullius illas partes itineris, qua soleret Appius commeare ⟨Appiam viam vocatas. Re⟩ autem vera scimus viam, quae per Campaniam ducit, sub hoc nomine celebrari, quod Appius eam Claudius munierit.

Nonne et hic et illic necessarium est εὐσήμως κατὰ ὑπόνοιαν?

Digitized by Google

H 26, 3 O 336, 5 (In Clod. et Cur. Frgm. XIII) Tu qui indutus muliebri veste fueris.

Videtur enim Clodius habitu muliebri sexum mentitus penetrasse domum C. Caesaris, ut incestum sub hac fraude committeret. Id describitur ..... ut omnia liniamenta turpitudinis detegantur.

Hic in versiculi spatio, si quid video, requiritur κατὰ λεπτολογίαν. Confirmat me quod lego apud Halmium: [1]) Λεπτολογία est, qua in descriptionibus tenuissimis utimur, ut apud Ciceronem (In Verr. V § 27): Reticulumque sibi ad nares admovebat tenuissimo lino, minutissimis maculis, plenum rosae.

Statim subiciam:

H 86, 16 O 295, 7 (Pro Sest. § 18) Alter unguentis afluens.

.... Summa cum stomachi acerbitate proscindit mores Gabinii χλευασμῷ quodam, ut liniamentis omnibus inpudicitiae denotetur.

Hic quoque subtiliter vitium describitur a Cicerone, id quod scholiasta indicat, sicut fere supra, locutione *liniamentis omnibus*, quapropter h. l. in lacuna 6 ferme litterarum revoco adverbium λεπτῶς.

H 26, 8 O 336, 12 (In Clod. et Cur. Frgm. XXIV) Cum calautica capiti accommodaretur.

.... genus, quo feminae capita velabant, hoc nomine ferebatur. Et Afranius meminit in Consobrinis ita dicens: *Cum mithris, calauticis.*

Haec ultima verba suadent, ut putem primam vocem huius scholii olim fuisse μίτρας [2]).

H 27, 12 O 337, 19 (In Clod. et Cur. Frgm. XXVI) „At sum", inquit, „absolutus!" Novo quidem hercle more, cui uni absoluto lites aestimatae sunt.

.... Victoriam quoque iudicii orator convertit in dedecus inopinata inlata huiusmodi responsione.

---

1) Rhetores Latini Minores. Emendabat C. Halm. 1863. Pag. 73.

2) Ziegler proposuit κόσμου, Maius *ornamenti.*

Digitized by Google

In lacuna 9 litterarum, quae intercedit inter lemma et scholion, reponendum videtur Παράδοξον.

At vero in continuo sequenti scholio, ubi spatium 14 ferme litterarum vacuum exstat, scribere velim (H 28, 6 O 338, 20): Et hic subest ⟨παραπροσδόκημα·⟩ [1]) postulasse iudices ab senatu praesidium, non ut fortiter et libere iudicarent, sed ne illam sibi pecuniam reus absolutus eriperet.

H 34, 25 O 229, 28 (Pro Flacc. § 5) Cur sibi confidat is, qui ea proferenda et patefacienda curavit?

.... haec ad semet ipsum refert periculi etiam sui gradu quodammodo adiecto, ut omnes, ⟨qui⟩ coniuratos obnixe persecuti sint, poenae videantur quodammodo destinati, dum singulis crimen aliquod et invidia conflatur.

In proxime praecedenti scholio legimus C. Antonium collegam Ciceronis „ob hanc coniurationem" damnatum esse. Hic autem concludit interpres nihil fuisse causae cur liberaretur alter consul, qui consilia Catilinae ex urbe pulsi patefecisset. Tali ratiocinationi convenire videtur εἰκότως quod spatium (8 litt.) vacuum explet. Comparare possumus Demosth. VIII § 41 καὶ τοῦτ' εἰκότως τρόπον τινὰ πράττει [2]).

H 41, 10 O 236, 17 (Pro Flacc. § 15) Non iure iurando constricta, sed porrigenda manu.

Hanc Graeci ⟨χειροτονίαν⟩ dicunt. Itaque ⟨τῇ χειροτονίᾳ⟩ morem nationis plurimum dissentire a fide et religione testium confirmat ex hoc, quod non iurare soleant in aliquam rem, sed tantum porrecta manu consentire, ex quo praeceps temeritas colligi potest.

Maio priorem Graecam vocem debemus, alteram ipse supplevi, nam veri simile est quondam in codice exaratum fuisse

XEIPOTONIANDICUNT
ITAq.THIXEIPOTONIAI

Hodie omnes litteras Graecas evanuisse vix opus est dicere.

---

1) Cf. Halmii l.l. pg. 76, 23.

2) Blass adnotat εἰκότως „folgerecht (logisch)", was § 42 heiszt οὐ κακῶς ταῦτα λογιζόμενος.

Digitized by Google

H 42, 15 O 237, 13 (Pro Flacc. § 17) Quod se velle dixit, id sutores et zonarii conclamarunt. Hoc testimonium est civitatis?

Ἐνεργῶς in clausula pronuntiandum est ⟨τῆς πολιτείας⟩ quid sit testimonium. Ad quod destruendum ἀνασκευὴ ab oratore praemissa est dicendo sutores et zonarios, ut volgaribus et sordidis artificiis appareat humilitas personarum nec ullum genus publicae maiestatis obtineat.

Ἐνεργῶς e vestigiis scripturae restituit Hildebrandt, at Ziegleri est supplementum ἀνασκευή, ipse autem in secunda lacuna desidero τῆς πολιτείας, cum in lemmate iusta emphasis cadat in *civitatis*.

H 44, 19 O 238, 30 (Pro Flacc. § 34) Procedit unus Asclepiades.

.... satis, quoniam praeco legatos Acmonenses excitaverat et de Acmonensibus unus Asclepiades prodierat, arripuit accusaturus malitiosam criminationem Graecorum, qui uni homini auctoritatem quandam multitudinis darent.

In codice lemma scholio excipitur sic DES.....SATIS, quocirca in spatio vacuo 8 fere litterarum videtur scribendum esse γελοίως.

Idem adverbium revoco infra:

H 47, 8 O 240, 18 (Pro Flacc. § 41) Homini enim Frygi, qui arborem numquam vidisset, fiscinam ficorum obiecisti.

Γελοίως valde. Summa cum festivitate discussit inridens veneni criminationem, quod hic videretur unus de numero accusatorum Flacci repentina morte defunctus. ⟨Καταμήνυσις⟩ [1]) interposita est aviditatis et intemperantiae barbari hominis, quem poma inusitata distenderint. Notemus igitur quasdam criminationes non pugnaci argumentatione, sed etiam festiva urbanitate dissolvi.

Hic cui non venit in mentem proverbii Francogalli, quod est „le ridicule tue"? Neque sine fructu legeris Quintil. περὶ γελοίου VI 3, 25 cet.

---

1) Hoc vocabulum in lacuna 12 fere litterarum supplevi.

Digitized by Google

H 46, 5 O 239, 29 Instrumentum igitur laudationis creta obsignatum proferebatur; tabulae vero, quibus illi ad criminandum utebantur, signa habebant cerae ⟨*inpressa*⟩. Quod ergo secundum morem factum sit, id vult esse veritatis; illud contra falsum, quod dissenserit a perpetua consuetudine.

Verbo huc a Leone inserto in lacunula 6 litterarum substituo ⟨*illita*⟩, cui vestigia respondent. Interdum et vocabula et constructionem interpres a poetis mutuatus est, ergo laudare licet Hor. Sat. I 4, 36

Et quodcumque semel chartis *illeverit* e. q. s.

nec non et Hor. Ep. I 7, 10

Quodsi bruma nivis Albanis *inlinet* agris.

Ipse scholiasta, qui *imprimendi* verbum non agnoscit, scribit infra (H 147, 27) alba creta *oblinire* cervicem.

H 53, 28 O 245, 19 (Pro Flacc. § 91) Nunc denique materculae suae festivus filius, aniculae minime suspiciosae, purgat se per epistulam.

.... fidem Falcidio, qui per luxuriam consumto patrimonio litteras calumniose compositas de avaritia Flacci ad matrem suam miserit, ut prodigos mores huiusmodi mendacio coloraret. Facit ergo μετάθεσιν [1]), qua illi ostendat egestatis causam vitio suo accidisse, non huius iniquitate praetoris.

Initium scholii paene periit, nam duo versiculi, qui continent ultimam vocem lemmatis et priora scholii verba, sic fere se habent in codice:

P

EPISTULAM . . . . . O .

T . . . . . FIDEFAL

Quibus e reliquiis efficio: ⟨*Cicero ita deprimit*⟩ fidem Falcidio e. q. s. Conferre possumus (H 45, 26): Sic et *deprimitur fides* accusantium et veritas laudationis aggeratur. *Ita* denique sic usurpatum offendimus (H 85, 16): *Ita* et dicendo studiosum victoriae Antonium pepercit et dubitando laceravit.

H 68, 5 O 280, 30 (Pro Mil. § 13) Cur igitur incen-

1) Sic supplendum esse olim demonstravi (cf. Bobiens. Traiecti ad Rhenum. Apud Kemink. 1904; pg. 8).

Digitized by Google

dium curiae, oppugnationem aedium M. Lepidi, caedem senatus contra remp. factam esse decreverit?

.... utebatur accusator ex eo videlicet adseverans vere hanc a senatu caedem praedamnatam, cum decreverit contra rem p. commissum videri, quod exarsisset curia quodque domus M. Lepidi oppugnata esset.

Requiri videtur in fronte scholii, ubi decem undecimve litterae Graecae evanuerunt: Δεδογμένῳ.

Cum hoc scholio coniungendum est:

H 103, 6 O 307, 26 (Pro Sest. § 129) Ne quis de caelo servaret.

Undiqueversum .... hoc est iudicia publicae voluntatis de se habita congregat et inlustrat. Inter quae ponit et hoc esse decretum, ne de caelo servaretur, quoniam solebant actiones impediri, si fulgur nuntiaretur vel ostentu aliquo dirimerentur ea, quae ad populum ferebantur.

In spatio 9 litterarum vacuo reponendum est, nisi omnia me fallunt, δεδογμένα, quod commendatur utique verbis conceptis Atheniensium populi scitorum: ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ.

H 78, 10 O 281, 27 (Pro Mil. § 14) Itaque ego ipse decrevi.

.... retinenda hic pronuntiatio est, ut illud sapiat: ego ipse, qui P. Clodio inimicus fui, qui Miloni praeter ceteros faveo.

Interpres igitur dicere vult verba *ego ipse* de industria voce esse premenda. Exspectaveris ergo Σπουδῇ retinenda hic e. q. s.

H 75, 7 O 285, 29 (Pro Mil. § 29) Hora fere undecima aut non multo secus.

.... *ov* fecit addubitatione, quod non undecimam horam quasi pro certo dixit adseveranter; nam hoc additamentum *aut non multo secus* verisimilitudini plurimum dedit.

Olim in fronte scholii scripsi πίστιν, quod licet sententiae sufficiat, parum vestigiis respondet. Itaque voci revocatae substituo εὔπιστον, quod optime quadrat in spatium vacuum, ut vides ex imagine subiecta

MULTOSECUSETΠIC
TONFECITIPSAADDU

Digitized by Google

H 78, 10 O 287, 2 (Pro Mil. § 38) Quem si interficere voluisset, quotiens et quantae occasiones, quam praeclarae fuerunt!

.... καιρ... opportuniorum temporum prosequitur enumerationem, quibus Miloni facile factu esse potuerit interimere P. Clodium, cum et occasiones opportunas et causas honestas haberet. Quod tamen ipsum cum facere noluerit, procul dubio verisimile non sit, ut hoc *inportune* adgressus sit.

Quoniam legitur infra in scholio (H 104, 4): Et *opportune* κατὰ τὴν εὐκαιρίαν hunc diem significat et reversionis suae fuisse in coloniam Brindisinam et natalem filiae, etiam ipsius coloniae e. q. s., censeo contra nostro loco restituendum esse: ἀνασκευὴ ἀπὸ τῆς ἀκαιρίας (cf. *inportune* in fine scholii).

H 81, 20 O 290, 13 (Pro Mil. § 103) Quid me reducem esse voluistis?

.... exilium quoddam sibi praerogatum videri vult, cum relegatio Milonis immineat, a quo separari nihil aliud sibi quam poenam contestatur esse graviorem.

Si re vera spatium vacuum 8 litteras capit, propono Τραγικῶς i. e. miserabilem in modum; comparari vero potest (H 55, 10): Οἰκτιρμός. ⟨Ut⟩ magis moveret, addidit conservandos bene de re p. meritos viros, ut ceteri huius devotionis imitentur exemplum. Hic etiam iuvat legentes admonere Platonis verborum (Apol. XXIII): τοῦτ' αὖτ' ἐνδείκνυσθαι, ὅτι πολὺ μᾶλλον καταφηφιεῖσθε τοῦ τὰ ἐλεινὰ ταῦτα δράματ' εἰσάγοντος καὶ καταγέλαστον τὴν πόλιν ποιοῦντος ἢ τοῦ ἡσυχίαν ἄγοντος.

H 85, 9 O 294, 11 (Pro Sest. § 12) Quos stimulos admoverit homini studioso fortasse victoriae.

Notissimum est in historiis C. Antonium exercitui praepositum, qui contra Catilinam duceretur. Et eleganter hic omne victoriae meritum derivat in P. Sestium quaestorem, quasi eius incitamento factum sit, ut Antonius .... parceret, subdidit μετὰ κολακίας: homini studioso fortasse victoriae; nam *fortasse* dubitativum est. Ita et dicendo studiosum victoriae Antonium pepercit et dubitando laceravit.

Ciceronis verba, quae hoc lemma antecedunt (Pro Sest. § 12):

Digitized by Google

„Hic ego quid praedicem, quibus hic rebus consulem quaestor *ad rem gerendam* excitarit" — mihi videntur suadere, ut supra versiculo inserto edamus: ut Antonius ⟨*rem gereret, cui ut*⟩ parceret, subdidit e. q. s.

H 87, 12 O 295, 29 (Pro Sest. § 24) Ut, si gladium parvo puero.

.... inperitos administrandi consulatus omne hoc officium suae potestatis in rei p. perniciem convertisse, quamvis nihil ipsos habentes virtutis, tamen ad nocendum praecipue iure subnixos.

Hic Cicero simili usus Gabinium et Pisonem arguit rempublicam perdidisse. Itaque in lacuna 20 fere litterarum repono: Κατηγορία μετὰ εἰκόνος. Saepius de εἰκόνι agitur in Epistulis Frontonianis (Ad M. Caes. et invic. Lib. III 7—11; ed. Nab. pg. 45, 46, 47 cet.).

H 88, 25 O 296, 32 (Pro Sest. § 39) Non verebar, ne quis aut vim vi depulsam reprehenderet aut perditorum civium mortem maereret.

Mire sub commemoratione temporis sui defendit etiam causam P. Sesti, qui videtur similia fecisse, et proficit .... ut licuisse videatur vim vi repellere.

Halmii supplementum ἐν παρέργῳ spatium vacuum (15 fere litt.) non explet, lege ergo ἐν παρέργου χώρᾳ vel ἐν παρέργου μέρει.

H 89, 16 O 297, 14 (Pro Sest. § 40) Me vero non illius oratio, sed eorum taciturnitas movebat, in quos illa oratio conferebatur.

.... quid de Pompeio et Crasso et Caesare sentiat; nam si hanc P. Clodi adseverationem non refutarunt, sine dubio auctores se fuisse ad exterminandum patria Ciceronem vel ipsa taciturnitate confessi sunt.

In codice scriptum est TUR ..... N QUID. Quapropter haud scio an in fronte scholii scribendum sit Δῆλόν ἐστίν.

Digitized by Google

H 90, 3 O 297, 28 (Pro Sest. § 42) Intenta signa legionum existimari cervicibus vestris falso, sed putari tamen.

Consultissimo temperamento et C. Caesarem perstringit invidia et tamen nihil accusat exerte. Hac enim ⟨μεθόδῳ⟩ qua dicit multos sic opinatos, ostendit verum fuisse, et medetur sibi, ne offendat, dum adicit falso quosdam locutos. Sic nec omittit acerbitatem et honorem personae debitum servat.

In congruo spatio addidi μεθόδῳ, quod supplementum fortasse altero quoque loco desideratur, ubi de simili ratione argumentandi scholiasta verba facit, nempe (H. 115, 22): Consultissime facit locuturus de tribunatu eius, in quo omnia pro C. Caesaris potentatu Vatinium gessisse manifestum est. Hac ... temperat acerbitatem insectationis, ut salvo honore illius et citra offensam viri huius privatim persona laedatur. Sed quia spatium illud Graecum vocabulum non admittit, ante quattuor annos conieci ὁδῷ [1]).

H 100, 24 O 306, 1 (Pro Sest. § 122) O immunes Grai! Et haec verba sunt de tragoedia, in qua verbum istud *immunes* ingratos significat, quemadmodum ..... *munificos* dicebant eos, qui grati et liberales exstitissent. Ergo versus omnes tragici ad ipsum Ciceronem ..... convertuntur, ut aliud quidem in opere poetico fuerit, aliud vero in ipsius actoris significationibus.

In priore lacuna, quae unum versiculum capit, nunc suppleo ποιηταὶ καὶ ἰδιῶται, notum enim est apud Platonem ἰδιώτης non ita raro legi sensu prosae orationis scriptoris. Exempli causa proferatur Sympos. VI (178 B) γονῆς γὰρ Ἔρωτος οὔτ' εἰσὶν οὔτε λέγονται ὑπ' οὐδενὸς οὔτε ἰδιώτου οὔτε ποιητοῦ κτἑ.

In altera lacuna 6 fere litterarum scripserim ἀληθῶς.

H 107, 9 O 310, 29 (Pro Sest. § 138) Sed mihi oratio est cum virtute, non cum desidia, cum dignitate, non cum voluptate.

---

1) Qui diligenter hos duos locos contulerit, negare non poterit olim post *Hac* (p. 115, 24) Graecam vocem exaratam fuisse.

Digitized by Google

.... implet exhortationem bonae sectae ad conservationem reip. pertinentis.

Leo in fronte scholii requirebat *μάλα παθητικῶς*, equidem praetulerim *Προτρεπτικῶς*, nam nihil est quod sermonis abundantia nos moveat.

H 111, 17 O 312, 31 Poenus Hannibal, cum multos per annos Italiam gravissimis cladibus adfecisset, ad extremum in Africam decreto Karthaginiensium revocatus congressione aput Zamam facta superatus a P. Scipione, cum vereretur, *ne merces pacis* ipse [1]) populo R. dederetur a suis civibus, aufugit et absens damnatus est.

Locutionem *merces pacis* interpres fortasse petivit e Sallust. fragm. Epist. Mithr. § 8 Eumenem, cuius amicitiam gloriose ostentant, initio prodidere Antiocho *pacis mercedem*. Alterum locum dignum quem conferas habes Liv. IX 41, 7 stipendium exercitu Romano ab hoste in eum annum pensum et binae tunicae in militem exactae: ea *merces indutiarum* fuit.

H 116, 2 O 317, 4 Etiam simul decore .... locutioni ornamenta quaesita sunt, cum ita dicat (In Vatin. § 13): Omniaque mea tela sic in te coicientur, ut nemo per tuum latus, quod soles dicere, saucietur.

Hic in lacuna 10 litterarum verum puto *καταχρήσει*, sicut alibi demonstravi scribendum esse supra (H 67, 3): Et plane *καταχρηστικῶς* quod sequitur: Intermortuae contiones.

H 119, 15 O 320, 4 (In Vatin. § 24) Fuerisne tanta crudelitate, ut delectos viros, principes civitatis, delere tua rogatione, conarere.

De hoc tempore locuti sumus in oratione, quae hanc praecedit, L. Vettium, perditae ⟨*nequitiae*⟩ hominem, instinctu Vatini professum esse aput senatum se indicaturum plerosque nobilissimos viros de interficiendo Pompeio inisse coniurationem idque negotium sibi mandasse e. q. s.

---

1) Kellermann quoque probante Stanglio (cf. Berl. Phil. Woch. 1904 N°. 51 pg. 1615) addidit *ipse*, quod eruit e cod. scriptura SCIPIO. Quae tamen scriptura, *pacis* corrupto in *capis*, ante *populi* nata videtur ex dittographia quadam.

Digitized by Google

Inserui *nequitiae*, cuius extremum simile est litteris posterioribus verbi praecedentis *perditae*, permotus Cic. Pro Cluent. § 36 fuit Avilius quidem Larino *perdita nequitia* et summa egestate, arte quadam praeditus ad libidines adulescentulorum excitandas adcommodata e. q. s.

H 121, 30 O 322, 12 Igitur ne Vatinio hoc prodesset ..... idcirco se atratum fuisse, ne supplicationes nomine C. Pomptini ratas habuisse et festa facie religiosas probasse videretur occurrit e diverso Tullius non oportuisse etiam illo convivii tempore a ceterorum habitu dissentire, ne coetus epulantium unius veste lugubri contaminaretur.

Recentissimus editor lacuna significata ante *idcirco* scribere vult ⟨*ut diceret*⟩, mihi sufficeret inserere *dicere*.

H 123, 13 O 323, 20 (In Vatin. § 35) Ut non nuntios pacis ac belli, non oratores, non interprétes.

Haec et reliqua usque ad finem copiosissimam habent ..... varie describto legationis officio, ut hoc idem munus in omnibus recognoscas.

Huc in lacuna 10 litterarum optime mea quidem sententia quadrat ἐπεξήγησιν.

H 127, 23 O 254, 28 (Pro Planc. § 20) At si in aliquem Arpinatem incideris, erit tibi fortasse etiam de nobis aliquid, sed certe de C. Mario audiendum.

.... sed de C. Mario multo liberius et erectius. Ex quo etiam suo honori plurimum dedit, de quo aliquanto demissius et verecundius dixerat.

In fronte scholii Mai supplevit *modeste de se*, quod sententiae convenit, sed opus est versiculo Graeco vel 16 fere litteris. Quare Mai supplementum vertamus aut per μετρίως περὶ αὐτοῦ (ut respondeat *verecundius*) aut per ταπεινῶς περὶ αὐτοῦ (ut respondeat *demissius*).

H 128, 8 O 255, 7 (Pro Planc. § 21) Quam quidem nunc multitudinem videtis, iudices, in squalore et luctu supplicem vobis.

Digitized by Google

Miscuit .... non tantum quo doceretur iudex, verum etiam quo moveretur. Adfectus enim coloravit ad misericordiam secundum Plancium permovendam ex habitu civium luctuoso, quasi ipsi sollicitudinem ⟨et⟩ molestiam pro suo cive succeperint.

Ut versiculum incipientem a MISCUIT suppleam, edere velim: Miscuit ⟨*πειθὼ πάθει*⟩ non tantum quo doceretur e. q. s. Quamquam de re ipsa Cicero dissentit a Socrate, tamen conducit huius verba laudare, quae legimus Plat. Apol. XXIV *Χωρὶς δὲ τῆς δόξης, ὦ ἄνδρες, οὐδὲ δικαιόν μοι δοκεῖ εἶναι δεῖσθαι τοῦ δικαστοῦ οὐδὲ δεόμενον ἀποφεύγειν, ἀλλὰ διδάσκειν καὶ πείθειν.*

H 129, 6 O 256, 6 Feriarum Latinarum sacrificio solebat hoc observari, ut hostia ..... civitates adiacentes portiunculas carnis acciperent ex Albano monte secundum veterem superstitionem.

Orellium audio statuentem post *hostia* aliquid excidisse. Equidem sumo unum versiculum a librario praetermissum esse atque genuinam lectionem fortasse fuisse: ut hostia ⟨*mactata universae*⟩ civitates adiacentes portiunculas carnis acciperent e. q. s.

H 134, 17 O 260, 6 (Pro Planc. § 33) Idem tribuno plebi potentissimo, M. Druso.

Et haec dicacitas praeconis istius non minus urbanitatis habuisse videtur quam asperitatis. Nam M. Livius Drusus, cum multa seditiose in tribunatu suo contra quam esset rei p. utile moliretur, adventantem Granium sic compellavit: „Grani, quid agis?" Ad hoc ille ... isdem verbis, sed cum magna asperitate respondit: „Immo tu, Druse, quid agis?" hoc est: quae et quam periculosa et quam patriae metuenda conaris?

Persuasum mihi est non temere spatium vacuum 3 fere litterarum post *ille* exstare. Ibi verisimile est olim exaratum fuisse *εὖ*. Conferatur Horat. A. P. vs. 427

nolito ad versus tibi factos ducere plenum
laetitiae; clamabit enim „pulchre, bene, recte".

nec non et ib. vs. 327

si de quincunce remotast
uncia, quid superat? poteras dixisse." „triens". „eu".

Digitized by Google

H 141, 10 O 265, 7 (Pro Planc. § 64). Non vereor, ne mihi aliquid, iudices, videar adrogare, si de quaestura mea dixero.

Scholii, quod huic lemmati subiectum est, haec tantum verba describo: Persuadere vult namque omnia illa, quae foris gesserit, aput conscientiam populi R. latere potuisse. Ac ne acerbius animum laederet audientis ⟨ἀλαζονείᾳ⟩ de quaestura sua egit non sine figura ⟨χαριεντισμοῦ⟩ [1]), quod cum Lilybaeo decedens Puteolos adventasset, omnes eum ignoraverint primo ex provincia, tunc deinde ex Sicilia, ad extremum ex Lilybitana venire.

Cum meo supplemento ἀλαζονείᾳ compone quaeso (H 154, 20): Quoniam erat aliquid cum sua laude dicturus, eiciendus est, inquit, ex urbe civis, auctor et custos salutis, otii, dignitatis, fidei! Haec quoniam ⟨ἀλαζονικὰ⟩ erant e. q. s. sicut e Halmii coniectura edi oportet.

H 145, 4 O 268, 1 (Pro Planc. § 76) Sic enim dixisti: „Vidi ego tuam lacrimulam".

.... Laterensis in Tullium dixerat epilogos eius inridens, quos eum constat nimium flebiles et miserationis plenos in iudiciis semper habuisse.

Sex septemve litterae Graecae inter lemma et scholion evanuerunt. Aptum autem obiectum verbi *dixerat*, quod revocandum est, erit σκῶμμα, de qua figura Iulius Rufinianus [2]) nos docet: Χαριεντισμὸς sive σκῶμμα. Hac figura fit festiva dictio, cum amoenitate mordax e. q. s.

H 146, 7 O 269, 4 (Pro Planc. § 78) Quo quidem etiam magis sum non dicam miser — nam hoc quidem abhorret a virtute verbum — sed certe exercitus.

.... Hanc sententiam secundum illos filosophos intulit, qui existimaverunt semper beatos esse sapientes, numquam [non] miseros existimandos ac, si quid adversi prudentibus eveniret, non poenam magis et calamitatem quam exercitationem esse fortunae.

---

1) Nuper addidi cf. Rev. de l'Instr. Publ. en Belgique 1908 (pg. 36).
2) Cf. Halmii l.l. pg. 39.

Digitized by Google

Vix dubito quin ante Latina scholii verba scribendum sit Δόγμα. Sic legitur in codice (H 87, 9): Eos autem, qui dicerent dignitati serviendum. Δόγμα hoc Stoicorum est et Platonicorum dissentiens ab Epicuri auctoritate.

Halm autem inter lemma (H 95, 11): Quae et in tempestate saeva quieta est et lucet in tenebris et scholion: quoniam de Catone loquitur, Stoicae sectae viro e. q. s. in congruo spatio inseruit Δόγμα Στωικόν.

H 152, 9 O 342, 11 Erat alia praeterea interrogatio testium, sicut ipse M. Tullius P. Vatinium .... testem interrogavit; proprie namque interrogatio dicebatur, qua testes redarguebantur.

Inter PUTATINIM (sic cod.) et TESTEM spatium 4 litterarum vacuum est. Non facio cum editore novissimo scribente: emendationis causa hoc spatium vacuum esse videtur. Ibi ego suppleo νόμῳ.

H 155, 1 O 343, 11 (de aer. al. Mil. Frgm. X) qui populi R. imperium non terrarum regionibus, sed caeli partibus terminavit.

Hoc enim ita .... superiectum est, ut et Pompeio blandiretur et Clodium quasi hostem publicum denotaret, qui virum tam necessarium rei p. ipsi eripere conatus sit.

Suppleverim in lacuna 14 fere litterarum κατὰ ὑπερβολήν.

H 156, 16 O 346, 12 (de aere al. Mil. Frgm. XVIII) Nec vero illam nefariam libertatem.

.... legis mentio fit in oratione quae habita est pro Milone e. q. s.

Cubant in lacuna 10 fere litterae Latinae. Ziegler excogitavit *eiusdem*, cui ipse addo *sane*.

H 157, 16 O 347, 6 (de aere al. Mil. Frgm. XXII) Tum habuisti quasdam formidines, ⟨quae⟩ quasi cornua quaedam exciderunt impleta.

⟨Ἀλληγορίᾳ⟩ qua P. Clodium ad ferae alicuius et beluae similitudinem describsit. Etiam hoc ⟨παραβολικῶς⟩, in exitu ⟨τῆς ἀλληγορίας⟩ posuit cornua illi, quae habuisse quondam

Digitized by Google

videbatur, nunc esse delapsa, ut nimirum sensus ille sit, magis iam contemni Clodium quam timeri.

De primo meo supplemento repetere quae alio loco [1]) disserui supervacaneum est. Quae hodie adieci verborum contextus flagitare videtur. Hae voces Graecae praeterea omnes congruunt cum spatiis vacuis, cum suo quaeque.

H 162, 5 O 356, 13 (Pro Arch. § 6) Et Catonem et totam Hortensiorum domum.

De posteriore tantum huius scholii parte nunc agendum est, nempe de his verbis: Densitas igitur haec exemplorum, quae ad personas *nobilitas* fertur, multum praesenti negotio patrocinatur, ut Archias tot amicis et tam inlustribus nixus perquam facile ⟨ad⟩ honorem civitatis Romanae potuerit pervenire.

In *nobilitas* librarius per haplographiam leviter videtur erravisse. Integram lectionem fortasse habebimus, si reposuerimus: quae ad personas *nobilitatas* fertur e. q. s.

H 165, 9 O 359, 8 (Pro Arch. § 31) Qui vos, qui vestros imperatores, qui p. R. res gestas semper ornavit.

Epilogus valde conveniens personae rei, quo devotionem Licinii Archiae commendat in rebus p. R. ⟨*celebrandis spectata*⟩-tam omnesque ingenii vires ⟨*in eis extollendis*⟩ occupatas.

Haec mea supplementa utinam ne nimis longe a vero absint, non deteriora esse aliorum coniecturis confido.

1) Cf. Sertum Nabericum. Lugduni Batavorum Brill 1908. Pg. 53.

PLUTARCHUS.

Arist. et Men. Comp. 853 D.

Ἡ δὲ Μενάνδρου φράσις οὕτω συνέξεσται καὶ συμπέπνευκε κεκραμένη πρὸς ἑαυτήν κτἑ.

Nihili est compositum *συγξεῖν*, cuius praepositio nata est contagio vicini verbi q. e. *συμπέπνευκε*. Lege *οὕτως ἔξεσται*. Poliendo sermone Menander effecit ut semper secum concineret.

J. J. H.

Digitized by Google

NOTULAE AD ALTERAM LEEUWENII EDITIONEM FRAGMENTORUM MENANDREORUM RECENS DETECTORUM.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

Heros vss. 44 sqq. ἀλλὰ νῦν
τί μιαρὸς ἀποδημεῖ; τριταῖος ἐπί τινα
πρᾶξιν ἰδίαν εἰς Λῆμ[νον
ἐχόμεθα τῆς αὐτῆς [
σώζοιτο κτέ.

Versuum 46 sq. nulla quidem certa reperiri possunt supplementa, sed tamen sententiam, ni fallor, satis probabilem nanciscimur suspicando:

πρᾶξιν ἰδίαν εἰς Λῆμ[νον ἀπο(vel ἐκ)πέπλευκε γάρ.
ἐχόμεθα τῆς αὐτῆς δ' ὑπὸ Φροντίδος· μόνον
σώζοιτο!

tenemur autem eadem qua ante cura. Modo redeat sospes!

Discept. 173. Φέρε, δεῖξον.
Res est perexegui momenti, verum quia hic Φέρε, ut passim etiam ἄγε et ἴθι, adverbii vice fungitur, virgula melius aberit.

Vs. 193. ἥ μοι ὁδὸς ἔστ' ἄν σοι παρέχω σῶν.
Sic editor pro ....νι.. At nullum particulae ἔστε = ἕως in comoedia exemplum mihi innotuit, quare praefero ὡς ἄν σοι, quod etiam sententiae magis convenit.

Digitized by Google

Vs. 340. *τοπαστικὸν τὸ γύναιον, ὡς ἐρπέθ' ὅτι κτἑ.*
Improbabilem admodum videri Leeuwenii quam et nunc tuetur mutationem *ἤσθηθ'*, iam dixi in Mnem. h. a. p. 340, ubi ipse vix melius proposui *ὁρᾶθ'*. Nimirum hodie persuasum habeo sanissimam esse codicis lectionem, memor loci evang. Matthaei X 16 *γίνεσθε οὖν Φρόνιμοι ὡς οἱ ὄΦιες*. Nec sane mirandum veteres anguibus, qui vel a vulgo pro geniis haberentur, tribuisse ingenium, suggerente huiusmodi sententiam cum fulgore oculorum tum latitante insidiosoque horum animalium incessu.

Vs. 362. *πέπυσται τὰς ἀλ.....ις.*
Quaerit editor *ἀληθεῖς αἰτίας?*
Hoc ipsum et ego prius conieceram, sed abieceram propter ultimas litteras IC (non AC), quae admittunt supplementum sive verum sive falsum ΑΛ[*Ληχάνους στάσε*]*ις*, quod proposui Mnem. p. 345.

Vs. 367. *ποικίλον*
ἄριστον ἀρι....νω τρισάθλιος
ἐγὼ καταπα... νῦν μὲν οὖν οὐκ οἶδ' ὅπως
δύσκολον .... κτἑ.
Satis certa mihi quidem videtur haec restitutio:
ποικίλον
ἄριστον ἀρι[στῶμε]ν. Ὦ τρισάθλιος
ἐγὼ κατὰ πά[ντα]! νῦν μὲν οὖν κτἑ.
Quae verba potius Charisio, quem in opiparis conviviis turpis sui facinoris poeniteat, quam cum Leeuwenio Onesimo aut coquo tribuerim. Altera Leonis de Menandreis commentatio (inserta actis Soc. R. scient. Göttingensis 19 Aug. 1908) hanc plagulam corrigentem me docet non me solum locum ita explere, sed Körtium codicem denuo explorantem in lacuna agnovisse literam T et in versu sequenti *καταπολλ*; unde Leo suspicatur fuisse *καταπολλ[ύς]*, de forma conferens *καταπολαύειν*.

Vs. 427. In editoris nota de forma *πέπληχα* desidero comparationem formarum *πέπληχα* (trans.) et *πέπληγα* (intrans. apud seriores) cum *πέπραχα* (trans.) et *πέπρᾱγα* (intrans. apud omnes).

Digitized by Google

Probabile autem duco iam Menandri aetate πέπληγα intransitivam induisse notionem, et hanc causam fuisse cur ad similitudinem τοῦ πέπραχα formari coeptum sit πέπληχα. Apud Xenophontem Anab. V 9, 5 in codd. est v. l. πεπληχέναι.

Circumt. 77.

Δᾶε, πολλάκις μὲν ἤδη πρός μ' ἀπήγγελκας ..α..
οὐκ ἀληθές, κτἑ.

Codicis relliquiis etiam minus respondet aptior Leeuwenii coniectura σαφῶς quam Leonis πολύ. Equidem cogitavi de reponendo [λί]α[ν] οὐκ ἀληθές = ψευδές. Parvum mendacium minus curare se autumat Moschio, sed Parmenonis mendacia omnem modum excedere!

Vs. 83.

καὶ πέπεικ' ἐ.....μεν..ε..δεῦρ' ἀναλώσας λόγους
μυρίους τὴν ἐμ.....εσθαι καὶ ποεῖν
πάνθ' ἅ σοι δοκεῖ. τίς ἔσομ.....βίος μάλισθ' [

Suspicor:

καὶ πέπεικ' ἐ[ἄν μὲν ἥκ]ε[ιν] δεῦρ', ἀναλώσας λόγους
μυρίους, τὴν ἐμ [πόνοισί σέ τε δέχ]εσθαι καὶ ποεῖν κτἑ.

Verba ultima non intellego, sed post μάλισθ' vix aliud periit quam ὁ σός. Si βίος bene lectum aut traditum sit, nihil sani extundam, sin vero minus, ut arbitror, versum duce sententia sic explere liceat:

πάνθ' ἅ σοι δοκεῖ. τίς ἔσομ'; [οὐκ οὖν] Φίλος μάλισθ' [ὁ σός;

i. e. *Quis ero* (si nempe res successerit)? *Nonne summus tuus amicus?* In quibus οὐκ οὖν divisim scribo propter caesuram.

Verum enimvero Moschio, perspecta servi fallacia, *summum amicum* in pistrinum se coniecturum affirmat respondens:

Δᾶε, τῶν πάντων ..ε..κ.. βλε.ο.
ἆρα τὸ μυλωθρεῖν κράτιστον σοί ἐστιν;

In prioris versus exitu quin fuerit βλέ[π]ο[ς], *frons, impudentia* (cf. Ar. Nub. 1174) punctum temporis non dubito, sed pauciores quae huic voci tanquam e codice notatae praecedunt litterae scriptae aut omissae, procul dubio neutiquam sufficiunt ad explendum versum octonarium, neque igitur haec vestigia arte premere possumus. Audacius conicere liceat:

Digitized by Google

Δᾶε, τῶν πάντων κάκιστε κύντατόν τ' ἔχων βλέπος.

Similiter Eubulo comico grammaticus BA tribuit κυντερώτερος et Aristophani κυντότατος, neque igitur video cur Menandro denegemus libertatem usurpandi ipsam formam Homericam usitatam etiam poetis Alexandrinis.

Meliore sorte dignum se ratus Davus requirit a domino vs. 89 procurationem rerum herilium:

βούλομαι δὲ προστάτην σε πραγμάτ[ων τῶν σῶν ποεῖν]

scil. με, quod pronomen fuerit in antegressis aut sequentibus. Sic enim confidenter hunc versum redintegro.

Vs. 121 expleatur hunc in modum:

ἡμέναις [εἰ χρὴ παρ]εῖ[ναί μ', εἰσί]ωμεν δηλαδή.

Verba sunt Moschionis, cui nihilominus Davi vafrities persuaserat, ut haberet sibi fidem. Notandus usus novicius in sermone communi verbi simplicis ἧσθαι pro καθῆσθαι de mulieribus sedentibus (in prandio).

Vs. 158 sq. Fortasse:

οὐκ ἐᾷς Φρονεῖν με θορυβῶν. [αἰμύ]λ[ως] τρόπον τινὰ κοσμίως τ' εἶσω πάρελθε.

Αἰμύλος saepe de blanda persuasione usurpari constat.

Vs. 296. [τῶν τις] θεραπαινῶν οἵδε ταῦθ' ὅπου ἐστί σοι;

Obstat huic Leeuwenii supplemento, quod nusquam neque in comoedia neque in prosa Attica apparet haec Ionica et Herodotea constructio pro τις τῶν, qua seri demum scriptores, ut Pausanias aliique, passim utuntur. Praeferenda igitur Leonis correctio τίς τῶν.

Samiae vs. 210. Iniuria editor leniori meae coniecturae obicere mihi videtur articuli absentiam, quippe quae ipsa omissio tragica augeat, ni fallor, vim tragocomicam huius loci. Commendatur praeterea triplici, quod dixi, assonantia.

Digitized by Google

DE VOCABULI ΤΡΟΠΟΣ VI ATQUE USU PER SAECULA VI ET V.

SCRIPSIT

K. KUIPER.

Nuper cum in GLOTTAE suae volumine primo (p. 339) PAULUS KRETSCHMER diserte exposuit quantum, vel potius quantillum, hucusque progressum sit in Thesauro Linguae Graecae, qualem hodie studia nostra postulent, praeparando, hoc saltem docuit vir egregius, etiamnunc longe abesse diem quo desideratissimi operis prima fundamenta condi possint. Simul autem apta fuerunt Kretschmeri verba quibus incitentur omnes ut promere ne desistant siquid fortasse ad semasiologiam Graecam pertinens *ἐν τοῖς ταμιείοις* apud se servent. Me saltem Kretschmeri commentatio permovit ut de voce *τρόπῳ* quaedam in medium proferrem quae in meum usum notata habebam.

Causa adnotandi praebuerat mihi monitum quoddam WILAMOWITZII. Is enim in commentatione de Menandri fragmentis Lefebrianis (*Neue Jahrbücher* 1908 XXI 34) ex poetae verbis *„ἑκάστῳ τὸν τρόπον συνήρμοσαν Φρούραρχον"* occasionem nanctus disserendi de substantivi *τρόπος* notione per aetatem mutata, haec — breviter sane concepta — pro sententia edidit: *„τρόπος* sagt Menander nach dem schwerlich viel älteren Epicharm, wo Heraklit *ἦθος* sagte. Es ist eigentlich seltsam von der Wendung eines Menschen zu reden, und das Ältere ist auch der Gebrauch des Pluralis, der nichts Besonderes an sich hat. *τρόπος* hat im V Jahrhundert das ältere Ionische *ῥυθμὸς* (Wendung statt Fluss) in Ausdrücken wie *τίνα τρόπον, ἀρχαῖον τρόπον, Κρητικόν* (in der

Digitized by Google

Musik) ersetzt. Für ἦθος is es gar nicht so sehr verbreitet, wenigstens in alter Zeit; das spätere stoïsche οἷος ὁ τρόπος τοιοῦτος ὁ λόγος lässt sich noch gut in seiner Relativität verstehen." — Quibus verbis adnotationis loco haec subicit vir sagacissimus: „Es steht im Peirithoos 597, 6 τρόπος δὲ χρηστὸς ἀσφαλέστερος νόμου. Ein neuer Beleg, dass die Tragödie von Kritias, nicht von Euripides ist, oder wo verwendet er τρόπος so?"

Equidem si de Pirithoi fabulae auctore propter hanc Wilamowitzii sententiam iterum disputare instituerem, et lectoribus taedium moverem et Wilamowitzio et mihimet ipsi. Sed quoniam mihi quidem vocis τρόπος usus qualis fit in Pirithoo neque ab Euripide alienus neque ab Atticorum illius aetatis sermone abhorrens videtur, utile censui, raptim percurrere denuo scripta Pindari, Aeschyli, Sophoclis, Euripidis ceterorum, ut accuratius quam Stephano duce fieri potest huius vocabuli historiam constituerem a Pindari aetate usque ad tempora Aristophanis; Platonem autem Isocratemque, recentiorum temporum testes, adhibere in hac re aequum non iudicabam. Brevitati quantum potui consului, sed quamvis breviter ea quae invenisse mihi visus sum, etiamsi haud nova atque incognita sint, litteris mandare eo magis utile ducebam quo magis a sententia Wilamowitzii discrepant. Est enim in tali discrepantia utilitas quaedam certantibus ipsis communis.

Abesse substantivum τρόπος tam ab homerica poesi quam a carminibus hesiodeis res est notissima. Tamen haud temere conicias τρόπον, tum cum primum appareret in sermone Graecorum statim, ut postea, indicasse neque τοῦτο ὅ τι τρέπει τινα — licet id sane siverit forma vocis — neque τοῦτο ὅ τι τρέπεται, sed *directionem viamque* ὅπῃ τις τρέπεται. Sumpta in hac re imago est illinc unde abundans imaginum copia in dictionem Graecorum fluxit, ex verbis nempe et notionibus movendi, sicuti ὁδὸς κέλευθος πλοῦς translata significatione a poetis usurpantur. Nec quisquam id mirabitur, modo meminerit quam saepe quaevis mutatio status sortis coloris voluntatis animi verbo τρέπεσθαι iam ab Homero Hesiodoque indicari solita sit.

Substantivum τρόπος, quantum ex testibus superstitibus ap-

Digitized by Google

paret, a primo initio statim eandem notionum habuit varietatem, qua postea, frequentiore sane usu et notionis finibus quodammodo dilatatis, gaudebat. Vix cautum videtur pro certo constituere velle, quanam praecipue ex variis illis significationibus τρόπος primum cognitum fuerit. Nemo hoc discernere potest, utrum ab artis musices usu speciali ad notionem moralem translatum sit an ab universa viae atque rationis indicatione ad animi statum musicesque modos diversos devenerit. Hucusque unum tantum sapimus omnes: in quavis persona arte re actione τρόπον indicare ὁδὸν ἣν ἂν τραπῇ.

In vocabuli autem historia describenda utile videtur Aeschylum Pindarumque coniunctos spectare, ut ex paucis exemplis quae suppeditet uterque constituamus, qualis universus fuerit initio vocis τρόπου adspectus. Quo adspectu delineato leves quae deinde subnatae sint notionum immutationes exemplis Euripideïs Lysiacis Thucydideïs aliis illustrabo.

a. τρόπος *modus.* Raro in Pindaricis τρόπος rationem universam qua quid fit indicat, neque multum habent pauca exempla quod nos detineat. Monendum tamen est affinitatem cum verbo τραπῆναι adhuc servari, nam ὁδὸν fere τρόπος Pindaro valet cum *Isthm.* 6. 59 dicit τὸν Ἀργεῖον τρόπον εἰρήσεται, itemque *Nem.* 7. 14 ἔργοις δὲ καλοῖς ἔσοπτρον ἴσαμεν ἐνὶ σὺν τρόπῳ. Convenit extrema haec dictio cum Aeschylea. Aeschylus enim *Sept.* 269 haec habet:

ἐγὼ δ' ἐπάρχους ἓξ ἐμοὶ σὺν ἑβδόμῳ
ἀντηρέτας ἐχθροῖσι τὸν μέγαν τρόπον
ἐς ἑπτατειχεῖς ἐξόδους τάξω μολών,

sed aliquanto saepius Aeschylus quam Pindarus voce τρόπος rationem agendi indicat. Variat hic pro rei necessitate singularis numerus cum plurali, prorsus eadem ratione qua fit ut animi status modo per singularem τρόπον modo per pluralem τρόπους significetur. Ita *Ag.* 911: καὶ τἄλλα μὴ γυναικὸς ἐν τρόποις ἐμὲ ἄβρυνε, variae luxuriae rationes spectantur quae sequentibus enumerantur versibus; *Cho.* 478: πατὴρ τρόποισιν οὐ τυραννικοῖς θανών, varia contumeliae genera spectat pluralis; *Eum.* 441: ἐν τρόποις Ἰξίονος, simul supplicandi rationem ac habitum supplicis Ixionis denotat. — Addendum est, iam apud Aeschylum vi prorsus adverbiali occurrere illud παντὶ τρόπῳ (*Sept.* 289)

Digitized by Google

ita cum prece vel iusso coniunctum ut postera aetate (vide e. g. Lys. XIII. 25) solitissimum fuit.

a^2. *Cantus musicesque rationes diversas* vocabulo τρόπῳ tam Pindarus quam ceteri scriptores musici indicaverunt. Quem usum per technicorum opera nunc persequi inutile est. Usitatissima enim ratione ac certis finibus circumscripta musices εἴδη hac voce indicantur, quod e. g. fecit Pindarus *Ol.* 14. 16 Λυδῷ ἐν τρόπῳ *Ol.* 10. 76 ἐγκώμιον ἀμφὶ τρόπον, adiecta ut adamat, primariae notionis memor, praepositione. Idoneus autem ad hanc notionem illustrandum est versus *Ol.* 3. 4. Etenim non potest, quin quaeramus, quid moverit musicos, ut τὸ Λυδικὸν εἶδος sive τὴν Φρυγίαν ἁρμονίαν nomine τρόπῳ indicarent. Quod si respondeas eum qui dicatur cantus tibiarumve τρόπους mutare, „ἄλλην μέλους ἐδὸν τετράφθαι", vel, ut Pindari verbis utaris, „ἄλλην βαίνειν κέλευθον ὕμνων" (fr. 191) ipsum fortasse poetam assentientem habebis, qui *viae* imaginem ante oculos habuit nec verbi τρέπεσθαι immemor fuit, cum *Ol.* III. 4 harmoniae numerique (τρόπου καὶ ῥυθμοῦ) notiones duplices duplici ornans imagine haec dixit: Μοῦσα δ' οὕτω μοι παρεσταίη (Naberi enim sequor venustissimam emendationem) νεοσίγαλον εὑρόντι τρόπον Δωρίῳ Φωνὰν ἐναρμόξας πεδίλῳ.

b. τρόπος *de animi vitaeve institutione dictum.* Iam indicavi meo iudicio fieri non posse, ut efficiamus, quanam hunc musices τρόπον et ἀνθρώπου τρόπον affinitate coniunxerint poetae.

Recentioribus antiquiora illustrari cauta vetat interpretatio. Nihil affert utilitatis si quis monet nobis quoque consuetudinem esse transferendi ad animi conditionem depingendam vocabula qualia sunt *stemming, toon.* Nec vero ad originem usus explorandam prodesse nobis quidquam poterit, si forte recentior poeta per imaginem ex musica re petitam statum animi depingat, quod fecit Euripides et alibi saepe et *Hipp.* 161 memorans γυναικῶν δύστροπον ἁρμονίαν. Antiquiores certe vix imaginem adhibere sibi videbantur, cum ita de hominis animo dicerent ut Archilochus fr. 66. 7 iubens dignoscere

οἷος ῥυσμὸς ἀνθρώπους ἔχει

vel Theognis, vs. 963 ita amicum dehortans:

μή ποτ' ἐπαινήσῃς πρὶν ἂν εἰδῇς ἄνδρα σαφηνέως
ὀργὴν καὶ ῥυθμὸν καὶ τρόπον ὅντιν' ἔχει.

Digitized by Google

Putaverim equidem antiquos illos poetas, cum τρόπον hominis memorarent nihil revera cogitasse nisi ὁδὸν ἥντινα ψυχὴ vel ἦθός τινος τέτραπται, et recte vocis notionem perspexisse videtur Antisthenes, quamvis in ceteris vera falsaque misceat, cum de Ulixe πολυτρόπῳ disserens (fr. 26 Mull.) ita docuit: εὔτροπος γὰρ ὁ τὸ ἦθος ἔχων εὖ τετραμμένον. Convenit haec explicatio cum usu Pindarico. Nonne cum is de insula Aegina dicit (*Isthm.* IV. 22) εἰ δὲ τέτραπται θεοδότων ἔργων κέλευθον ἀν καθαράν, iure contendimus eum laudare τὸν Αἰγίνης τρόπον, *vitae* sanctam *institutionem*? Substantivum saltem modo, definite, de certa dimicandi ratione *Ol.* 8. 63 adhibuit (τίς τρόπος ἄνδρα προβάσει) modo de cuncta vitae institutione (*Nem.* 1. 29) Ἀγησιδάμου παῖ, σέο δ' ἀμφὶ τρόπῳ τῶν τε καὶ τῶν χρήσιες. Quibus exemplis si addimus *Pyth.* X. 37 (de Hyperboreis) Μοῖσα δ' οὐκ ἀποδαμεῖ τρόποις ἐπὶ σφετέροις, apparebit ab initio hoc in pluralis singularisque usu fuisse discrimen, quod singularis modo certum quoddam animi institutum indicat, modo totam ψυχῆς διάθεσιν complectitur, plurali contra *varios* cuiusdam *mores* distinguit. Hoc autem si tenemus, nihil mirabimur quod Prometheus Aeschyleus *Prom.* 11 et 28 monetur παύσασθαι τοῦ Φιλανθρώπου τρόπου, contra vs. 309 μεθαρμόσασθαι τρόπους νέους, nec quod Clytaemestra coram civibus praedicat τοὺς Φιλάνορας τρόπους (*Ag.* 855). Singulari enim ὁ Προμηθέως Φιλάνθρωπος τρόπος, haud sine contemtu, indicatur, quia non cogitatur de moribus Promethei sed de certa quadam eius proclivitate (ὡς ἂν διδαχθῇ τὴν Διὸς τυραννίδα στέργειν, Φιλανθρώπου δὲ παύεσθαι τρόπου). Contra qui, ut Prometheus vs. 309, monetur, ut ad νέους τρόπους indolem informet, ei varietas spectanda est et imitanda morum; et si quis, ut Clytaemestra, memorat τοὺς Φιλάνορας τρόπους, varios cogitat rationes quibus τὴν Φιλανδρίαν testata esse videatur. Quare autem *Eum.* 192 de habitu externo Furiarum locutus singulari numero τρόπον μορφῆς poeta dixit? Quoniam totum formae adspectum habitumque complectitur, prorsus eodem modo ut *Ag.* 1063 de Cassandra chorus dicit: „τρόπος δὲ θηρὸς ὡς νεαιρέτου", silentium ferox totamque rationem gerendi sic indicans. Vides quantum sit discrimen, si hoc loco τρόπος in pluralem mutes!

Paucis absolvi possunt ea quae hisce addidit tragoedia So-

Digitized by Google

phoclis; nam Aesch. *Choeph.* 753 τρόπος φρενός, ut manifeste corruptum, et Soph. fr. 858, incertissima Brunckii coniectura demptum Diphilo ut traderetur Sophocli, silentio praeterire praestat. Sophoclis autem sermone antiquiorem colorem servari quam dictione Euripidis et aequalium, ex vocis τρόπου usu quoque apparebit.

a. Ratio modusque rei bis in Sophoclis tragoediis singulari τρόπῳ indicatur. Rogat Oedipus (*O. R.* 99) τίς ὁ τρόπος τῆς ξυμφορᾶς; „quaenam calamitatis *ratio* ac *natura* est?" Haud aliter Deïanira *Trach.* 21 dicit „καὶ τρόπον μὲν ἂν πόνων οὐκ ἂν διείποιμι," i. e. *singularem* certaminis *rationem* exponere non meum est.

b. Animi conditionem non nisi plurali indicatam apud Sophoclem invenimus, id quod casui tribuendum esse videtur. *El.* 397 (σὺ ταῦτα θώπευ'· οὐκ ἐμοὺς τρόπους λέγεις), pluralis adhibetur ut congruat cum θωπεύμασι, „non flectitur animus meus in istiusmodi adulationes", quod optime reddidit Anglice Jebbius vertens „those are not *my ways*." Sic saepius, cum aut improbatur agendi dicendive ratio, aut incerta quaedam eius rationis natura indicanda est, plurali proprius est usus. Quapropter *El.* 1051 Chrysothemis sororem increpans recte dicit

ἄπειμι τοίνυν· οὔτε γὰρ σὺ τἄμ' ἔπῃ
τολμᾷς ἐπαινεῖν, οὔτ' ἐγὼ τοὺς σοὺς τρόπους.

Non enim indolem sororis carpere se significat sed miram eam et parum a se perspectam animi conditionem qua nunc agit. Eiusdem autem generis videtur locus in *Aiace* (735) ubi chorus de Aiace

Φροῦδος ἀρτίως, νέας
βουλὰς νέοισιν ἐγκαταζεύξας τρόποις,

hoc enim loco — in quo non neglegendus est aptus verbi ζεῦξαι usus — eadem causa quae postulabat pluralem βουλάς, poetae suasit ut τρόπους, non τρόπον, scriberet. Sed *Ai.* 1245 revera varii τρόποι cogitantur, nam qui dicit

ἐκ τῶνδε μέντοι τῶν τρόπων οὐκ ἄν ποτε
κατάστασις γένοιτ' ἂν οὐδενὸς νόμου

hoc fere vult: „ἐὰν τοιάσδε ὁδοὺς τὰ τῶν ἀνθρώπων ἤθη τρέπηται i. e. si οἱ πλατεῖς οἵ τ' εὐρύνωτοι Φῶτες ἀσφαλέστατοι iudicabuntur."

Restat unus locus quem apte cum *Eum.* 192 (τρόπος μορφῆς) conferas, ut videas quantillum interdum sit discrimen inter plu-

Digitized by Google

ralem et singularem numerum: *Philoct.* 127 *ναυκλήρου τρόποις μορφὴν δολώσας*. Hic profecto habitum nauclericum singulari potuerat significare poeta. Maluit opinor *varia* indicia *τοῦ σχήματος* memorare plurali.

Constat igitur inde a Pindari aetate rei actionisve rationem plerumque *τρόπον* dici, hominis sive institutionem sive habitum tam singulari *τρόπῳ* quam plurali *τρόποις* indicari. Apparebit proprios notionis fines tempore dilatatos esse, quo simul factum est ut discrimen inter singularem ac pluralem saepe tantum non evanesceret. Ut cursum rei planefaciam ordine recensebo Herodotum Democritum Euripidem Antiphontem Andociden Lysian Thucydidem Aristophanem. Rem non exigam cum pulvisculo, quod in vocabulo tritissimo nihil affert commodi. Dicam autem primum de notione *τρόπου* quae est *ratio*, tum de ea notione quae animum spectat. Utramque notionem saepius confluere non mirum est.

a. τρόπος ratio. Commodum affert quoddam vocis notioni pernoscendae Herodotus, eo quod nonnumquam in vocabulo *τρόπῳ* adhibendo memor fuit verbi *τρέπεσθαι*. I. 189 memorantur *διώρυχες πάντα τρόπον τετραμμέναι* (quocum conferatur II. 8) I. 199 sunt *σχοινοτενέες διέξοδοι πάντα τρόπον ὁδῶν ἔχουσαι διὰ γυναικῶν* et II. 118 *διώρυχες παντοίους τρόπους ἔχουσαι*. Omnibus his locis *τρόπος directionem ἤ τι τέτραπται* indicat. Modum rationemque rei plurali numero significat Herodotus IV. 28 *κεχώρισται δὲ οὗτος ὁ χειμὼν τοὺς τρόπους πᾶσι τοῖσι ἐν ἄλλοισι χωρίοισι γινομένοισι χειμῶσι*, ubi plurali causa est indiciorum varietas quae deinde enumerantur.

Euripides, qui bis *τρόπον* cum adiectivo infinito coniunxit (*Or.* 1040 *αὐτοχειρὶ θνῇσκ' ὅτῳ βούλῃ τρόπῳ*, et *Rhes.* 800 *τρόπῳ δ' ὅτῳ τεθνᾶσιν*) exquisito quodam usu et proprio idem substantivum exornat adiectivo finito ut *Rhes.* 599 *μολόντα Ῥῆσον οὐ φαύλῳ τρόπῳ*, *Med.* 750 *μεθιέναι ἑκουσίῳ τρόπῳ*, *Hel.* 1547 *ἐκβάλλειν δάκρυα ποιητῷ τρόπῳ*. Insignis haec veteris usus est ampliatio. Nam vix credo Aeschyli Pindarive aetate „*τρόπον ποιητόν*" vel „*τρόπον ἑκούσιον*" ita dictum fuisse; aliquantum saltem distant hae dictiones ab Aeschyleis illis (*Sept.* 270) „*τὸν μέγαν τρόπον*." Excogitata esse talia ab Euripide quis demon-

Digitized by Google

strabit? Amat is peculiariter et exquisite hic illic adhibere vocem τρόπον, sicuti non civium suorum sed Ionum dictionem imitatus *El.* 772 scripsit:

ποίῳ τρόπῳ δὲ καὶ τίνι ῥυθμῷ Φόνου
κτείνει Θυέστου παῖδα;

plerumque autem talem vocis usum observat quo magis refertur ad indolem naturamque rei personaeve quam actionis. Equidem profecto *Phoen.* 390 τίς ὁ τρόπος αὐτοῦ (sc. τοῦ στέρεσθαι τῆς πατρίδος) non vertam „quisnam exilii *modus* est" i. e. „qui fit?" sed „quaenam *propria est exilii ratio ac natura*," sequitur enim „τί Φυγάσιν τὸ δυτχερές;." Idem fortasse valet de fragmento 271 τῆς τύχης οὐχ εἷς τρόπος. Sed in brevi versiculo hoc dubium; saltem certum est aliter accipiendos esse versus ex *Troad.* 1204

τοῖς τρόποις γὰρ αἱ τύχαι
ἔμπληκτος ὡς ἄνθρωπος ἄλλοτ' ἄλλοσε
πηδῶσι,

hic enim verbum πηδᾶν me monet, ut τρόπους accipiam de variis rationibus quibus in homines insiliant infortunia. Quamquam tenendum est non ipsum pluralem per se tale quid postulare, ut ostendunt loci ex Herodoto allati, quibus apte coniungi poterit Diogenes Apolloniates (Muel. I. 255) „πολλοὶ τρόποι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀεροὸς καὶ τῆς νοήσιός εἰσι."

Iam frequentius multo hac aetate, licet desint fere in Euripidis Sophoclisque sermone tragico, usu venerunt dictiones adverbiales quales sunt ἐνὶ τρόπῳ, παντὶ τρόπῳ, τρόπον etc., ut Antiphon 5. 66 ὅτῳ τρόπῳ ἀφανὴς ἐστι, 5. 70 τῷ τρόπῳ ἀπολώλει, 5. 71 ὅτῳ τρόπῳ τέθνηκεν, 6. 20 οἵῳ τρόπῳ ἔρχονται ἐπὶ τὰ πράγματα; itidem 6. 24 cum verbo βασανίζειν. Persaepe Lysias τὸν αὐτὸν τρόπον (1. 20. 37; 7. 20; 10. 10; vel τῷ αὐτῷ τρόπῳ (12. 77; 13. 3. 7. 8. 51. 81. 82 alibi); exquisitius quoque ἐξ ἑνὸς τρόπου et talia quae ne memorare quidem utile esset, nisi necesse videretur propter parvum discrimen unum conferre locum ex Andocida *Myst.* 73 εἰ δὲ ἄτιμοι τίνες ἦσαν, καὶ τίνα τρόπον ἕκαστοι; quibus adiungenda § 74 εἷς μὲν τρόπος οὗτος ἀτιμίας.

Thucydideos mittimus ut qui nihil novi praebeant locos ubi παντὶ τρόπῳ vel tale quid occurrit, memorabo tamen VIII. 62. 2 ἐκ τρόπου τινὸς ἐπιτηδείου ἐτεθνήκει. Ceterum scriptor accura-

Digitized by Google

tissimus in hac voce utenda propriam curam dicendi non deseruit. Ita vero τρόπον et τρόπους is saepe adhibet ut ad eam notionem qua humani ingenii conditio indicatur — de qua infra dicetur — satis prope haec prior quae nunc illustratur notio accedat. *Agendi mos* est, ἔθος, quem significat Thucydides cum 1. 130 de Pausania scribit „οὐκέτ' ἐν τῷ καθεστηκότι τρόπῳ ἐδύνατο βιοτεύειν," itidem 1. 6 vix aliud nisi ἔθος indicat illud „μετρίᾳ δ' αὖ ἐσθῆτι καὶ ἐς τὸν νῦν τρόπον πρῶτοι Λακεδαιμόνιοι ἐχρήσαντο." Is quoque in hisce verbi τρέπεσθαι memoriam non neglexit; sic I. 5 postquam tempora descripsit quibus homines ἐτράποντο πρὸς λῃστείαν pergit ἐλῄζοντο δὲ κατ' ἤπειρον ἀλλήλους. καὶ μέχρι τοῦδε πολλὰ τῆς Ἑλλάδος τῷ παλαίῳ τρόπῳ νέμονται. Tandem pertinet huc (propter pluralis usum iterativum notandum) IV. 98 τρόποις θεραπευόμενα οἷς ἂν πρὸ τοῦ εἰωθόσι καὶ δύνωνται.

Sed saepe ἔθος τι per vocem τρόπον ita significat, ut haud multum absit ab ἤθους τρόπου. Haud sine iure ad hanc alteram τρόπου notionem referas exempla duo quae iam hic tractabo. I. 132 ἀλλ' οὐδὲ ὥς οὐδὲ τῶν Εἰλωτῶν μηνυταῖς τισι πιστεύσαντες ἠξίωσαν νεώτερόν τι ποιεῖν ἐς αὐτὸν χρώμενοι τῷ τρόπῳ ᾧπερ εἰώθασιν ἐς σφᾶς αὐτοὺς μὴ ταχεῖς εἶναι περὶ ἀνδρὸς Σπαρτιάτου. Consuetudinem dicit, sed consuetudinem ingenio Spartiatarum debitam. Et sic quoque cum VII. 67 mos quidam, ratio proelii instituendi τρόπος dicitur „τά τε ἀντιμιμήσεως αὐτῶν τῆς παρασκευῆς ἡμῶν τῷ μὲν ἡμετέρῳ τρόπῳ ξυνήθη ἐστί," magis persona quam actio spectatur, eodem modo ac VIII. 95 διάφοροι γὰρ ὄντες τὸν τρόπον, οἱ μὲν ὀξεῖς, οἱ δὲ βραδεῖς, καὶ οἱ μὲν ἐπιχειρηταί, οἱ δὲ ἄτολμοι, ἄλλως τε καὶ ἐν ἀρχῇ ναυτικῇ πλεῖστα ὠφέλουν.

Non multum referet utrum haec priori an alteri exemplorum ordini tribuamus. Res ipsa in aperto est: usu frequentiore iam evanescit hac aetate discrimen inter τρόπον quod ἔργου ὁδὸν et τρόπον quod βουλευμάτων, ψυχῆς ὁδὸν indicat. Cetera huiuscemodi exempla Thucydidea tractanda ergo differo, nunc iam monens, nihil attinere quaerere, num Thucydides sicubi carpat κακοτροπίαν vel homines dicat ὁμοιοτρόπους, τρόπους an τρόπον cogitaverit. Nulli vero obscurum erit, quid sibi velit ὁ ἀνθρωπεῖος τρόπος quem memoravit I. 76 scriptor qui paullo ante (c. 71) ἀρχαιότροπα ἐπιτηδεύματα memoravit; eodem redit utrum φύσιν an ἐπιτήδευσιν intellegas.

Digitized by Google

Pauca sufficient ut demonstrem, antequam alteram *τρόπου* illam significationem exemplis illustrem, idem quod in Thucydide apparuit usu venire in Aristophanis sermone minus elato. Profecto is quoque *παντὶ τρόπῳ*, *ἐξ ἑνός γε τοῦ τρόπου* et similia cum ceteris mortalibus dixit, dixit quoque *ἁπλῷ τρόπῳ Eccl.* 231, nec quisquam dubitabit, utrum *modus* significetur necne cum in *Thesm.* 961 *χορομανὴς τρόπος* et in *Ranis καλλιχορώτατος τρόπος* memoretur, aut dimicabit de vi vocis in versu *Pac.* 54 *ὁ δεσπότης μου μαίνεται καινὸν τρόπον*. Item ut Thucydides *τὸν ἀρχαῖον τρόπον* memoraverat, ita Aristophanes in *Pluto* (47) *τὸν ἐπιχώριον τρόπον* (*ἀσκεῖν τὸν υἱὸν τὸν ἐπιχώριον τρόπον*). Sed cum non modum sed *rei rationem*, vel *agendi modum* indicat poeta, iterum videmus quam facile inter se confluant vocis notiones diversae. In *Lysistrata* vs. 25 *οὐχ οὗτος ὁ τρόπος* significat „non ea est *rei* ratio", sed cum *Ran.* 563 Xanthias de Dionyso affirmat *τούτου πάνυ τοὔργον· οὗτος ὁ τρόπος πανταχοῦ* minus recte vertes, opinor, „haec eius *ratio agendi* est", quam si dicas „eiusmodi eius *mos* est", i. e. convenit ingenii moribus, *ἐστὶν ἐκ τοῦ τούτου τρόπου* vel quod plane idem est *„ὁμοῖόν ἐστι τοῖς τρόποις αὐτοῦ"*. Ad alteram vocis notionem haec et similia referre equidem malo, cuius historiam nunc ordine exponam.

b. τρόπος (*τρόποι*) *animi conditio.* Quoniam constat apud omnes inde ab initio *τρόπους* plurali numero frequentissime et ab omnibus scriptoribus adhibitum esse quo hominis mores significarent, non anxie exemplorum copiam ex Herodoto Lysia Thucydide ita congeram ut nihil desit. Ex uno Euripide afferam locos quotquot notavi, — nec multos me fugisse credo, — ex ceteris dabo quantum opus videbitur; praesertim autem attendam ad *singularis τρόπου* usum per temporum lapsum et dilatatum et aliquatenus mutatum. Exempla quibus numerus singularis illustratur praemitto.

Animi *διάθεσιν*, totumque hominis habitum Herodotus bis tantum sed diserte admodum substantivo *τρόπος* indicavit. Primum VI. 128, quo loco quin versus Theognidei quem supra attuli memor fuerit Herodotus dubitare vix possum, licet incertam ipsius Theognidis esse auctoritatem ut in ceteris ita in hoc versu necesse sit fateri. Hic accurate Herodotus *τρόπου* significationem illustrat. „Clisthenes Sicyonius" — ita narrat — „procos un-

Digitized by Google

dique arcessitos apud se *κατέχων ἐνιαυτὸν διεπειρᾶτο αὐτῶν τῆς τε ἀνδραγαθίης καὶ τῆς ὀργῆς καὶ παιδεύσιος τε καὶ τρόπου.* Neminem fugit quam arcte *παίδευτιν* atque *τρόπον* coniunxerit Herodotus. Illam opinor *ἤθους καὶ ψυχῆς διάθεσιν* cogitavit quae educatione informatur. Eandem autem animi directionem haud minus diserte indicat altero loco qui est I. 107: *τὸν εὕρισκε οἰκίης μὲν ἐόντα ἀγαθῆς, τρόπου δὲ ἡσυχίου.*

Non prorsus his locis idem valere *τρόπον* ac si scriptum esset *ἦθος* facile est videre. Quid vero — et quam parvo discrimine — distent, docebit unum alterumque fragmentum ex Democrito. Is (*περὶ παιδείας* fr. 127 Muell.) monet: *κτηνέων μὲν εὐγενείη ἡ τοῦ σκήνεος εὐσθενείη, ἀνθρώπου δὲ ἦθεος εὐτροπίη*, i. e. animi institutio bona; censet enim Democritus animum flecti (*τρέπεσθαι*) posse *διὰ τῆς παιδείας* quippe quae *μεταρρυσμοῖ τὸν ἄνθρωπον* (fr. 133). Quapropter haud absurdum est in memoriam revocare eiusdem sententiam fr. 135 editam: *κρέσσων ἐπ' ἀρετὴν Φανέεται προτροπῇ χρεώμενος καὶ λόγου πειθοῖ ἤπερ νόμῳ καὶ ἀνάγκῃ.* Nam *προτροπῇ* sive ad bonum sive ad malum *τρέπεται τὸ ἦθος*, et informatur *ὁ τρόπος*. — Ceterum difficile est, nec cautae videtur interpretationis, ex paucis et disiectis fragmentis pro certo efficere velle quatenus iam Democritus sustulerit discrimen quod inter *ἦθος* et *τρόπον* accuratior saltem usus antiquorum servaverat; me quidem ut caveam admonet verborum lusus, cui — si fides est Stobaeo — indulsit Democritus ita docens (fr. 133): *ἡ Φύσις καὶ ἡ διδαχὴ παραπλήσιόν ἐστι· καὶ γὰρ ἡ διδαχὴ μεταρρυσμοῖ τὸν ἄνθρωπον, μεταρρυσμοῦσα δὲ Φυσιοποιέει.* Sed duo extant loci ubi varie hoc discrimen servatur; accuratius in lepida sententia de parentum parsimonia quadam (fr. 69) *ἡ τέκνοισι ἄγαν χρημάτων ξυναγωγὴ πρόφασίς ἐστι Φιλαργυρίης τρόπον ἴδιον ἐλέγχουσα*, i. e. „arguens animum ad avaritiam inclinatum, *τρόπον* (*ἤθους*) *Φιλάργυρον*"; minus accurate fr. 45 „*τοῖσι ὁ τρόπος ἐστὶ εὔτακτος, τούτοισι ὁ βίος ξυντέτακται*", in quorum verborum breviloquentia, placito apta, iam vix dignoscas discrimen. Etenim proprie ipse tantum animus, non animi *διάθεσις* vel *τρόπος* dici potest *εὔτακτος*.

Apparet itaque Euripidis aetate iam eo perventum esse, ut cum certa quaedam animi inclinatio nomine *τρόπῳ* significaretur, adiectivo circumscribi posset (*Φιλάργυρος τρόπος, Φιλάνθρωπος*

Digitized by Google

τρόπος); itidem autem *tota* hominis διάθεσις singulari τρόπῳ indicabatur, addito si res ferebat adiectivo (ἡσύχιος τρόπος, εὐτακτος τρόπος). Neque apud Euripidem neque apud oratores huius usus exempla desunt. Quod autem temporis lapsu crevit in hac re neglegentia, ita ut magis magisque ipse animus, ipsa indoles nomine τρόπῳ indicari posse videretur, haud minima culpa fuit tragicorum, praesertim Euripidis quo nemo magis vocabulorum Φρὴν (Φρένες) ἦθος (ἤθη) ψυχὴ θυμὸς καρδία τρόπος notiones conturbavit. Sed de hac re alias; nunc subsistendum in voce τρόπος, quae Euripidis aetate talem viam absolvisse fere videtur qualem diu post vox χαρακτήρ, cuius vocabuli notionem nativam propemodum servatam videmus in Euripide (cf. *Hec.* 379; *El.* 558, 576; *Med.* 518; *Herc.* 658).

Ut iam diu antea factum erat, hac aetate pergunt homines mores hominis plurali τρόποις indicare. Brevissime locos qui nihil novi afferant recensebo. Apud Euripidem dicuntur τρόποι ἐλεύθεροι (fr. 413) et δοῦλοι (*Suppl.* 884); ἀνδρὸς οὐ κακοῦ τρόποι (*Iph. A.* 502); κακῶν μητέρων τρόποι (*Andr.* 230); μητρὸς τρόποι (*Bacch.* 1252); παρθένου τρόποι (fr. 603); νυμΦῶν (fr. 404); τρόποι πατρὸς δικαίου (*Hel.* 940); ἐμοὶ, σοὶ τρόποι (*Suppl.* 338 *Troad.* 700); dicitur quoque (*Ion.* 237) mulieris σχῆμα esse „γενναιότητος καὶ τρόπων τεκμήριον." Non solum possunt homines πηδᾶν ἄλλοτ' εἰς ἄλλους τρόπους (*Troad.* 67), vel πεποικίλθαι τρόπους (*Suppl.* 187), possunt μεταβάλλειν vel μεθιστάναι τοὺς τρόπους (*Iph. A.* 343. 502) vel ἀγρίων τρόπων χωρὶς ναίειν (fr. 847), sed possunt quoque χρῆσθαι τρόποις τινὸς (*Or.* 769), quin συντακῆναι τρόποις τινὸς (*Or.* 805), id quod facilius de animo quam de moribus accipi potest, sic ut quoque si quid τρόποισιν ἔμΦυτον dicitur (fr. 1022) ad mores refertur id quod de animo tantum recte dicitur. Saepe autem vix quidquam differt, utrum quis τρόπους an τρόπον dicat: *Suppl.* 187 (Σπάρτη μὲν ὠμὴ καὶ πεποίκιλται τρόπους) plurali indicantur varii civium mores, *Bacch.* 400 (μαινομένων οἵδε τρόποι) variae spectantur stultorum hominum rationes. Sed *El.* 1116 τρόποι τοιοῦτοι quam parum differat a *Ranarum* versu οὗτος ὁ τρόπος πανταχοῦ nemo non videt; tandem *Iph. A.* 558 (διάΦοροι δὲ Φύσεις βροτῶν, διάΦοροι δὲ τρόποι) singulorum hominum Φύσιν et τρόπον, non τρόπους spectat. Hoc vero manifestum est, tam ab Euripide quam ab aequalibus hominis mores plurali τρό-

Digitized by Google

ποις plerumque significari, nonnumquam autem ita pluralem illum adhiberi ut non ἤθη, sed ψυχὴν rectius substituas.

Huius usus si exempla ex oratoribus vel comicis poetis congerere velim, risum vel taedium moveam. Sed in Thucydide paulisper subsistere necesse est, qui dicendi quadam subtilitate optime docere posse videtur, quam levi discrimine pluralis et singularis vocabuli τρόπος tum, cum animi conditio spectatur, adhiberi possint. Insignis est locus in oratione funebri II. 39. 4, eo ipso nobis notabilis quoniam ibidem eadem inter leges moresque oppositio illustratur, quam et a Democrito factam esse vidimus et ab Euripide in eo Pirithoi fragmento a quo tota nostra profecta est disputatio: II. 39. 4 „εἰ ῥᾳθυμίᾳ μᾶλλον ἢ πόνων μελέτῃ καὶ μὴ μετὰ νόμων τὸ πλεῖον ἢ τρόπων ἀνδρείας ἐθέλομεν κινδυνεύειν." Postulatur hic numerus pluralis. Opponuntur enim inter se νόμων ἀνδρεία et τρόπων ἀνδρεία, virtus ad quam cogunt variae leges atque illa virtus quae ex singulorum hominum habitu ac ratione vitae nascitur. Pro genetivo νόμων si Thucydides universam legis notionem voce νόμου indicasset (quod potuit), procul dubio scripsisset quoque τρόπου. Prorsus idem valet de duobus aliis locis in eadem oratione, II. 36. 4: ἀπὸ δὲ οἵας ἐπιτηδεύσεως ἤλθομεν ἐπ' αὐτὰ καὶ μεθ' οἵας πολιτείας καὶ τρόπων ἐξ οἵων μεγάλα ἐγένετο, et 41. 2 δύναμις ἣν ἀπὸ τῶνδε τῶν τρόπων ἐκτησάμεθα, variarum enim aetatum τρόπος est quem spectat orator; et eodem referri oportere videtur id quod Nicias V. 9. 3 coram civibus verba faciens dicit πρὸς τοὺς τρόπους τοὺς ὑμετέρους ἀσθενὴς ἄν μου ὁ λόγος εἴη εἰ τά τε ὑπάρχοντα σῴζειν παραινοίην καὶ μὴ τοῖς ἑτοίμοις περὶ τῶν ἀφανῶν καὶ μελλόντων κινδυνεύειν. Spectat enim orator non totam animi Atheniensium διάθεσιν sed certas quasdam in rebus gerendis animi inclinationes. Discrimen enim in eiusmodi sententiis a Thucydide observatum esse quod singularem a plurali separet, apte docet locus VI. 87. 3: καθ' ὅσον δέ τι ὑμῖν τῆς ἡμετέρας πολυπραγμοσύνης καὶ τρόπου τὸ αὐτὸ ξυμφέρει, ubi egregie Steupius „Die Begriffe πολυπραγμοσύνη und τρόπος stehen im Verhältniss von Species und Genus zu einander". Nam hic profecto τρόπος universam animi διάθεσιν indicat.

Ab hoc loco profectus demonstrare conabor, tam apud Euripidem, quam apud Lysiam atque Aristophanem singulari τρόπῳ

Digitized by Google

indicari ingenii διάθεσιν, qua inter se homines distinguuntur. Nam idem est in moralibus ut in re musica διάθεσις et τρόπος, quae vocabula rem musicam attingens Eupolis quoque notissimo fragmento iuxta posuit (πότερα βούλεσθε τήνδε τὴν διάθεσιν ᾠδῆς ἀκούειν ἢ τὸν ἀρχαῖον τρόπον;).

Apud Euripidem rara quidem exempla sed ni fallor diserta. Medea (*Med.* 808) se praedicat

μηδ' ἡσυχαίαν ἀλλὰ θατέρου τρόπου,
βαρεῖαν ἐχθροῖς καὶ φίλοισιν εὐμενῆ.

Electra (*El.* 948) exoptat ut sibi sit maritus

μὴ παρθενωπὸς ἀλλὰ τἀνδρείου τρόπου.

Differt haec dicendi ratio a loco Herodoteo (I. 107) quod articulus additus accuratius τὸν τρόπον circumscribit, sed ipsam vocabuli notionem non mutat articulus; non enim is qui τοῦ ἀνδρείου τρόπου est pertinere ad quendam τρόπον (= τυπόν) i. e. ad genus eiusmodi dicitur (quae fortasse explicandi ratio valebit cum dicitur quis τοῦ πονηροῦ κόμματος εἶναι), sed ut qui τῆς αὐτῆς γνώμης ἐστί, τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχει, ita qui τἀνδρείου τρόπου ἐστὶ dici poterit τὸν ἀνδρεῖον ἔχειν τρόπον. Ita enim recipiendum esse docet aequalium usus, ut Eupolidis fr. 103 βληχητὰ τέκνα κοὐδαμοῦ τοῦ σοῦ τρόπου, Aristophanis *Thesm.* 92 τὸ πρᾶγμα κομψὸν καὶ σΦόδρ' ἐκ τοῦ σοῦ τρόπου, *Thesm.* 574 φίλαι γυναῖκες ξυγγενεῖς τοὐμοῦ τρόπου *Vesp.* 1002 ἄκων γὰρ αὖτ' ἔδρασα κοὐ τοὐμοῦ τρόπου. *Plut.* 245 ἐγὼ δὲ τούτου τοῦ τρόπου πῶς εἰμ' ἀεί, et tandem *Plut.* 630 ἄλλοις θ' ὅσοις μέτεστι τοῦ χρηστοῦ τρόπου.

Videmus in his omnibus hoc constanter observatum quod proxime quidem τρόπου et ἤθους notiones conveniant nec tamen prorsus coalescant. Valet idem in eo Pirithoi versu qui post verba ex Pluto allata haud male sequitur, τρόπος δὲ χρηστὸς ἀσΦαλέστερος νόμου; non enim Φύσιν, ἦθος, ψυχὴν anteponenda esse legibus hic praedicat poeta philosophus, sed cum Democrito perhibet firmius adminiculum vitae bene constituendae praeberi *animi inclinatione* bene instituta quam vi legis. Ad certae autem cuiusdam personae institutionem alio loco refert singularem τρόπον:

fr. 739: Φεῦ Φεῦ, τὸ Φῦναι πατρὸς εὐγενοῦς ἄπο
ὅσην ἔχει Φρόνησιν ἀξίωμά τε.

Digitized by Google

κἂν γὰρ πένης ὢν τυγχάνῃ, χρηστὸς γεγὼς
τιμὴν ἔχει τιν', ἀναμετρούμενος δέ πως
τὸ τοῦ πατρὸς γενναῖον ὠφελεῖ τρόπῳ.

Quamvis placitum referant hi versus in Euripidea philosophia saepe versatum (e. g. *Hec.* 397. 597), suspecti tamen primi versus esse possunt propter *Φρονήσεως* substantivi usum, quod adhibitum est quo sensu solet adhiberi *Φρόνημα*. Equidem tamen manum abstinere malim quam sive *ὄνησιν* scribere cum Schmidtio, sive *δόκησιν ἀξίωματος* cum Meinekio. Sed quidquid id est, extremi versus corruptela vacant, quibus versibus hoc docet poeta, filium probum paternam nobilitatem *vitae suae ratione* sustentare atque in memoriam revocare.

Hic igitur *ἀνδρὸς χρηστοῦ τρόπος* laudatur sicuti in fragmento Pirithoi *χρηστὸς τρόπος*. Restat ut exemplis ex Lysiae Aristophanisque scriptis hunc vocis usum illustrem. In singulis quantillo discrimine *τρόπος* et *ἦθος* distent indicare non necesse erit. Lysiaca exempla sufficient tria. XII. 19 *εἰς τοσαύτην ἀπληστίαν καὶ αἰσχροκέρδειαν ἀφίκοντο καὶ τοῦ τρόπου τοῦ αὑτῶν ἀπόδειξιν ἐποιήσαντο* (quo inclinaret animus eorum). — XXVI. 5 *τοῦ μὲν γὰρ νῦν μηδὲν ἐξαμαρτάνειν οἱ κωλύσαντες αἴτιοι, τῶν δὲ τότε γενομένων ὁ τούτου τρόπος*. Et tandem, quo eximie vis vocis illustratur, XIX. 60 *ἐνθυμεῖσθε δὲ ὅτι ὀλίγον μὲν' χρόνον δύναιτ' ἄν τις πλάσασθαι τὸν τρόπον τὸν αὐτοῦ, ἐν ἑβδομήκοντα δ' ἔτεσιν οὐδ' ἂν εἷς λάθοι πονηρὸς ὤν*. Adici hisce licebit quamvis excerpto debitum, non ex ipsius Lysiae oratione desumptum, IX. 1.: *τοῦ μὲν πράγματος παρημελήκασι, τὸν δὲ τρόπον μου ἐπεχείρησαν διαβάλλειν*. Coniungenda cum hisce Aristophanea, quippe quae sermonis simplicis et cottidiani exemplum reddant. Transitum ex notione *rationis*, ut vidimus, versus praebent qualis est *Vesp.* 434

ἵν' εἰδῇτ' οἷός ἐστ' ἀνδρῶν τρόπος
ὀξυθύμων καὶ δικαίων καὶ βλεπόντων κἀρδαμα.

Arctius cum *ἤθους* notione coniunctum est *Pac.* 607

τὰς Φύσεις ὑμῶν. δεδοικὼς καὶ τὸν αὐτόδαξ τρόπον,

sed *Nubb.* 478 idem poeta qui *Nubb.* 88 Strepsiadem filii mores, *τὴν ἱπποτροφίαν* et quidquid cum ea arte cohaerebat, aversatum ita supplicantem fecerat „*ἐκστρεψον* (tamquam vestem) *τοὺς σαυτοῦ τρόπους*", Socratem ad Strepsiadem dicentem facit (vs. 478)

Digitized by Google

ἄγε δὴ κατεῖπέ μοί συ τὸν σαυτοῦ τρόπον,
ἵν' αὐτὸν εἰδὼς ὅστις ἐστὶ, μηχανὰς
ἤδη ἐπὶ τούτοις πρὸς σὲ καινὰς προφέρω,

hic enim non mores quosdam, non certas quaerit consuetudines, sed totum mentis animique habitum, fere τὴν Φύσιν (cf. 487 ἔνεστι δῆτά σοι λέγειν ἐν τῇ Φύσει;).

Ea aetate igitur qua floruit ars Euripidis non magis quam aut antea aut brevi post ita τρόπος adhibebatur ut plane ac nihil usu differret ab ἤθους, attamen iam Pindari aetate eam inierat viam ῥῆμα πολύτροπον, ut sensim propius ad ἤθους notionem perveniret. Ea identidem progressum est, et cum nondum ab eo usu qui communis fuit Euripidi Herodoto Lysiae Aristophani deflexisset Antiphanes cum Euripidem, opinor, sectatus ita dixit (Stob. 37. 13):

τρόπος δίκαιος κτῆμα τιμιώτατον,

longe aliam rationem inierunt aequales Menandri, cui placuit dicere ἑκάστῳ τὸν τρόπον συνήρμοσαν Φρούραρχον. Cui versui tamquam Epicharmeum exemplum apponere tritum illud „ὁ τρόπος ἀνθρώποισι δαίμων ἀγαθός, οἷς δὲ καὶ κακός" (Stob. 31. 16) vix cautum videtur.

PLUTARCHUS.

Praec. reip. ger. 820 A.

„Aurum argentumque contemnamus politici viri, semperque nosmet ipsos admoneamus in nobis ipsis nos habere:"

χρυσὸν ἀδιάφθορον καὶ ἀκήρατον καὶ ἄχραντον ὑπὸ Φθόνου καὶ μώμου τιμὴν ἅμα λογισμῷ καὶ παραθεωρήσει τῶν πεπραγμένων ἡμῖν καὶ πεπολιτευμένων αὐξανόμενον.

Parum huic loco profuit Madvigius τιμήν delendo, nam restat, quod non minus molestum, ἅμα. E duobus unum fac vocabulum τίμημα, habebis id quod solum in hunc locum quadret: censum, rem familiarem, opulentiam.

J. J. H.

Digitized by Google

PLATONICA.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

(*Continuantur ex pag.* 288).

AD REIP. LIBRUM TERTIUM.

P. 387 C. Vetat Socrates ne quis terriculamenta ex inferis excitet atque civium ingenia corrumpat: etenim ὅσα τούτου τοῦ τύπου ὀνομαζόμενα φρίττειν ποιεῖ τοὺς ἀκούοντας· ἡμεῖς δὲ, inquit, ὑπὲρ τῶν φυλάκων φοβούμεθα μὴ ἐκ τῆς τοιαύτης φρίκης θερμότεροι καὶ μαλακώτεροι τοῦ δέοντος γένωνται. Haec lectio plerisque interpretibus displicuit itaque primum Stephanus ἀθερμότεροι coniecit, Astius autem ἀθυμότεροι, quae non nimis felices coniecturae sunt. Vernetus p. 78 vulgatum textum defendit et apposite laudavit Phaedr. 251 A: ὁ δ' ἀρχιτελής .... ὅταν θεοειδὲς πρόσωπον ἴδῃ .... πρῶτον μὲν ἔφριξε .... ἰδόντα δ' αὐτὸν, οἷον ἐκ τῆς φρίκης, μεταβολή τε καὶ ἱδρὼς καὶ θερμότης λαμβάνει, θερμανθέντος δ' ἐτάκη τὰ περὶ τὴν ἔκφυσιν κτλ. „Horrore" — ita enim Vernetus pergit — „illo mens perturbatur et aestuat, quo fit ut animi robur sicut ferrum candefactum molliatur. Recte Campbellius vertit: *too heated* i. e. nervous, excitable, not cool enough". Mihi haec ratio probari non potuit nec, credo, ex Phaedro metaphora continuo transferenda est in alterum locum, nam plane diversa ratio est. Nec sane custodes illi, dum animi incaluerunt, remissiores fiunt et μαλακώτεροι. Commendare ausim: ἡμερώτεροι καὶ μαλακώτεροι. Pariter vide coniunctam μαλακίας τε καὶ ἡμερότητος mentionem p. 410 D.

Digitized by Google

Ibid. p. 388 A. Hic describere iuvat quae olim disputavi *Mnem.* 1891 p. 311: Plato Homerum respicit, Ω 12, his verbis: πάλιν δὴ Ὁμήρου τε δεησόμεθα καὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν μὴ ποιεῖν Ἀχιλλέα θεᾶς παῖδα ἄλλοτε ἐπὶ πλευρᾶς κατακείμενον, ἄλλοτε δ' αὖτε ὕπτιον, ἄλλοτε δὲ πρηνῆ, τότε δ' ὀρθὸν ἀναςάντα πλωΐζοντα. Absurdum est πλωΐζοντα· quid reponendum? Nemo certe Astium sequetur et corriget πρὸς ἰόντα, nec melius est Liebholdi πρὸς ἰύζοντα. Legitur apud Homerum: δινεύεσκ' ἀλύων παρὰ θῖν' ἁλός, sed nemo videtur observasse Platonem Homeri verba nunc quidem ita immutare, ut tamen immutata verba versiculi cuiusdam speciem habeant; unde consequitur pro πλωΐζοντα participium requiri, quod a vocali litera incipiat. Quid igitur latet? Opinor:

ἄλλοτ' ἐπὶ πλευρᾶς κατακείμενον, ἄλλοτε δ' αὖτε
ὕπτιον, ἄλλοτε δὲ πρηνῆ, τότε δ' ὀρθὸν ἀναςάντ'
αἰάζοντ' ἀλύοντ' ἐπὶ θῖν' ἁλὸς ἀτρυγέτοιο.

Ibid. p. 389 A: Οὐκοῦν Ὁμήρου οὐδὲ τὰ τοιαῦτα [ἀποδεξόμεθα περὶ θεῶν],

ἄσβεςος δ' ἄρ' ἐνῶρτο γέλως μακάρεσσι θεοῖσιν,
[ὡς ἴδον Ἥφαιςον διὰ δώματα ποιπνύοντα].

οὐκ ἀποδεκτέον κατὰ τὸν σὸν λόγον. Iamdudum est ex quo ostendi spuria ea esse quae notavi; verbum non addam.

Ibid. p. 390 C. De Iove legimus: οὕτως ἐκπλαγέντα ἰδόντα τὴν Ἥραν, ὥστε μηδ' εἰς τὸ δωμάτιον ἐθέλειν ἐλθεῖν, ἀλλ' αὐτοῦ βουλόμενον χαμαὶ ξυγγίγνεσθαι. Delebo illud ἐθέλειν, quod certe coniungi non potest cum participio βουλόμενον. Componam Plutarchum πῶς ἄν τις διακρ. p. 67 C, ubi Plato rogat ut Dionysium convenire liceat; tyrannus autem concedit, οἰόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ τι ἔχειν μέμψασθαι τὸν Πλάτωνα καὶ διελθεῖν· inseram autem διελθεῖν (ἐθέλειν). Altera correctio alteram confirmat.

Ibid. p. 391 B: καὶ αὖ τὰς τοῦ ἑτέρου ποταμοῦ Σπερχειοῦ ἱερὰς τρίχας, satius est expungere proprium Sperchei nomen, quod et per se speciem habet, nec negligendum est etiam in superioribus non esse additum Scamandri nomen. Non multum dissimile est p. 391 C, ubi Achilles dicitur θεᾶς παῖς καὶ Πη-

Digitized by Google

λέως σωφρονεστάτου τε καὶ τρίτου ἀπὸ Διός, ubi itidem expuncto proprio nomine praeferam: θεᾶς παῖς καὶ ἀνδρὸς σωφρονεστάτου.

Ibid. p. 392 B: κακῶς λέγουσι περὶ ἀνθρώπων τὰ μέγιστα, ὅτι εἰσὶν ἄδικοι μέν, εὐδαίμονες δὲ πολλοί, δίκαιοι δ' ἄθλιοι, iustam demum habebimus oppositionem si correxerimus: ἄδικοι μὲν εὐδαίμονες δέ, πολλοὶ δὲ δίκαιοι ἄθλιοι δέ.

Ibid. p. 392 D: γελοῖος ἔοικα διδάσκαλος εἶναι καὶ ἀσαφής, duo postrema vocabula parum eleganter abundant. Philosophus perpetuo γέλωτα παρέχει imperitae multitudini, cf. Rep. VII 517 A et Theaet. 174 C. Hinc, quem locum supra tractavimus, Socrates noto loco Gorg. p. 474 A: καὶ πέρυσι βουλεύειν λαχών, ἐπειδὴ ἡ (ἐμὴ) Φυλὴ ἐπρυτάνευε καὶ ἔδει με ἐπιψηφίζειν, γέλωτα παρεῖχον, expungenda verba sunt: καὶ οὐκ ἠπιστάμην ἐπιψηφίζειν, quae verba etiam per se spectata absurda sunt, nisi forte credas Socratem senatorem ignorare potuisse quod toties vidisset.

Ibid. p. 395 D: αἱ μιμήσεις εἰς ἤθη τε καὶ φύσιν καθίστανται· vide an non praestet μεθίστανται.

Ibid. p. 393 E. Recitat quaedam Socrates ex Iliadis exordio, sed in suam ipsius dialectum conversa: inter quae haec quoque sunt: μὴ αὐτῷ τό τε σκῆπτρον καὶ τὰ τοῦ θεοῦ στέμματα οὐκ ἐπαρκέσοι. Illic certe apud Homerum legitur σκῆπτρον καὶ στέμμα θεοῖο, sed paulo supra plurali numero Plato: στέμματ' ἔχων et cum Platone grammatici Alexandrini, etiamsi Leidae στέμμα τ' ἔχων edatur singulari numero.

Ibid. p. 396 D: μάλιστα μὲν μιμούμενος τὸν ἀγαθὸν ἀσφαλῶς τε καὶ ἐμφρόνως πράττοντα, ἐλάττω δὲ καὶ ἧττον (τὸν) ἢ ὑπὸ νόσων ἢ ὑπ' ἐρώτων ἐσφαλμένον. Vides quid exciderit.

Ibid. p. 398 A. Qui varias induit formas, παντοδαπὸς γίγνεται καὶ μιμεῖται πάντα χρήματα. Dicendum hoc fuit πάντα σχήματα, vide modo p. 397 A: λέξις διὰ μιμήσεως φωναῖς τε καὶ σχήμασιν ἢ σμικρόν τι διηγήσεως ἔχουσα.

Digitized by Google

Ibid. p. 402 D: ὅτου ἂν ξυμπίπτῃ ἔν τε τῇ ψυχῇ καλὰ ἤθη ἐνόντα καὶ ἐν τῷ εἴδει ὁμολογοῦντα. Praestabit corrigere: ὅπου.

Ibid. p. 404 C: τῷ μέλλοντι σώματι εὖ ἕξειν ἀφεκτέον τῶν τοιούτων ἁπάντων, malo σώματος, sicuti continuo post legitur: ἀνδράσι μέλλουσιν εὖ σώματος ἕξειν. Eurip. Heraclid. 379:

μή μοι δορὶ συνταράξῃς
τὰν εὖ χαρίτων ἔχουσαν
πόλιν, ἀλλ' ἀνάσχου.

Itidem Eurip. Hippol. 642:

πόσους δοκεῖς δὴ κάρτ' ἔχοντας εὖ φρενῶν
νοσοῦνθ' ὁρῶντας λέκτρα μὴ δοκεῖν ὁρᾶν;

Ibid. p. 405 B: ἢ δοκεῖ σοι τούτου αἴσχιον εἶναι τοῦτο; Quod mox sequitur τοῦτ' ἐκείνου ἔτι αἴσχιον, manu dicit ad: ἢ δοκεῖ σοι ἔτι αἴσχιον εἶναι τοῦτο;

Interpolatio saepe fecit ut loci elegantia penitus interiret, veluti p. 406 A: τῇ παιδαγωγικῇ τῶν νοσημάτων ταύτῃ πρὸ τοῦ Ἀσκληπιάδαι οὐκ ἐχρῶντο, ubi perperam adscriptum est: τῇ νῦν ἰατρικῇ. Sed multo gravius est quod me advertit p. 406 C. Melius est, Socratis verba sunt, cito emori quam diuturno morbo cruciari: in bene constituta republica οὐδενὶ σχολὴ διὰ βίου κάμνειν ἰατρευομένῳ idque apud nos etiam opifices intelligunt. Serione credis ipsum Platonem addidisse quod in nostris libris est: ὃ ἡμεῖς γελοίως ἐπὶ τῶν δημιουργῶν αἰσθανόμεθα. Itane γελοίως? Si quis non statim perspicit, cur Platonis sententia lectori cuidam *ridicula* visa sit, adeat Stallbaumium qui philosophi placitum mirifice ac plane ridiculo modo tuetur. Lubet hic comparare Clementis Alexandrini locum, quem Cobetus tractavit Ἑρμ. Λογ. p. 193. Nempe Clemens stulte imitatur quod Plato minime stulte dixerat Legg. XII p. 956; res lectorem adverterat qui in margine suum apposuerat βλακικόν idque ipsum βλακικόν ab editoribus πάνυ βλακικῶς in textu relictum fuit.

Ibid. p. 406 D: πιλίδια περὶ τὴν κεφαλὴν περιτιθεὶς, praestat singularis πιλίδιον.

Digitized by Google

Ibid. p. 410: *οἱ δὲ μουσικῇ μαλακώτεροι αὖ γίγνονται ἢ ὡς κάλλιον αὐτοῖς*, examinavi Stallbaumii adnotationem, sed constructionem ne nunc quidem plane intelligo; praestat, credo, *ἢ ὡς κόσμιον αὐτοῖς*.

Ibid. p. 411 E: *μισόλογος δὴ ὁ τοιοῦτος γίγνεται καὶ ἄμουσος, καὶ πειθοῖ μὲν διὰ λόγων οὐδὲν ἔτι χρῆται, βίᾳ δὲ καὶ ἀγριότητι ὥσπερ θηρίον πρὸς πάντα διαπράττεται*. Postremum verbum multorum coniecturis infame factum est, donec Hermannus ex textu eiecit, quae est expeditissima ratio interpretandi quae non intelligas. Equidem, ut in incerta re, commendare ausim: *διαπικραίνεται*.

Ibid. p. 412 B: *κήδοιτο δέ γ' ἄν τις μάλιστα τούτου ὃ τυγχάνοι Φιλῶν*, correxit Vernetus eodem modo in quem ego quoque incideram: *τοῦ ὃ τυγχάνοι Φιλῶν*, sicuti recte legimus p. 469 B: *τῶν ὅσοι ἂν ἀγαθοὶ κριθῶσι*. Eadem correctione opus est p. 519 A: *ὀξέως διορᾷ τὰ ἐφ' ἃ τέτραπται*, ubi *ταῦτα* in libris est et p. 519 B: *ἐκεῖνα ἂν ὀξύτατα ἑώρα ὥσπερ καὶ τὰ ἐφ' ἃ νῦν τέτραπται*, ubi *τὰ* plane intercidit.

Ibid. p. 413 E: *ἔν τε παισὶ καὶ (ἐν) νεανίσκοις καὶ ἐν ἀνδράσι βασανιζόμενον*. Exciderat, uti vides, praepositio.

Ibid. p. 414 A: satis est *ὡς ἐν τύπῳ εἰρῆσθαι*, neque opus est explicatione: *μὴ δι' ἀκριβείας*.

Ibid. p. 414 E: *ὑπὲρ τῶν ἄλλων πολιτῶν ὡς ἀδελφῶν ὄντων καὶ γηγενῶν διανοεῖσθαι*. Eliminanda coniunctio.

Ibid. p. 415 D: *θεασάσθων τῆς πόλεως ὅπου κάλλιστον στρατοπεδεύσασθαι*. Nisi fallor dicendum hoc fuit *ἐνστρατοπεδεύσασθαι*.

AD REIP. LIBRUM QUARTUM.

P. 420 C: *ἡμᾶς ἀνδριάντας γράφοντας*, nulla causa est cur plurali numero *ἀνδριάντας* legatur et satis est rescribere: *ἀνδριάντα*.

Digitized by Google

Ibid. p. 420 E: *ἐπισάμεθα — τοὺς γεωργοὺς — ἐργάζεσθαι κελεύειν τὴν γῆν καὶ τοὺς κεραμέας — κεραμεύειν*, in praelonga sententia praestabit in fine iterare verbum *κελεύειν*.

Ibid. p. 423 D: *ταῦτα πολλὰ καὶ μεγάλα αὐτοῖς προστάττομεν*, in ea disputatione Socrates perpetuo utitur futuro tempore et requiro: *προστάξομεν*, vide modo p. 423 C. Similiter p. 442 A pro *πράττῃ* reddendum est *πράξῃ*, quocum coniungitur aoristus *ἐπιχειρήσῃ*. Recurrit idem error p. 530 C: *ἢ πολλαπλάσιον, ἔφη, τὸ ἔργον ἢ ὡς νῦν ἀσρονομεῖται προστάττεις*. Futurum necessarium esse apparet ex iis quae continuo insequuntur: *οἶμαι δέ γε, εἶπον, καὶ τἄλλα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον προστάξειν ἡμᾶς*. Itidem II p. 371 C: *εἰσὶν οἳ τοῦθ' ὁρῶντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν διακονίαν τάττουσι ταύτην*, arridet *τάξουσι*. Praeterea cf. p. 433 E, V 455 E, 465 A: *κολάζειν προστετάξεται*, alios locos bene multos.

Ibid. p. 424 A. *Ὁδοῦ πάρεργον* — nam viarum deverticula nec quaero nec fugito in hoc libero scribendi genere — animadvertat mihi quis primam originationem eius quam *evolutionem* hodie appellitant: *πολιτεία ἑάνπερ ἅπαξ ὁρμήσῃ εὖ, ἔρχεται ὥσπερ κύκλος αὐξανομένη. τροφὴ γὰρ καὶ παίδευσις χρηστὴ σωζομένη φύσεις ἀγαθὰς ἐμποιεῖ, καὶ αὖ φύσεις χρησταὶ τοιαύτης παιδείας ἀντιλαμβανόμεναι ἔτι βελτίους τῶν προτέρων φύονται, εἴς τε τἄλλα καὶ εἰς τὸ γεννᾶν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις*.

Ibid. p. 424 C. Illud quoque vide, quod hodie, quantum comperi, nemo curat: *οὐδαμοῦ γὰρ κινοῦνται μουσικῆς τρόποι ἄνευ πολιτικῶν νόμων τῶν μεγίστων, ὡς φησί τε Δάμων καὶ ἐγὼ πείθομαι*, quod intelligam, si mecum correxeris: *ἄνευ πολιτικῶν νόσων τῶν μεγίστων*. Ad rem conferre poteris quod severe disputat Polybius IV 20, de quo loco Georgius Grotus egit in docto libro de Platone IV p. 306 et 316. Operosa ratio est Verneti.

Ibid. p. 424 B: *ὑπορρεῖ πρὸς τὰ ἤθη*, satis sentimus veram lectionem esse *εἰς τὰ ἤθη*. Contra p. 433 E: *οὐκοῦν δικαιοσύνην*

Digitized by Google

τό γε τούτοις ἐνάμιλλον ἂν εἰς ἀρετὴν πόλεως θείης, multum praestare dixerim πρὸς ἀρετήν. Itidem p. 472 C: εἰς ἐκείνους ἀποβλέποντες, eo sensu positum est quo dicendum est: πρὸς ἐκείνους, itemque p. 484 C: εἰς τὸ ἀληθέστατον ἀποβλέποντες, requiro πρός et fortasse etiam alibi idem mendum recurrit.

Ibid. p. 425 A: τὰ σμικρὰ νόμιμα ἐξευρίσκουσιν οὗτοι. Corrigam ἐξευρήσουσιν, quemadmodum recte legitur p. 425 E.

Necessaria vocula excidit p. 425 E: ἐπανορθούμενοι τὸν βίον διατελοῦσιν, οἰόμενοι λήψεσθαι τοῦ βελτίστου, nam apertissime legendum est: (ἀεὶ) οἰόμενοι. Cf. p. 426 A. E.

Ibid. p. 427 C: οὗτος ὁ θεὸς περὶ τὰ τοιαῦτα πᾶσιν ἀνθρώποις πάτριος ἐξηγητὴς ἐν μέσῳ τῆς γῆς ἐπὶ τοῦ ὀμφαλοῦ καθήμενος ἐξηγεῖται. Ultimum vocabulum inutiliter additum.

Ibid. p. 436 D scribitur nullo sensu de turbinibus, qui dum agitantur, moventur nec tamen locum mutant: ὡς οὐ κατὰ ταὐτὰ ἑαυτῶν τὰ τοιαῦτα τότε μενόντων τε καὶ φερομένων. Vertit Ficinus: *quia non secundum eadem sui haec tunc moveantur et maneant*; quem si sequeris, ut Stallbaumius perhibet, scribendum erit τῶν τοιούτων· probat tamen Astii sententiam, qui τὰ τοιαῦτα delendum censuit. Multo simplicius erit corrigere: μένοντά τε καὶ φερόμενα.

Ibid. p. 429 C: τῆς δόξης τῆς ὑπὸ νόμου διὰ παιδείας γεγονυίας. Equidem haec parum intelligo; sed in iis quae proxime insequuntur ipse Socrates lucem dabit: διὰ παντὸς δ' ἔλεγον αὐτὴν σωτηρίαν τῷ ἔν τε λύπαις ὄντα διασώζεσθαι αὐτὴν καὶ ἐν ἡδοναῖς. Item p. 430 B: τὴν δὴ τοιαύτην δύναμιν καὶ σωτηρίαν διὰ παντὸς δόξης ὀρθῆς τε καὶ νομίμου δεινῶν πέρι καὶ μὴ ἀνδρείαν ἔγωγε καλῶ. Vides quomodo illud διὰ παιδείας corrigendum esse censeam.

Ibid. p. 442 A: τῶν περὶ τὸ σῶμα καλουμένων ἡδονῶν. Mire dictum; num forte verum est: καλινδουμένων?

Digitized by Google

AD REIP. LIBRUM QUINTUM.

P. 449 B: ἄλλο μὲν οὐδὲν κατηκούσαμεν, requiro singularem numerum κατήκουσα, quod et per se intelligitur et confirmatur p. 450 C: τοῦτο ὃ σὺ ἤκουσας.

Ibid. p. 450 C: ὡς δυνατὰ λέγεται, ἀπιστοῖτ' ἄν, longe praefero quod legitur p. 472 D: ὡς δύναται γενέσθαι· hinc fit ut continuo sequatur: καὶ εἰ ὅτι μάλιστα γένοιτο, κτέ. Est haec confusio longe frequentissima verborum λέγεσθαι et γενέσθαι. Veluti admodum ridiculum est apud Strabonem p. 43 Cas.: οὐ γὰρ κατ' ἄγνοιαν τῆς ἱστορίας ὑπολητέον γενέσθαι τοῦτο, pro λέγεσθαι. Apud eundem p. 244: τοῦτο χωρίον Πλουτώνιόν τι ὑπελάμβανον καὶ τοὺς Κιμμερίους ἐνταῦθα λέγεσθαι· lege: γενέσθαι. Apud eundem p. 641: ἐκείνου μὲν ποιήσαντος, λεγομένου δ' Ὁμήρου διὰ τὴν λεγομένην ξενίαν· lege: γενομένην. Plutarchum eodem modo tentavi *Mnem.* 1899 p. 196 et 402.

Ibid. p. 450 D: ὡς ἄρις' ἂν εἴη ταῦτα καὶ ταύτῃ, ἀπιστήσεται. Immo: ἀπιστήσετε.

Ibid. p. 451 A: σφαλεὶς τῆς ἀληθείας .... κείσομαι περὶ ἃ ἥκιστα δεῖ σφάλλεσθαι, ultimum vocabulum libenter expunxerim. Dixit de ea locutione Cobetus *Mnem.* 1858 p. 45 eaque fuit multarum corruptelarum origo. Veluti apud Herodotum III 52 in verbis Periandri ad filium: ὀργῇ χρεόμενος ἐς τόν σε ἥκιστα χρῆν, Cobetus pronomen personale delevit itidemque Gorg. 516 C: ἀγριωτέρους ἀπέφηνεν αὐτοὺς ἢ οἵους παρέλαβε καὶ ταῦτ' εἰς αὐτόν, ὃν ἥκιστ' ἂν ἐβούλετο, Hirschigius olim in Parisina editione αὐτὸν eliminavit οὐδ' ἔγραφεν, sed postea haud satis apparet qua de causa sententiam retractaverit et operosiorem medicinam commendaverit.

Ibid. p. 452 A: παρὰ τὸ ἔθος γελοῖα ἂν φαίνοιτο πολλὰ περὶ τὰ νῦν λεγόμενα εἰ πράξεται ἢ λέγεται. Haud parum melius erit: παρὰ τὰ νῦν γενόμενα.

Digitized by Google

Ibid. p. 453 D: *νευστέον καὶ πειρατέον σώζεσθαι ἐκ τοῦ λόγου*, mirum ni Plato scripsit: *ἐκ (τοῦ πελάγους) τοῦ λόγου*. Mox 453 E: *ταῦτα ἡμῶν κατηγορεῖτε*, de more scribendum est *κατηγορεῖται*· etiam Vernetus hoc vidit p. 136. Cf. p. 450 C.

Ibid. p. 454 E: *ἦ οὖν ἀνδράσι πάντα προστάξομεν, γυναικὶ δ' οὐδέν*; Quidni scribitur *γυναιξί*?

Ibid. p. 457 C: *τοῦτο μὲν τοίνυν ἓν ὥσπερ κῦμα φῶμεν διαφεύγειν .... ὥστε μὴ παντάπασι κατακλυσθῆναι τιθέντας κτέ.*, requiritur nominativus *τιθέντες* eademque correctione in re non dissimili Madvigius usus est Rep. 547 B.

Ibid. p. 457 C: *οἶμαι περὶ τοῦ εἰ δυνατὸν ἢ μὴ πλείσην ἀμφισβήτησιν γενέσθαι*. Inserenda particula: *πλείσην (ἄν)*. Esse miror qui dubitent.

Ibid. p. 459 C: *συχνῷ τῷ ψεύδει καὶ τῇ ἀπάτῃ κινδυνεύει ἡμῖν δεήσειν χρῆσθαι τοὺς ἄρχοντας*. Libenter expungam quod additum fuit: *ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀρχομένων*, cum praesertim sequatur: *ἔφαμεν δέ που ἐν Φαρμάκου εἶδει πάντα τὰ τοιαῦτα χρήσιμα εἶναι*.

Post haec ita Plato pergit: *καὶ ὀρθῶς γε, ἔφη. Ἐν τοῖς γάμοις τοίνυν καὶ παιδοποιίαις ἔοικε τὸ ὀρθὸν τοῦτο γίγνεσθαι οὐκ ἐλάχιστον*. Nonne hoc *ὀρθῶς* scriptum oportuit?

Difficilia verba sunt p. 460 E: *ἀνδρὶ δέ, ἐπειδὰν τὴν ὀξυτάτην δρόμου ἀκμὴν παρῇ, τὸ ἀπὸ τούτου γεννᾶν τῇ πόλει*. Audiamus Stallbaumium: primum interpretatur: *quum acerrimum curriculi vigorem transmiserit*. Addit autem: verba, nisi fallor, ex poeta aliquo petita hoc significant: *exacta ea iuvenilis aetatis parte, qua vires adhuc quasi fervent et aestuant*. Assentitur Herwerdenus *Mnemos.* 1883 p. 349. „Stallbaumii sententiam", inquit, „verba ex poeta aliquo petita esse, praeter dictionis insolentiam mirifice confirmat eorum numerus. Nempe vv. *ὀξυτάτην δρόμου ἀκμήν* faciunt hexametri clausulam, itaque aut ex epico aut ex elegiaco poeta sumta esse videntur." Non refragabor equidem, sed etiam in carmine illam *ὀξυτάτην δρόμου ἀκμήν* vix esse ferendam dixerim. Plurimum arridet: *ὀξυτάτην σπόρου ἀκμήν*.

Digitized by Google

Ibid. p. 461 A: *οὐχ ὑπὸ θυσιῶν οὐδ' ὑπ' εὐχῶν φύς, ἃς ἐφ' ἑκάστοις τοῖς γάμοις εὔξονται.* Vides quid in nostris libris exciderit, nempe: (*θύσουσι καὶ*) *εὔξονται.* Cf. Lys. c. Andocid. § 4.

Itidem verbum excidit p. 462 A: *ἔχομεν οὖν τι μεῖζον κακὸν πόλει* (*εἰπεῖν*) *ἢ ἐκεῖνο*; vide modo p. 462 A et 463 B. Plane idem vitium occurrit in Theage p. 124 D: *ἔχοις ἂν οὖν μοι* (*εἰπεῖν*); ubi editur sine sensu: *εἴποις ἂν οὖν μοι*;

Ibid. p. 462 C: *ὅταν που ἡμῶν δάκτυλός του πληγῇ, πᾶσα ἡ κοινωνία — ἅμα ξυνήλγησε μέρους πονήσαντος ὅλη*, illud *ξυνήλγησε* facit ut pro *πληγῇ* multo malim *ἀλγῇ*.

Ibid. p. 463 D: *Φῄμαι ὑμνήσουσιν εὐθὺς περὶ τὰ τῶν παίδων ὦτα.* Non concoquo verbum *ὑμνεῖν* intransitive usurpatum; veram lectionem esse suspicor *βομβήσουσιν.* Crit. 54 D: *ἐν ἐμοὶ αὕτη ἡ ἠχὴ τούτων τῶν λόγων βομβεῖ.*

Ibid. p. 465 C: *τά γε μὴν σμικρότατα τῶν κακῶν ὀκνῶ καὶ λέγειν.* Restitue comparativum: *σμικρότερα.*

Ibid. p. 465 C: *ἀλγηδόνας, ὅσας ἐν παιδοτροφίαις καὶ χρηματισμοῖς διὰ τροφὴν οἰκετῶν ἀναγκαίαν ἴσχουσι.* Scribendum hoc utique est: *οἰκείων.*

Ibid. p. 468 D: *Ὅμηρος τὸν εὐδοκιμήσαντα ἐν τῷ πολέμῳ νώτοισιν Αἴαντα ἔφη διηνεκέεσσι γεραίρεσθαι.* Otiosum est in tam nota re addere proprium Aiacis nomen idque sede tam parum opportuna. Consimiles interpolationes etiam supra aliquoties indicavimus. Cf. Vernetus p. 149.

Contra p. 470 D ne intelligi quidem potest: *ὅπου ἂν — διαξῇ πόλις*, nisi suppleas: *πρὸς πόλιν.* Non dissimile est apud Dionysium Halic. IV 25: *εἴ τι πρόσκρουσμα πρὸς πόλιν — ἐγεγόνει*, ubi legendum: (*πόλεως*) *πρὸς πόλιν.*

Quod plurimum miror nondum quemquam animadvertisse, longa interpolatio est p. 478 A: *εἴπερ ἐπ' ἄλλῳ ἄλλῃ δύναμις πέφυκε, δυνάμεις δὲ ἀμφότεραί ἐσον, δόξα τε*

Digitized by Google

καὶ ἐπιστήμη, ἄλλη δὲ ἑκατέρα, ὡς ἔφαμεν, ἐκ τούτων δὴ οὐκ ἐγχωρεῖ γνωστὸν καὶ δοξαστὸν ταὐτὸν εἶναι. Male haec cum superioribus et cum sequentibus coniunguntur. Qui adnotationem in margine appinxit, tribus verbis absolvit, quod Socrates copiose persecutus fuerat, sed hoc ut luculenter appareret, tota pagina mihi transscribenda foret. Eiusmodi interpolationum origo nusquam melius cernitur quam in Frontonis codice.

AD REIP. LIBRUM SEXTUM.

P. 484 D: τούτους οὖν μᾶλλον φύλακας ςησόμεθα. Eo sensu compositum Graeci usurpant: καταςησόμεθα.

Ibid. p. 487 C. Elegans locus est: ἡγοῦνται .... ὥσπερ ὑπὸ τῶν πεττεύειν δεινῶν οἱ μὴ τελευτῶντες ἀποκλείονται καὶ οὐκ ἔχουτιν ὅ τι φέρωσιν, οὕτω καὶ σφεῖς τελευτῶντες ἀποκλείεσθαι καὶ οὐκ ἔχειν ὅτι λέγωσιν ὑπὸ πεττείας αὖ ταύτης τινὸς ἑτέρας, οὐκ ἐν ψήφοις ἀλλ' ἐν λόγοις. Uti vides, *dare calculum* Graece dicitur ψῆφον φέρειν ac proinde etiam in altera sententiae parte itidem malim: οὐκ ἔχειν ὅ τι φέρωσιν, sed illud certe mihi videor intelligere spuria esse quae in fine adduntur: οὐκ ἐν ψήφοις ἀλλ' ἐν λόγοις, nam prorsus inutilis explicatio. Πεττεία est quam Plato nunc cogitat et dignus est qui conferatur Polybii locus I 84 de Hamilcare: πολλοὺς μὲν γὰρ αὐτῶν ἐν ταῖς κατὰ μέρος χρείαις ἀποτεμνόμενος καὶ συγκλείων ὥσπερ ἀγαθὸς πεττευτὴς ἀμαχεὶ διέφθειρε. Utrumque ludorum genus, cum πεττείαν tum κυβείαν in comparationibus Plato saepe memoravit: καὶ πεσσὰ πεντέγραμμα καὶ κύβων βολάς, sicuti Sophocles dixit. Luculentus imprimis locus est Rep. II 374 C: πεττευτικὸς ἢ κυβευτικὸς ἱκανῶς οὐδ' ἂν εἷς γένοιτο μὴ αὐτὸ τοῦτο ἐκ παιδὸς ἐπιτηδεύων ἀλλὰ παρέργῳ χρώμενος. Ita loqui eius est qui omne ludorum genus plurimum adamaverit. Qui hoc argumentum de ludis veterum haud incuriose persecutus est, Lud. Becq de Fouquières: *les Jeux des Anciens*, ita verissime perhibet p. 388: „Dans Euripide (Med. 68), nous retrouvons la scène d'Homère (Od. α 107) et Platon vivait à la façon des vieillards de Corinthe. Ce qui en est un témoignage curieux,

Digitized by Google

ce sont justement ces jeux auxquels lui et ses auditeurs se livraient, tout en discourant des plus graves matières, et auxquels, comme à des objets toujours présents, il emprunte fréquemment des comparaisons vives et enjouées, qui laissent à la pensée le loisir de se reposer avec le regard sur ces jeux paisibles. Ouvrez les oeuvres des écrivains modernes, vous ne retrouverez plus ces comparaisons; elles ne leur viendraient pas à l'esprit, car ces jeux ne font plus partie de la vie de chaque jour. C'est ainsi que la langue et le style des écrivains se modifient selon les usages de leur temps et que la manière de vivre d'un peuple est en rapport direct avec la forme de ses oeuvres d'art." Περὶ τῆς πεττείας post Becquium nihil novi proferre possum, sed de talis quaedam hucusque nondum satis cognita repperisse mihi videor *Mnem.* 1901 p. 178 sqq. Verum manum de *Tabula*, ne quis me iuxta Platonem tanquam aleatorem diffamet.

Ibid. p. 488 C: in nobilissima comparatione: αὐτοὺς δ' αὐτῷ ἀεὶ [τῷ ναυκλήρῳ] περικεχύσθαι δεομένους καὶ πάντα ποιοῦντας ὅπως ἄν σφισι τὸ πηδάλιον ἐπιτρέψῃ. Vides quid suadeam.

Ibid. p. 489 E: λέγωμεν ἐκεῖθεν ἀναμνησθέντες ὅθεν διῆμεν. Placet ἐξῆμεν.

Ibid. p. 488 D. Gubernator debet τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι ἐνιαυτοῦ καὶ ὡρῶν καὶ οὐρανοῦ καὶ ἄστρων, sed non video quid ἐνιαυτός huc faciat, etiamsi in vetere cantilena ἐνιαυτῶν καὶ ὡρῶν coniuncta mentio fiat:

ἦλθ' ἦλθε χελιδών
καλὰς ὥρας ἄγουσα,
καλοὺς ἐνιαυτούς.

Recte quoque p. 516 B Sol dicitur τάς τε ὥρας παρέχειν καὶ ἐνιαυτούς· verum quid hoc ad gubernatorem? Observabit ille ὥρας, οὐρανὸν, ἄστρα, πνεύματα· observabitne etiam ἐνιαυτούς? Contuli p. 527 D: τὸ γὰρ περὶ ὥρας εὐκισθητοτέρως ἔχειν καὶ μηνῶν καὶ ἐνιαυτῶν οὐ μόνον γεωργίᾳ οὐδὲ ναυτιλίᾳ προσήκει, et primum suspicatus sum eodem modo eliminata coniunctione scribendum esse: τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι ἐνιαυτοῦ ὡρῶν, sed

Digitized by Google

mox elegantior medicina sese mihi obtulit: *τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι ἐνιαχοῦ καὶ ὡρῶν καὶ οὐρανοῦ*, nec praeter rem hoc additum est, nam quo tempore imperiti nautae gubernatorem adoriuntur, uti credibile est, est mare tranquillum nec sentiunt quam necessarium sit gubernatoris officium, quo forte tempore ei licebit dormire in puppi beatum. Ceterum *ἐνιαχοῦ* apud Platonem exstat in Phaed. 71 B.

Ibid. p. 491 C: *λαβοῦ τοίνυν ὅλου αὐτοῦ ὀρθῶς καί σοι εὔδηλόν τι φανεῖται καὶ οὐκ ἄτοπα δόξει τὰ προειρημένα*. Sine sensu ita scribitur, sed pellucet hoc agere Socratem ut Glauco totam rem sub uno conspectu ponat et omissa singularum rerum consideratione, id quod quaeritur spectet universum. Iam habet *τὸν τύπον ὧν Σωκράτης λέγει* et nunc debebit *λαβέσθαι ἀθρόως*· hoc demum apertum est.

Ibid. p. 492 B: *συγκαθεζόμενοι ἀθρόοι*. Quod adhaeret *πολλοί*, mihi glossula videtur esse.

Ibid. p. 495 B: *ἐκ τούτων δὴ τῶν ἀνδρῶν καὶ οἱ τὰ μέγιστα κακὰ ἐργαζόμενοι τὰς πόλεις γίγνονται καὶ τοὺς ἰδιώτας καὶ οἱ τἀγαθά, οἷ ἂν ταύτῃ τύχωσι ῥυέντες*. Longe praeferendum duco: *ὅταν*.

Ibid. p. 495 C: *οἱ ξυνόντες αὐτῇ οἱ μὲν οὐδενὸς οἱ δὲ πολλοὶ πολλῶν κακῶν ἄξιοί εἰσι*. Imo *αἴτιοί* corrigendum est, cf. 490 D, 491 E, 517 C et solemnis est illorum adiectivorum confusio.

Ibid. p. 495 E: *χαλκέως Φαλακροῦ καὶ σμικροῦ*, quoniam vix assequor quomodo haec adiectiva copulari possint, propono: *Φαλακροῦ καὶ σιμοῦ*, cf. Theaet. p. 143 E et Rep. 474 D.

Ibid. p. 496 B: *πάνσμικρον λείπεται τῶν κατ' ἀξίαν ὁμιλούντων φιλοσοφίᾳ, ἤ που ὑπὸ φυγῆς καταληφθὲν γενναῖον καὶ εὖ τεθραμμένον ἦθος κτἑ*. Latina Stallbaumii: „fortasse generosa aliqua ac bene educata natura, *ab exilio* deprehensa", etiam minus intelligo quam Graeca. Incidi in *ὑπὸ σχολῆς*, quod paulo melius placere poterit, quum continuo sequatur: *ἀπορίᾳ τῶν διαφθερούντων κατὰ φύσιν μεῖναν ἐπ' αὐτῇ*. Aliam rationem Herwerdenus sequitur *Mnem.* 1884 p. 321.

Digitized by Google

Ibid. p. 497: *οὐ τὸ μὴ βούλεσθαι, ἀλλ' εἴπερ, τὸ μὴ δύνασθαι διακωλύσει.* Dicitur hoc nisi fallor: *εἴπερ* (*ἄρα*), quam locutionem nube exemplorum illustravit Wyttenbachius ad Plut. Moral. p. 113A, ubi immanis Reiskii error haud immerito castigatur. Sed Boeckhius ad Minoem p. 149 faciet fortasse ut quis subdubitet.

Ibid. p. 500A: *παρεξιόντος καὶ παρακαλυπτομένου τοῦ λόγου.* Mire hoc dictum et interpretes intempestive memores fuerunt eorum quae leguntur Phaedr. 237A: *ἐγκαλυψάμενος ἐρῶ.* Aut fallor aut latet *περικαμπτομένου τοῦ λόγου*, sicuti in Euthydemo est p. 291C: *οἰόμενοι ἤδη ἐπὶ τέλει εἶναι, περικάμψαντες πάλιν — ἀνεφάνημεν.* Utar eadem medicina Plat. Epist. VII p. 340A: *πορεύομαι δὴ τῷ λογισμῷ τούτῳ κατακαλυψάμενος*, ubi *κατακαμψάμενος* demum commode intelligi poterit, quemadmodum Aeschines dixit p. 26. 33: *ὅταν οἱ τὴν τῶν νόμων παρακαταθήκην ἔχοντες πρὸς τὰς αἰσχύνας κατακάμπτωνται.* Eorundem verborum confusionem notavit Porsonus in *Adversariis* p. 64. Alia dabunt Valckenaerius ad Adoniaz. p. 226 et Cobetus *Mnem.* 1862 p. 294. Quod ad usum verbi *κάμπτεσθαι* attinet, praeterea adscribam Protag. p. 320B: *ἐπειδὴ δέ σου ἀκούω ταῦτα λέγοντος, κάμπτομαι καὶ οἶμαί τί σε λέγειν.* Tim. 71C: *τὰ μὲν ἐξ ὀρθοῦ κατακάμπτουσα καὶ ξυσπῶσα, τὰ δὲ ἐμφράττουσα συγκλείουσά τε.* Itidem confer Porsonum ad Athenaeum III p. 106F.

Improprie dictum est p. 503B: *εἰς ταὐτὸ ξυμφύεσθαι τὰ μέρη ὀλιγάκις ἐθέλει, τὰ πολλὰ δὲ διεσπασμένα φύεται.* Etenim potuit *διεσπασμένον* videri quod numquam in unum coaluit? Videtur praestare *διεσπαρμένα* eodemque verbo Plato supra in consimili argumento usus est.

Ibid. p. 508B: *τοῦτον τοίνυν φάναι με λέγειν.* Immo *τοιοῦτον* verum est.

Ibid. p. 508D: *ἄνω καὶ κάτω τὰς δόξας μεταβάλλον.* Cf. *Mnem.* 1900 p. 361.

(*Continuabuntur*).

Digitized by Google

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, H. J. POLAK, K. G. P. SCHWARTZ,
M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.

VOLUMEN TRICESIMUM SEXTUM. PARS II.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1908.

Digitized by Google

Sumptibus E. J. BRILL prodierunt:

M. T. Cicero, Commentarii rerum suarum sive de vita sua; accesserunt Annales Ciceroniani in quibus ad suum quaeque annum referuntur quae in his commentariis memorantur; utrumque librum scripsit W. H. D. Suringar. 1854. 2 part. 1 vol. 8°. . . . . *f* 8.50.

C. G. Cobet, Variae lectiones, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. Editio secunda auctior. 1873. 8°. - 7.—.

—— Miscellanea Critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos praesertim Homerum et Demosthenem. 1876. - 7.—.

—— Collectanea critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. 1877. 8°. . . . . - 7.—.

—— Hyperidis Orationes duae Ὁ ἐπιτάφιος λογος et Ὑπερ ευξενιππου. Editio altera auctior et emendatior. 8°. 1877. - 1.50.

—— Observationes criticae et palaeographicae ad Dionysii Halicarnassensis antiquitates Romanas. 1877. 8°. . . . . - 3.50.

—— De Philostrati libello περι γυμναστικης. 1859. 8°. . . - 1.25.

—— Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum. In usum scholarum. Editio tertia, quam curavit H. W. van der Mey. 1893. 8°. - 0.60.

—— Xenophontis Expeditio Cyri. In usum scholarum. Editio sexta, quam curavit S. J. Warren. 1898. 8°.. . . . . - 1.20.

—— Xenophontis Historia Graeca. In usum scholarum. Editio quinta, quam curavit L. Punt. 1907. 8°. . . . . - 1.20.

J. J. Cornelissen, Oratio inauguralis. 1879. 8°. . . . . - 0.45.

—— Coniectanea Latina. 8°. . . . . - 0.60.

—— Cornelii Taciti de vita et moribus Iulii Agricolae. 1881. 8°. - 0.75.

—— Opus idem. In usum scholarum. 1881. kl. 8°. . . . - 0.30.

—— Minucii Felicis Octavius. 1882. kl. 8°. . . . . - 0.90.

J. J. Hartman, De Ovidio Poeta commentatio. 1905. 8°. . - 1.75.

—— Analecta Tacitea. 1905. 8°. . . . . - 4.20.

H. van Herwerden, Lectiones Rheno-Traiectinae . . . . - 1.50.

Lysiae Orationes. In usum studiosae iuventutis textum constituit C. G. Cobet. Editio quarta, quam novis curis recensuit J. J. Hartman. (Editio maior prolegomenis, fragmentis, indice nominum aucta). 1905. 8°.. . . . . - 2.40.

—— Editio minor. . . . . - 1.20.

E. Mehler, Luciani dialogi quatuor (Timon, Philopseudes, Verae historiae, Gallus). In usum scholarum . . . . . - 1.90.

Mnemosyne. — Bibliotheca philologica Batava. Edid. C. G. Cobet, T. J. Halbertsma, H. G. Hamaker, E. J. Kiehl, etc. 1852—62. 11 vol. et Appendix ad vol. 2—7. 8°. (*f* 56.50) . . . . . - 30.—.

—— Nova series. Scripserunt C. G. Cobet, C. M. Francken, H. van Herwerden, S. A. Naber, W. G. Pluygers, J. J. Cornelissen, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton, alii; Vol. I—XIV colleg. C. G. Cobet, H. W. van der Mey, Vol. XV—XXXVI colleg. S. A. Naber, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton. 1873—1908. 8°. pro vol. - 5.25.

Ex officina typographica et bibliopolio quae antehac E. J. Brillii fuerunt.

Digitized by Google

MNEMOSYNE.

3
1908

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, K. G. P. SCHWARTZ, M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.

VOLUMEN TRICESIMUM SEXTUM. PARS IV.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1908.

Digitized by Google

INDEX

	Pag.
Annotationes ad Statii Thebaidem, scripsit P. H. Damsté .	353—396.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	396.
Ad scholia Bobiensia, scripsit C. Brakman I. f.	397—414.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	414.
Notulae ad alteram Leeuwenii editionem fragmentorum Menandreorum recens detectorum, scripsit H. van Herwerden.	415—418.
De vocabuli τρόπος vi atque usu per saecula VI et V, scripsit K. Kuiper	419—434.
Ad Plutarchum, scripsit J. J. H.	434.
Platonica (*contin. ex pag.* 288), scripsit S. A. Naber . . .	435—448.

Digitized by Google

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

Digitized by Google

Sumptibus E. J. BRILL prodierunt:

M. T. Cicero, Commentarii rerum suarum sive de vita sua; accesserunt Annales Ciceroniani in quibus ad suum quaeque annum referuntur quae in his commentariis memorantur; utrumque librum scripsit W. H. D. Suringar. 1854. 2 part. 1 vol. 8°. . . . . *f* 8.50.

C. G. Cobet, Variae lectiones, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. Editio secunda auctior. 1873. 8°. - 7.—.

——— Miscellanea Critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos praesertim Homerum et Demosthenem. 1876. - 7.—.

——— Collectanea critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. 1877. 8°. . . . . - 7.—.

——— Hyperidis Orationes duae ὁ ἐπιτάφιος λογος et ὑπερ ευξενιππου. Editio altera auctior et emendatior. 8°. 1877. - 1.50.

——— Observationes criticae et palaeographicae ad Dionysii Halicarnassensis antiquitates Romanas. 1877. 8°. . . . . - 3.50.

——— De Philostrati libello περι γυμναστικης. 1859. 8°. . - 1.25.

——— Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum. In usum scholarum. Editio tertia, quam curavit H. W. van der Mey. 1893. 8°. - 0.60.

——— Xenophontis Expeditio Cyri. In usum scholarum. Editio sexta, quam curavit S. J. Warren. 1898. 8°. . . . . - 1.20.

——— Xenophontis Historia Graeca. In usum scholarum. Editio quinta, quam curavit L. Punt. 1907. 8°. . . . . - 1.20.

J. J. Cornelissen, Oratio inauguralis. 1879. 8°. . . . . - 0.45.

——— Coniectanea Latina. 8°. . . . . - 0.60.

——— Cornelii Taciti de vita et moribus Iulii Agricolae. 1881. 8°. - 0.75.

——— Opus idem. In usum scholarum. 1881. kl. 8°. . . . - 0.30.

——— Minucii Felicis Octavius. 1882. kl. 8°. . . . . - 0.90.

J. J. Hartman, De Ovidio Poeta commentatio. 1905. 8°. . - 1.75.

——— Analecta Tacitea. 1905. 8°. . . . . - 4.20.

H. van Herwerden, Lectiones Rheno-Traiectinae . . . . - 1.50.

Lysiae Orationes. In usum studiosae iuventutis textum constituit C. G. Cobet. Editio quarta, quam novis curis recensuit J. J. Hartman. (Editio maior prolegomenis, fragmentis, indice nominum aucta). 1905. 8°. . . . . - 2.40.

——— Editio minor. . . . . - 1.20.

E. Mehler, Luciani dialogi quatuor (Timon, Philopseudes, Verae historiae, Gallus). In usum scholarum . . . . . - 1.90.

Mnemosyne. — Bibliotheca philologica Batava. Edid. C. G. Cobet, T. J. Halbertsma, H. G. Hamaker, E. J. Kiehl, etc. 1852—62. 11 vol. et Appendix ad vol. 2—7. 8°. (*f* 56.50) . . . . . - 30.—.

——— Nova series. Scripserunt C. G. Cobet, C. M. Francken, H. van Herwerden, S. A. Naber, W. G. Pluygers, J. J. Cornelissen, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton, alii; Vol. I—XIV colleg. C. G. Cobet, H. W. van der Mey, Vol. XV—XXXVI colleg. S. A. Naber, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton. 1873—1908. 8°. pro vol. - 5.25.

Ex officina typographica et bibliopolio quae antehac E. J. Brillii fuerunt.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Stanford University Libraries
3 6105 013 479 808

Latin Seminary.

Digitized by Google

Digitized by Google